

Grey Scale #13

DANES
-PICTA
.COM

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

BIBLIOTEKA SPÓŁDZIELCZA Nr. 17

STANISŁAW THUGUTT

PORÓWNAWCZE
USTAWODAWSTWO
SPÓŁDZIELCZE

WARSZAWA 1931.

WYDAWNICTWO SPÓŁDZIELCZEGO INSTYTUTU
NAUKOWEGO.

BIBLIOTEKA SPÓŁDZIELCZA Nr. 17

STANISŁAW THUGUTT

PORÓWNAWCZE
USTAWODAWSTWO
SPÓŁDZIELCZE

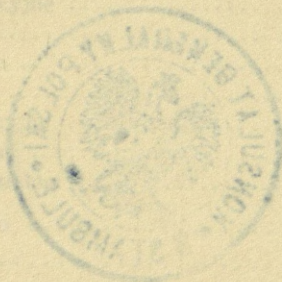
WARSZAWA 1931.

WYDAWNICTWO SPÓŁDZIELCZEGO INSTYTUTU
NAUKOWEGO.

BIBLIOTEKA SPÓŁDZIELCZA Nr. 17

STANISŁAW THUGUTT

PORÓWNAWCZE
USTAWODAWSTWO
SPÓŁDZIELCZE

Biblioteka Konsulatu
Generalnego Polski
w Stambule
Nr. 1192

17/X. Gebety.

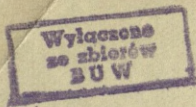
~~1250.~~ 1192.

114-
f

WARSZAWA 1931.

WYDAWNICTWO SPÓŁDZIELCZEGO INSTYTUTU
NAUKOWEGO.

by

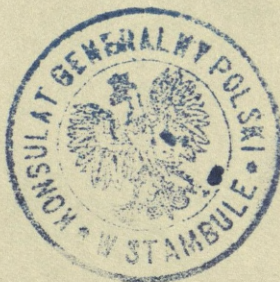

ZASTRZEŻONE WSZELKIE PRAWA PRZEDRUKU
I PRZEKŁADU.

Biblioteka Konsulatu
Generalnego Polski
w Stambule

Nr.

387/III

34322/2

SPH 502-64

ZAKŁADY GRAFICZNE PRACOWNIKÓW DRUKARSKICH
Warszawa, Nowy-Świat 54, Telefony: 615-56 i 242-40.

2.594/57
16 x 57r.

SPIS ROZDZIAŁÓW.

	<i>Str.</i>
Słowo wstępne	1
1. Ustawy	12
2. Założenie spółdzielni	36
Członkowie założyciele	36
Formalności wstępne	38
Zatwierdzanie	38
Urzędy rejestracyjne	41
Odwołanie	45
Co się rejestruje	46
Ogłoszenia	49
Opłaty rejestracyjne	50
Rejestracje zmian	51
Rejestracje oddziałów	52
3. Określenie spółdzielni	52
4. Statuty	57
Znaczenie statutów	57
Treść statutu	57
Statut wzorowy	63
Zmiana statutu	64
5. Nazwa spółdzielni	66
6. Teren działalności	68
7. Czas trwania spółdzielni	70
8. Członkostwo	71
Nabywanie członkostwa	80
Utrata członkostwa	83
Operacje z nieczłonkami	89
9. Udziały	92
Zbywanie udziału	101

	<i>Str.</i>
10. Wkłady i pożyczki	103
11. Odpowiedzialność członkowska	114
12. Podział zysków	125
Fundusz zapasowy	127
Oprocentowanie udziałów	133
Zwrot nadwyżek	135
13. Walne zgromadzenie	139
14. Zarząd i rada	158
15. Komisja rewizyjna	178
16. Nadzór publiczny	185
17. Rozwiązanie	212
18. Łączenie się spółdzielni	227
19. Związki	232
20. Przywileje	248

SŁOWO WSTĘPNE.

Ustawa francuska z roku 1867-go, ustawa o spółkach ze zmiennym kapitałem, była pierwszą we Francji próbą ujęcia w kształty prawne rozwijającego się tam ruchu spółdzielczego. Dokonano tego, trzeba przyznać, w sposób wysoce ułamkowy i zgoła niewnikający w istotę spółdzielczości. Ściśle biorąc nie jest to nawet ustawa, a tylko część ogólnej ustawy o spółkach. Te 10 artykułów na ogólną liczbę 71, które stanowią jej rozdział trzeci i poświęcone są spółkom o zmiennym kapitale, określają jedną tylko cechę spółdzielni — zmienność jej kapitału, przemilczając wszelkie inne, najbardziej nawet istotne, jak równość głosów, ograniczenie maximum udziałów dopuszczalnego dla jednego członka, zasadę zwrotów nadwyżek na cenach, obliczanych w stosunku do dokonanych ze spółdzielnią obrotów, i zakaz sprzedaży na kredyt, żeby już poprzestać tylko na cechach główniejszych. Odrzucono w ten sposób wszystko, co w ustawodawstwie i w życiu było szukaniem nowych dróg, próbą skorygowania, jeżeli nie złamania, najbardziej kapitalnych podstaw dotychczasowego ustroju gospodarczego. Uwzględniono to tylko, co poza nawiasem pozostać nie mogło, będąc zasadniczo sprzeczne z dotychczasową normą prawną — z niezmiennością kapitału spółki handlowej lub cywilnej, czy przynajmniej z utrudnieniem dokonania w tym kierunku zmiany.

Jeżeli do tego dodamy, że cała ustawa ani razu nie wymienia słowa „spółdzielnia“, ani też nie daje prawnego określenia spółdzielni, że nie poddaje ich rygorom specjalnego nadzoru, ale też nie otacza żadną specjalną opieką, że pozostawia spółkom

o zmiennym kapitale najzupełniej dowolny wybór formy prawnej, jaką przybrać zechcą — spółki cywilnej lub handlowej, akcyjnej lub komandytowej — trudno będzie nie uznać, że ustawa z 1867 r. poszła we wstrzemięźliwym zainteresowaniu się ruchem spółdzielczym do najdalszych możliwie granic. Można by w tem nawet dopatrywać pewnej niechęci do zjawisk zaprzeczających najbardziej ustalonym kanonom światopoglądu kapitalistycznego; rzecz szczególna jednak, przeciwnikami szerszego ujęcia prawnego organizacyj spółdzielczych byli przy uchwalaniu ustawy nietylko ich przeciwnicy, ile ówcześni kooperatyści francuscy, wychodzący z założenia, że spółdzielczość powinna stawać do walki na podstawie praw równych prawom organizacyj innego typu. Na ich to wniosek usunięto z tytułu rozdziału słowo „spółdzielnia“ oraz wymienione w projekcie przykładowo główne typy spółdzielni.

W poglądach tych owocześni spółdzielcy francuscy nie byli całkiem odosobnieni. Po dziś dzień istnieją państwa, w których nie ma zupełnie specjalnego ustawodawstwa spółdzielczego i w których spółdzielnie muszą poprzestawać na ogólnem ustawodawstwie o spółkach; nie są to przytem wyłącznie jakieś odległe kolonie, położone na peryferjach cywilizacji, ale kraje o tak wysoko rozwiniętej kulturze społecznej jak naprz. Norwegja. Coprawda krajów tych jest znakomita mniejszość. Zarówno późniejsze ustawodawstwo francuskie, jak ustawy państw całego niemal świata, poszły po drodze odmiennej, stwarzając kompleks norm prawnych nietylko wyodrębniających coraz wyraźniej organizacje spółdzielcze z różnorodności form życia gospodarczego, ale wkraczających coraz głębiej w dziedzinę ich budowy organizacyjnej i prawnej. Nie nastąpiło to bez wahań, ani nie nastąpiło zbyt szybko. Wcześniejsza od francuskiej o 15 lat pierwsza ustawa angielska traktuje spółdzielnie jako wyodrębnioną całość, ale widzi w nich coś w rodzaju napół filantropijnych instytucyj, będących dalszym ciągiem „towarzystw przyjaźni“, jakie istniały tam już od lat kilkudziesięciu. Przez pewien okres czasu (1862 — 76) próbowano je potem w tym samym kraju zbliżyć raczej do typu spółek akcyjnych, potem wrócono znów do koncepcji pierwotnej. I dziś jeszcze w niektórych krajach są uważane spółdzielnie za pewną specyficzną odmianę spółek akcyjnych,

gdzieindziej ustawy o spółdzielniach są poprostu częścią kodeksu handlowego, od którego ogólnego tonu odbiegają bardzo nieznacznie.

Poza tem dawniejsze ustawy spółdzielcze odróżniają się wielką płynnością. Ustawa szwajcarska, obowiązująca dotychczas i będąca także tylko jednym z rozdziałów kodeksu handlowego, prawa i obowiązki spółdzielni określa bardzo ogólnikowo, przekazując wszystkie niemal szczegóły, dotyczące ich organizacji i działania, statutom, uchwalanym przez walne zgromadzenia, a obejmuje to postanowienia tak ważne, jak prawo jednakowego głosu dla wszystkich, a nawet zakaz przyjmowania nowych członków, albo niemożność zmiany statutu bez zgody wszystkich członków, co charakter spółdzielczy instytucji czyniłoby całkiem złudnym. Zapewne, w praktyce niema to żadnego znaczenia, ponieważ statuty spółdzielni, zwłaszcza należących do związków, podobnych postanowień nie zawierają; temniemniej wskutek szczupłego zakresu przepisów prawnych właściwa organizacja spółdzielni i nadanie jej specjalnego charakteru, odróżniającego ją od innych spółek, odbywa się poza prawem na mocy zwyczaju albo teorii.

Dopiero najnowsze już, przeważnie powojenne, ustawy spółdzielcze precyzują odrębność charakteru i budowy organizacyjnej ściślej, wchodząc zarazem daleko częściej w szczegóły, normujące ich życie wewnętrzne. Chcąc określić, w jakiej mierze czynią one zadość potrzebie, należy zdać sobie przedewszystkiem sprawę z celów, jakim powinna służyć dobra ustawa spółdzielcza.

Jest ich, zgruba rzecz biorąc, dwa. Przedewszystkiem pod kątem widzenia państwa, jest zadaniem ustawy określić dokładnie stosunek pomiędzy spółdzielnią a państwem. Rzadko gdzie już dzisiaj jest mowa o zezwoleniu, które należy wyjednywać dla założenia spółdzielni, a i tam nawet, gdzie prawo zezwolenia takiego wymaga, jest ono raczej dość czczą formalnością. Spółdzielczość, jedna z bardziej rozpowszechnionych form działania demokracji, stała się zjawiskiem tak zwykłym, tak zresztą w swoim rodzaju żywiołowym, że powstrzymywanie go dla jakichkolwiek bądź względów środkami zakazu byłoby więcej niż bezcelowym, byłoby niezrozumiałem i śmiesznem. Minęły już zresztą czasy, kiedy co do samorodnie wytryskującego z gleby nędzy

i upośledzenia społecznego ruchu spółdzielczego żywiono jakieś nieokreślone obawy, jak je żywiono w stosunku do projektowanych po raz pierwszy kolei żelaznych. Mniej czy bardziej szczerze jest dziś państwo wszędzie poplecznikiem spółdzielczości. Co większa, dostrzegło ono, zwłaszcza wśród nieprzewyciężonych trudności życia powojennego, że zdrowo rozwijający się ruch spółdzielczy może mu być niejednokrotnie pomocnym tam, gdzie chodzi o bezpośrednie zetknięcie się z szerokimi masami, przy rozdziale kredytów, nasion, towarów, których skontyngentowanie okazało się koniecznym, przy ściąganiu drobnych oszczędności i dostawach płodów rolnych. Ten niezastąpiony instrument wymagał sam jednak pomocy. Inflacja, obniżenie siły nabywczej drobnych spożywców, skoncentrowanie w niektórych krajach w rękach państwa kredytu, poderwały byt mnóstwu spółdzielni, które trzeba było ratować od ostatecznej zagłady. W zasadzie, w myśl czystej doktryny, byłoby lepiej, gdyby ruch spółdzielczy, urodzony z koncepcji walki ze złem własnymi siłami, w nich tylko, we wzmożonej działalności, w wysiłku stowarzyszonych szukał poprawy. Nie byłoby to beznadziejne, biorąc pod uwagę, że rozrost spółdzielczości w czasach wojennych i w okresie bezpośrednio powojennym zmniejszył się nieznacznie. Ciężka rzeczywistość nakazywała jednak szukanie dróg bardziej krótkich i szybkich. Zwiększyła się ilość spółdzielni, ich członków i udziałów, jeszcze bardziej zwiększyły się potrzeby ludności. Cały system gospodarki światowej uległ gwałtownemu wstrząśnięciu i bez natychmiastowej pomocy państwa groził nieobliczalny katastrofizm. W świadczeniu tej pomocy ruch spółdzielczy nie mógł być ominięty. Przestano go traktować jako ciekawy eksperyment, jako sympatyczne zjawisko, stał on się nieodzownym narzędziem.

Równolegle z zainteresowaniem wzrosła chęć nadzoru, nietylko już przez stwierdzenie, czy działalność spółki jest zgodna z przepisami prawnymi, ale nawet, czy struktura jej odpowiada głównym przynajmniej zasadom spółdzielczym. To drugie było tembardziej konieczne, że w powojennym chaosie niewątpliwie członkowie niejednej z nowopowstałych spółdzielni mniej myśleli o ideałach sprawiedliwych pionierów z Rochdale, niż o zysku, jaki można było bez trudu osiągnąć przy rozdziale między ludność

powierzonych sobie przez instytucje rządowe towarów. Stworzono w ten sposób efemerydy, które nietylko nie miały wiele wspólnego z istotnym ruchem spółdzielczym, ale nie były niczem więcej jak pozorami powrotu do zdrowia. Trzeba przyznać, w tem wzmacnianiu nadzoru ujawnia się jednak pewna tendencja odbiurokratyzowania go. Sprawdzanie prawidłowości działań spółek odbywa się w znacznej części przez związki rewizyjne; w instytucjach państwowych, rozdzielających kredyty albo sprawujących nadzór w ostatniej instancji, zasiadają przedstawiciele spółdzielczości; między spółdzielnią, jako przedmiotem nadzoru, a decyzją władzy administracyjnej mieści się już często, doradczą bodajby, opinia wyższej organizacji spółdzielczej. Są to niewątpliwie dopiero początki. Według wszelkiego prawdopodobieństwa dalszy rozwój ustawodawstwa spółdzielczego przyniesie znacznie większe zaautonomizowanie ruchu, przewidujące ingerencję państwa w rzadkich tylko i szczególnie ważnych wypadkach. Oczywiście będzie to mogło nastąpić dopiero po powrocie do warunków bardziej normalnych, kiedy państwo, zachowując dla siebie funkcje regulatora życia gospodarczego, przestanie być równocześnie jego głównym czy wyłącznym motorem — bankierem, odbiorcą czy dostawcą.

Dla zaautonomizowania ruchu spółdzielczego muszą ustawy zadośćczynić drugiemu celowi, tym razem branemu nie pod kątem widzenia państwa, ale od strony samych spółdzielni. Tym celem i tym zarazem warunkiem jest nadanie spółdzielniom takiego ustroju, któryby dawał rękojmię ich sprawnego działania. Zasady ogólne takiego ustroju wyrobiły się wiekową praktyką. Każda spółka, nawet założona na podstawach, nie mających nie wspólnego ze spółdzielczością, musi nakreślić ogólny plan swoich działań na zgromadzeniu wszystkich swoich członków-wspólników, musi powierzyć szczuplejszemu gronu — zarządowi — wykonywanie tego planu, badać czynności tego zarządu przez inne ciało specjalnie do tego upoważnione. W tym kierunku ani praktyka spółdzielni, ani poświęcone im ustawy nie wniosły zmian istotnych i wnieść ich nie mogły. Odrębność ustawowa ujawnia się dopiero tam, gdzie chodzi o zawarowanie specyficznego charakteru spółdzielni, przy określeniu sposobu wstępowania i wycofywania się członków, równego prawa ich głosu niezależnie od po-

siadanych w spółce udziałów, przedewszystkiem zaś podziału zysków, które w spółdzielni z nazwy tylko podobne są do zwykłych zysków przedsiębiorstwa kapitalistycznego. Nie wszystko da się tu pomieścić w sztywnych przepisach norm prawnych. Spółdzielnia jest przecie nietylko przedsiębiorstwem posiadającym kapitał, obracającym środkami pieniężnymi, osięgającym zyski lub ponoszącym straty, jest ono także stowarzyszeniem o celach idealnych. Ograniczenie osiąganých od spółki korzyści, zrównanie praw uczestników, tworzenie kapitału, który jest wartością społeczną, dadzą się narzucić drogą prawa, co zresztą jest tem łatwiejsze, że przepisy te stanowią kamienie węgielne ideologii spółdzielczej. Trudniej jest z przepisami, które ustalałyby pewne wartości moralne członków, wartości, bez których spółdzielnia może dojść do wielkiego rozkwitu materialnego, przestając być równocześnie spółdzielnią w istotnem, wewnętrznem tego słowa znaczeniu. I tu wszakże w niektórych przynajmniej ustawach spotkać można niejakię usiłowania, polegające na zamykaniu wstępu do spółdzielni pewnym osobom, albo nawet na wykluczeniu ich z powodu niemoralności, zgorszenia publicznego i t. p. Prawdopodobnie w przyszłości przepisy takie staną się bardziej powszechne. W każdym razie i dziś już szeroko rozbudowane, sięgające w głąb życia organizacyj, współczesne ustawy spółdzielcze nadają im cechy bardziej swoiste, niż ustawy pierwotne — francuskie z 1867 r., elastyczna ustawa szwajcarska — według których można było założyć zarówno wzorową spółdzielnię, jak, będącą żywym zaprzeczeniem wszystkich ideałów spółdzielczych, spółkę lichwiarzy.

Interesując się spółdzielczością, otaczając ją specjalną opieką prawa i nadając jej przywileje, winnoby państwo przedewszystkiem ustalić samą istotę spółdzielni. Rzeczą charakterystyczną jest, że ten właśnie punkt ustawodawstwa spółdzielczego jest wszędzie niemal jego najsłabszą częścią. Niektóre z ustaw podają definicje niezmiernie ogólnikowe, albo ogarniające wyłącznie cechy zewnętrzne jak zmienność kapitału i członków. Inne po prostu stwierdzają, iż za spółdzielnię należy uważać spółkę opartą na zasadach spółdzielczych, co bardzo ściśle nie wyraża niczego; jeszcze inne omijają ten punkt w całkowitem milczeniu. Niema to wprawdzie większego znaczenia. Ustalić odręb-

ność organizacji spółdzielczej można równie dobrze przez definicję ogólną, jak przez wyliczenie w ustawie przepisów, których wykonanie nadałoby jej cechy zgodne z wymaganiami doktryny. Chodziłoby tu tylko o dwa warunki. Po pierwsze, ażeby te przepisy były umieszczone istotnie, żeby nie były prawem spółdzielni, z którego można skorzystać przy układaniu statutu, ale obowiązkiem, którego nie można ominąć dopóki chce się działać w granicach danej ustawy. Powtóre, aby pozostawiały jak najmniej pola dowolności. Usunąć je całkowicie z ustaw i wzorowych statutów niema żadnej możności. Różnice, jakie zachodzą między wielką spółdzielnią a małą, miejską a wiejską, spożywczą a rolniczą, jednostkową a związkiem, będą zawsze zbyt duże, aby je można sprowadzić do wspólnego mianownika. Do tych różnic dochodzą odmienne warunki miejscowe, w których rozmaite spółdzielnie muszą rozwijać swoją działalność. W krajach o bardzo rzadkiem zaludnieniu, w których spółdzielnie muszą ogarniać wielki teren, aby dojść do jakich takich obrotów, zwoływanie walnych zgromadzeń jest z natury rzeczy zbyt utrudnione i należy je zastępować zgromadzeniem delegatów. Do takiego samego wyniku dochodzi się kiedyindziej w krajach bardzo zaludnionych, gdzie nawet na małym terenie liczba członków jest zbyt wielką dla urządzenia bez nadzwyczajnych trudności zgromadzenia. W środowiskach o bardzo niskim stopniu cywilizacji stosunek władz do spółdzielni przekracza czasem zwykłe formy nadzoru, przybierając formy współudziału w zarządzaniu spółką. Gdzieindziej takie samo piętno nadmiernego nadzoru, dochodzącego do sprzecznej z duchem spółdzielczości etatyzacji, wyciskają antydemokratyczne doktryny polityczne.

Temniemniej poza wszystkimi temi rozbieżnościami istnieją pewne szczegóły ustroju spółdzielni, stanowiące o jej odrębnym charakterze gospodarczym i społecznym, szczegóły niezmiennie, jeżeli spółdzielnia ma pozostać spółdzielnią. Z chwilą, gdy w jakimś państwie stwierdzamy, iż są braki w ustawach, w wynikających z nich i rozszerzających je rozporządzeniach administracyjnych oraz statutach wzorowych, musimy uznać, iż te normy prawne nie czynią zadość swojemu głównemu celowi, którym jest nadanie ruchowi spółdzielczemu form harmonijnie rozwiniętych, związanych jakąś myślą przewodnią, logicznych.

Coprawda musielibyśmy zwykle równocześnie stwierdzić, że zarówno praktyka życiowa, jak rozważania teoretyczne, nie doprowadziły jeszcze w danym kraju do ostatecznego rozwiązania pytania, czym jest właściwie spółdzielnia i jakie są jej cele istotne. Ostatecznie zaś prawo pisane jest z reguły niczem innym, jak normalizacją zjawisk, które w życiu nabrały już pewnego typu.

Nawet tam jednak, gdzie formy spółdzielczości zdążyły już wyrobić się i okrzepnąć, gdzie ustaliła już ona swoje zwyczaje i swoje poglądy, pozostaje jedno zasadnicze pytanie — jedna czy wiele ustaw? Pomijając drobniejsze w praktyce rozgałęzienia ruchu spółdzielczego, dzieli się on niemal wszędzie na trzy wielkie odnogi: spożywczą, rolniczą i kredytową. Cele ich działania, wielkość poszczególnych spółdzielni, skład i gatunek członków wykazują bardzo znaczne różnice, których wyrównanie nie jest ani możliwym, ani potrzebnym. A jednak poza Francją z jej nieopisanym gąszczem ustaw, doprowadzającym do mało zaszczynnego chaosu prawnego, tendencją nowoczesnego ustawodawstwa spółdzielczego jest raczej jednolitość. Niewątpliwie w wielu krajach istnieją oddzielne ustawy rolnicze lub kredytowe; zaznaczyć jednak trzeba, że — zwłaszcza kiedy chodzi o ustawy dotyczące spółdzielczości rolniczej — istnieją one często głównie dlatego, że ustawy ogólnospółdzielcze są w danym kraju przestarzałe, albo niema ich wcale.

Trudno przesądzać jaki typ ustaw — ogólnych czy częściowych — zwycięży ostatecznie. Wolno jednak sądzić, że niema żadnej konieczności, dla której każdy z rodzajów spółdzielczości miałby być traktowany pod względem prawnym inaczej. Jeżeli różnice ich celów są znaczne, istnieje jeden cel nadrzędny czy pierwotny, który nadaje im charakter spółdzielczy: tym celem jest walka z wyzyskiem kapitału, samopomoc małych ludzi, którzy postanawiają zaprzestać między sobą wyścigu do zysku. Ten cel musi, skoro chodzi o formę prawną organizacyj poświęcających się jego zrealizowaniu, wyrażać się w kilku przepisach niezmiennych i jednakowych, niezależnie od tego, czy będzie chodziło o wielką spółdzielnię miejską czy drobną, bezkapitałową spółkę na wsi. Wszystko inne, co wypływa z różnic, może być przeniesione do statutów albo wyrażone w oddzielnych rozdzia-

łach ustaw. W ten sposób ustawa jednolita czy przynajmniej część jej ogólna wytwarza mocniejszą więź pomiędzy wszystkimi spółdzielcami niezależnie od rodzaju ich działalności. Nie jest to rzecz bez znaczenia wtedy, kiedy rozgałęziająca się coraz bardziej spółdzielczość może wytworzyć nie tylko różnice form prawnych, ale i różnice nastawień psychicznych w podążaniu do wspólnego celu.

Przyjdzie może czas, że będziemy mieli nie tylko ogólne ustawy krajowe, ale nawet ustawę ogólnoswiatową. Względy przemawiające za tem są te same, co przy ogólnych ustawach krajowych. Wydaje się to narazie mało prawdopodobnem, ale niwelacja odrębnych kultur idzie olbrzymimi krokami naprzód. Od wieków zresztą jesteśmy świadkami pewnych kodeksów powszechnych, na przykład w dziedzinie kultu. Spółdzielczość jest także czemś w rodzaju kultu, jeżeli ma być czemś więcej, niż sztuką sprzedawania tańszego masła.

Praca niniejsza ma charakter niemal wyłącznie opisowy. Zarówno słowo wstępne jak uwagi ogólne na początku każdego rozdziału mają na celu tylko pewne usystematyzowanie zebranego materiału; w bardzo rzadkich tylko wypadkach wyrażona została opinia o wartości tego czy innego przepisu ustawy. Nieuwzględnione też niemal zupełnie zostały zarówno warunki gospodarcze poszczególnych krajów, pod których wpływem powstawały ustawy, jak i rozwój poglądów na prawo spółdzielcze. Celem książki jest zestawienie norm prawnych, w których działa ruch spółdzielczy różnych państw, dla wykazania zarówno różnic, jakie między niemi zachodzą, jak zwłaszcza podobieństw form organizacyjnych, które w warunkach najbardziej rozbieżnych, przybierają zasadnicze postulaty ideologii spółdzielczej. Wydaje mi się, że nawet w tym świadomie zwężonym zakresie praca ta nie będzie bez wartości dla osób studjujących ruch spółdzielczy naukowo, a nawet dla praktyków, mających niekiedy wątpliwości w stosowaniu ustaw, których przepisy uważają za niezupełnie celowe: porównanie naszych własnych, polskich przepisów z ustawami — podobnymi czy odmiennymi — innych krajów, rozważenie sprawy w wielkiej skali norm i poglądów świato-

wych ułatwi im niewątpliwie dojście do wniosków mniej subiektywnych.

Zdaje sobie, oczywiście, całkowicie sprawę z niedoskonałości dokonanej próby. Pomijając samą wartość dokonanej pracy, trudnością nie do przewyciężenia była niedostateczność materiału, na którym się opierałem: ustawy wielu krajów, wydane w nieznanym mi języku i nietłomaczone na żaden z tak zwanych języków światowych, trzeba było brać w streszczeniach i opisach, których dokładności nie mogłem sprawdzić. Wynikła stąd wielka nierównomierność w traktowaniu poszczególnych ustawodawstw. Niektóre z nich, jak np. francuskie, skodyfikowane w doskonałym zbiorze Nasta i skomentowane przez niego w sposób wysoce miarodajny, mogły być uwzględnione daleko bardziej obficie i wyczerpująco niż inne, podawane bardzo fragmentarycznie. Bardzo obfite i ciągle zmieniające się ustawodawstwo spółdzielcze sowieckie, znane mi jest przeważnie tylko ze zbioru Bat'a i Baranowa, nieco już przestarzałego i obejmującego wyłącznie spółdzielnie spożywców. Stąd płynie zastrzeżenie, iż pracy swojej nie uważam bynajmniej za wyczerpującą, poprzestając na zgromadzeniu pewnej ilości wiadomości, którą traktować należy raczej, jako przykłady i ilustracje twierdzeń, zawartych w uwagach ogólnych. Jeżeli mimo wszystko, decyduję się oddać ją do użytku publicznego, skłania mnie do tego brak takiego podręcznika w literaturze światowej. Jedyne znany mi zbiór ustaw spółdzielczych wszystkich państw — *Survey of Co-operation legislation* — jest znacznie szczuplejszych rozmiarów, pozatem zaś — wydany na prawach rękopisu — nie znajduje się w handlu księgarskim.

Przeznaczając swoją książkę w pierwszym rzędzie dla osób pracujących nad teorią spółdzielczości, podzieliłem zebrane wiadomości według pewnych zagadnień, będących składowymi częściami ustawodawstwa spółdzielczego. Podawanie ich krajami naraziłoby czytelnika na szukanie szczegółów, dotyczących naprz. udziałów albo walnych zgromadzeń w kilkudziesięciu miejscach książki, co byłoby stratą niewątpliwą czasu. Dodaję zresztą na końcu książki indeks geograficzny dla osób, pragnących przestudjować ustawodawstwo danego kraju.

Z główniejszych uwzględnionych przezemnie źródeł, cytuję następujące:

Kodeks spółdzielczy. Zbiór ustaw i rozporządzeń, dotyczących spółdzielni, zestawil i opracował Władysław Jenner, przejrzał prof. dr. Doliński, słowem wstępem zaopatrzył Janusz Kwieciński. Lwów b. r.

Alfred Nast. — *Code de la Coopération. Etude sur le régime légal et réglementaire de la coopération en France. Textes (Lois, Décrets, Arretés etc. etc.) classés et annotés. Paris 1928.*

Charles Restau—*Traité des sociétés coopératives. Deuxième édition. Bruxelles 1926* (o ustawach belgijskich).

A Survey of Co-operative Legislation. London (1928).

A. S. Bat i A. A. Baranow — *Sbornik diejstwujuuszczich zakonopoloženij, postanowlenij, instrukcij i cirkuliarow po potrebiłskoj kooperaciji. Moskwa 1928.*

Edwin G. Mourse — *The legal status of Agriculatural co-operation. New-York 1927.*

Revue Coopérative Internationale 1927—1930 (opisy ustaw spółdzielczych w poszczególnych krajach).

Annales Internationales de la législation agricole. Rome (od 1919).

Biuletyn spółdzielczy 1928 - 30 (opisy i teksty ustaw).

Pozatem ustawy i dekrety poszczególnych państw.

ROZDZIAŁ I,

U S T A W Y.

Pierwszą w świecie ustawą, dotyczącą bezpośrednio spółdzielczości, była a n g i e l s k a ustawa z 1852 r. „o stowarzyszeniach gospodarczych i przezornościowych“ (The Industrial and Provident Societies Act). Była to ustawa ogólna, ogarniająca wszystkie rodzaje spółdzielni, które traktowano podówczas jako towarzystwa wzajemnej pomocy (friendly societies) i którym od 1793 r. przyznawane są już pewne ulgi. Wprawdzie ustawa następna, wydana w 10 lat później, próbowała zbliżyć spółdzielnie raczej do typu spółek akcyjnych, ale trzecia z rzędu ustawa — z r. 1876 — wróciła do koncepcji pierwotnej, do towarzystw wzajemnej pomocy. Ustawa obecnie obowiązująca pochodzi z 1893 r. z poprawkami z 1894, 1895 i 1913 r.

Oprócz tej ustawy ogólnej istnieje w Anglii ustawa o rolniczych spółkach kredytowych z 1923 r. i dwie ustawy o czasowych i stałych spółdzielniach budowlanych z 1876 i 1894 r., są to jednak raczej banki kredytowe niż spółdzielnie. Istnieją też tu spółki kredytowe, zakładane p/g Loan Societies Act z 1840 r., ale nie mające osobowości prawnej, jakkolwiek wnoszone są do rejestru. Osobowość prawną nadaje spółdzielniom tylko ustawa z 1852 r. i dalsze, do niej analogiczne. Poza tem określają te ustawy strukturę spółek, jakkolwiek cechy spółdzielczości nadają im często dopiero statuty.

Podobne w typie do ustawy angielskiej były ustawy dotyczące spółdzielczości w szeregu innych państw: tak samo obejmowały całokształt ruchu spółdzielczego, nadawały spółdzielniom osobo-

wość prawną przez fakt rejestracji i normowały działalność spółdzielni postanowieniami kodeksu handlowego, o ile sama ustawa nie stanowiła inaczej. Tak jest w N i e m c z e c h, w których ogólna ustawa spółdzielcza, zaprojektowana w 1860 r. (w Prusach), uchwaloną została w 1867 r., w rok później przyjętą była przez Północną Konfederację Niemiecką, a w 1871 r. stała się ustawą Rzeszy. Obecna ustawa pochodzi z 1900 r., nowelizowana w 1922, 1923 i 1926 r. Niezależnie od dość obfitego ustawodawstwa spółdzielczego Rzeszy istnieje też ustawodawstwo spółdzielcze krajów związkowych.

W tym samym mniej więcej czasie — 1873 r. — powstała ustawa spółdzielcza w A u s t r j i — o stowarzyszeniach typu Raiffeisena i innych spółdzielniach; ustawa zresztą o kasach kredytowych istniała już znacznie wcześniej — od 1852 r. I ta ogólna ustawa austriacka poddawała działalność spółdzielni, które w całości lub częściowo trudnią się handlem, przepisom kodeksu handlowego; dotyczyło to towarzystw pożyczkowo-oszczędnościowych i spółdzielni spożywczych, o ile mają one stosunki z nieczłonkami, spółek wytwórczych albo spółek materiałów surowych, o ile zajmują się one handlem. Późniejsze poprawki wprowadziły poważne różnice w pierwotnej ustawie.

O dwa lata później — w 1875 r. — powstała ustawa na W ę g r z e c h jako jeden z rozdziałów kodeksu handlowego. Późniejsze poprawki i oddzielne ustawy częściowo zmieniały ją, częściowo regulowały działalność poszczególnych typów spółdzielni, tak np. ustawy o spółdzielniach kredytowych z 1876 i 1920 r. Ustawa węgierska traktuje spółdzielnie jako spółki akcyjne, której przepisy stosują się i do spółdzielni, o ile ustawa nie stanowi wyraźnie inaczej. Obecnie istnieje tendencja do dalszych zmian w ustawie dla mocniejszego podkreślenia jej charakteru spółdzielczego, wzmocnienia nadzoru i zapobieżenia nadużywania zewnętrznych form spółdzielczych przez zrzeszenia czysto kapita-listyczne.

Jako odmianę spółek akcyjnych chciał też traktować spółdzielnie rządowy projekt pierwszej ustawy spółdzielczej w H o l a n d j i; parlament stanął jednak na innem stanowisku, uchwalając ustawę w 1876 r. Obecnie obowiązująca ustawa z 1925 r. — jest owocem studjów Komisji Królewskiej złożonej z przedsta-

wicieli spółdzielni spożywczych, rolniczych i kredytowych, poza tem zaś z uczonych i notariuszów. Według ustawy tej uważaną jest spółdzielnia za handlującego, podlega kodeksowi handlowemu i opłaca składki na Izbę Handlową.

W Belgji obecnie obowiązująca ustawa pochodzi z 1873 r. i jest jednym z sześciu rozdziałów kodeksu o spółkach handlowych; nowelizowana była w 1913 r. Oddzielne ustawy istnieją dla spółek ubezpieczeniowych na podstawie ustawy o kasach wzajemnej pomocy z 1894 r. i dla syndykatów rolniczych z 1898 r. W 1921 r. ukazała się ustawa nadająca osobowość prawa cywilnego stowarzyszeniom bez celu zysku i pozwalająca im nabywać nieruchomości, tylko o ile są niezbędne dla realizowania ich celów. Oddzielne też ustawy wydano dla Conga w tym samym roku.

Częścią kodeksu handlowego z 1882 r., poprawionego w 1919 r., jest ustawa spółdzielcza w Szwajcarii. Ustawa ta z jednej strony wprowadza pewne postanowienia równające spółdzielnie ze spółkami akcyjnymi, naprz. konieczność oznaczenia kapitału zakładowego przy otwarciu spółki, poza tem zaś jest bardzo elastyczna, zostawiając spółdzielniom wielką swobodę w urządzaniu się wewnętrznem. Najczęściej bardzo ważne nawet szczegóły budowy organizacyjnej spółdzielni określa dopiero statut; sama ustawa naprz. nie przewiduje ani konieczności walnych zgromadzeń, ani równości na nich głosów, o ile istnieją, ani przyjmowania nowych członków lub ich odpowiedzialności. Nie przeszkodziło to wielkiemu rozwojowi spółdzielczości, ale ułatwia zakładanie spółdzielni pozbawionych w istocie rzeczy charakteru spółdzielczego. W r. 1925 opracowano projekt nowej ustawy spółdzielczej, który jednak dotychczas nie stał się prawem.

Tak samo częścią kodeksu handlowego jest ustawa spółdzielcza (1883) we Włoszech, mówiąca o spółkach ze zmiennym kapitałem. Poza tem duże ustawodawstwo specjalne, przeważnie w formie dekretów, określających stosunek spółdzielni do państwa, kredyt państwowy dla nich, dzierżawienie przez spółdzielnie gruntów państwowych i t. d.

W Szwecji po raz pierwszy o spółdzielniach mówi dopiero w 1895 r. ustawa o stowarzyszeniach rejestrowanych o celach ekonomicznych, znacznie później zmieniona i uzupełniona kilkakrotnymi poprawkami pomiędzy 1911 a 1924 r. Istnieją też

liczne dekrety królewskie dotyczące spółdzielczości. W głównej ustawie z 1911 r. ani razu nie wymienione jest słowo spółdzielnia; ustawa nazywa spółdzielnie stowarzyszeniami, zabraniając im używać słowa „spółka“.

Z państw nadbałtyckich jedna tylko *F i n l a n d j a* ma przedwojenną jeszcze ustawę spółdzielczą; jest nią ustawa o spółkach udziałowych z 1901 r., nowelizowana w 1918 r. i 1927 r. Jest to ustawa ogólna, zabraniająca tylko spółdzielniom zajmować się ubezpieczeniami; powołuje się często na ustawę o spółkach akcyjnych i poddaje działalność spółdzielni kodeksowi handlowemu. Pozostałe trzy państwa — *L i t w a*, *Ł o t w a*, *E s t o n j a* — posługują się do dziś dnia jeszcze ustawą rosyjską z 1917 r. W Litwie ustawa ta znacznie zmieniona została w 1919 roku przez ustawę „o spółdzielniach i ich związkach“; na Łotwie — w 1923 i 1929 r. (ustawa o kontroli), w Estonji w 1919, 1920 i 1926 r. (kontrola i rozszerzenie działalności spółek kredytowych). Dopiero te własne ustawy pozwoliły ruchowi spółdzielczemu prowadzić działalność oświatową i propagandową, której nie przewidywała ustawa rosyjska. Do osobliwości ustawodawstwa estońskiego należy możliwość zakładania spółdzielni na podstawie umów; zyskują one osobowość prawną dopiero po wciągnięciu ich do rejestru.

Obcą także — austrijacką ustawą z 1873 r. — posługuje się z małemi przeróbkami inne państwo „sukcesyjne“ — *C z e c h o s ł o w a c j a*. Własną ustawę z 1919 r. ma tylko o spółdzielczości stosowanej do elektryfikacji kraju.

Ostatnią, niemal jeszcze przedwojenną ogólną ustawą europejską jest uchwalona w końcu 1914 r. ustawa spółdzielcza w *G r e c j i*. Po wojnie poza dość licznym ustawodawstwem, dotyczącem pomocy państwowej dla różnego typu spółdzielni, trzy wielkie ogólne ustawy spółdzielcze opracowały *P o l s k a* (1920 ze zmianami z 1923 r.), *R u m u n j a* (1929) i *Z w i ą z e k r e p u b l i k s o w i e c k i c h* (1924). Szczególniej obfitem jest ustawodawstwo sowieckie, zwłaszcza, że oprócz ustaw ogólnopństwowych istnieją ustawy republik związkowych, a sam ruch spółdzielczy wciągnięty jest w orbitę działania państwa.

We wszystkich trzech państwach spółdzielnie są osobami prawnymi i podlegają postanowieniom kodeksu handlowego, o ile

nie są one sprzeczne z ustawami spółdzielczymi. W R u m u n j i jednak spółki dla zakupu ziemi są uważane za spółki cywilne, o ile nie zajmują się innymi czynnościami. W S o w i e t a c h, prócz ustawy zasadniczej z 1924 r. istnieją jeszcze m. in: ustawa o wzajemnych stosunkach między przemysłem państwowym a spółdzielniami spożywczymi (1926), ustawa o prawie handlu dla związku centralnego (centrosojuza) (1922), ustawa o sposobie przerwania działalności organizacji spółdzielczych przez ich likwidację, połączenie lub podział (1927). Statut normalny spółdzielni spożywców nakreśla dla nich ramy działalności bardzo szerokie, pozwala bowiem zajmować się zakupem i sprzedażą potrzebnych członkom produktów, a także ich przerobem i wytwarzaniem, operacjami kredytowymi, budową mieszkań, kolonij, sanatoriów i lecznic. W P o l s c e ustawa o łączeniu spółdzielni (1922).

W P o r t u g a l j i istnieje ustawa o spółdzielniach, towarzystwach wzajemnych zysków i ubezpieczeń (1916), poza tem zaś wiele dekretów o syndykatach rolniczych z wieloma przywilejami od państwa; nie mają one właściwie charakteru spółdzielczego, ale muszą pracować w ścisłym związku z bankami spółdzielczymi, które mogą być zakładane tylko w oparciu o spółdzielnie rolnicze. Takie syndykaty rolnicze dokonywują zbiorowych zakupów nasion, narzędzi i t. p. i mogą robić pewne ułatwienia kredytowe, ale nie mogą podejmować na własną rękę interesów handlowych i przemysłowych.

W H i s z p a n j i istnieją takie same syndykaty rolne, banki wiejskie i spółki kredytowe, których działalność regulują liczne dekryty, omawiające przeważnie ich stosunek do rządu, sposób udzielania kredytów i t. d. Prócz tego istnieją spichrze municypalne i inne, które na mocy ustawy z 1923 r. mogą działać jak towarzystwa oszczędnościowe i banki pożyczkowe, mogą ułatwiać zakupy, pomagać do zakładania spółek ubezpieczeniowych, spółdzielni, towarzystw pożyczkowych i t. d.

N a C y p r z e istnieje ogólna spółdzielcza ustawa z 1923 roku, niezależnie od ustawy o spółdzielniach kredytowych z 1914 roku.

Skąpy natomiast rozwój norm prawnych, regulujących życie spółdzielni, stwierdzić można w B u ł g a r j i, w której usta-

wa zasadnicza z 1907 r. dotyczy właściwie organizacji Banku Rolnego i stosunków między tym bankiem a spółdzielniami, i w J u g o s ł a w j i, która ma tylko ustawę z 1925 r. o kredycie rolnym i kilka ustaw dotyczących spółdzielni rolniczych.

Wogóle nie mają specjalnego ustawodawstwa spółdzielczego N o r w e g j a i D a n j a, pomimo olbrzymiego rozwoju spółdzielczości i przychylnego traktowania jej potrzeb przez władze państwowe. W Danji istnieją zaledwie dość skąpe ustawy dotyczące spółdzielni kredytowych (od 1850 r.).

Zupełnie odmienny charakter od ustawodawstwa wszystkich innych krajów europejskich ma ustawodawstwo spółdzielcze w F r a n c j i. Ustawy ogólnej, któraby regulowała działalność i organizację wszystkich typów spółdzielni, niema wcale; istnieje zaledwie projekt, który niewiadomo kiedy stanie się ustawą. W roku 1867 dokonano wprowadzenia rewizji prawa o spółkach, do którego z myślą o spółdzielniach wprowadzono rozdział o spółkach o zmiennym kapitale, bądź przez zwiększenie udziałów, bądź przez przyjęcie nowych członków. Nie mówiąc już jednak o tem, że słowo „spółdzielnia“ nie jest tam wcale wymienione, spółdzielnie nie są bynajmniej zobowiązane włączać postanowień tej ustawy do swoich statutów, mogą to natomiast czynić inne spółki, niemające ze spółdzielczością nic zgoła wspólnego. W czasie wojny i po wojnie rozmnożyły się znacznie ustawy, dotyczące poszczególnych rodzajów spółdzielni, ale ustawy te mają przede wszystkim na oku stosunek spółdzielni do państwa i pomoc udzielaną im przez państwo, czyniąc zależnem udzielenie tej pomocy od określonej formy organizacji. W praktyce spółdzielnie dla większego ustalenia się prawnego i bodajby ze względu na ulgi podatkowe, poddają się zwykle przepisom tych ustaw, w zasadzie jednak mogłyby tego nie czynić, nie przestając być organizacjami legalnemi.

Prawodawstwo francuskie, podobnie do innych, odróżnia wogóle spółki, tworzone dla podziału osiągniętych zysków, od stowarzyszeń, nie mających zysków na celu. Spółdzielnie w zasadzie zaliczane są, z wyjątkiem wytwórczych, do stowarzyszeń; ustawa jednak z 1867 r., pozwala spółdzielniom spożywców i kredytowym uważać się bądź za spółki, bądź za stowarzyszenia. Jako spółki mogą być spółdzielnie spółkami handlowymi lub cy-

wilnemi. Forma spółki cywilnej daje im zupełną swobodę redagowania swoich statutów, ale szczegóły organizacyjne w nich zawarte muszą być ujęte jaknajbardziej drobiazgowo, to bowiem, co nie jest przewidziane przez statut, może być decydowane tylko jednomyślnie, co możliwem jest tylko w małych spółkach, a dozwolonem tylko o tyle, o ile spółka nie zajmuje się handlem. To też spółdzielnie, opierające się na ustawie z 1867 r., powstają zwykle jako spółki handlowe, najczęściej na podstawie prawa o spółkach akcyjnych.

Przy zupełnej dowolności wyboru formy prawnej niektóre spółdzielnie woła istnieć na podstawie ustawy z 1901 r. o stowarzyszeniach, jakkolwiek daje im ona zaledwie tak zwaną „małą osobowość“ prawną, krępując w rozwoju, jeżeli zaś chcą uzyskać większą swobodę ruchów, muszą się starać o uznanie ich za stowarzyszenia użyteczności publicznej, co znów pociąga za sobą poddanie się większej kontroli administracji. Inne spółdzielnie, jak naprz. rolnicze wytwórcze, zadowolają się niekiedy ogólnem prawem cywilnem, żeby nie poddawać się ciasnym przepisom specjalnie dla nich utworzonego prawodawstwa, zabraniającego im przyjmowania nierolników na członków. Są rodzaje spółdzielczości, które nie mają żadnych form nadanych im specjalnemi ustawami, jak naprz. umowy na zasadach spółdzielczych pomiędzy przedsiębiorstwem, a robotnikami zorganizowanymi autonomicznie albo spółki kupców dla wspólnego nabywania towarów; takie spółdzielnie w braku specjalnego ustawodawstwa muszą poprzestawać na kodeksie cywilnym. Przez pewien czas ruch spółdzielczy używał jako formy organizacyjnej związków zawodowych, co zresztą Sąd Najwyższy uważał za niezgodne z prawem i dopiero ustawa z 1920 r. rozszerzyła granice działalności związków zawodowych, zezwalając im, o ile jest to umieszczone w statucie, na wspólne zakupy i sprzedaż produkcji członków z tem jednak zastrzeżeniem, że zyski nie mogą być dzielone między członków nawet w postaci zwrotów.

Wszystko to wykazuje, że forma prawna, jakiej winny się poddać różne rodzaje spółdzielczości, jest często zupełnie nieustalona, niekiedy wręcz dowolna. Tak naprz. ustawa o spółkach rybackich określa tylko ich ustrój i cel, nie mówiąc nic o formie prawnej. Robotnicze spółki wytwórcze i kredytowe, oraz banki

spółdzielcze mogą jako formę prawną wybierać spółki akcyjne lub komandytowe. Spółki spóżywców i ich związki, zakładane na podstawie ustawy o spółkach ze zmiennym kapitałem z 1867 r., mogą dobrać sobie formę dowolną, uwzględniając jednak, że będą spółkami handlowymi lub cywilnymi, zależnie od tego, czy sprzedają osobom obcym, czy tylko członkom. Tak samo spółdzielnie i związki rzemieślnicze, z tą tylko różnicą, że, nie mogąc sprzedawać osobom obcym, nie mogą być spółkami handlowymi. Spółdzielnie rolnicze, zwykłe i użyteczności publicznej, mogą powstawać jako spółki cywilne albo jako spółki akcyjne i wtedy są uważane za handlowe, ich kapitał może być stały lub zmienny. Co do banków ludowych i spółdzielni budowlanych, ustawa nie oznacza wcale ich formy prawnej.

Co do osobowości prawnej posiadają ją bezspornie spółdzielnie założone jako spółki handlowe. Co się tyczy spółdzielni, które są spółkami cywilnymi, ich osobowość prawną nie jest uznawana przez wszystkich autorów, jakkolwiek orzeczenia Sądu Kasacyjnego przyznają ją im już oddawna. W każdym razie — cywilna czy handlowa — żeby mieć osobowość prawną musi każda spółdzielnia być spółką w istotnem tego słowa znaczeniu t. j. celem jej musi być podział zysków pomiędzy spółników. Stąd wynika, że spółdzielnie, których celem jest tylko ułatwianie oszczędności swoim członkom albo zmniejszanie ich wydatków przez zwroty, nie miałyby osobowości prawnej, o ile ustawy nie nazywałyby ich wyraźnie spółkami handlowymi, tak naprz. kasy kredytu rolnego, kasy kredytu rybackiego, towarzystwa wzajemnego kredytu i t. d. Spółdzielnie rolnicze, zwykłe i użyteczności publicznej, posiadają osobowość prawną, jeżeli stosownie do ustawy ich dotyczącej założone są jako spółki akcyjne albo cywilne.

Wogóle wszystkie spółki, których ustawy zawierają zmienność kapitału zgodnie z ustawą z 1867 r., mają prawo występować przed sądem, a tem samem według komentatorów są osobami prawnymi w innych, bardziej normalnych wypadkach. Kwestją sporną mogłoby być tylko, czy mogą przyjmować dary; niektóre z nich, jak spółdzielnie kredytu robotniczego i spółdzielnie spóżywców oraz ich związki, są do tego wyraźnie upoważnione przez ustawy.

Z poszczególnych rodzajów spółdzielczości spółdzielnie spożywców, o ile nie powstają na mocy ustawy z 1867 r. o spółkach ze zmiennym kapitałem, rządzą się ustawą z 1917 roku.

Spółdzielnie rolnicze podlegają ustawom z 1906 i 1920 r. prócz tego istnieje ustawa z 1920 r. o kasach kredytowych rolniczych. Wogóle w spółdzielniach rolniczych rozróżnia się trzy typy: spółdzielnie wytwórcze i wspólnej sprzedaży, spółdzielnie dla wspólnych zakupów i stowarzyszenia zbiorowych interesów rolniczych (*Sociétés d'intérêt collectif agricole*), których celem jest wyrób produktów i narzędzi potrzebnych w rolnictwie, zakładanie instalacyj technicznych, np. elektrowni, budowa tanich mieszkań dla robotników rolnych i t. p. Kasy kredytu rolnego mogą być zakładane przez część albo całość członków związków zawodowych rolnych, towarzystw ubezpieczeń rolniczych, spółdzielni rolnych i innych stowarzyszeń zainteresowanych rolnictwem, zakładanych dla przeprowadzenia irygacyj, meljoracyj i t. p. Takie stowarzyszenia niezawsze nawet są spółdzielniami, ale muszą mieć kapitał nie akcyjny, a udziałowy, imienny, członków mieć wyłącznie rolników, nie płacić dywidendy, a tylko procent od udziałów (najwięcej 6%) i nadwyżki dochodów dzielić między członków proporcjonalnie do operacyj. Spółdzielnie rolnicze mogą być spółkami cywilnymi i akcyjnymi.

Spółdzielnie robotnicze według ustawy z 1925 r. powstają dla wykonywania wspólnie zawodu ich członków i sprzedaży ich wyrobów. Spółki takie mogą być o kapitale zmiennym, akcyjne, komandytowe albo cywilne. Dla obsługi ich potrzeb finansowych istnieją robotnicze spółdzielnie kredytowe, które są właściwie ich związkami. Oprócz tego, istnieją jeszcze banki robotnicze spółdzielcze, które za zezwoleniem ministra pracy pośredniczą w rozdziale kredytów rządowych dla spółdzielni robotniczych wytwórczych albo kredytowych; i one są właściwie związkami.

Od robotniczych spółdzielni wytwórczych, które organizują pracę i sprzedaż kolektywną członków, należy odróżniać spółdzielnie rzemieślnicze na mocy ustawy z 1923 r., które zrzeszają indywidualnych wytwórców, mając na celu zakup i rozdział przedmiotów potrzebnych dla członków: towarów, maszyn i narzędzi, materiałów surowych. Spółdzielnie te zajmują się wogóle wszystkim, co wchodzi w zakres działalności członków z wyjątkiem

udzielania pożyczek indywidualnym członkom, do czego istnieją banki ludowe; jednak związki spółdzielni rzemieślniczych pośredniczą w wyjednywaniu pożyczek dla swoich spółdzielni — członków.

Udzielaniem kredytu w postaci dyskontowania weksli członków, do których mogą należeć kupcy, przemysłowcy, rzemieślnicy, spółki handlowe, zajmują się na mocy ustawy z 1927 r. towarzystwa wzajemnej poręki, odpowiadające naszym przedwojennym towarzystwom wzajemnego kredytu (*sociétés de caution mutuelle*). Są one prócz tego powołane do poręczania pożyczek, udzielanych przez państwo rzemieślnikom i do nadzoru nad użytkowaniem ich na właściwe cele. Na mocy tej samej ustawy i z temi samemi kategorjami członków działają banki ludowe; operacyj ich zresztą ustawa nie wyszczególnia, tylko statut wzorowy, zatwierdzony przez ministra handlu, mówi o redyskoncie weksli, pożyczkach na walory, otwieraniu rachunków i t. p., zastrzegając, że udzielony kredyt nie może przewyższać jednego roku. Odmianą banków ludowych jest stowarzyszenie kredytowe dla hotelarzy, które według ustawy z 1923 r. może udzielać długoterminowego kredytu.

Prócz tego istnieją spółdzielnie i kasy kredytowe rybackie na mocy ustawy z 1913 r., nowelizowanej w 1925 r. Zbliżoną do ustaw spółdzielczych jest ustawa z 1922 r. o spółdzielniach taniach mieszkań, które mimo nazwy powstają zresztą także i na innych podstawach, jako stowarzyszenia o charakterze filantropijnym lub administracyjnym.

Niezależnie od ustawodawstwa metropolji istnieje dość obfite ustawodawstwo kolonij i krajów znajdujących się pod protektoratem francuskim.

Z pozaeuropejskich ustawodawstw spółdzielczych godne uwagi z wielu względów jest przede wszystkim ustawodawstwo Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Istnieje już dość dawno, pierwsza bowiem ustawa, wyodrębniająca spółdzielnie z ogólnych ustaw o spółkach i nadająca im cechy odrębne, powstała jeszcze w 1865 r. w stanie *Michigan*; następna w rok później w stanie *Massachusetts* odróżniała już zasadniczo spółdzielnie od spółek akcyjnych, zawierając jeden z podstawowych warunków programu spółdzielczego:

równość głosów niezależnie od posiadanego kapitału. Następne lata przynosiły nowe ustawy i obecnie tylko stan *Delaware* nie posiada ustaw spółdzielczych. Są to jednak ustawy obliczone przeważnie na mieszkańców miast — spółdzielnie spożywców i wytwórcze, które w Stanach Zjednoczonych rozwijają się bardzo słabo, a nawet w latach powojennych cofnęły się silnie. Obfite i oryginalne natomiast jest ustawodawstwo dotyczące spółdzielczości rolniczej, zapoczątkowanej w stanie *Kalifornji* (1895) ustawą o spółdzielniach, a skryształizowane ostatecznie ustawą stanu *Kentucky* z 1922 r. t. zw. Bingham Cooperative Marketing Act. W następnych latach prawie analogiczne ustawy uchwaliło wiele innych stanów, tak, że dziś tylko 8 stanów nie posiada ustawodawstwa o spółdzielniach rolniczych. Oprócz tego istnieje ustawa z 1922 r. dla całej Federacji, t. zw. Capper — Volstead Act, która składa się tylko z dwóch artykułów, ustalających równość głosów, maksymalną wysokość dywidendy i dozwolone rozmiary sprzedaży nieczłonkom, a poza tem pewne szczególne uprawnienia ministra rolnictwa w stosunku do spółdzielni rolniczych.

W przeciwstawieniu do zwięzłości tej ustawy ogólnopanstwowej, ustawy stanów są bardzo szczegółowe i zawierają dużo ustępów, czysto deklaracyjnych albo podkreślających motyw, które kierowały ustawodawcą. Tak naprz. artykułem pierwszym Bingham Act jest wielosłowna ale mało precyzująca „deklaracja polityczna“. Jeszcze szerzej mówi o interesie publicznym art. 5 ustawy stanu *Colorado*: „ustawa niniejsza uznaje, że cechą charakterystyczną rolnictwa jest produkcja jednostkowa w odróżnieniu od systemu zbiorowego, który charakteryzuje inne formy produkcji przemysłowej, i że zwykła forma organizacji kolektywnej pozwala przemysłowcom koalizować się dla zbiorowej pracy i wynikającej stąd zbiorowej sprzedaży. Interes publiczny wymaga, ażeby powstrzymano odpływ ludzi ze wsi tak, aby rolnictwo było podtrzymane i żeby potrzebna narodowi produkcja rolna była gwarantowana; wymaga też pozatem, aby zachęcić rolnika do doprowadzenia do skutku systemu sprzedaży bardziej wydajnego i bardziej bezpośredniego, który mógłby zamienić obecną, ślepą, nienaukową i spekulacyjną metodę sprzedawania zbiorów. W tym celu rolnicy znajdą u gubernatora

wskazówki pewne i informacje pożyteczne". Końcowe zaś artykuły tej samej ustawy dodają: "Zgromadzenie oświadcza, że ustawa niniejsza jest niezbędna dla bezpośredniego zachowania spokoju, dobrobytu i ocalenia publicznego. Według opinii Zgromadzenia zachodzi tu wypadek nagłości i dlatego ustawa niniejsza okaże swoje skutki i zacznie działać zaraz po jej zatwierdzeniu".

Równie obszernie i wielomównie ujmują amerykańskie ustawy cel i zakres działania spółdzielni rolniczych. Oto co mówi ustawa w *Colorado*: „Każde stowarzyszenie założone na podstawie niniejszej ustawy może:

a) poświęcać się każdej formie działalności w związku z zakupem i sprzedażą, konserwacją, suszeniem, fabrykacją, pudełkowaniem, opakowywaniem, klasyfikacją, magazynowaniem, manipulowaniem albo użytkowaniem produktów rolnych, wyprodukowanych albo też dostarczonych stowarzyszeniu przez jego członków, lub też w związku z fabrykacją i handlem półproduktów; albo też poświęcać się działalności, związanej z zakupem, dzierżawą albo użytkowaniem przez jej członków artykułów pomocniczych, maszyn i przyborów, albo dostarczaniem środków dla wykonywania tych czynności. Stowarzyszenie może się zajmować jedną lub wieloma z operacyj, wymienionych w tym artykule. W zarejestrowanym statucie stowarzyszenie może zaznaczyć, że ogranicza swoją działalność do zajmowania się wyłącznie operacjami produktami swoich członków, albo też, że zastrzega sobie prawo zajmowania się produktami osób obcych, ale w takim wypadku ogół operacyj produktami członków musi być większy niż ogół operacyj produktami nieczłonków;

b) zaciągać pożyczki bez ograniczenia wysokości długów i zobowiązań stowarzyszenia i dawać zaliczki członkom;

c) dokonywać wyżej wymienionych operacyj w charakterze agenta lub reprezentanta jednego lub wszystkich członków;

d) kupować albo inaczej nabywać, zachowywać, posiadać i wykonywać wszystkie prawa właściciela akcji, kapitału zakładowego albo obligacyj korporacji lub stowarzyszenia, które się poświęcają niektórym formom wyżej wymienionej działalności albo magazynowaniu, manipulowaniu lub handlowi produktami wchodzącymi w zakres działalności stowarzyszenia;

sprzedawać, przekazywać lub wykupywać akcje i obligacje takiej korporacji lub stowarzyszenia;

e) odkładać fundusz rezerwowy i lokować go w obligacjach albo innych walorach stosownie do postanowień statutu;

f) nabywać, zachowywać i wykonywać wszystkie prawa właściciela, związane z posiadaniem własności nieruchomości lub ruchomej o tyle, o ile będzie to niezbędne lub potrzebne dla biegu spraw stowarzyszenia lub spraw, które go dotyczą;

g) ustalać, zabezpieczać i rozwijać patenty, marki fabryczne i prawa własności;

h) czynić wszystko, co jest niezbędne, stosowne i właściwe dla osiągnięcia niektórych czy wszystkich wymienionych tu celów, albo co mogłoby przyczynić się do interesów lub korzyści stowarzyszenia; pozatem wykonywać i posiadać wszystkie prawa i przywileje niezbędne albo właściwe celom, dla których stowarzyszenie powstało, albo operacjom, które podjęło; wreszcie wszystkie inne prawa i przywileje przyznane przez ustawy państwowe zwykłym spółkom za wyłączeniem tego, co jest niezgodne z wyraźnymi postanowieniami niniejszej ustawy; i czynić każdą z tych rzeczy na każdym miejscu.“

Jednym z głównych celów spółdzielni rolniczych jest t. zw. rynkowanie produkcji ich członków t. j. sprzedaż ich produktów na rynkach. W tym celu ustawy zawierają stosowne przepisy określające prawa i obowiązki zarówno spółdzielni, jak i członków w tym względzie. Tak więc naprz. wyżej wspomiany Bingham Act postanawia, że spółdzielnia może zawierać ze swojemi członkami kontrakty, obowiązujące ich najwyżej przez 10 lat do dostarczania spółdzielni do sprzedaży wszystkich lub części swoich produktów. Spółdzielnia może sprzedawać z przejęciem lub bez przejęcia prawa własności, przyczem, o ile kontrakt nie stanowi inaczej, tytuł własności przechodzi na spółdzielnię bezwzględnie po dostarczeniu jej przez członków produktów. Sumy uzyskane ze sprzedaży zwraca spółdzielnia członkom z potrąceniem kosztów, do których włącza się także oprocentowanie akcji zwyczajnych i uprzywilejowanych, nie przewyższające 8%, oraz potrącenia na fundusz amortyzacyjny i inne rezerwy. Kontrakt może ustanawiać kary za niedotrzymanie umowy i obciążać członków wszelkimi kosztami, wynikającymi ze wszczęcia przeciwko nim

procesu. Spółdzielnia może uzyskać w sądzie przymus wykonania kontraktu; stosuje się to także do właścicieli gruntu, którzy go puścili w dzierżawę; właściciel gruntu natomiast ma prawo kontrolowania wykonania kontraktu przez swego dzierżawcę. Postanowienia kontraktu o odszkodowaniach nie są przez sądy uważane za kary. Spółdzielnia może żądać przy wytoczeniu procesu środków zapobiegawczych; ustawa w *Colorado* mówi nawet o aresztowaniu członka łamiącego umowę.

Inne stany mają w swoich ustawach postanowienia analogiczne. Ustawa w *New-Jersey* przewiduje jednak okres roku, w którym członek po uprzedzeniu spółdzielni może się zwolnić od przymusu dostawy. Ze względu zapewne na te postanowienia o przymusowym rynkowaniu produkcji, ustawy stanowe zastrzegają, że spółdzielnie założone na mocy tych ustaw nie będą uważane za organizacje powstałe dla ograniczania handlu albo wykonywania handlu nielegalnego ani też dla usiłowania zmniejszenia konkurencji i dowolnego ustalania cen (*Colorado i in.*) W razie gdyby z jakichkolwiek względów któryś z artykułów tych ustaw został uznany za niekonstytucyjny,¹⁾ niema to dotyczyć reszty ustawy. Spółdzielnie podlegają ustawom swego stanu o ile nie są one sprzeczne z ustawą o spółdzielniach. Spółdzielnie zakładane w innych państwach (stanach) na zasadach mniej więcej analogicznych mogą rozwijać działalność w danym stanie według przepisów ogólnych dotyczących stowarzyszeń zagranicznych.

Bardzo różnorodne w typie jest ustawodawstwo spółdzielcze w K a n a d z i e. Niemal wyłącznie jest to ustawodawstwo prowincjonalne; ogólną, nieprowincjonalną jest tylko ustawa o spółdzielniach kredytowych; pozatem podlegają spółdzielnie ustawom o spółkach. Istnieją też pewne ogólne przywileje dla magazynów pszenicznych (pooles). W niektórych prowincjach istnieją ogólne ustawy dla wszystkich rodzajów spółdzielczości. Tak jest naprz. w *British Columbia*, gdzie ustawa z 1920 r. dotyczy wszelkiej działalności spółdzielni, zabraniając im tylko zajmować się kolejnictwem, bankami, ubezpieczeniami i trustami. Analogiczne są ustawy z *Manitoba* (1925) i w *Saskatchewan*

¹⁾ W Stanach Zjedn. Am. Półn. o konstytucyjności ustaw orzekają sądy.

(1923) oraz w *Alberta* (1922). W innych prowincjach są tylko ustawy o spółdzielniach rolniczych, które zresztą i w *British Columbia* uprzedziły ustawy ogólne; taką jak naprz. ustawa z 1914 r., znowelizowana w 1923 r. o spółdzielniach rolniczych; stosuje się ona do spółdzielni rejestrowanych jako spółki akcyjne; przepisy tych ustaw są skąpe i mają mało spółdzielczy charakter. Tak jest w *Quebec*, gdzie ustawa o spółkach z 1924 r. zbiera w jedną całość liczne ustawy od 1909—24 r. Ustawa ostateczna przewiduje istnienie stowarzyszeń rolniczych dla popierania rolnictwa wogóle, pozatem kluby farmerów z tymi samymi celami, ale z węższym zakresem działania i spółdzielnie klubów fermerskich, które są ich związkiem dla celów spółdzielczych. Dwa pierwsze typy otrzymują pomoc rządową, typ trzeci — spółdzielnie klubów fermerskich — utrzymują się z opłat od członków — klubów w stosunku do otrzymywanej przez nie pomocy rządowej. Ponad wszystkim jest stowarzyszenie spółdzielni rolniczych. W *New-Brunswick* jest tylko ustawa z 1922 r. o spółdzielczym rynkowaniu, która nie obejmuje innych rodzajów spółdzielczości. Takie, podobne do ustaw Stanów Zjednoczonych przepisy o rynkowaniu z kontraktami do 10 lat, karami za ich niedotrzymanie, ułatwioną procedurą sądową, istnieją też w niektórych innych prowincjach; w *British Columbia* istnieje nawet specjalnie temu poświęcona ustawa (1924). W innych natomiast, jak w *Quebec* lub *Ontario* niema wcale przepisów o rynkowaniu; w *Quebec* niema zresztą wogóle ustawy spółdzielczej, tylko część ustawy o spółkach (1924) poświęcona jest spółdzielniom. W *New Foundland* są skromne tylko ustawy o spółkach rybackich, nierejestrowanych.

W Meksyku ustawę ogólną z 1927 r. poprzedziła o dwa lata ustawa o spółdzielniach kredytowych. Ustawa ogólna różni trzy rodzaje spółdzielni: rolnicze, wytwórcze i spożywcze. Spółdzielnie rolnicze mogą być: kredytowe, wytwórcze, budowlane, przewozowe, wspólnej sprzedaży, wspólnych zakupów. Spółdzielnia może uprawiać kilka rodzajów działalności albo jeden, ale musi wyraźnie określić w statucie, jaki jest jej cel. Cele lokalnych spółdzielni kredytu rolnego określa ustawa jak następuje: 1) pożyczki dla i od członków, 2) zakup i sprzedaż produktów rolnych dla członków i niezbędnych dla nich przedmiotów,

3) budowanie magazynów i instalacyj potrzebnych dla rolnictwa, 4) dokonywanie operacyj bankowych z członkami, spółdzielniami regionalnymi i Bankiem Kredytu Rolnego, 5) wogóle czuwanie nad lepszą organizacją ekonomiczną członków i ich rozwojem moralnym i społecznym.

O ustawodawstwie spółdzielczem pozostałych państw amerykańskich niewiele da się powiedzieć. W *A r g e n t y n i e* spółdzielnie wszelkiego rodzaju podlegają dwum ustawom z 1926 r.: jedna z nich zajmuje się organizacją spółdzielni, druga pożyczkami, udzielanymi przez bank państwowy za ich pośrednictwem. W *B r a z y l j i* istnieje dekret o spółdzielniach kredytowych z 1907 r. i ustawa z 1911 r. o spółkach rolniczych. W *C h i l e* tylko akt z 1924 r. o inkorporacji spółdzielni organizowanych według przepisów ustawy, upoważniający je do nabywania własności. W *C o s t a - R i c a* dekret o stowarzyszeniu rolniczym; będącem centrem spółdzielczych organizacyj rolniczych. W *G u a t e m a l i* dekret z 1924 r. dotyczący jednego z artykułów dekretu uprzedniego, zakazującego zakładania nowych spółdzielni w niektórych departamentach. W *P e r u* ustawa z 1921 r., regulująca osobowość prawną spółek mających na celu pożytek ogólny. W *S a l v a d o r* dekret z 1923 r. zmieniający artykuły kodeksu handlowego o stowarzyszeniach spółdzielczych. W *U r u g w a j u* dekret z 1915 r. upoważniający radę i zarząd państwowego Instytutu Agronomicznego do zorganizowania wzorowej mleczarni spółdzielczej, akt z 1919 r., regulujący byt spółek krajowych i zagranicznych, oraz ustawa z 1921 r. o spółkach handlowych. W *I n d j a c h Z a c h o d n i c h* liczne ustawy na poszczególnych wyspach o spółdzielniach rolniczych. W *B a r b a d o s* ustawa z 1890 r., później poprawiana o spółdzielczych faktorjach cukru, upoważniająca do zawierania 40-to letnich kontraktów.

Z ustawodawstwa azjatyckiego najbardziej godnem uwagi jest bardzo bogate ustawodawstwo *J a p o n j i*. Ustawa zasadnicza, ogólna uchwalona była w 1900 r.; od tej pory była ona wielokrotnie zmieniana. Z poprawek tych najważniejszą była nowela z 1923 r. Ustawa ta rozróżnia tylko 4 rodzaje spółdzielni: kredytowe, wytwórcze, dla nabywania surowych materiałów i dla urządzeń potrzebnych do produkcji albo domowego gospodarstwa.

Ale oprócz ustawy ogólnej istnieją bardzo liczne ustawy dotyczące poszczególnych działów ruchu spółdzielczego i spółek kredytowych, eksportowych, rybackich, leśnych, wodnych, budowlanych i in. Od 1927 r. istnieje naprz. ustawa o spółdzielniach emigracyjnych, mających na celu ułatwianie wychodźstwa swoim członkom i ich rodzinom, a o ile statut zezwala i nieczłonkom, przez udzielanie pożyczek na wyjazd albo na kaucje, wymagane od emigrantów, dopomaganie do nabywania ziemi, wznoszenie budowli, zagospodarowywanie się na emigracji; spółdzielnie takie interesują się też zakładaniem szkół, szpitali, magazynów i t. p. Oprócz ustaw i dekretów ogólnopństwowych istnieją też liczne ustawy prowincjonalne dla Korei, Kwantung, Karafuto, Formozy i t. d. Według wszelkich tych ustaw spółdzielnie podlegają prawu handlowemu i cywilnemu, o ile same ustawy nie stanowią inaczej. Ustawy określają zwykle, że terenem działalności spółdzielczej może być wieś, miasteczko, lub miasto, o ile niema szczególnych motywów, żeby było inaczej.

Słabo rozwiniętem natomiast jest ustawodawstwo w C h i n a c h. Spółdzielnie, o ile istnieją, podlegają ogólnemu prawu handlowemu. W 1923 wyszedł tylko dekret ministra rolnictwa i handlu o stowarzyszeniach rolniczych, które nie mają jednak czysto spółdzielczego charakteru. Stowarzyszenia dzielą się na spółdzielnie wsi albo miast, departamentowe, prowincjonalne i ogólnopństwowe. Nie można założyć dwóch spółdzielni jednego typunatem samem terytorjum; jeżeli jest kilka inicjatyw współcześnie, rząd może połączyć je albo wybrać jedną z nich. Wydatki spółdzielni rolniczych pokrywane są w repartycji między członków, a jeżeli to nie wystarcza, spółdzielnia może się zwrócić do rządu z prośbą o przyznanie subsydjum z jakichś funduszy lokalnych. Spółdzielnie rolnicze mają prawo zwracać się do władz z uwagami o potrzebach rolnictwa, ale zarazem obowiązek odpowiadać na urzędowe ankiety. Winny też zakładać muzea, mieszczące produkty miejscowe, w miarę możliwości urządzać stacje doświadczalne, utrzymywać prelegentów objazdowych i rolnicze szkoły zimowe. Spółdzielnie te są osobami prawnymi.

W I n d j a c h ustawa z 1912 r., poprawiająca uprzednie ustawy spółdzielcze. W następnych latach niektóre z prowincyj opracowały nowe statuty wzorowe. Ustawa z 1912 r. ma charak-

ter ogólny, ze szczególnem jednak uwzględnieniem spółdzielni kredytowych. W B o m b a j u ustawa ogólna z 1927 r. i związane z nią rozporządzenia wykonawcze. W C e j l o n i e początkowo ogólne rozporządzenie z 1911 r., później (1921) odwołane i zamienione przez ustawę również charakteru ogólnego, która wyłącza spółdzielnie z pod przepisów prawa akcyjnego. W K e d a h ustawa z 1927 r. dla wszystkich rodzajów spółdzielni. W P a l e s t y n i e pierwsza ustawa dopiero 1920 r. pod zarządem angielskim. Jest to ustawa ogólna, obejmująca operacje kredytowe, zakup materiałów surowych dla celów rolniczych i przemysłowych, sprzedaż produkcji, sprzedaż i zakup towarów, nabywanie i używanie maszyn, budownictwo; niema jednak przepisów o rynkowaniu. Na M a l a j a c h na miejsce dawnych ustaw o spółkach zjawiała się w 1922 r. ogólna ustawa spółdzielcza „dla rolników, rzemieślników i innych osób potrzebujących pomocy“. Uwzględnia szczególnie rolników, ale nie zawiera przepisów o rynkowaniu. Szczupłe ustawodawstwo dla hodowców ryżu istnieje w S j a m i e (1916).

W afrykańskich kolonjach angielskich każda z kolonij posiada odrębne ustawodawstwo spółdzielcze. W U n j i P ó ł n i o w o A f r y k a ń s k i e j obowiązuje ustawa z 1922 r., uzupełniona w 1925 r.; ustawy zresztą w Transwalu i Orange, które dziś wchodzą w skład Unji, były znacznie wcześniejsze (1908 i 1910). W R o d e z j i P ó ł n o c n e j ogólna ustawa z 1914, lekko zmieniona 1918. W R o d e z j i P ó ł n o d n i o w e j istnieją ustawy spółdzielcze od 1909 r. i ustawa o spółdzielniach rolniczych z 1925 r. W A f r y c e P ó ł n o d n i o w o - Z a c h o d n i e j obowiązuje ustawa z 1922 r., która przerobiła dawniejsze ustawy niemieckie; dzieli się na 3 części: o spółdzielniach rolniczych, o spółkach (kompanjach) rolniczych i o spółdzielniach handlowych (spożywczych). Istnieją przepisy o rynkowaniu, które mogą być obowiązkowe, ponieważ za sprzedaż produkcji poza spółdzielnią członkowie mogą być karani grzywną. W P r o t e k t o r a c i e B e c h u a n istnieje ustawa z 1910 r., nie dozwalająca spółdzielniom rolniczym prowadzić handlu. W E g i p c i e istnieje tylko ustawa o spółdzielniach rolniczych z 1923 r. i o rok późniejsze rozporządzenie o rejestracji ich w urzędzie przy ministerstwie rolnictwa. Spółdzielnie te mają za zadanie

wszelkie operacje kupna i sprzedaży, produkcji i fabrykacji, ubezpieczeń i kredytu w zakresie rolnictwa; nie mogą natomiast pod karą rozwiązania zajmować się polityką ani sprawami religijnymi, ani pośrednio czy bezpośrednio okazywać pomocy partjom politycznym. W miejscowościach liczących poniżej 5.000 mieszkańców nie mogą mieścić się dwie spółdzielnie rolnicze z tym samym rodzajem operacyj, chyba za zezwoleniem ministra rolnictwa. Spółdzielnie te są osobami prawnymi. W *M a r o k u*, w protektoracie francuskim, istnienie spółdzielni rolniczych opierało się na rozporządzeniu (*dahirze*) w. wezyra z r. 1919. W roku 1922 wydane zostało nowe rozporządzenie anulujące poprzednie i określające ostatecznie formy i działalność organizacyj spółdzielczych w rolnictwie. Istnieją więc przedewszystkiem stowarzyszenia rolnicze przezorności, pomocy i pożyczek. Można zakładać jedno takie stowarzyszenie w kaidacie (okręgu administracyjnym), albo grupie kaidatów, podlegających jednej władzy nadzorczej. Teren działalności stowarzyszenia określa rozporządzenie w. wezyra. Celem tych stowarzyszeń jest: 1) ułatwianie rolnikom krajowym przez pożyczki pieniężne albo w naturze rozwoju ich gospodarstwa, oraz powiększanie zbiorów, narzędzi i trzody; 2) przychodzenie z pomocą przez pożyczki biednym rolnikom dotkniętym chorobami, epizotją, najściem szarańczy i klęskami żywiołowymi; 3) zabezpieczanie rolników krajowych przed nadużyciami lichwy i paskarstwa, zastępując ich w razie potrzeby dla wykonywania wszelkich czynności niezbędnych do zniesienia lub zmniejszenia podpisanych przez nich zobowiązań na rzecz osób trzecich, które skorzystały z ich nieświadomości, nieodświadczenia albo potrzeby, i do określenia sum, któreby w tych wypadkach musieli płacić; 4) zorganizowanie zbiorowego ubezpieczenia od pożaru, gradu, pomoru bydła i t. p.; 5) stworzenie spółdzielni zakupu i sprzedaży, przechowywania i przeróbki produktów rolnych, pochodzących wyłącznie z gospodarstw członków; 6) zakupywanie i wynajmowanie członkom stowarzyszenia za małą opłatą maszyn rolniczych. Takie stowarzyszenie ma osobowość cywilną, jest uprawnione do działań sądowych, otrzymywania darów i spadków, wartości ruchomych i nieruchomych za zgodą Rady kontroli i nadzoru, wyrażonej przez specjalną

decyzję. W kilka miesięcy później tegoż roku ukazało się rozporządzenie, ustalające byt i organizację kas kredytu rolnego, które mają za zadanie ułatwianie i gwarantowanie operacyj związanych z produkcją rolną ich członków albo spółdzielni rolniczych. Kasy te nie mogą posiadać żadnych nieruchomości oprócz potrzebnych do wykonywania ich działalności. Mogą one wydawać pożyczki, zajmować się dyskontem i redyskontem weksli członkowskich, przyjmować zlecenia wypłat, zaciągać za zgodą rady nadzorczej pożyczki dla powiększenia swoich funduszy, przyjmować wkłady, wypuszczać bony oprocentowane lub nieoprocentowane, umieszczać nadmiar gotówki w skarbie państwa albo w banku redyskontującym lub w walorach państwa francuskiego albo marokańskiego lub też gwarantowanych przez państwo, zawierać umowy na ubezpieczenia od pożaru, gradu, pomoru bydła i innych klęsk zawodowych, przyjmować od państwa zaliczki dla siebie albo dla spółdzielni rolniczych. Wszelkie inne operacje są im wzbronione. Na podstawie przepisów dotyczących rolniczych kas kredytowych mogą też powstawać spółdzielnie rolnicze. Celem ich jest: 1) produkcja, przeróbka, przechowywanie i sprzedaż artykułów rolnych, produkowanych przez członków; 2) nabywanie i urządzenie budynków, instalacji i maszyn potrzebnych do produkcji rolnej; 3) meljoracje rolne; 4) kupno i sprzedaż dla członków materiałów potrzebnych w rolnictwie; 5) zakup zwierząt domowych. Inne operacje nie są im dozwolone. Algier, co się tyczy spółdzielczości rolniczej, posiada ustawodawstwo odrębne od metropolji. Istnienie kas kredytu rolnego opiera się na ustawie z 1925 r.; mogą one być zakładane przez związki zawodowe, stowarzyszenia ubezpieczeń wzajemnych, spółdzielnie rolnicze i różne stowarzyszenia wymienione w tej ustawie i związane z rolnictwem albo przez ich członków. Jedynym celem tych kas jest ułatwianie i gwarantowanie operacyj rolniczych, dokonywanych przez ich członków indywidualnych albo zbiorowych. Poza tem istnieją kasy regionalne, które ułatwiają udzielanie pożyczek krótko, średnio i długoterminowych kasom lokalnym, a oprócz tego pośredniczą w uzyskiwaniu od państwa pożyczek dla kas lokalnych i innych stowarzyszeń. W tym celu kasy regionalne dyskontują weksle, żyrowane przez kasy lokalne, położone w ich rejonie, podejmu-

ją się wypłat na ich rzecz i udzielają im pożyczek na kapitał obrotowy. Stowarzyszenia, które mogą korzystać z kas kredytu rolnego dzielą się na: 1) spółdzielnie rolnicze, zakładane dla dokonywania operacyj w związku z produkcją, przeróbką, konserwacją albo sprzedażą produktów rolnych, należących do członków; 2) spółdzielnie zakupowe, 3) syndykaty (*associations syndicales*) mające cele rolnicze; 4) stowarzyszenia rolnicze, zajmujące się wyrobem wszelkich produktów i narzędzi potrzebnych w rolnictwie, pracami rolnymi zbiorowego znaczenia, współczesnymi instalacjami, (rzeźnie, chłodnie i t. p.), zakładami higieny społecznej, w szczególności budową higienicznych mieszkań albo przeróbką mieszkań, uznanych za szkodliwe dla zdrowia. Spółdzielnie rolnicze i spółki rolne interesu kolektywnego mogą być zakładane jako spółki cywilne albo jako spółki akcyjne przez co zyskują osobowość prawną. Zadaniem rolniczych spółdzielni kredytowych jest: 1) dyskontowanie weksli członków z terminem najwyżej dwuletnim, 2) redyskonto weksli członków w spółce kredytowej, na której terenie się mieszczą, 3) nabywanie akcji spółki kredytowej, na której terenie się znajdują; 4) dokonywanie operacyj, na które zezwala władza nadzorcza. Na angielskiej wyspie *Mauritius* (na wschód od Madagaskaru) istniejące spółdzielnie kredytowe podlegają ustawie z 1913 r.; uzupełnienie do niej z 1916 r. pozwala członkom robić kontrakty dla sprzedaży ich płodów rolnych.

Australia jako całość nie posiada ustawodawstwa spółdzielczego, jest tylko ustawa o spółkach wytwórczych i przezorności (*Industrial and Provident Societies Act*), pod którą mogą się rozwijać spółdzielnie; jest też ustawodawstwo prowincjonalne. W *Queensland* ustawa dotycząca producentów cukru istniała już w 1914 r., ale ściśle spółdzielcza jest dopiero ustawa z 1923 r. o spółdzielniach producentów rolnych, do której gubernator za zgodą parlamentu wydaje przepisy, wkraczające w bardzo nawet drobne szczegóły, np. jednolitość rachunkowości, ograniczenie pola działania i t. p. Statuty wzorowe przewidują zawieranie przez spółdzielnie 5-letnich kontraktów na dostawę całej swojej produkcji. W *Nowej Walji* ustawa o spółkach budowlanych i spółdzielniach datuje się jeszcze z 1901 r.; w latach późniejszych uchwalono i zrealizowano

ustawy o spółkach i stowarzyszeniach przyjacielskich (Friendly Societies), ale dopiero w 1923 r. uchwalono ogólną ustawę spółdzielczą dla wszystkich typów spółdzielni, z oddzielnymi jednak rozdziałami dla stowarzyszeń wiejskich i spółek kredytowych rolniczych. Spółdzielnia jest osobą prawną, może zawierać umowy i występować przed sądem, nabywać i otrzymywać wszystko, co jest potrzebnem do wykonywania jej czynności. O ile statut zezwala, może zawierać z członkami i nieczłonkami nawet, jeżeli posiadają kwalifikacje na członków, umowy o przejmowaniu całej ich produkcji dla sprzedaży, nabywania przez nią potrzebnych produktów, korzystania z jej usług z obowiązkiem płacenia kary za naruszenie umowy, która nie jest uważana za ograniczenie handlu. W 1927 r. uchwalono nawet ustawę o urzędach rynekowania, ale nie ma ona charakteru spółdzielczego. Kary mogą spółdzielnie nakładać na członków nie tylko za złamanie kontraktu, ale i za naruszenie statutu. Jednak o karze wyższej niż 10 szylingów musi być członek powiadomiony piśmiennie, aby mógł zarządowi przedstawić ustnie lub na piśmie, ze świadkami albo bez świadków, swoje tłumaczenie; kara ta może być potrącona z należności od spółki za dostarczone przez członka produkty, ale nie z zaliczki na te należności. Członek jednak nie może być karany za niedostarczenie produktów, jeżeli jest równocześnie członkiem innej spółdzielni. Ogólną ustawę dla wszystkich rodzajów spółdzielczości z wyjątkiem bankowości (1903) posiada *Australja Zachodnia*, przepisów o rynekowaniu niema. Nie mają natomiast ustaw spółdzielczych: *Victoria*, *Tasmanja* i *Australja Południowa*, w których istniejące spółdzielnie podlegają ustawom o spółkach i stowarzyszeniach przyjacielskich.

N o w a Z e l a n d j a posiada liczne ustawy o spółkach i stowarzyszeniach, ale nie mają one ściśle spółdzielczego charakteru; jakkolwiek w ustawie o spółkach mleczarskich z 1908 r. jest też rozdział poświęcony spółdzielniom mleczarskim, ale wspomina on o nich ubocznie.

Z powyższego, niewątpliwie niepełnego przeglądu ustawodawstwa światowego w dziedzinie spółdzielczości w najogólniejszym zarysie, wysuwa się kilka wniosków. Przedewszystkiem ukazanie się ustaw spółdzielczych wszędzie było później-

sze od powstania pierwszych organizacji spółdzielczych. Jak zawsze niemal tak i tutaj norma prawna była wyrazem potrzeby uporządkowania zjawisk życiowych, które powstawały samorzutnie. Pomińmy już archaiczne formy życia spółdzielczego, jak szwajcarskie nie tylko de facto, ale i z nazwy spółdzielnie gospodarcze, istniejące od wieków i przechowywujące się po dziś dzień jako wspólne pastwiska, wspólne władanie wód i t. p.; jak starożytne stowarzyszenia japońskie Musin i Hotokusze, które osiągnęły najwyższego stopnia rozwoju w pierwszej połowie wieku XIX, a istnieją obecnie i są osobami prawnymi. Ale nawet i w innych krajach ruch spółdzielczy nie tylko był wcześniejszy od ustaw, ale osiągał znaczny stopień rozwoju, zanim wywołał pewne mniej lub więcej określone i wystarczające normy prawne. W Anglii, w której ukazała się w 1852 r. pierwsza ustawa spółdzielcza, stowarzyszenie pionierów rochdalskich powstało już w 1844 r., a nie było pierwszą próbą tego rodzaju. Związek rochdalski traktowany był jak związek wzajemnej pomocy, która to forma już od 1793 r. miała przyznane sobie pewne ulgi prawne. Jak dalece były one niewystarczające, dowodzi, że związek ten nie miał jeszcze osobowości prawnej. W Niemczech pierwsze spółdzielnie powstały w 1849 r., ustawa w 1867 r. W Holandji, w której ustawa uchwalona została w 1876 r., istniejące przedtem spółdzielnie musiały się uznawać za spółki akcyjne albo „moralne“, co pociągało wielkie niedogodności, zwłaszcza, że statuty musiały być zatwierdzane przez koronę. W Szwajcarji nowoczesne ustawodawstwo spółdzielcze nie mogło długo powstać, bo do 1882 r. nie było tam wogóle ustawodawstwa cywilnego, obejmującego całą Federację; w 25-ciu kantonach zresztą, z wyjątkiem Zurychu, nie było również ustaw spółdzielczych, jakkolwiek od kilkudziesięciu lat istniały już liczne mleczarnie i serownie spółdzielcze, a od 30 lat również i spółdzielnie spożywców. Wszystkie one opierały się na prawie akcyjnym lub tyczącem zwykłych spółek handlowych. W Czechach pierwsza spółdzielnia powstała już w 1847 r., opierając się na ustawie o stowarzyszeniach prywatnych z 1840 roku. W Szwecji ruch spółdzielczy zaczął się rozwijać około 1865 r., ale w tym okresie spółdzielnie były zaliczane do spółek akcyjnych i ich statuty musiały być zatwierdzane przez króla;

wskutek tego połowa istniejących w 1885 r. spółdzielni nie miała wcale zatwierdzenia, a niektóre istniały tylko na podstawie uchwał swoich walnych zgromadzeń, co oczywiście nie dawało im pewnej egzystencji. O jednej tylko Finlandji twierdzi się zwykle, że w niej ruch spółdzielczy rósł od góry, krzewiony przez powstałe w 1901 r. towarzystwo propagandowe Pellervo; ale i tam pierwsze praktyczne zastosowanie spółdzielczości było o kilkadziesiąt lat wcześniejsze, niż powstanie ustawodawstwa spółdzielczego, jakkolwiek istotnie próby te nie osiągnęły poważniejszych wyników.

Jest godnem uwagi także, że rozwój ustawodawstwa spółdzielczego nie idzie bynajmniej w parze z rozwojem samej spółdzielczości. W Anglii, której spółdzielnie w ich nowoczesnem rozumieniu są najstarsze, a ruch spółdzielczy doszedł do form tak potężnych, ustawy, którym spółdzielnie podlegają, nie są liczne i nie są ani z nazwy, ani z treści ustawami specjalnie spółdzielczymi. Toż samo w Belgji, w której, jak widzieliśmy, ustawa o spółdzielniach jest tylko częścią kodeksu handlowego, toż samo w Szwajcarji. We Francji natomiast, której ruch spółdzielczy nie należy do największych, ilość ustaw jest bardzo znaczna, jakkolwiek są one zupełnie nieskoordynowane.

Znaczne ożywienie w dziedzinie ustawodawstwa spółdzielczego daje się zauważyć w latach ostatnich, w latach powojennych. W pewnej mierze jest to skutkiem większego uświadomienia sobie potrzeby uregulowania tak ważnego działu społecznego życia, jak nim jest spółdzielczość. Charakterystycznem jest, że ten wzmożony ruch ustawodawczy daje się dostrzec albo w państwach nowych, które odczuwają potrzebę własnego ustawodawstwa, albo tych, w których ruch spółdzielczy jest zjawiskiem względnie młodszem, mniej natomiast w krajach Zachodniej Europy, gdzie wyźłobił on sobie oddawna głębokie łożysko, pomimo niewystarczających i niedoskonałych norm prawnych. Wyjątkiem jest Francja, w której wszystkie niemal rodzaje spółdzielczości otrzymały nowe ustawy po wojnie; główną jednak przyczyną tego zjawiska była chęć ustalenia form organizacyjnych spółdzielni, którym państwo przychodzić musiało z pomocą, albo za których pośrednictwem przychodziło z pomocą ludności.

W tem ustawodawstwie najnowszego okresu we wszystkich państwach niemal uderza szczególna uwaga poświęcona spółdzielczości rolniczej, nie w znaczeniu kolektywistycznych spółdzielni wytwórczych, ale jako zrzeszeń gospodarstw indywidualnych, powstających dla ułatwienia im zbytu swoich produktów i nabywania przedmiotów potrzebnych dla prowadzenia gospodarstwa; zwłaszcza ciekawe są w tym dziale ustawy państw angielskich pozaeuropejskich.

ROZDZIAŁ II.

ZAŁOŻENIE SPÓŁDZIELNI.

Członkowie założyciele.

Do założenia spółdzielni potrzeba przedewszystkiem pewnej ilości osób, które są uważane za członków założycieli. Żadna z ustaw nie nadaje im specjalnych uprawnień; niektóre jednak tylko mówią o tem wyraźnie, a niekiedy ustawy żądają od założycieli pewnych kwalifikacyj specjalnych co do wieku, co do przynależności państwowej, co do zawodu wreszcie, jeżeli dana spółdzielnia powstaje dla opiekowania się interesami członków jakiejś kategorii specjalnej.

Ściśle ograniczone prawie zawsze jest minimum osób, które mogą wystąpić w charakterze założycieli; w państwach europejskich ustawy, zwłaszcza przedwojenne, oznaczają liczbę tę najczęściej na 7. Tak jest w Anglii, w Niemczech, według nowego projektu w Szwajcarii, w Belgji, Bułgarji, Łotwie, Grecji, we Francji, w której zresztą, jeżeli spółdzielnia powstaje jako spółka komandytowa, wystarcza 4-ch założycieli. W Finlandji ustawa wymaga tylko 5-ciu założycieli i wymaga, żeby statut podpisany był conajmniej przez 3 członków. Sowiety pozwalają określić ilość założycieli związkowi regionalnemu lub gubernalnemu, zastrzegają jednak, że w spółdzielniach spożywców nie może ona być mniejsza od 30-tu. Zróżniczowaną tabelkę ustanawia nowa ustawa w Rumunji, która dla spółdzielni kredytowych z ogr. odpowiedzialnością wymaga 50-ciu

założycieli, dla takich samych spół. z nieogran. odpowiedzialnością — 20, dla spółdzielni spoż. miejskich — 100, wiejskich — 25. Statut powinien przewidywać nie tylko minimum członków potrzebne dla założenia spółdzielni, ale także i do jej funkcjonowania.

Prawie wszystkie ustawy zadowolają się mniejszą ilością członków, jeżeli są to osoby prawne. Tak np. *Anglia* wymaga 7 osób fizycznych, albo 2 spółki zarejestrowane, *Polska* 10 osób fizycznych albo 3 osoby prawne. *Niemcy* natomiast liczbę 7 stosują zarówno do osób fizycznych, jak i prawnych.

Poza Europą liczbę 7 spotykamy również dość często: w *Japonji*, *Marokku*, w *Nowej Walji* i *Queensland* w *Australji*; w *Unji Południowo-Afrykańskiej* do założenia spółdzielni rolniczej potrzeba 7 osób fizycznych, jeżeli odpowiedzialność jej ograniczona nie jest, a 7 osób fizycznych lub prawnych przy odpowiedzialności ograniczonej; w spółdzielniach handlowych z ogr. odpowiedzialnością wymagana jest cyfra 25 osób fizycznych; w tejże Unji do założenia spółdzielni kredytowej potrzeba 7-miu osób; normą nigdzie indziej niespotykaną jest oznaczenie nie tylko minimum, ale także i maximum założycieli, mianowicie 15-tu; ilość ta może być podwyższona tylko na wniosek spółki kredytowej przez Radę Dyrekcji Banku Kredytu Rolnego. W *Egipcie*, *Palestynie*, *Nowej Zelandji* i *Indjach*, (*Bombaju*) liczba założycieli musi sięgać co najmniej 10-ciu. W *Palestynie* ustawa zastrzega, że nie mogą oni być młodsi, niż lat 18-cie. W *Meksyku* — 10 przy zwykłych spółdzielniach, 20 w spółdzielniach rolniczych. W *Chinach* do założenia lokalnej spółdzielni potrzeba 18 osób, do założenia spółdzielni departamentowej albo prowincjonalnej — delegatów co najmniej $\frac{2}{3}$ spółdzielni lokalnych z terenu danego departamentu albo prowincji. Zmienna bardzo jest ilość założycieli potrzebnych do założenia spółdzielni rolniczej w różnych stanach *Stanów Zjednoczonych Am. Półn.*, w *New-Jersey* i *Connecticut* — 3, w *Texas* — 5, *New-Hampshire* — 7, w *Luizjanie* — 10, *Colorado* — 11, *Kentucky* — 20.

A r g e n t y n a nie oznacza żadnego minimum założycieli, natomiast musi być wpłacona 1/20 zadeklarowanego kapitału.

We wszystkich niemal ustawach stwierdzone jest wyraźnie, że za wydatki i zobowiązania spółdzielni, dokonane i zaciągnięte przed rejestracją, odpowiadają członkowie założyciele solidarnie.

Formalności wstępne.

W niektórych spółdzielniach rolniczych *S t a n ó w Z j e d n o c z o n y c h A m. P ó ł n.* przed podaniem się o rejestrację założyciele winni zasięgnąć informacji o stanie rynków i widokach powodzenia podejmowanej przez nich akcji. W *Kentucky, Luizjanie i Tennessee* po informacji te należy się zgłaszać do dziekana wydziału rolniczego na uniwersytecie miejscowym, w *Texas* do urzędnika departamentu rynków i domów towarowych (commissioner of the State Markets and Warehouses Department), w *Colorado* do dyrektora rynków, którego to urzędu zresztą w momencie wydawania ustawy jeszcze nie było. W *S o w i e t a c h* podanie o rejestrację powinno być zaopatrzone w opinię związku spółdzielczego wyższego stopnia.

Zatwierdzenie.

Naogół, uznając pożyteczność ruchu i pragnąc mu zapewnić możliwie największe warunki swobodnego rozwoju, nie nakładają ustawy współczesne na spółdzielnie obowiązku wyjednywania pozwoleń dla rozpoczęcia działalności. W niektórych krajach, jak w *E s t o n j i* i *Ł o t w i e*, jest to wyraźnie stwierdzone ustawą, w innych poprzestaje się na braku odnośnych postanowień. Ale na założenie spółdzielni kredytowej musi i w *Ł o t w i e* zezwolić minister skarbu. Jest jednak pewna ilość państw, zwłaszcza poza Europą, gdzie otrzymanie pozwolenia jest warunkiem wstępnym. Tak w *F i n l a n d j i*, w której statut musi być zatwierdzony przez gubernatora prowincji, w jakiej się mieści spółdzielnia; w spółdzielniach kredytowych dodatkowo zatwierdza statut minister przemysłu i handlu, specjalne zaś polecenia, wydawane takim spółdzielniom, rozpatrywane są przez Departament Gospodarczy Senatu. Przed zatwierdzeniem władze zasięgają opinii związku Pellervo, wszystko to jednak jest raczej formalne, ponieważ nie można odmówić zatwierdzenia, je-

żeli statut jest zgodny z prawem. W D a n j i spółdzielnie są w zasadzie wolne od potrzeby wyjednywania zezwolenia dla prowadzenia swej działalności, jeżeli jednak spółdzielnia prowadzi operacje z nieczłonkami albo dzieli zyski inaczej niż proporcjonalnie do dokonanych przez członków obrotów, musi przedwstępnie otrzymać licencję; specjalną licencję musi otrzymać na sprzedaż alkoholu swoim członkom, co zresztą w żadnym wypadku nie może być dokonywane celem spożycia na miejscu. Według ustawy o spółkach akcyjnych spółdzielnie winny być rejestrowane, jeżeli odpowiedzialność członków jest nieograniczona, albo jeżeli członkowie są odpowiedzialni oddzielnie i solidarnie za długi spółki, albo jeżeli zyski są dzielone inaczej niż proporcjonalnie od obrotów członków ze spółdzielnią, albo jeżeli spółdzielnia robi obroty z nieczłonkami. Według ustawy wreszcie z 1873 r. o reglamentacji handlu, jeżeli spółdzielnia nie chce być uważana za „handlującą“, musi przed rozpoczęciem działalności zakomunikować władzom swój statut i dane o członkach. W G r e c j i statut musi być przejrzany i zatwierdzony przez ministra spraw gospodarczych. W A u s t r j i statut musi być zatwierdzony, a rejestracja może być odmówiona, jeżeli statut jest niezgodny z ustawą spółdzielczą, albo jeżeli cele spółdzielni nie mają nic wspólnego z zawodem i działalnością członków lub też nie mogą polepszyć ich sytuacji gospodarczej; ten ostatni zwłaszcza warunek, który może być traktowany całkiem subiektywnie, mógłby dawać pole do samowoli administracji.

W S t a n a c h Z j ę d n o c z o n y c h, w *Connecticut*, sekretarz stanu zatwierdza przedwstępnie certyfikat, zawierający: 1) nazwę spółdzielni, 2) miejscowość, w której się mieści, 3) rodzaj działalności, 4) czas, na jaki zostaje założona i 5) inne szczegóły w miarę uznania założycieli.

W *New-Hampshire* nie wolno spółdzielni przyjmować wkładów ani zaliczek na udziały, dopóki nie uzyska pozwolenia komisarzy banków, którzy oceniają, czy w danej miejscowości są widoki powodzenia dla spółki; statut także musi być zatwierdzony. Jest to rzadki wypadek, kiedy pozwolenie może być odmówione ze względów celowości, a nie wobec niezgodności statutu z ustawą.

W M e k s y k u przesyłają założyciele egzemplarz statutu do

podpisu sekretarzowi rolnictwa, składając równocześnie drugi egzemplarz w urządzie podatkowym i zatrzymując trzeci dla siebie.

W J a p o n j i założyciele winni przedstawić statut wraz ze swojemi podpisami i pieczęciami prefektowi i dopiero po otrzymaniu jego zezwolenia i dokonaniu pierwszych wpłat tytułem zaliczek na udziały spółdzielnia może rozpocząć swoją działalność. W P a l e s t y n i e zezwolenia udziela Wysoki Komisarz; w C h i n a c h należy otrzymać pozwolenie na otwarcie spółdzielni rolniczej zarówno wiejskiej, jak i miejskiej, prowincjonalnej lub departamentowej. Po otrzymaniu zezwolenia założyciele zwołują zgromadzenie członków dla ułożenia budżetu i wyboru pierwszego zarządu; na zgromadzenie to winni zaprosić funkcjonariusza władzy dla kontrolowania głosowania. Po wyborach zarządu należy zakomunikować władzom: 1) imię i nazwisko wybranych, ich wiek, adres i życiorys; 2) ilość głosów, która padła na nich i na inne osoby; 3) ilość osób głosujących i obecnych na zgromadzeniu; czynią to: przewodniczący zgromadzenia i jego zastępca. Władze miejscowe przesyłają te dane do zatwierdzenia ministrowi rolnictwa i handlu, który po zatwierdzeniu nadaje spółdzielni specjalnie dla niej ryte stemple jednego z trzech stopni hierarchicznych.

W U n j i P o ł u d n i o w o - A f r y k a ń s k i e j przesyła rejestrator przed dokonaniem rejestracji statut do zatwierdzenia ministrowi skarbu, a w spółdzielniach kredytowych miejskich członkowie założyciele i pierwszy zarząd muszą być zatwierdzeni piśmiennie przez rejonową kompanję kredytową i Radę Funduszu Publicznego. Rada może zmieniać statut, byle w sposób zgodny z ustawą i nie zmieniając rodzaju odpowiedzialności członków; zmiany dokonane przez członków w normalnym statucie muszą być akceptowane przez Radę. Po zatwierdzeniu trzy egzemplarze statutu muszą być podpisane przez wszystkich obecnych na zgromadzeniu członków założycieli, których podpisy muszą być zaświadczone przez świadków. W razie zmiany statutu przez Radę sekretarz spółdzielni winien być o tem zawiadomiony w ciągu 14 dni, poczem zmiany te wchodzą w życie. Jeżeli Rada znaj-

duże, że istnieją warunki, w których spółdzielnia będzie mogła realizować swe cele, poleca zarejestrować statut, którego drugi egzemplarz odsyła rejonowej kompanji kredytowej, a trzeci — spółdzielni.

W M a r o k k u dla założenia w strefie protektoratu francuskiego kasy kredytu rolnego potrzebne jest zezwolenie naczelnego dyrektora rolnictwa, handlu i kolonizacji, po uwzględnieniu opinji naczelnego dyrektora skarbu; pozwolenie może być wydane dopiero po wpłaceniu $\frac{1}{4}$ zadeklarowanego kapitału. Przeciwnie w A l g i e r z e kasy kredytu rolnego są wolne od rejestracji.

W N o w e j Z e l a n d j i minister rolnictwa bada, czy statut zgodny jest z ustawą i czy sposób wycofywania się członków nie jest szkodliwy dla wierzycieli.

Urzędy rejestracyjne.

Po odbyciu zgromadzenia członków założycieli, uchwaleniu na niem statutu i obraniu pierwszego zarządu, co jest regułą we wszystkich ustawodawstwach, następnym z kolei aktem jest rejestracja spółdzielni czyli wpisanie jej do rejestru, co nadaje jej dopiero osobowość prawną, przez co własność spółdzielni odróżnioną zostaje od własności indywidualnej członków. Sposoby rejestracji są różne w różnych państwach. Różnicą zasadniczą jest istnienie specjalnego rejestru spółdzielczego lub też wpisywanie spółdzielni do rejestru ogólnego spółek handlowych, który zwykle istnieje przy trybunałach sądowych pierwszej instancji.

Rejestracji w rejestrze handlowym w odnośnym trybunale dokonywa się w C z e c h o s ł o w a c j i, J u g o s ł a w j i, B e l g j i, H o l a n d j i i P o l s c e, w której ustawa mówi wprawdzie o sądzie rejestracyjnym, ale jest nim właściwy sąd okręgowy, który musi powziąć uchwałę w ciągu 2 miesięcy, przyczem nie ma prawa badać celowości zamierzeń spółdzielni. We F r a n c j i zgłasza się żądanie rejestracji do sądu pokoju kantonu, w którym mieści się spółdzielnia, a ten przesyła żądanie do właściwego trybunału handlowego. W ten sam sposób rejestruje się spółdzielnie w A l g i e r z e i w protektoracie francuskim w M a r o k k u,

stosuje się to jednak tylko do spółdzielni, które powstały jako spółki handlowe. Spółdzielnie, istniejące jako spółki cywilne, po-przestają na sporządzeniu odnośnych aktów. Przy wpisywaniu się do rejestru handlowego niektóre rodzaje spółdzielni, a mianowicie: kasy rybackie, towarzystwa wzajemnego kredytu i banki ludowe, spółdzielnie i unje rzemieślnicze korzystają z pewnych ułatwień. Kasy kredytu rolnego, zarówno lokalne, jak regionalne, o ile są założone na mocy ustawy z 1920 r., nie są obowiązane wciągać się do rejestru handlowego. W rejestrze handlowym zapisują się też spółdzielnie w: Szwajcarii, Finlandji, Austriji, Węgrzech i Norwegji.

W Szwajcarii według nowego projektu spółdzielnie mają się zapisywać do rejestru ogólnego razem ze spółkami handlowymi i spółkami „normalnymi“ t. j. stowarzyszeniami o celu idealnym, przyczem poświadczenie dokumentów u rejenta byłoby zbędne.

W Finlandji przed rejestracją nie wolno nabywać majątku ani stawać w sądzie w imieniu spółdzielni.

W Norwegji jednak spółdzielnie, które nie mają magazynów i zajmują się tylko rozdziałem zamówionych zgóry towarów, nie potrzebują ani rejestracji, ani patentów. Natomiast inne spółdzielnie przed rozpoczęciem działalności muszą wykupić patent handlowy, a jeżeli poświęcają się kilku rodzajom działalności, to po jednym patencie od każdego z nich. Jeżeli zaś zajmują się produkcją, którą reguluje ustawa o rzemiosłach, jak piekarnie, składy ubrań i t. p., to szef tego oddziału musi mieć licencję rzemieślniczą.

W Rumunji przesyłają założyciele wymagane przez ustawę dokumenty do unji spółdzielczej swojego okręgu, tam zaś, gdzie jej nie ma—do urzędu spółdzielczego, a otrzymane od nich zaświadczenie o dokonaniu tej formalności składają u właściwego sędziego pokoju, który w ciągu trzech dni sporządza odnośny wyciąg i przesyła go do urzędu spółdzielczego dla zarejestrowania; poza tem sporządza sędzia protokół zezwalający na założenie spółdzielni. Gdyby unja spółdzielcza, albo urząd spółdzielczy nie odpowiedziały w ciągu 30-tu dni po złożeniu dokumentów, milczenie to będzie uważane za zgodę. W Anglii dokonywa rejestracji Urząd rejestracyjny dla towarzystw wzajemnej po-

mocy (friendly societies), podlegający ministerstwu skarbu. W *Estonji* specjalny urząd rejestracyjny, należący do ministerstwa spraw wewn., który zobowiązany jest zarejestrować zgłaszające się spółdzielnie w ciągu 30 dni. W *Litwie*—inspektor towarzystw spółdzielczych, który jest urzędnikiem ministerstwa skarbu; specjalny dla każdej prowincji rejestrator działa w *Łotwie*. W *Sowietach* spółdzielnie spożywców rejestrują komisje rejestracyjne przy komisariatach ludowych handlu wewnętrznego, składające się z przewodniczącego, mianowanego przez miejscowy organ komisariatu handlu wewnętrznego, i po jednym delegacie od związku spółdzielni spożywców, od miejscowego sovietu i związku zawodowego. Komisje te podlegają centralnej komisji dla rejestracji spółdzielni spożywców przy komisariacie handlu wewnętrznego Federacji, składającej się z przewodniczącego, mianowanego przez komisariat, i po jednym delegacie od Centralnego związku spółdzielni spożywców (centrosojuza) i od W. C. S. P. S. (Wszechrosyjskiej centrali związków zawodowych). W autonomicznych republikach z podziałem terytorjalnym na gubernje albo odpowiednie jednostki rejestracja związków spółdzielni spożywców, nie wyższych niż gubernjalnych, odbywa się w komisariatach ludowych handlu wewnętrznego. Wpis do rejestracji dokonywa się w ciągu 3 dni od dnia postanowienia komisji. Gdyby decyzja komisji nie nastąpiła w ciągu dni 30-tu, spółdzielnia może się uważać za zarejestrowaną i wpis do rejestru musi nastąpić.

W *Stanach Zjednoczonych Am. Półn.* rejestracja spółdzielni spożywców w stanie *New - York* odbywa się u sekretarza stanu, jakkolwiek podanie o rejestrację wnosi się do ministra rolnictwa. W *Connecticut* rejestruje się spółdzielnie rolnicze w kancelarii zarządu miasta, w *Luizjanie*—u sekretarza stanu, w *New-Jersey* w urzędzie rejestracyjnym przy zarządzie hrabstwa, w którym się mieści główna siedziba spółdzielni. W *Colorado* podanie kieruje się do urzędnika stanu do legalizacji aktów prawnych i zmiany własności, który kopję statutu kieruje do dyrektora rynków handlowych. W *Texas* — u specjalnego rejestratora; w *Kentucky* przedstawia się akt założycielski urzędnikowi do zaświadczenia dokumentów i dziekanowi wydziału rolniczego. W prowincji *Quebec* spółdzielnie rolnicze re-

jestruje się jak spółki akcyjne, tak samo w *Alberta*, gdzie jednak spółki do rynekowania mają oddzielne rejestry. W *British - Columbia* spółdzielnie rolnicze mają specjalnego rejestratora mianowanego przez gubernatora; spółdzielnie spóżywców rejestruje się na mocy ustawy o spółkach gospodarczych i przezorności (*Industrie and Provident societies act*), albo nie rejestruje się wcale. W *Argentynie*—w ministerstwie rolnictwa. W *Meksyku*—w rejestrze handlowym ogólnym; rejestr ten posiada sekcję, w której notuje się wszystkie operacje kredytu rolnego, a mianowicie: 1) akty założycielskie i statuty Banku Narodowego kredytu rolnego, spółdzielni lokalnych, ich unij i spółek o nieograniczonej odpowiedzialności, a także zmiany w statutach i dane dotyczące zwiększenia lub zmniejszenia liczby członków; 2) kontrakty dotyczące kolonizacji, dzierżaw i t. p., zawierane na terenach, które są albo będą w związku z operacjami kredytu rolnego; 3) akta dotyczące kupna i sprzedaży albo mające na celu zmianę lub ograniczenia praw posiadania ziemi, wód, budowli, meljoracyj i t. p., które będą w związku z operacjami kredytu rolnego; 4) koncesje, uzyskane u władz na użytkowanie wód do celów rolniczych; 5) czynności dotyczące pomiarów i kopcowania gruntów w związku z kredytem rolnym; 6) umowy, zawierane w celu urządzania i zarządzania prac wodnych; 7) umowy o kolonizację i parcelację; 8) hipoteki założone zgodnie z tą ustawą na rzecz instytucyj kredytu rolnego; 9) umowy zastawne; 10) umowy pożyczkowe zawierane przez instytucje kredytu rolnego na cele kultury rolnej albo meljoracyj oraz dotyczące nieruchomości; 11) emisje bonów rolnych albo kasowych i obligacyj oraz bonów hipotecznych; 12) zobowiązania członków instytucyj kredytu rolnego na rzecz tych instytucyj; 13) wszelkie inne akta, określone przez regulamin.

W *Japonji*, *Palestynie* i *Indjach (Bombaju)* istnieją specjalne rejestratury i specjalne rejestry handlowe. W *Japonji* dokonywa to się przez prefekta w ciągu 2 tygodni od pierwszych wpłat; unje spółdzielni rejestruje się w trybunale.

W *Unji Południowo-Afrykańskiej* rejestruje specjalny urzędnik mianowany przez gubernatora, przyczem rejestracja winna nastąpić w ciągu 2 miesięcy od daty zgromadze-

nia założycielskiego. W E g i p c i e urząd spółdzielczy przy ministerstwie rolnictwa w porozumieniu z ministrem skarbu.

Specjalne urzędy dla rejestracji spółdzielni rolniczych istnieją w A u s t r a l j i (*Queensland, Nowa Walja*). Toż samo w N o w e j Z e l a n d j i. W *Queensland* urzędnik może dokonać rejestracji, o ile minister rolnictwa nie założy veto.

W ten sposób w Europie przeważa rejestracja w odnośnych sądach, w innych częściach świata, zwłaszcza w krajach anglosaskich — w specjalnych urzędach rejestracyjnych. Dane dotyczące spółdzielni i umieszczone w rejestrach są z reguły wszędzie dostępne dla wszystkich. W P o l s c e jednak ustawa mówi tylko o członkach i wierzycielach. W A n g l j i członkom i osobom zainteresowanym w funduszach spółdzielni należy nawet wydawać bezpłatne odpisy sprawozdań.

Odwołanie.

Z reguły odmowa rejestracji może nastąpić tylko w razie niezgodności statutu z ustawą. O ile ta kwestja jest sporną, w niektórych państwach przysługuje założycielom prawo odwołania się do innych, wyższych instancyj. W A n g l j i — do Sądu Najwyższego. Toż samo w E s t o n j i z zastrzeżeniem, że decyzja sądu musi zapaść w ciągu 30 dni. W C z e c h o s ł o w a c j i rozstrzyga sąd apelacyjny. W L i t w i e, jeżeli inspektor spółdzielni nie dokona rejestracji w ciągu miesiąca, założyciele mogą się odwołać w ciągu następnego miesiąca do Rady Ministrów. W Ł o t w i e brak odpowiedzi ze strony rejestratora, a w R u m u n j i ze strony unji spółdzielczej albo urzędu spółdzielczego w ciągu 30-tu dni, uważany jest za wyrażenie zgody; jednak w razie odmowy w Łotwie można się odwołać do sądu apelacyjnego, a w ostatniej instancji — do senatu. Toż samo w S o w j e t a c h z tem, że w razie odmowy można się odwołać przez komisję, do której zostało wniesione podanie o rejestrację, do Centralnej Komisji, a od jej decyzji — do komisarza ludowego handlu wewnętrznego, w obu wypadkach w ciągu miesiąca; skargi i protesty w ciągu 30-tu dni muszą być kierowane wyżej i muszą być rozpatrzone w ciągu 2-ch tygodni. W F i n l a n d j i odwołać się można od decyzji gubernatora do Departamentu Gos-

podarczego Senatu. W *I n d j a c h* — do prezesa Rady Ministrów. W *S t a n a c h Z j e d n o c z o n y c h A m. P.* i dominjach angielskich ustawy nie mówią nie o prawie odwołania się do wyższych instancyj. Tylko w *Nowej Walji Południowej* w *A u s t r a l j i* — jeżeli urzędnik rejestracyjny odmawia rejestracji spółdzielni, albo jej nazwy, lub poszczególnych artykułów statutu albo żąda ich zmiany, musi na żądanie założycieli podać motywy swojej decyzji na piśmie, poczem spółdzielnia może wezwać go przed sędziego Sądu Najwyższego dla rozstrzygnięcia sporu. Sposób postępowania w tych wypadkach poleca ustawa określić regulaminowo Sądowi Najwyższemu albo komisji z 3-ch członków tego sądu.

W *A r g e n t y n i e* odpowiedź na podanie o rejestrację musi nastąpić w ciągu 90 dni.

Co się rejestruje.

Oczywiście przedewszystkiem statut albo zamiast statutu akt założycielski, wymieniający ważniejsze dane dotyczące organizacji spółdzielni. W dalszym ciągu wymieniam państwa, w których wymaganem jest dołączenie do podania o rejestrację statutu, dodając to tylko, co jest wymaganem ponadto.

Tak więc w *A n g l j i* zarejestrować prócz statutu należy stempel (znak handlowy), jakiego spółdzielnia używa. W *N i e m c z e c h* — listę członków zarządu i komisji rewizyjnej oraz ogółu członków. W *C z e c h o s ł o w a c j i* — protokół zgromadzenia założycielskiego i podpisy członków zarządu. W *Ł o t w i e* wciąga się do rejestru: 1) nazwę spółdzielni lub związku, 2) datę ogłoszenia w dzienniku urzędowym, 3) dane dotyczące otwarcia i zamknięcia filji, 4) czas trwania spółki, 5) sposób oznaczenia przez walne zgromadzenie lub sąd likwidacji spółdzielni, dane o wypłaceniu się spółki i datę ogłoszenia o zamknięciu likwidacji. W *N o r w e g j i* — spis członków zarządu i rodzaj działalności spółki; przed rozpoczęciem czynności spółdzielnia musi wykupić patent handlowy, a jeżeli poświęca się kilku rodzajom działalności, to po jednym patencie dla każdego rodzaju. W *D a n j i* — dane o członkach. W *F i n l a n d j i* — główne zasady statutu, podpisy członków zarządu i oryginał rezolucji zatwierdzającej spółdzielnię. W *F r a n c j i* — duplikat statutu, jeżeli był spisany pry-

watnie, albo kopję urzędową, jeżeli to nie był akt rejentalny; listę członków zarządu i udziałów. Jeżeli spółdzielnia jest spółką akcyjną albo komandytową — odpis aktu stwierdzającego wpłatę wymaganej części kapitału i listę członków w ciągu 30 dni od zgromadzenia założycielskiego; w kasach kredytu rolnego — 2 egzemplarze statutu, listę członków zarządu i ogółu członków z podaniem zawodu, adresów, ilości udziałów i spółki rolniczej, do której należą. W R u m u n j i składa spółdzielnia w sposób opisany wyżej (p. str. 42-ga) akt założycielski, na którym podpisy zaświadczone są na wsi przez mera, w mieście przez policję, 4 egzemplarze statutu i dowód wpłacenia do banku ludowego, do związku spółdzielni, do Centralnego banku spółdzielczego albo do Kasy wkładów, konsygnacyj i oszczędności $\frac{1}{10}$ zadeklarowanego kapitału. Akt założycielski winien zawierać: 1) nazwę i siedzibę spółdzielni, 2) przedmiot działania, 3) czas trwania spółki, 4) imiona, nazwiska, zawód i adresy członków założycieli oraz ilość udziałów zadeklarowanych i wpłaconych przez każdego z nich, 5) rodzaj odpowiedzialności członków, 6) imiona i nazwiska członków zarządu i komisji rewizyjnej, 7) imiona i nazwiska osób wyznaczonych do załatwiania formalności przy założeniu spółdzielni. W P o l s c e składa się trzy egzemplarze statutu i dokumenty zgromadzenia organizacyjnego z uwierzytelnieniem przez sąd, notariusza albo urząd gminny podpisanymi członków założycieli; jeden z tych statutów otrzymuje spółdzielnia z powrotem, drugi sąd odsyła Radzie Spółdzielczej, trzeci zostaje w sądzie. Do rejestru wciągnąć należy: 1) nazwę i siedzibę spółdzielni, 2) przedmiot działalności oraz ograniczenia co do zawierania interesów z nieczłonkami; 3) ewentualny czas trwania spółki; 4) rodzaj i zakres odpowiedzialności; 5) wysokość udziału, wpłat na udział i czas ich dokonywania; 6) liczbę członków zarządu i ich zastępców oraz ich uprawnienia; 7) pismo przeznaczone do ogłoszeń spółdzielni; 8) rok obrachunkowy o ile różni się od roku kalendarzowego; 9) przepisy o likwidacji, pozatem zaś imiona i nazwiska członków zarządu.

Spółdzielnie rolnicze S t a n ó w Z j e d n o c z o n y c h A. P. składają do rejestracji albo statut podpisany przez członków zarządu (*Connecticut i Colorado*), albo akt założycielski z pod-

pisami założycieli (*Kentucky* i *New-Jersey*). W *Texas* — nazwę, siedzibę, przedmiot działania, czas trwania, ilość i czas trwania mandatów członków zarządu; jeżeli spółka jest nieakcyjna, czy prawo własności członków jest równe, czy nierówne; zasady podziału; jeżeli akcyjna — ilość i wysokość akcji i ich wartość nominalną; czy akcje są jednorodne czy różnych rodzajów. W *Argentyne* — statut, listę członków, sumę zużytkowanego lub złożonego w banku kapitału.

W *Chinach* — statut z podpisami założycieli i ich prywatnymi pieczęciami. W *Palestynie* — prócz statutu — nazwiska osób wyznaczonych do załatwienia formalności w biurze rejestracyjnym. W *Japonii* — główne punkty statutu, data zezwolenia, nazwiska i adresy członków zarządu i komisji rewizyjnej; jeżeli chodzi o unję spółdzielni, należy zarejestrować w miejscowości, gdzie się znajduje jej główna siedziba, cel spółki i rodzaj jej operacji, nazwę, siedzibę, czas trwania, datę zezwolenia, wysokość majątku, imiona, nazwiska i adresy członków zarządu i komisji rewizyjnej. Podanie o rejestrację winno być zaopatrzone w podpisy i pieczęcie osobiste członków zarządu, poświadczone przez członków komisji rewizyjnej, których podpisy są pozatem potrzebne tylko przy podawaniu zmian nazwisk i adresów członków.

W *Unji Południowo-Afrykańskiej* — 2 egzemplarze statutu, deklaracja spełnienia wszystkich potrzebnych formalności, kopia referatu przedstawionego zgromadzeniu założycielskiemu i uzasadniającego potrzebę założenia spółki oraz widoki jej rozwoju. Podpisy członków muszą być zaświadczone przez jednego świadka każdy, a jeżeli są oni także członkami spółki — przez 2 świadków; w spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością prócz tego ilość podpisanych udziałów. W *Egipcie* — statut, akt wstępny oraz zaświadczenie dokonanej wpłaty do kasy urzędu albo banku oznaczonego przez ministra rolnictwa 50 funtów egipskich, jakoteż zadeklarowany kapitał; jeżeli oprócz założycieli istnieją już inni członkowie, należy dołączyć protokół zgromadzenia, na którym został przyjęty przez nich statut. W *Marroku* — 2 egz. statutu i lista członków zarządu albo dy-

rektorów z podaniem ich adresów, narodowości i wysokości udziałów.

W *Australji (Nowej Walji Południowej)*: 1) deklaracja przewodniczącego, albo jego zastępcy, że wszystkie formalności zostały spełnione; 2) kopia referatu przyjętego na zgromadzeniu założycielskim, nakreślającego cele spółki i powody, dla których się przypuszcza, że będą one mogły być zrealizowane; 3) 2 kopje statutu z podpisami członków, zaświadczonemi przez świadków; 4) lista członków zarządu z adresami ich i zawodem; 5) lista członków i ich udziałów; 6) wszelkie inne dane oznaczone przez rozporządzenie gubernatora. W *Queenland* — uchwała założycielska podpisana przez przewodniczącego i sekretarza, plan działalności spółki z odnośnemi danymi i statystyką, 2 kopje statutu, określenie rodzaju kapitału i odpowiedzialności.

Ogłoszenia.

Do formalności legalizujących powstanie spółdzielni należy też określone ściśle ogłoszenie, powiadamiające o tym fakcie szerszą publiczność.

W *Niemczech* czyni to sam urząd rejestracyjny, ogłaszając wyciąg ze statutu i dane dotyczące członków. W *Hollandji*, gdzie spółdzielnie powstawać mogą na mocy umów rejentalnych, należy je potem ogłaszać w Dzienniku urzędowym. W *Belgji* akt powstania spółdzielni musi być pod karą ogłoszony w określonym terminie w *Moniteur Belge* na koszt interesowanej spółki. W *Szwajcarii* ogłasza się w oficjalnej gazecie handlowej w całości lub w wyciągach statut, a także nazwiska i adresy przedstawicieli spółki oraz zaznaczenie, o ile ten wypadek zachodzi, że poszczególni członkowie są wolni od osobistej odpowiedzialności za zobowiązania spółdzielni. W *Francji* ogłoszenie winno być uczynione w ciągu miesiąca i musi zawierać wyciąg ze statutu i złożonych dokumentów, poświadczone przez drukarza i legalizowane u mera. Wyciąg powinien wskazywać czy spółka jest firmową, komandytową, akcyjną, z kapitałem zmiennym. W ostatnim wypadku należy podać sumę, poniżej której kapitał spółdzielni nie może spaść. Wyciąg powinien też zawierać na-

zwiska członków, nazwę i siedzibę członków zarządu i osoby podpisujące firmę, czas trwania i data złożenia w sądzie. W Rumunii, w ciągu 3 dni po otrzymaniu aktu założycielskiego i statutu, sporządza sędzia pokoju wyciąg zawierający: 1) nazwę i siedzibę spółki, 2) przedmiot działania, 3) teren działalności, 4) czas trwania, 5) datę sporządzenia bilansu, 6) wysokość udziałów i maximum udziałów, jakie można posiadać, oraz sposób dokonywania wpłat, 7) rodzaj odpowiedzialności członków, 8) imiona i nazwiska członków zarządu i ich podpisy, 9) sposób publikacji spółki, 10) datę złożenia aktu założycielskiego i statutu, i wyciąg ten przesyła do urzędu spółdzielczego dla ogłoszenia w Rumuńskim Biuletynie Spółdzielczym. Po spełnieniu dopiero tych formalności sędzia sporządza protokół i zezwala na działanie spółdzielni. W Polsce sąd rejestrowy ogłasza na koszt spółdzielni w piśmie przeznaczonem dla jej ogłoszeń dane, wciągnięte do rejestru; dane tę mają moc prawną w stosunku do osób trzecich dopiero wtedy, kiedy są zarejestrowane, chyba żeby im dowiedziono, że znają je skądinąd.

W Stanach Zjednoczonych Am. Półn. w *New-Jersey* po zaświadczeniu kopji aktu założycielskiego przez sekretarza stanu musi ona być rozplakatowana afiszami, poczem dopiero można przystąpić do czynności.

W Egipcie umieszcza spółdzielnia ogłoszenie w Biuletynie towarzystw spółdzielczych, wydawanym przez ministerstwo rolnictwa (nawet w Dzienniku urzędowym); za dzień założenia spółdzielni uważa się dopiero publikację.

Opłaty rejestracyjne.

W niektórych państwach wpisanie spółdzielni do rejestru odbywa się bezpłatnie. Tak jest naprz. w Belgji. W Szwajcaryi zarówno podanie o rejestrację, jak i inne związane z tem dokumenty są wolne od stempli. W Polsce rejestracja jest zasadniczo bezpłatna; płaci się tylko 4 zł. jak od każdej innej czynności sądowej. Darmową jest także rejestracja statutu i dokonywanych w nim zmian w *Nowej Walji Południowej* w Australji. W Belgji do 1921 r. darmowem było ogłaszanie statutu i zmian jego w Monitorze Belgijskim. Pozatem patrz niżej — *Przywileje*.

W innych krajach czynność rejestracji pociąga za sobą pewne opłaty. W C z e c h o s ł o w a c j i wynoszą one 4 kor. od każdego tysiąca zadeklarowanych udziałów. W P a l e s t y n i e — 4 funty, a jeżeli spółdzielnia dokonywa operacyj z nieczłonkami — jak dla spółek akcyjnych. W S t a n a c h Z j e d n o c z o n y c h A. P. w federacji — 10 dolarów od aktu założycielskiego, a 2,50 dol. od dalszych zmian aktów. W poszczególnych stanach dla spółdzielni rolniczych opłaty te są wyższe (trzeba pamiętać, że to są spółdzielnie, ogarniające znacznie większe terytoria, niż nasze spółdzielnie wiejskie lub gminne). Tak więc w *Connecticut* płaci spółdzielnia przy przedstawieniu certyfikatu (p. str. 39) sekretarzowi stanu 50 dolarów i po 5 dol. od każdego stu członków, albo części stu zapisanych na 1 stycznia, razem co najmniej 20 dolarów. W *Colorado* rejestracja spółdzielni, która jest spółką nieakcyjną — 15 dolarów, jeżeli zaś jest spółką akcyjną — 25 do 50 dolarów i po 20 centów od każdego dalszego tysiąca. W *Luizjanie* i *Texas* według ogólnych przepisów federacyjnych. W U n j i P o ł u d n i o w o - A f r y k a ń s k i e j — 1 funt za rejestrację statutu.

Rejestracje zmian.

Wszędzie oprócz pierwszej rejestracji, która jest wstępnym warunkiem istnienia prawnego spółdzielni, podlegają one obowiązki rejestracji dalszych zmian w ich formie prawnej i strukturze. Ustawy wyraźnie nakładają na nie obowiązek rejestracji zmian w statucie, względnie w akcie założycielskim, przyczem tam, gdzie dla rozpoczęcia działalności wymagane jest zezwolenie władzy, warunek ten obowiązuje również przy rejestracji zmiany statutu. Oprócz zmian statutowych rejestrować oczywiście również należy zmiany zarządu i osób podpisujących spółkę, oraz zmiany w układzie osobowym członków (patrz N a d z ó r). W *Queensland* (A u s t r a l j a) zmiany statutu muszą być zarejestrowane w ciągu miesiąca; rejestracji może odmówić nie tylko minister, ale rejestrator, jeżeli sądzi, że zmiana źle wpłynie na stan finansowy spółki, zmniejszając jej aktywa, albo wprowadzi niedorzeczne warunki wykonywania przez członków ich praw, ustali niesprawiedliwe rozstrzygnięcie.

sporów lub wreszcie niewłaściwie określi wycofywanie się członków. W *Queensland* i *Nowej Walji Południowej* każda specjalna uchwała walnego zgromadzenia t. j. uchwała powzięta większością $\frac{3}{4}$ wszystkich członków, żeby być ważną, musi być rejestrowaną. W *Japonji* o zmianach w statucie należy zawiadomić prefekta w ciągu 2-ch tygodni, a o ile zmiany te nie nastąpiły wskutek rozporządzenia władz, zmiany te ważne są dopiero po zatwierdzeniu przez prefekta.

Rejestracja oddziałów.

Istnienie oddziałów, o ile spółdzielnia je posiada, musi być wszędzie uwidocznione w rejestrze, różnice jednak procedury są zasadniczo odmienne zależnie od kraju. Tak np. w *Estonji* wystarcza w razie założenia oddziału zawiadomić o tem sąd okręgowy dla odnotowania w rejestrze, kiedy we *Francji* i w *Polsce* oddziały muszą być oddzielnie rejestrowane tak jak centrala. W *Anglii*, jeżeli spółdzielnia ogarnia więcej, niż jedną dzielnicę, rejestruje ją się tam, gdzie posiada główną siedzibę, a odpis statutu i zmiany wszelkie przesyła się po zarejestrowaniu do rejestratorów innych dzielnic.

ROZDZIAŁ III.

OKREŚLENIE SPÓŁDZIELNI.

Wobec silnego rozwoju ruchu spółdzielczego i mniej czy bardziej znacznych przywilejów, jakich udzielają mu ustawodawstwa w różnych krajach, należałoby się spodziewać, że każda z ustaw spółdzielczych rozpoczyna od ścisłego określenia cech organizacyj, których strukturę i działalność ustala. Wyszczególnienie tych cech, nadających spółdzielniom odrębność od innych typów spółek, zapobiegłoby podszywaniu się pod formę spółdzielczości organizacyj nie mających nic wspólnego ani z jej celami, ani z jej duchem. W rzeczywistości określenia prawne spółdzielni albo nie istnieją wcale w ustawach, albo są powierzchowne i niewystarczające. Wynikałoby to, zwłaszcza w ustawodawstwach dawniejszych, przypuszczalnie stąd, że prawodawstwo spółdzielcze było tylko dostosowaniem do potrzeb narastają-

cego życia ustaw, dotyczących innych form spółek: towarzystw akcyjnych, zwykłych handlowych i filantropijnych. Zadowalano się określeniem odmiennego sposobu formowania kapitału zakładowego, cechy zaś najbardziej istotne pod kątem widzenia doktryny spółdzielczej, jak równość głosów i sposób podziału nadwyżki, opuszczano zupełnie w definicji ogólnej, a cele spółdzielni ujmowano w sposób mało jasny i nastroczający okazję do nieporozumień daleko idących. Nowsze ustawy, powojenne, nie wprowadziły w tym kierunku większego postępu.

W A n g l i j i niema żadnego określenia prawnego spółdzielni. W N i e m c z e c h według prawa spółdzielnia jest stowarzyszeniem osób, których liczba nie może być ograniczoną i które dążą przez wspólne administrowanie przedsiębiorstwem do rozwinięcia handlu albo poprawienia położenia gospodarczego swych członków. W H o l a n d j i podług ustawy z 1876 r. uważane są spółdzielnie za związki osób, w których wstąpienie i wycofanie się osób są wolne i które mają za cel zapewnić swoim członkom korzyści materialne przez wykonywanie połączonego działania dla zakupów artykułów spożywczych, albo przy otrzymaniu kredytu. Spółdzielnia, odpowiadająca tym warunkom, nie traci swego charakteru, jeśli przewiduje statutowo, że jej działanie rozciąga się na nieczłonków, ani jeżeli jest przeznaczona do realizowania celów podobnych do wyżej wymienionych. W S z w a j c a r j i ustawa mówi tylko, że stowarzyszenia osób, które mają wspólne cele ekonomiczne, winny być wciągnięte do rejestru handlowego, jeżeli jako spółki chcą mieć osobowość prawną. Według nowego projektu spółdzielnia jest spółką o zmiennej ilości osób, która ma na celu głównie przyczynienie się do dobrobytu swych członków przez współdziałanie. Zakładanie spółdzielni z określonym kapitałem jest w przyszłości wzbronione. W B e l g j i spółdzielnia jest stowarzyszenie złożone z członków, których ilość i udziały są zmienne i których udziały nie mogą być ustępowane osobom trzecim. W B u ł g a r j i spółdzielnia w rozumieniu ustawy jest każde stowarzyszenie o nieokreślonej ilości członków, które założone jest w celu — albo przez wspólne wykonywanie prac, albo drogą wzajemności — rozwijania interesów gospodarczych swych członków i dla popierania kredytu, rolnictwa i przemysłu. W E s t o-

n j i uważa się za spółdzielnię każde zrzeszenie o nieograniczonym składzie członków i kapitale, działające pod specjalną nazwą celem rozwoju dobrobytu gospodarczego i intelektualnego członków, organizując ich pracę albo zakładając przedsiębiorstwa o charakterze gospodarczym. W L i t w i e spółdzielnia jest stowarzyszeniem o zmiennym kapitale i czasie trwania, które pod specjalną nazwą zajmuje się interesami członków dla przyjscia im z pomocą tak pod względem materialnym jak moralnym i które dla ich korzyści stwarza różne przedsiębiorstwa gospodarcze albo wspólne zakłady. W Ł o t w i e jest to stowarzyszenie o zmiennym składzie członków i kapitału, które wykonywa czynności handlowe pod określoną nazwą i które ma na celu polepszenie bytu moralnego i materialnego swoich członków przez wspólne organizowanie różnych przedsiębiorstw albo przez pracę wytwórczą swoich członków. Poza tem wymienia ustawa 17 gatunków spółdzielni. W F i n l a n d j i spółdzielnią jest stowarzyszenie, mające na celu popieranie rozwoju gospodarczego członków albo polepszenie ich warunków życia, w którym odpowiedzialność z punktu widzenia wzajemnych zobowiązań ograniczoną jest przez postanowienia ustawy o spółdzielniach. W W ę g r z e c h kodeks handlowy uważa spółdzielnię za spółkę, której skład członków jest nieograniczony i która powstaje dla popierania kredytu, wytwórczości i polepszenia położenia gospodarczego członków w przedsiębiorstwie wspólnem albo założonem na podstawie wzajemności. Ustawa r u m u ŋ s k a poprzestaje na stwierdzeniu, że za spółdzielnie uważa się tylko takie spółki, które działają na mocy tej ustawy. W S o w i e t a c h: „spółdzielnie spożywcze obsługują spożywcze i gospodarcze potrzeby swoich członków i współdziałają drogą spółdzielczej wzajemnej pomocy w podniesieniu ich materialnego dobrobytu i poziomu kulturalnego w celach urzeczywistnienia zasad ustroju socjalistycznego“. Ustawa p o l s k a „za spółdzielnię uważa zrzeszenie nieograniczonej liczby osób o zmiennym kapitale i składzie osobowym, mającym na celu podniesienie zarobku lub gospodarstwa członków przez prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa. Służąc powyższym zadaniom gospodarczym, spółdzielnia może mieć również na celu podniesienie poziomu kulturalnego swych

członków“. We F r a n c j i wobec braku ustawodawstwa obejmującego całość ruchu spółdzielczego, brak też definicji spółdzielni; nie dają jej też wszystkie ustawy, dotyczące szczególnych form spółdzielczości, powstały one bowiem przede wszystkim pod kątem widzenia stosunku danej formy do rządu i pomocy, z jaką on spółdzielczości przychodzi. Niektóre jednak z tych ustaw, jak np. ustawa o spółdzielniach spożywców, stwierdzają, że „spółdzielnie spożywców są to stowarzyszenia o kapitale i składzie członków zmiennym, założone zgodnie z tytułem III ustawy z dn. 24 lipca 1867 r. przez spożywców w celu: 1) sprzedawania swoim członkom przedmiotów spożycia, nabywanych przez nie albo fabrykowanych bądź przez same stowarzyszenia bądź przez ich związki, 2) podziału zysku pomiędzy stowarzyszonych w stosunku do spożycia każdego z nich, albo przeznaczenia jego całości lub części na cele użyteczności publicznej według postanowień ich statutów“.

W S t a n a c h Z j e d n o c z o n y c h A. P. pierwotny wzór ustaw spółdzielni rolniczych — Bingham Cooperative Marketing Act — mówi: „Ustawa ta ma na celu popieranie i pielęgnowanie rozumnego i porządnego rynekowania produktów rolniczych za pomocą spółdzielczości, rugowania spekulacji i marnotrawstwa, uczynienia rozdziału produktów rolniczych pomiędzy producentem a konsumentem, jak można najbardziej bezpośrednim, oraz stabilizację rynekowania produktów rolniczych. Spółki organizowane na podstawie niniejszej ustawy należy traktować jako nie dające zysku; organizują one się nie dla wytwarzania zysku dla siebie ani dla swoich członków jako takich, ale wyłącznie dla swoich członków jako „producentów“. Ustawy w *Colorado*, *Tennessee* i *Luizjanie* podają tylko końcowe zdanie tej definicji, ustawa w *Connecticut* zaznacza jedynie, mówiąc o spółkach zakładanych na jej podstawie: „takie stowarzyszenie winno być spółdzielnią bez celów zysku dla stowarzyszenia jako takiego“. W K a n a d z i e (*Manitoba*) za spółdzielnię uważa się stowarzyszenie, w którym wszyscy członkowie mają równy głos niezależnie od wysokości udziałów, nie mogą głosować z upoważnienia, a nadwyżka dzielona jest w stosunku do dokonanych operacyj; według ustawy w *Ontario* — to samo z doda-

niem, że zwrot nadwyżki nie może przekraczać 8% udziału. W Meksyku za spółdzielnie rolnicze uważa się stowarzyszenia założone przez wiejskich mieszkańców gmin, w których wszyscy członkowie zorganizowani są dla wspólnej pracy celem wytwarzania bez żadnej pomocy od instytucyj kapitalistycznych.

W Japonii w/g ustawy spółdzielnią nazywa się stowarzyszenie, mające osobowość prawną, założone w jednym z niżej wymienionych celów dla poparcia gospodarstwa członków i ich rozwoju ekonomicznego: 1) dostarczanie członkom pod postacią pożyczek funduszy niezbędnych dla prowadzenia ich gospodarstwa i zapewniania przyzwoitego umieszczenia wkładom oszczędnościowym (spółdzielnie kredytowe); 2) sprzedawanie artykułów produkowanych przez członków po wykończeniu ich albo bez wykończenia (spółdzielnie sprzedaży); 3) wyrabianie albo kupowanie artykułów niezbędnych do produkcji albo do rozwoju gospodarczego i sprzedawanie ich członkom po wykończeniu ich albo bez wykończenia (spółdzielnie zakupów); 4) użytkowanie przez członków instalacyj niezbędnych dla produkcji i rozwoju ekonomicznego (spółdzielnie użytkowe). W Palestynie ustawa nie daje określenia spółdzielni, wymienia tylko ich 6 rodzajów. W Egipcie uważane są prawnie za spółdzielnie rolne stowarzyszenia złożone z rolników egipskich i powstałe w celu zadośćuczynienia ich potrzebom rolniczym zapomocą sposobów charakteru spółdzielczego.

W Australii (*Nowa Walja Południowa*) za spółdzielnię uważa się stowarzyszenie założone dla popierania interesów gospodarczych albo społecznych swoich członków. Ustawa wymienia 10 rodzajów spółdzielni, a mianowicie: spółdzielnie wiejskie (rolnicze), spółdzielnie zakupów, kolonizacyjne, spółdzielnie dla rozwoju dobrobytu, realizowania celów użyteczności publicznej, budowlane, kredytowe wiejskie, kredytowe miejskie, oszczędnościowe, związki spółdzielni i unje związków spółdzielni.

Jak widzimy z wyżej wymienionych definicyj, tylko kanadyjskie dotyczą oprócz celów, sposobów prowadzenia przedsiębiorstwa. Niektóre z nich np. egipska, są czystą tautologią.

ROZDZIAŁ IV.

STATUTY.

Znaczenie statutow.

Ze względu na to, że statut jest zbiorem przepisów, ustalającym budowę organizacyjną spółki i normującym jej działalność, opracowanie jego, względnie jego zalegalizowanie i zarejestrowanie jest jednym ze wstępnych warunków istnienia spółdzielni. We wszystkich państwach przyjęcie statutu należy do zgromadzenia założycielskiego, poczem w całości albo w najważniejszych wyjątkach musi on być przedstawiony do rejestracji, o ile ustawy danego kraju nie wymagają przedtem jeszcze wyjednanie zezwolenia władz administracyjnych na założenie spółdzielni i zatwierdzenie statutu. Niektóre ustawy mieszczą zastrzeżenia, ułatwiające członkom obznajmienie się ze statutem. W Anglii odpis statutu nie może kosztować drożej, niż 1 szyl., w *Nowej Walji Południowej* (Australia) — 2½ szyl.

Treść statutu.

Ze względu na wielką wagę statutu i na poważne zaburzenia, jakieby mogły wynikać w życiu stowarzyszenia ze względu na opuszczenie któregoś ze szczegółów organizacyjnych, ustawy określają bardzo drobiazgowo jego zawartość.

Tak np. w Anglii według drugiego aneksu ustawy z r. 1893 statut spółdzielni winien zawierać: 1) nazwę, siedzibę główną i zakres działania spółdzielni, 2) warunki przyjmowania członków, zarówno indywidualnych, jak i osób prawnych, 3) sposób zwolywania zgromadzeń, uprawnienia do głosowania, sposób zmiany statutu, 4) sposób obierania i ustępowania Rady Nadzorczej, zarządu i innych funkcjonariuszów, oraz zakres ich władzy i wynagrodzenie, 5) określenie udziału członka indywidualnego, 6) określenie prawa spółki udzielania pożyczek i przyjmowania wkładów od członków i innych osób, 7) ustalenie, czy udziały członków mogą być przekazywane i w jaki sposób, a także czy i w jaki sposób mogą być zwracane, 8) wskazówki co do sprawdzania rachunków, które raz na rok musi być z urzędu

dokonywane przez specjalną komisję, 9) warunki ustępowania członków i osób uprawnionych do zarządzania spadkiem osób zmarłych, a także postępowania z udziałami członków zbankrutowanych, 10) sposób podziału zysków, 11) postanowienia o ochronie i użyciu znaku spółki, 12) wskazówki co do użycia kapitału spółki z wymienieniem władz do tego upoważnionych. W Polsce statut przy wciąganiu do rejestru winien zawierać: 1) firmę i siedzibę spółdzielni, 2) przedmiot przedsiębiorstwa oraz ograniczenia co do zawierania interesów z nieczłonkami, 3) czas trwania spółdzielni, jeśli ją założono na czas ograniczony, 4) oznaczenie rodzaju i zakresu odpowiedzialności, 5) wysokość udziału, wpłat na udział i czas ich dokonywania, 6) liczbę członków zarządu, tudzież ograniczenia uprawnień zarządu i postanowienia o zastępcach, 7) pismo przeznaczone do ogłoszeń spółdzielni, 8) rok obrachunkowy, jeżeli się różni od roku kalendarzowego, 9) przepisy o likwidacji.

Statuty w innych państwach winny obejmować mniej więcej te same dane; są one tylko zwykle bardziej obszerne (statut w Palestynie np. obejmuje 32 punkty), ale pochodzi to raczej z rozbijania spraw na poszczególne punkty, niż wskutek umieszczania innych danych, jakkolwiek niektóre z nich wchodzą w bardzo drobne szczegóły (tak naprz. statut spółdzielni rolniczych w *New-Hampshire* w Stanach Zjednoczonych przepisuje format pokwitowań, jakie ma spółdzielnia wystawiać). Jednym z najbardziej szczegółowych jest statut spółdzielni rolniczych w *Nowej Walji Południowej* w Australii. Winien on obejmować: 1) firmę spółdzielni, 2) rodzaj odpowiedzialności członków, 3) siedzibę główną spółdzielni, 4) przedmiot jej działalności, 5) czy spółdzielnia opiera się na ustawie spółdzielczej, 6) sposób formowania kapitału spółdzielni, 7) sposób zarządzania jej funduszami, w szczególności przepisy dotyczące podpisywania dokumentów i zobowiązań, 8) przeznaczenie funduszy spółdzielni i sposób ich lokowania, 9) jeżeli spółdzielnia ma wypłacać zaliczki, sposób i warunki zgłaszania żądań, sposób wypłacania ich i zwrotu, potrącenia, o ile je się czyni na ubezpieczenie od życia, wypadki przedwczesnej spłaty, sposób zwalniania hipoteki pożyczających, 10) sposób podziału zysków, 11) sposób pokrycia strat, 12) sposób i wa-

runki przyjmowania członków, udział albo suma, jaką mają wpłacać przy wstąpieniu zanim pozyskają prawa członkowskie, 13) prawa i obowiązki członków i ich następców, a także tych członków, których majątek został zajęty lub przelany na kogo innego, 14) sposób przelewania praw członkowskich, 15) okoliczności, w jakich członkowie mogą być wydalani, prawa i obowiązki członków wydalonych, 16) ilość członków zarządu, ich kwalifikacje, sposób ich wybierania, odwoływania, wynagradzania, zastępowania w razie dymisji lub śmierci, data wyboru raz na rok czy raz na kwartał, czas trwania ich mandatów, kolejność ich wygasania, 17) prawa i obowiązki zarządu, sposób odbywania posiedzeń, niezbędne quorum, 18) terminy walnych zgromadzeń, sposób zwoływania ich i nadzoru, warunki ich odbycia, niezbędne quorum, 19) sposób odbywania walnych zgromadzeń, prawo głosowania członków, sposób głosowania, potrzebna większość, 20) sposób mianowania, wynagradzania i odwoływania urzędników, ich prawa i obowiązki, kaucje i gwarancje, żądane od tych, którzy inkasują należności albo zarządzają funduszami spółdzielni, 21) terminy roczne lub dłuższe sporządzania bilansów, 22) sposób mianowania, wynagradzania i odwoływania komisji rewizyjnej, specjalnie jej prawa i obowiązki, kontrolowanie gwarancyj, dawanych przez spółdzielnię, 23) postanowienia zapewniające bezpieczeństwo gwarancyj dawanych przez spółdzielnię, 24) opłaty członkowskie, w tym wpisowe i opłaty za zarządzanie spółdzielnią, 25) wypadki, w których może być nałożona kara na członka, jej najwyższa wysokość, 26) sposób rozstrzygania sporów co do stosowania statutu między spółdzielnią a jej członkiem albo osobami trzecimi — przez arbitraż lub inaczej, 27) sposób zmiany albo anulowania statutu, albo uzupełnienia go artykułami dodatkowymi, 28) postanowienia o godle spółdzielni, używanie i przechowywanie pieczęci, 29) sposób rozwiązywania spółdzielni, 30) inne postanowienia, których może żądać rozporządzenie administracji. Statuty spółdzielni z ograniczoną odpowiedzialnością oprócz powyższego winny obejmować: 1) wartość nominalną każdego udziału, 2) stosunek posiadanych przez jednego członka udziałów do ogólnej ich ilości, 3) maximum wartości nominalnej w udziałach jednego członka, 4) jednolitość lub różnorodność udziałów i pra-

wa z niemi związane, 5) wysokość odpowiedzialności związanej z posiadaniem udziałów, 6) stosunek udziałów do wysokości pożyczki dla osób pożyczających, 7) warunki wypuszczania udziałów, w tem także, o ile są przewidziane, udziałów dla pożyczających, 8) sposób spłacania udziałów, 9) maximum dywidendy wypłacanej członkom, 10) postanowienia w razie utraty członkostwa, bądź przez wykreślenie, bądź niewpłacenie udziału, i określenie obowiązku płatniczego członka, który utracił członkostwo oraz przelanie albo anulowanie jego udziału, 11) sposób przelewania udziałów, 12) inne postanowienia wymagane przez rozporządzenia wykonawcze. Statut spółdzielni budowlanej oprócz tego musi obejmować: 1) termin nieograniczony, ograniczony, 2) w spółdzielni z ograniczonym terminem czas trwania jej albo wymienienie celów, po których osiągnięciu spółdzielnię rozwiązuje się, 3) czy udziały mają być anulowane i w jakich okolicznościach, 4) sposób określenia wartości udziału przy spłacie, 5) inne wymagane postanowienia. Spółdzielnie kredytu wiejskiego z ograniczoną i nieograniczoną odpowiedzialnością, oraz spółdzielnie kredytu miejskiego winny oznaczyć w statucie, na jakim terenie, w granicach określonych przez ustawę, udzielać będą pożyczek i dawać gwarancję, a spółdzielnie kredytu wiejskiego z nieograniczoną odpowiedzialnością prócz tego sposób pokrycia przez członków ewentualnych strat po zakończeniu roku operacyjnego.

Znacznie więźlejsze są statuty spółdzielni niemieckich i belgijskich. W N i e m c z e c h statut winien zawierać: 1) nazwę, siedzibę i cele spółki, 2) sposób zwoływania walnych zgromadzeń, pobierania uchwał i przewodniczenia na zgromadzeniu, 3) wymienienie pism i wypadków, w których będą umieszczane ogłoszenia spółki, 4) oznaczenie odpowiedzialności członków (w razie odpowiedzialności ograniczonej, statut musi wymienić sumę, która nie może być niższą od sumy wkładów), 5) ilość udziałów, które członek może posiadać i sposób wpłacania ich (niemniej niż 10% udziału), 6) sposób sporządzania i sprawdzania bilansu, 7) sposób formowania kapitału rezerwowego i % czystego zysku, jaki ma być na ten cel potrącany, 8) wszystkie warunki sprzeczne ze statutem normalnym, a zatem: a) spółka jest ograniczona do pewnego okresu, b) ograni-

czona dla członków pewnego okręgu, c) rok operacyjny nie zgadza się z rokiem kalendarzowym albo liczy mniej niż 12 miesięcy, d) pewne uchwały walnych zgromadzeń mogą być pobierane tylko absolutną albo kwalifikowaną większością, e) spółka dopuszcza do udziału w operacjach nieczłonków (spółdzielniom pieniężnym i spożywców z wyjątkiem rolniczych wzbronione).

W Belgji wymagania ustawowe co do statutu ograniczają się do czterech zaledwie punktów, a mianowicie statut winien zawierać: 1) nazwę i siedzibę, 2) przedmiot działania, 3) dokładne kwalifikacje członków, 4) sposób formowania kapitału zakładowego i jego minimum. Pozatem statut może oznaczać: 1) termin trwania spółki (nie wyższy niż 30 lat), 2) warunki przyjmowania, występowania i wykluczania członków oraz zwrotu udziałów, 3) funkcje i prawa zarządu i komisji rewizyjnej, oraz zarządzającego, administratorów i komisarzy, o ile takie urzędy istnieją w spółdzielni, 4) prawa członków, sposób zwoływania zgromadzeń, sposób głosowania, wymagana większość, 5) podział zysków i strat, 6) odpowiedzialność członków, jej rodzaj i wysokość. Jeżeli te dodatkowe punkty nie mieszczą się w statucie, określa je ustawa.

Odmiennego typu są statuty spółdzielni rolniczych w Stanach Zjednoczonych A. P. Przepisy normujące organizację i działalność spółek dzieli się tam mianowicie na dwie części, z których pierwsza uchwalana jest celem przedłożenia jej do rejestracji, druga zaś — uchwaloną bywa dopiero po upływie pewnego czasu i służy jako regulamin wewnętrzny; czas ten wynosi zwykle 30 dni, niekiedy jednak znacznie więcej, naprz. w *Connecticut* — 6 miesięcy. Pierwsza część przepisów nosi nazwę statutu (*Luizjana, Texas, Tennessee, Colorado*) albo aktu założycielskiego, (*Kentucky, New-Jersey*) lub też certyfikatu do rejestracji, (*Connecticut*), druga nazywa się zwykle regulaminem, niekiedy jak w *Kentucky* — statutem. Podział przedmiotów, o których traktują przepisy, nie jest jednolity we wszystkich stanach. Tak naprz. w *Connecticut* certyfikat rejestracyjny zawiera tylko nazwę spółdzielni, jej siedzibę, czas trwania, jeżeli jest ustalony, i rodzaj operacji, odsyłając resztę szczegółów do regulaminu. W *Kentucky* natomiast wg. *Bingham Act* musi określić: 1) nazwę, 2) cel istnienia spółki, 3) sie-

dzibę główną i miejsce prowadzenia głównych czynności, 4) czas trwania, 5) liczbę członków zarządu, ich kadencję, nazwiska i adresy, 6) jeżeli spółka jest bez kapitału akcyjnego, postanowienie, czy prawa członków do jej majątku i zysków są równe czy nierówne, jeżeli nierówne — ogólna reguła, określająca prawa członków oraz przepisy przyjmowania nowych członków, 7) jeżeli spółka ma mieć kapitał akcyjny — jego wysokość, liczba akcji i ich wartość; jeżeli akcje dzielą się na uprzywilejowane i zwyczajne — przepis co do ilości akcji zwyczajnych, charakter ich pierwszeństwa i przywileje. Statut zaś winien mieścić: 1) czas, miejsce, sposób zwoływania i prowadzenia walnych zgromadzeń, 2) ilość akcjonariuszów lub członków, potrzebnych do ważności walnych zgromadzeń, 3) prawo członków lub akcjonariuszów do głosowania przez pełnomocników lub drogą pisemną oraz warunki, sposób, forma i skutki takich głosowań, 4) liczbę dyrektorów potrzebną do ważności uchwał zarządu, 5) kwalifikacje, wynagrodzenie, obowiązki i kadencja członków zarządu (dyrektorów) i urzędników z wyboru, oraz czas ich wybierania, 6) kary za naruszenie statutu, 7) wysokość wpisowego, opłat organizacyjnych i członkowskich, o ile są one przewidziane, 8) kwota płacona przez członków rocznie albo od czasu do czasu, opłaty członków za usługi spółki, czas płacenia i sposób zbierania opłat, oraz kontrakty rynkowania pomiędzy członkami a spółką, 9) liczba i kwalifikacje członków, czas i sposób występowania członków lub odstępowania akcji, sposób wyznaczania i przelewania udziałów i akcji, warunki i czas utraty członkostwa, automatyczne zawieszenie praw członka, gdy traci członkostwo, sposób i skutki wykluczenia go, sposób oznaczania wartości udziałów i przepisy dotyczące nabywania ich przez spółkę w razie śmierci członka, wystąpienia, wykluczenia lub utraty członkostwa, nabywanie udziałów po cenie ustalonej przez zarząd.

W przeciwieństwie do ustaw, określających tak szczegółowo postanowienia statutu, znajdują się ustawy K a n a d y. W *Alberta* ustawa oznacza zaledwie kilka przepisów, które muszą się mieścić w statucie, pozostawiając pozatem treść ich, układ i zmiany dowoli spółdzielniom; w *Ontario* istnieje zupełna wolność układania statutów, byleby w granicach usta-

wy; w *Quebec* układają dowolnie statuty walne zgromadzenia i zarządy. Zupełna dowolność w redagowaniu statutow panuje w *H o l a n d j i*.

Statut wzorowy.

W niektórych państwach nietylko nie jest pozostawioną dowolność w redagowaniu statutow, ale istnieją statuty wzorowe (normalne), w których tekst tylko wstawiać można dane ściślej określające strukturę spółki (np. wysokość udziałów, ilość członków zarządu, daty walnych zgromadzeń i t. p.). Takie statuty normalne istnieją naprz. w *N i e m c z e c h*, w *R u m u n j i* albo *S o w i e t a c h*, gdzie ustala je Rada Komisarzy Ludowych. W *U n j i P o ł u d n i o w o - A f r y k a ń s k i e j* wydaje je gubernator, który ma też możliwość je zmieniać, ale zobowiązany jest w ciągu 2 tygodni przedstawić zmiany parlamentowi, posiadającemu prawo ich uchYLENIA. W *Nowej Walji Południowej* (*A u s t r a l j a*) statuty wzorowe ogłaszane są drogą rozporządzeń wykonawczych, oddzielnie dla każdego rodzaju spółdzielni. Każda spółdzielnia może przyjąć część albo całość statutu wzorowego. Jeżeli statut spółdzielni, zorganizowanej na podstawie ustawy spółdzielczej, nie jest sprzeczny ze statutem wzorowym, uważa się, że statut wzorowy jest częścią statutu, przedstawionego do zatwierdzenia. Zmiany wzorowego statutu nie stosują się do spółdzielni, założonych przed ich ogłoszeniem, chyba że spółdzielnia przyjęła te zmiany w swoim statucie.

Na *C y p r z e* wydaje statuty normalne gubernator; w *S z w e c j i* w r. 1908 związek spółdzielni opracował typ statutu obowiązującego dla jego członków; statut ten wymaga: 1) sprzedaży za gotówkę, 2) sprzedaży nieczłonkom za zezwoleniem walnego zgromadzenia i przyznanie im takiej samej nadwyżki jak członkom, 3) najniższy wkład 100 koron, 4) jeden głos dla każdego członka, 5) 5% od udziału i 15% na kapitał rezerwowy. Spółdzielnie związkowe nie mogą zmienić statutu bez zgody związku.

Zmiana statutu.

Ze względu na szczególną wagę, jaką postanowienia statutu posiadają w życiu organizacyj, zmiana ich podlega także szczególnym utrudnieniom.

W A u s t r j i i B u ł g a r j i statut może być zmieniony tylko kwalifikowaną większością — $\frac{2}{3}$. Taka sama większość wymagana jest przy obecności conajmniej połowy wszystkich członków w spółdzielniach spożywczych we F r a n c j i. W spółdzielniach rolniczych do zmiany potrzebna jest conajmniej połowa wszystkich członków spółdzielni, zapisanych do niej w dniu wezwania na walne zgromadzenie i głosujących bądź bezpośrednio, bądź przez polecenie. Drugie zgromadzenie, o ile pierwsze nie doszłoby do skutku dla braku quorum, ważne jest przy każdej ilości członków, ale na obu zgromadzeniach dla uchwalenia zmiany statutu potrzeba $\frac{2}{3}$ głosów obecnych lub reprezentowanych członków. W F i n l a n d j i ustawa wymaga większości $\frac{3}{4}$ głosów na dwóch posiedzeniach, przyczem zmiany statutu, dotyczące bezpośrednio udziału członków spółki w jej majątku lub zyskach są wogóle niedozwolone. Dla ustalenia dodatkowych wpłat, połączenia się spółdzielni z inną spółdzielnią, zasadniczej zmiany celu albo przedłużenia działalności ponad ustanowiony termin potrzebna jest piśmienna zgoda wszystkich członków. Tak samo przy uchwałach o wpłacaniu wyższych udziałów albo zwiększeniu odpowiedzialności członków. Jeżeli zmiana dotyczy zmniejszenia udziałów członkowskich, wypłat z kapitału zapasowego albo połączenia spółdzielni, to oprócz powyższych utrudnień należy uprzedzić wierzycieli przez ogłoszenie w terminie rocznym i pokryć wszystkie długi. W S z w e c j i wymagana jest jednomyślność albo odbycie głosowania na dwóch zgromadzeniach, z których przynajmniej jedno musi być zwyczajne; na ostatniem zgromadzeniu uchwała musi zapaść $\frac{2}{3}$ głosów; jeżeli chodzi o zwiększenie odpowiedzialności członków albo zmniejszenie ich praw do aktywów spółki, to większość musi być jeszcze znaczniejsza; statut może przewidywać inne jeszcze wypadki, w których wymagana jest większość kwalifikowana. W S z w a j c a r j i statut sam oznacza, jaką większością można przeprowadzić poprawki w statucie; jeżeliby statut nie mówił nic, wymagana byłaby zgoda

wszystkich członków. W R u m u n j i zmiana rodzaju działalności może być zadecydowaną tylko przez $\frac{2}{3}$ obecnych, stanowiących połowę conajmniej członków. W P o l s c e zmiana statutu może być dokonana tylko przez walne zgromadzenie bezwzględną większością głosów, o ile ustawa lub statut nie wymaga większości kwalifikowanej. Mianowicie zmiana celu lub przedmiotu działalności przedsiębiorstwa, przedłużenie czasu trwania, podwyższenie udziału lub wpłat za udział albo przyspieszenie terminu wpłat, ustanowienie lub podwyższenie odpowiedzialności dodatkowej członków wymaga większości $\frac{3}{4}$ głosów członków obecnych. W spółdzielniach budowlanych przepisy dotyczące się praw członka do mieszkania nie mogą ulec zmianie. We wszystkich spółdzielniach zniżenie udziałów, zmniejszenie wpłat na udziały i przedłużenie ich terminu, oraz zmniejszenie lub usunięcie odpowiedzialności dodatkowej wymagają następującego postępowania: uchwała o zmianie musi być trzykrotnie ogłoszona, przyczem w ogłoszeniu powinno być podane, że spółdzielnia gotowa jest zaspokoić wierzytelności istniejące w dniu trzeciego ogłoszenia, względnie złożyć odpowiednie sumy do depozytu sądowego na pokrycie kwot jeszcze niepłatnych lub spornych. Wierzycieli niezgłaszających się w ciągu 3 miesięcy od tego dnia uważać będzie za zgadzających się na zamierzoną zmianę. Na skutek wniosku o zarejestrowaniu sąd zaznacza w rejestrze, że wniosek taki wpłynął i wzywa przez ogłoszenie wierzycieli, którzy mimo zgłoszenia się nie zostali zaspokojeni lub zabezpieczeni, poczem orzeka na rozprawie, czy zmiana może być zarejestrowana. Zniżenie odpowiedzialności ograniczonej przy równoczesnem podwyższeniu udziału, a także o ile łączna suma odpowiedzialności członków pozostaje bez zmiany, nie wymaga tej procedury specjalnej. Przepisy te jednak nie stosują się do stowarzyszeń o zmiennym kapitale i składzie osobowym, istniejących przed wyjściem ustawy spółdzielczej, które winny uzgodnić się z ustawą i na nowo zarejestrować. Potrzebne do tego zmiany statutu mogą być uchwalone zwykłą większością głosów bez względu na przepisy dawniejszych ustaw i statutów.

W spółdzielniach rolniczych S t a n ó w Z j e d n o c z o n y c h A. P. w *Texas* zmiana statutu może być dokonana za zgodą $\frac{2}{3}$ członków zarządu i większością członków spółdzielni;

postanowienia mówiące o udziałach członków i przyjmowaniu nowych członków za zgodą $\frac{3}{4}$ członków spółdzielni. Tak samo w *Kentucky, Colorado, Tennessee, Luizjanie, New-Jersey*. W *Connecticut* nie jest wymagana zgoda $\frac{2}{3}$ zarządu, ale do zmiany certyfikatu rejestracyjnego potrzeba $\frac{3}{4}$ głosów wszystkich członków.

W *Japonji* ustawa żąda obecności co najmniej połowy członków i większości $\frac{2}{3}$ obecnych; jeżeli zmiana ma rozszerzyć teren działania spółki, wymagana jest uchwała $\frac{2}{3}$ osób, które mogą być członkami na danym terenie (patrz Członkowie — Japonja). W *Palestynie* wymagana jest tylko obecność połowy co najmniej członków na pierwszym zgromadzeniu.

W *Unji Południowo-Afrykańskiej* do zmiany potrzeba uchwały $\frac{2}{3}$ obecnych lub, o ile to jest dozwolone, głosujących przez delegację; zmiany ograniczające czas trwania spółki wymagają uchwały $\frac{2}{3}$ wszystkich jej członków. W *Maroku* zmiana statutu spółdzielni rolniczej odbyć się może dopiero po otrzymaniu zezwolenia kasy kredytu rolnego.

W *Australji* (*Nowa Walja Południowa*) większość $\frac{2}{3}$ głosów. W *Queensland* skrócenie czasu trwania spółki może być dokonane tylko większością $\frac{2}{3}$ głosów.

ROZDZIAŁ V.

NAZWA SPÓŁDZIELNI.

Niezależnie od tego, że nazwa spółdzielni musi się mieścić na wstępie dokumentów rejestracyjnych i statutów, wiele ustaw spółdzielczych zawiera jeszcze postanowienia dotyczące jej brzmienia i treści. Postanowienia te żądają przede wszystkim ujawnienia spółdzielczego charakteru spółki, poza tem zaś przepisują, jak i kiedy ta nazwa ma być używaną.

W *Belgji* na wszystkich dokumentach, jakie ze spółdzielni wychodzą, musi mieścić się napis „stowarzyszenie spółdzielcze“. Osoba, która występuje w imieniu spółki z dokumentem bez tych wyrazów może być osobiście odpowiedzialną. W *Czechosłowacji* nazwa spółdzielni musi być zwią-

zana z jej celami i rodzajem działalności, prócz tego zaś musi w sobie mieścić określenie odpowiedzialności członków: ograniczonej lub nieograniczonej. W A u s t r j i w nazwie musi się mieścić wyrażenie „spółka rejestrowana z odpowiedzialnością ograniczoną (lub nieograniczoną)“; nazwa powinna też uwiadożniać rodzaj działalności spółdzielni, a jeżeli spółdzielnia uprawia różne rodzaje działalności, nprz. spożywców i oszczędnościowa, musi to być uwzględnione w nazwie. Cele spółdzielni nie mogą być ujęte w sposób ogólnikowy, naprz. poprawa gospodarstwa albo udoskonalenie moralne. W F i n l a n d j i nazwa musi zawierać słowo „stowarzyszenie“ albo „udziałowa“ albo obydwa razem, poza tem zaś oznaczenie rodzaju odpowiedzialności członków, jeżeli członkowie nie odpowiadają ponad udział albo odpowiadają tylko w stopniu ograniczonym. We F r a n c j i w nazwie muszą się mieścić słowa „spółka udziałowa“ albo „spółka akcyjna“ albo „spółka z kapitałem zmiennym“; w praktyce władze nie liczą się z tem, ale jest to postępowanie nielegalne. W P o l s c e niezbędne są wyrazy „spółdzielnia“ albo „spółdzielczy“, siedziba i rodzaj odpowiedzialności. W A n g l j i i wielu innych państwach ustawa wymaga wyrażnie, aby każda spółdzielnia miała na widocznem miejscu swój szyld z nazwą wymalowaną w sposób łatwy do odczytania i pieczęć, która musi być odbijana na każdym dokumencie, pokwitowaniu, zawiadomieniu, ogłoszeniu i t. p. W S z w e c j i patrz O d p o w i e d z i a l n o ś ć.

W spółdzielniach rolniczych S t a n ó w Z j e d n o c z o n y c h A. P. nazwa musi zawierać słowa „spółdzielnia“ albo „spółdzielczy“; w *New-Jersey* — „stowarzyszenie“ i „spółdzielcze“; w *New-Hampshire* spółdzielnie kredytowe muszą mieć w nazwie słowa: „związek kredytowy“, a inne słowa tylko za zezwoleniem władz nadzorczych. W M e k s y k u nazwa musi w sobie mieścić określenie odpowiedzialności członków. W P a l e s t y n i e słowo „spółdzielnia“ jest obowiązujące; jeżeli jednak spółka zarejestrowana jest z odpowiedzialnością ograniczoną, dodać należy słowo „akcyjna“.

W U n j i P o ł u d n i o w o - A f r y k a ń s k i e j rejestrator może pozwolić, a minister może zmusić spółdzielnię do zmiany zarejestrowanej nazwy, jeżeli się okaże, że istniała już przed jej zarejestrowaniem inna spółdzielnia z nazwą podobną.

Spółdzielnia może sama zmienić swą nazwę za zgodą ministra, a wtedy rejestrator wniesie tę zmianę do rejestru; zmiana nazwy nie zwalnia jednak spółdzielni od zobowiązań. Każde stowarzyszenie zarejestrowane winno wywiesić na widocznym miejscu swoją nazwę i wiadomość o rejestracji, wypisane czytelnymi literami; to samo musi być umieszczone na pieczęci, o ile ją posiada. W E g i p c i e każda spółdzielnia rolnicza winna wymienić w nazwie rodzaj głównych operacji, jakim się poświęca.

W A u s t r a l j i w *Nowej Walji Południowej* nazwa spółdzielni musi mieścić w sobie określenie „spółdzielczy“ albo inne analogiczne, oznaczające jej charakter. Osoby i spółki niezarejestrowane jako spółdzielnie na podstawie ustawy spółdzielczej musiały w ciągu miesiąca, względnie roku od dnia wejścia tej ustawy w życie zaniechać używania słowa „spółdzielnia“. Jednak rząd w ciągu tego okresu czasu mógł zwolnić od tego rygoru spółki zarejestrowane, założone dawniej, jeżeli stwierdził, że działały one dla dobra swych członków i zgodnie z zasadami spółdzielczości. Oprócz słowa „spółdzielnia“ należy w nazwie umieszczać określenie odpowiedzialności członków, a samą nazwę czytelnie wypisaną wywiesić na fasadzie głównej siedziby spółki. Żadna spółdzielnia nie może być zarejestrowaną pod nazwą analogiczną do nazwy istniejącej albo tak podobną, że mogłoby to wprowadzić w błąd; gdyby to nastąpiło przez pomyłkę, spółdzielnia musi zmienić nazwę, przyczem może przejąć nazwę innej spółdzielni, będącej w stanie likwidacji (za jej zgodą). Zmiana nazwy nie zwalnia spółdzielni od zaciągniętych uprzednio zobowiązań, ani nie przerywa podjętej przeciwko niej akcji sądowej.

W wielu krajach ustawy zastrzegają wyraźnie, że w nazwie nie mogą mieścić się nazwiska. Patrz też P r z y w i l e j e.

ROZDZIAŁ VI.

TEREN DZIAŁALNOŚCI.

Statuty wszystkich państw muszą wymienić oczywiście siedzibę spółki, która jest zarazem jej siedzibą prawną; niektóre ustawy zresztą ograniczają się do żądania wymienienia adresu

spółki. Natomiast nie wszędzie wymaganiem jest ustawowo wymienianie terytorjum, na którym spółdzielnia ma rozwijać swoją działalność; z reguły jest to obowiązujące raczej w statutach małych spółdzielni wiejskich, zwłaszcza spółdzielni rolniczych. W S z w a j c a r j i oprócz siedziby głównej statut musi zamieszczać również siedziby oddziałów, przez co otrzymuje się drogą pośrednią i niezupełnie ścisłą teren działania spółdzielni. W J u g o s ł a w j i ustawa zaznacza, że w każdym okręgu administracyjnym może powstać tylko jedna spółdzielnia kredytu rolnego, skąd przez odwołanie wolno wnioskować, że naturalnym terenem spółdzielni kredytu rolnego jest okręg administracyjny, w którym się mieści.

Bardziej określone wymagania zawierają statuty innych części świata, jakkolwiek i tam stosuje się to przede wszystkim do spółdzielni rolniczych. W S t a n a c h Z j e d . terenem działania jest stan-państwo, w którym się mieszczą, przyczem niema ograniczeń ustawowych co do ilości takich spółdzielni w stanie; nawet spółdzielnie rolnicze, założone w innych stanach mogą tam rozwijać swoją działalność pod warunkiem uzyskania zezwolenia sekretarza stanu i po uprzednim wywieszeniu w jego biurze danych dotyczących powstania i działalności spółki, oraz po stwierdzeniu, że nie powstały dla celów zysku. W M e k s y k u ustawa nakazuje określić tak teren działania w statucie, aby wszyscy członkowie spółdzielni rolniczej znali się osobiście i mogli wzajemnie się kontrolować; związki spółdzielni natomiast powinny mieć za cel ogarnięcie swą działalnością całego państwa.

W J a p o n j i statut musi określać teren działania i tylko osoby zamieszkujące to terytorjum mogą być członkami spółki. Sfera działalności spółdzielni kredytowej musi odpowiadać terytorjum miasta, miasteczka lub wsi, o ile niema specjalnych powodów, aby było inaczej. Toż samo tyczy się stowarzyszeń rolniczych, których zasięg nie może przekraczać granic jednostki terytorjalnej albo grupy jednostek; w razie zmiany granic administracyjnych zmienia się też w obu wypadkach i teren działalności spółki, a także nazwa spółdzielni (np. z wiejskiej na miejską). W C h i n a c h w jednym okręgu nie mogą istnieć dwie spółdzielnie. W P a l e s t y n i e natomiast działalność

spółdzielni z wyjątkiem rolniczych nie może ograniczać się do części kraju. W E g i p c i e nie można bez specjalnego pozwolenia ministra rolnictwa założyć w miasteczku, liczącym mniej niż 5.000 mieszkańców, więcej niż jednej spółdzielni. W A u s t r a l j i (*Nowa Walja Południowa*) spółdzielnie kredytowe wiejskie mogą udzielać pożyczek tylko osobom, zamieszkującym ustalone w statucie terytorjum, które nie może przekraczać promienia 15 kilometrów od siedziby spółki, w spółdzielniach kredytowych miejskich zaś — 10 mil.; od tego przepisu można odstąpić tylko za zezwoleniem urzędu rejestracyjnego.

ROZDZIAŁ VII.

CZAS TRWANIA SPÓŁDZIELNI.

Niema w tej dziedzinie żadnej stałej normy. W różnorodności postanowień poszczególnych ustawodawstw ujawniają się trzy główne typy:

- a) czas trwania spółdzielni nie może być ograniczony,
- b) może być określony,
- c) musi być ograniczony.

Do pierwszego typu należy naprz. ustawodawstwo A r g e n t y n y, które wyraźnie zakazuje ograniczenia czasu trwania spółdzielni. W licznych ustawodawstwach, naprz. w N i e m c z e c h, w A n g l j i, w S z w a j c a r j i ustawy nie mówią nic o konieczności umieszczania w statucie terminu zakończenia działalności spółdzielni; toż samo naogół we F r a n c j i, w której tylko ustawa o kasach kredytu rolnego zaznacza wyraźnie, że czas trwania kasy jest ograniczony.

Do drugiego typu należą ustawodawstwa europejskie: Niemcy, Bułgaria, Węgry, Finlandja, (patrz Odpowiedzialność). W E s t o n j i nakazuje ustawa zamieszczać w statucie termin, o ile cele spółki są przejściowe; w A u s t r j i i w P o l s c e — o ile termin ten ma być określony. W B e l g j i statut może określić czas trwania spółdzielni (najwyżej do lat 30); jeżeli statut nie oznacza tego, to czas trwania z mocy prawa określa się na lat 10. W H o l a n d j i najdłuższym czasem trwania spółdzielni może być 30 lat.

Trzeci typ, w którym istnieje przymus określenia czasu trwa-

nia spółdzielni, spotykamy w J a p o n j i, E g i p c i e, A u s t r a l j i (*Queensland*). W spółdzielniach rolniczych S t a n ó w Z j e d n o c z o n y c h A m. P. termin ten, obowiązkowo umieszczony w statucie, sięga zwykle najwyżej 50 lat.

ROZDZIAŁ VIII.

CZŁONKOSTWO.

W zasadzie, zgodnie z duchem spółdzielczości, a niekiedy z jej ustawowem określeniem, członkostwo jest niemal wszędzie otwarte, t. j. liczba członków spółdzielni nie może być ograniczona, a członkiem może zostać każdy, kto poddaje się postanowieniom statutu i jest przyjęty przez władze spółki, oznaczone w statucie. W praktyce jednak spotykamy od tej zasady ogólnej odstępstwa. W S z w a j c a r j i statut może zakazywać przyjmowania nowych członków. W P a l e s t y n i e ustawa nie określa ilości członków, ani nie wymaga określenia jej w statucie, zezwala jednak, aby statut to uczynił.

Naogół jednak ustawy, zwłaszcza specjalne ustawy spółdzielcze, albo zaznaczają wyraźnie, iż liczba członków nie może być ograniczona (A u s t r j a, G r e c j a, A r g e n t y n a, J a p o n j a), zastrzegając jedynie, że statut może stanowić inaczej (P o l s k a, A u s t r j a), albo zadość czynią tej zasadzie pośrednio przez określenie spółdzielni jako spółki o zmiennym składzie osobowym.

Od członkostwa otwartego, dostępnego dla wszystkich, ustawodawstwa różnych krajów robią liczne wyjątki. Pierwszem i najczęstszem z nich, spotykanem jak przy powszechnem prawie wyborczem nawet w ustawodawstwach najbardziej liberalnych, jest wiek. W N i e m c z e c h ustawa pozwala być członkiem tylko osobie pełnoletniej; jest tu mowa jednak o członkostwie pełnoprawnem tylko, osoby nieletnie bowiem mogą być również członkami, ale muszą być zastępowane przez pełnomocników. Inne ustawy zgóry przewidują członków o wieku niższem, niż wymagany dla pełnoletności. W A n g l j i statut może zezwalać na członkostwo już od lat 16-tu, z tem tylko zastrzeżeniem, że taki członek nie może być skarbnikiem, peł-

nomocnikiem, ani należeć do zarządu. W *Estonji*, o ile statut zezwala, można być członkiem od lat 17-tu, z temi samemi co w Anglii zastrzeżeniami; w *Litwie* już od lat 16-tu. W *Polsce* członkami spółdzielni z odpowiedzialnością nieograniczoną mogą być tylko pełnoletni, a w spółdzielniach z odpowiedzialnością ograniczoną członkami mogą być osoby od lat 18-tu. Imieniem osób, nie mających pełnej zdolności do działań prawnych, a zatem także i imieniem niepełnoletnich, składają oświadczenia o przystąpieniu do spółdzielni ich ustawowi zastępcy; w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością wymagana jest nawet w tym wypadku zgoda sądu. W *Sowiecie* mogą być członkami osoby od 16 — 18 lat, ale bez prawa wyborczego czynnego i biernego, co jednak nie zmniejsza ich odpowiedzialności w porównaniu z innymi członkami.

W spółdzielniach rolniczych amerykańskich ustawy nie mówią nic o wieku członków; w związkach kredytowych w *New-Hampshire* (*Stany Zjednoczone A. P.*) członkami mogą być też małoletni, którzy mają prawo czynić wkłady i podnosić je sami albo przez rodziców lub opiekunów, jeżeli zarząd uzna to za właściwe; małoletni jednak poniżej lat 18-tu nie mają prawa głosu. W *Argentynie* małoletni od 18-tu lat mają prawo dysponowania swoim udziałem. W *Chinach* w spółdzielniach rolniczych kandydaci na członków muszą mieć co najmniej 20 lat. W *Indjach* (*Bombaj*), tylko w stosunku do członków założycieli wymaga się wieku co najmniej 18 lat. pozatem małoletni mogą dziedziczyć udziały. W *Egipcie* można być członkiem jeśli się ma 18 lat skończonych.

W *Australji* w *Queensland* dziecko po 16-tu latach i żona producenta lub dostawcy są uważani za członków spółdzielni rolniczej, jeżeli mieszkają razem z ojcem czy mężem i posiadają udziały spółki. W *Nowej Walji Południowej* w spółdzielniach rolniczych i kredytu rolnego nie może być członkiem ten, kto nie skończył 21 lat. W spółdzielniach innego typu statut może zezwolić na członkostwo osób poniżej 21 lat; mogą one dawać swoje podpisy i spełniać inne czynności, nie mogą tylko być założycielami i nie mają prawa wyborczego, czynnego ani biernego, oraz nie mogą przekazywać swoich udziałów, jeśli mają mniej niż 16 lat.

Dalszem ograniczeniem otwartego członkostwa mogłoby być ograniczenie wyłącznie do mężczyzn, zwłaszcza tam, gdzie ustawodawstwo spółdzielcze oparte jest na zwykłym prawie cywilnym. Byłoby to jednak tak sprzeczne z ideologią spółdzielczą, która właśnie rozwój swój widzi we wciągnięciu do ruchu gospodyń domowych, że w praktyce ograniczenia tego rodzaju nie są stosowane. Temniemniej w *H o l a n d j i* dopiero nowa ustawa zezwala wyraźnie żonie nabywać udziały spółdzielni bez zezwolenia męża. W *A r g e n t y n i e* ustawa stwierdza specjalnie, że kobiety zamężne mają prawo do dysponowania swoim udziałem.

W niektórych ustawach prawo nabywania członkostwa zastrzeżone jest wyłącznie dla obywateli danego państwa, posiadających pełne prawa. Tak jest w *B u ł g a r j i* i w *E g i p c i e*. We *F r a n c j i* członkami towarzystw wzajemnego kredytu i banków ludowych, a zatem i spółdzielni hotelarskich, które są bankami ludowymi, mogą być tylko Francuzi. W *S o w i e t a c h* należeć do spółdzielni mogą tylko członkowie klasy pracującej, nie żyjący z pracy innych osób ani z dochodu niezarobionego, a więc w praktyce posiadający prawa obywatelskie; wyjątkiem pod tym względem są spółdzielnie rolnicze, ale i tam osoby, nie mające pełnych praw obywatelskich nie mogą obierać ani być wybierane do władz spółki. Tak samo w *C h i n a c h* nie mogą do spółdzielni należeć osoby, które utraciły prawa obywatelskie, ogłosiły upadłość, albo są chore umysłowo; w sensie pozytywnym ustawa zastrzega, że członkostwo przysługuje tylko osobom uczciwym. W *M a r o k k u* członkami spółdzielni rolniczych mogą być osoby nie będące pod protektorem innych państw (nie Francji) i wpisane do lokalnych spisów urzędowych. W *N i e m c z e c h*, *B u ł g a r j i* i *J a p o n j i* nie mogą być członkami osoby pozbawione praw.

Często też spotykanem ograniczeniem zasady otwartego członkostwa jest ograniczenie prawa przystępowania do spółdzielni dla pewnej grupy jedynie — zawodowej, wyznaniowej, terytorjalnej i t. d. Rzadziej spotykamy to w spółdzielniach spożywców, w których jedyną kwalifikacją kandydata na członka jest jego charakter spożywczy, pojęcie bardzo ogólne i obszerne. W rzeczywistości spółdzielnie takie działają zwykle tylko na

teren danej wsi, miasta, okręgu; nie wynika stąd jednak, aby przystąpienie do nich osób z innych miejscowości było wzbronione ustawowo lub statutowo; zależy to od woli organizatorów spółki. W Szwajcarii lub w Bułgarii np. statut we wszelkiego rodzaju spółdzielniach może zastrzec członkostwo wyłącznie dla członków grup zawodowych, wyznaniowych, a nawet politycznych. W Argentynie natomiast spółdzielnia nie może wymagać przynależności do danej partii ani wyznania, nie może też zajmować się propagandą polityczną lub religijną.

Ograniczenia terytorjalne i zawodowe — bądź oba razem, bądź tylko oddzielnie, spotykamy zwykle w spółdzielniach kredytowych i rolniczych. W niektórych krajach są one przewidziane ustawowo, w innych regulują to tylko statuty. Wiele ustaw określa nawet drobiazgowo kwalifikacje osób, należących do zawodu rolniczego.

W Jugosławii członkami pełnoprawnymi spółdzielni kredytowych rolnych mogą być tylko rolnicy; nierolnicy mogą być członkami, ale nie mogą korzystać z kredytu. Poza tem członkami takich spółdzielni mogą być tylko osoby zamieszkujące daną gminę, albo z góry określone terytorjum. We Włoszech, w których członkostwo jest naogół otwarte, w spółdzielniach rolniczych zastrzeżone ono jest wyłącznie dla rolników. Tak samo w Portugalii w związkach rolniczych i spółdzielczych bankach rolnych. W Rumunii, której ustawa zastrzega wogóle, że członkami spółdzielni nie mogą być osoby mające sprzeczne z nią interesy, w spółdzielniach dla zakupu ziemi mogą być członkami tylko rolnicy — mieszkańcy danej wsi. W Grecji i w Węgrzech członkostwo jest natomiast otwarte. W Luksemburgu ustawa stwierdza nawet, że członkami stowarzyszeń ogrodniczych i budowlanych mogą być osoby wszelkich zawodów i stowarzyszenia te będą korzystały z dobrodziejstw ustawy, jeżeli będą założone na jej zasadach. Bardzo niejednolitem, zależnie od typu spółdzielni jest prawo członkostwa we Francji. Członkami spółdzielni spożywców może być każdy według ustawy, jakkolwiek statuty wprowadzają niekiedy pewne ograniczenia. Członkami spółdzielni budowlanych mogą być osoby niezamożne, zwłaszcza pra-

ownicy, żyjący ze swoich dochodów zarobkowych; okólnik ministra pracy z 1926 roku wyjaśnia, że zdaniem komisji zapomóg państwowych nie należy czynić różnicy między pracownikami fizycznymi, a umysłowymi, a pożyczki przyznawać można jako członkom spółdzielni budowlanych osobom, których dochód roczny nie przewyższa o więcej niż 5.000 fr. minimum dochodu, niepodlegającego opodatkowaniu. Członkami spółdzielni rolniczych mogą być tylko rolnicy, a zwłaszcza członkowie związków rolniczych (*syndicats agricoles*); członkami spółdzielni interesów zbiorowych rolniczych mogą być również i nierolnicy, jeżeli spółdzielnia taka powstaje dla prowadzenia instytucji użyteczności publicznej, np. elektrowni. Członkami kas kredytu rolnego mogą być związki zawodowe rolnicze, stowarzyszenia wzajemnych ubezpieczeń rolniczych, spółdzielnie rolnicze, stowarzyszenia związkowe dla celów rolniczych (*associations syndicales à objet exclusivement agricoles*), stowarzyszenia rolnicze użyteczności publicznej (*sociétés agricoles d'intérêt collectif*), albo też całość lub część członków tych organizacyj. Członkami spółdzielni rybackich (*coopératives maritimes*) z wyjątkiem kas kredytowych rybackich mogą być: 1) rybacy zawodowi (mężczyźni i kobiety), 2) byli rybacy emeryci z kas inwalidów albo kas przeznaczonej dla rybaków francuskich, albo niezdolni do wykonywania zawodu, jeśli są właścicielami lub współwłaścicielami przedsiębiorstwa rybackiego, 3) obecni albo byli koncesjonariusze zakładów rybackich, 4) wdowy po osobach wyżej wymienionych i sieroty po nich do pełnoletności najmłodszego dziecka. Dekret i statut wzorowy wymagają prócz tego należenia do organizacji związkowej rybackiej, chociaż ustawa nic o tem nie mówi. W innego rodzaju spółdzielniach (towarzystwa wzajemnego kredytu dla rybaków, kredytu dla średniego i drobnego handlu, robotnicze spółdzielnie wytwórcze, spółdzielnie rzemieślnicze) teksty ustaw wymieniają wprawdzie kategorie ludności, dla których te spółdzielnie są specjalnie przeznaczone, ale dopuszczają istnienie innych członków. Tak np. ustawa o towarzystwach wzajemnego kredytu i bankach ludowych przewiduje członków nie biorących udziału w czynnościach; w towarzystwach wzajemnego kredytu dla rybaków są członkowie honorowi; spółdzielnie rzemieślnicze przyjmują członków, nie zajmujących się rze-

miosłem, dla którego spółdzielnia została założona ¹⁾). Oczywiście tacy członkowie mają tylko prawo do oprocentowania swoich udziałów, poza tem prawa ich są ograniczone przez ustawy i rozporządzenia administracyjne; tak np. udziały członków honorowych towarzystw wzajemnego kredytu dla rybaków nie mogą przewyższać połowy kapitału zakładowego. W robotniczych i rzemieślniczych spółdzielniach wytwórczych zastrzeżone jest prawo skupu w miarę możliwości udziałów należących do członków nieuprawiających pracy, która jest celem spółki.

W Stanach Zjednoczonych Am. Półn. według ustawy o spółdzielniach rolniczych z 1922 r. osoby, zajmujące się rolnictwem, hodowlą, mleczarstwem lub ogrodnictwem, mogą zakładać spółki z kapitałem lub bez kapitału, rejestrowane lub nierejestrowane dla przeróbki, zakupu i sprzedaży produkcji członków. Według ustaw spółdzielni rolniczych stanowych spółdzielnia może przyjmować jako członków lub akcjonariuszy tylko osoby poświęcające się produkcji artykułów rolnych, któremi spółdzielnia dokonywa operacyj, a także dzierżawców gruntów rolnych i ich właścicieli, którzy otrzymują za dzierżawę całość lub część zbiorów. W Kanadzie ustawodawstwo prowincyj nie jest pod tym względem jednolite; naogół członkostwo w spółdzielniach rolniczych i kredytu rolnego zastrzeżone jest tylko dla farmerów, ale w *Saskatchewan* ustawa wymaga tylko, aby co najmniej 75% członków było farmerami, a w *Nova-Scotia* członkostwo jest otwarte. W Meksyku członkami spółdzielni rolniczych mogą być tylko rolnicy zamieszkali w tak niewielkiej odległości od siedziby spółki, aby mogli znać się osobiście i wzajemnie się kontrolować; ich stan majątkowy musi być mniej więcej równy; w tym celu w chwili zakładania spółki, albo przystępowania do niej, każdy z nich musi oświadczyć, jaka jest wartość jego nieruchomości i ruchomości. W spółdzielniach lokalnych kredytu rolnego członkami mogą być prócz ciał zbiorowych, rolnicy, zajmujący się uprawą swej roli przy pomocy rodziny albo osób wynajętych, z tem jednak zastrzeżeniem, aby liczba najemników nie prze-

¹⁾ Podobnie jest w Palestynie (patrz Odpowiedzialność — Palestyna).

wyższała pięciu. Członkowie ci muszą zamieszkiwać ten sam obwód municypalny, albo parę czy kilka obwodów sąsiadujących ze sobą, będących w tych samych warunkach ekonomicznych i kulturalnych i mających dobre połączenia kolejowe. Członkowie również muszą znać się osobiście.

W C h i n a c h członkami spółdzielni rolniczych mogą być: tylko osoby, należące do jednej z następujących kategorii: 1) posiadające wiadomości naukowe w tej dziedzinie, 2) posiadające gruntowne doświadczenie rolnicze, 3) posiadacze terenów kultywowanych, pastwisk, łąk, ugorów i t. p., 4) osoby zajmujące się rolnictwem. Po założeniu spółdzielni rolniczej wszystkie osoby, mające przewidziane przez ustawę kwalifikacje, mogą być jej członkami. W J a p o n j i osobami, posiadającymi kwalifikacje na członków stowarzyszeń rolniczych są we wsi, w miasteczku i w mieście posiadacze terenów kultywowanych, pastwisk albo odlogów, oraz osoby zajmujące się rolnictwem. W okręgu, w prowincji i w państwie członkami mogą być tylko stowarzyszenia niższego rzędu. Członkowie spółdzielni kredytowych muszą mieszkać na terytorjum zastrzeżonym statutowo. W spółdzielniach rolniczych wsi, miasteczek i miast istnieje kategoria zastępców, jeżeli sam członek nie mieszka w okręgu, w którym spółdzielnia działa. W I n d j a c h (*Bombaj*) członkowie spółdzielni powinni być wszyscy mieszkańcami jednego miasta, wsi albo grupy wsi, albo należeć do jednego rodu, klasy, kasty lub zawodu. W K e d a h, w spółdzielni kredytowej członkami mogą być osoby tylko tej samej wioski, narodowości i zajęcia.

W E g i p c i e członkiem spółdzielni rolniczej może być tylko ten, kto jest rolnikiem w znaczeniu ustawy i zamieszkuje na terenie spółki albo posiada tam lub dzierżawi grunt. W A l g i e r z e członkami spółdzielni rolniczych i kas kredytu rolnego mogą być tylko rolnicy. W U n j i P o ł u d n. - A f r y k a ń s k i e j tylko ten, kto się zajmuje głównie lub dodatkowo rolnictwem. Tak samo w R o d e z j i P o ł u d n i o w e j i P r o t e k t o r a c i e B e c h u a n. W M a r o k k u członkami spółdzielni kredytowych mogą być: 1) posiadacze terenów rolnych, położonych na terytorjum spółki, którzy je eksploatują sami albo przez inne osoby, 2) dzierżawcy, zarządzający i wogóle osoby używane przy obróbce tych terenów, 3) przemysłow-

cy, handlujący i wogóle osoby, które w danym okręgu kupują i sprzedają produkty rolne albo wykonywują zawód pokrewny zawodowi posiadacza rolnego, albo współdziałają przy zbywaniu produktów rolnych.

W A u s t r a l j i (*Nowa Walja Południowa*) przy otwarciem naogół członkostwie, w spółdzielniach rolniczych i kredytu rolnego, o ile statut nie stanowi inaczej, członkiem może być tylko osoba uprawiająca rolnictwo bądź we własnem gospodarstwie, bądź jako dzierżawca, urzędnik, wspólnik, głównie lub dodatkowo; utrata jednak tej kwalifikacji nie może nastąpić z powodu, że członek przestał się zajmować rolnictwem.

W kilku państwach istnieje *członkostwo przymusowe*, co jest przeciwne zasadniczej idei spółdzielczości i czyni spółdzielnię bezmałą instytucją państwową. W S o w i e t a c h dopiero rozporządzenie z 1923 r. zniosło przymus należenia do spółdzielni spożywczych. W J a p o n j i dla założenia stowarzyszenia rolniczego należy przedewszystkiem uzyskać zgodę $\frac{2}{3}$ osób, posiadających na danem terytorjum kwalifikacje członkowskie (patrz wyżej str. 77-a), przyczem rolę, pastwiska i odłogi, należące do tych osób, winny stanowić więcej niż połowę ziem prywatnych na danem terytorjum (w razie potrzeby można od tego zastrzeżenia odstąpić). Po uchwaleniu statutu i zezwoleniu władz, stowarzyszenie uważa się za istniejące, poczem wszystkie osoby, zamieszkałe na tem terytorjum i posiadające wymagane przez ustawę kwalifikacje, stają się jego członkami, o ile dla specjalnych powodów nie będą od tego zwolnione przez administrację. W U n j i P o ł u d n i o w o - A f r y k a ń s k i e j, jeżeli 75% producentów rolnych w jakiejś miejscowości, wytwarzających 75% jej produkcji, są członkami spółdzielni rolniczej, gubernator może nakazać, aby i pozostali rolnicy zbywali swe płody przez spółdzielnię, przyczem mogą oni wymagać, żeby ich produkcja była kontrolowana i kwalifikowana przez urzędników rządowych na koszt spółdzielni. W M a r o k k u członkami stowarzyszeń przezorności są obowiązkowo wszyscy rolnicy, posiadający ustawowe kwalifikacje.

Wszędzie niemal w spółdzielniach najniższego stopnia (lokalnych), oprócz członków fizycznych przewidziane jest *członkostwo osób prawnych* — innych spółdzielni, stowarzyszeń i t. p.

Przedstawicielem takiej spółki - członka na walnych zgromadzeniach jest jej delegat.

W spółdzielniach rolniczych *S t a n ó w Z j e d n o c z o n y c h A. P.* ustawa zaznacza, że przedstawicielem członka-spółki jest jej członek, funkcjonariusz lub zarządzający należyście uprawniony na piśmie. W *Nowej Walji Południowej (A u s t r a l j a)* członek spółdzielni delegowany do innej spółki uważany jest za jej członka, nie ponosi jednak odpowiedzialności związanej z udziałem, nie może go zbyć i nie podnosi przypadającej na niego dywidendy. W *B u ł g a r j i* jednak ustawa nie dopuszcza jako członków spółdzielni spółek akcyjnych i handlowych.

W *Nowej Walji Południowej (A u s t r a l j a)* spółdzielnia oszczędnościowa nie może nabywać akcyj ani udziałów spółek z nieograniczoną odpowiedzialnością. W *S o w i e t a c h* członkami spółdzielni spożywczych, wytwórczych i kredytowych mogą być osoby prawne, jednak wyłącznie spółdzielnie; urzędy i przedsiębiorstwa państwowe prawa członkostwa nie mają. Istnieje tam natomiast *członkostwo wojskowe*. Mianowicie lokalne spółdzielnie spożywcze otwierają przy oddziałach wojskowych sklepy, herbaciarnie, fryzjernie i t. p., z których usług może korzystać każdy wojskowy. Szeregowi płać 10 kop. wpisowego, nie mają natomiast obowiązku wpłacania udziałów; wyższe stopnie wpłacają wpisowe i udziały na zwykłych warunkach. Wzajemian za to wojskowy otrzymuje spółdzielczy bilet wojskowy, który jest jego legitymacją członkowską; bilet ten służy jako udział spółdzielczy w ciągu 3 miesięcy po uwolnieniu wojskowego z armii w miejscu jego stałego pobytu, potem zaś przekształca się na zwykły udział. W razie przeniesienia wojskowego do innego oddziału jest on tam już wolny od opłat, udział zaś może być natychmiast zwrócony. Jeżeli cały oddział przeniesiony jest do innej miejscowości, udziały i spis członków przenosi się do tamtejszej spółdzielni. Dla poparcia spółdzielczości w wojsku, istnieją komisje: garnizonowe, okręgowe i centralne, złożone z przedstawicieli wojska i spółdzielczości.

Z ducha spółdzielczości wynika, że żaden z członków (czł. zarządu, założyciel) nie może mieć większych w stosunku do innych członków uprawnień dotyczących posiadanego kapitału, ani

też nie może pobierać wynagrodzenia za zjednywanie nowych członków. Ustawa w A r g e n t y n i e stwierdza to wyraźnie. Patrz jednak niżej U d z i a ł y: o akcjach uprzywilejowanych w amerykańskich spółdzielniach rolniczych, oraz prawa członków założycieli w Unji Południowo Afrykańskiej (str. 81) i członkowie „stowarzyszeni“ w Palestynie i Francji (str. 76 i 90).

Nabywanie członkostwa.

W praktyce przyjmowanie nowych członków jest we wszystkich państwach dość jednolite. Wszędzie formalności, związane z tym aktem, są sprowadzone do czynności najprostszych, co jest zrozumiałem ze względu na wieloosobowość spółek, i wszędzie odbywa się przez zgłoszenie piśmienne, jakkolwiek nie wszystkie ustawy mówią o tem wyraźnie. Różnice zachodzą przy oznaczaniu organu spółki, który dokonywa przyjęcia, i możliwości lub niemożności odwołania się do wyższych instancyj w razie odmowy przyjęcia kandydata.

W B u ł g a r j i przyjmuje zarząd, odwołanie w razie nieprzyjęcia służy do komisji rewizyjnej albo do walnego zgromadzenia. W W ę g r z e c h zostaje się członkiem na mocy piśmiennego zgłoszenia. Tak samo w F i n l a n d j i, w której przyjmuje zarząd, o ile statut nie stanowi inaczej. We W ł o s z e c h kwestje związane z przyjmowaniem nowych członków podlegają rozpatrzeniu komisji prowincjonalnych, złożonych częściowo z urzędników, częściowo ze spółdzielców, co jest oczywiście wynaturzeniem idei spółdzielczości. W R u m u n j i warunki, pod którymi można zostać członkiem, ustalają statuty, prośbę zaś o przyjęcie rozpatruje zarząd; jeżeli nie odpowie on w ciągu 15-tu dni na piśmie, kandydat uważany jest za przyjętego; w razie odmowy można odwołać się do walnego zgromadzenia albo komisji cenzorów, a w razie odmowy przez walne zgromadzenie służy dalsze odwołanie do Unji Spółdzielczej lub, o ile Unja nie istnieje, do Urzędu Spółdzielczego, w ciągu 30-tu dni. W spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością jednak decyzja walnego zgromadzenia jest ostateczną. W B e l g j i tylko walne zgromadzenie może przyjmować i usuwać członków oraz upoważniać do zwrotu wkładów. W P o l s c e

przystępuje się do spółdzielni i tak samo nabywa nowe udziały przez oświadczenie pisemne, przyczem ustawa zaznacza, że znaki niepiśmiennych poświadcza sąd, notariusz albo urząd gminny; w spółdzielniach z ograniczoną odpowiedzialnością może poświadczyć 2 członków. Przyjmuje zarząd albo rada nadzorcza. Odmowa przyjęcia nie jest zaskarżalna.

W spółdzielniach rolniczych *Stany Zjednoczone* A. P. przepisy o przyjmowaniu członków mieszczą statuty albo regulaminy. Według Bingham Act jednak (*Kentucky*) kto wpłaci określoną przez statut opłatę, otrzymuje świadectwo członkowskie. W statutach związków kredytowych w *New-Hampshire* muszą być umieszczone warunki terytorjalne i zawodowe, wymagane od kandydata na członka. W *Meksyku* w lokalnych spółdzielniach kredytowych rolnych określa je statut, ale zarówno przyjmowanie, jak wycofanie się lub wykluczenie członka musi być poddane szczegółowemu badaniu Banku Kredytowego Rolnego; przy przyjmowaniu członków nie może być wymagane żadne wpisowe.

W *Japonii* w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością do przyjęcia nowego członka potrzebna jest zgoda wszystkich członków, którzy mogą być na piśmie wezwani, aby w ciągu pewnego określonego czasu, conajmniej w ciągu 2 tygodni, wyrazili na piśmie swoją opinię co do kandydata. W spółdzielniach kredytowych osoby składające fundusze, mogą zostać członkami spółki, jednak dopiero wówczas, kiedy złożony przez nie fundusz dosięgnie wysokości udziału; jeżeli jednak nie dosięgnie on tej wysokości w ciągu 3 lat, zapis na członka zostaje unieważniony. W *Palestynie* nabywa się prawo członkostwa przez wpłatę wpisowego albo przez nabycie jakiegoś innego uprawnienia w spółce.

W *Unji Południowo-Afrykańskiej* przyjmuje nowych członków zarząd, który ma prawo odmówić przyjęcia. W spółdzielniach kredytowych wiejskich członkowie przyjmowani są w sposób przepisany statutem, ale ustawa wymaga piśmiennej zgody wszystkich członków założycieli, o ile są jeszcze członkami spółdzielni; stwarza to, niezgodnie z duchem spółdzielczości, dla nich pewien przywilej.

W *Australii* (*Nowa Walja Południowa*) członek

może korzystać ze swoich praw dopiero po wpłaceniu wpisowego albo nabyciu udziału.

Ustawodawstwo wielu krajów zezwala na zbywanie udziałów osobom trzecim (patrz U d z i a ł y). Wynikałoby stąd pozornie, że członkiem spółdzielni zostać można przez nabycie udziału. W rzeczywistości zbycie i nabycie udziału odbyć się może z reguły jedynie za zezwoleniem samej spółdzielni, co równa się przyjęciu przez nią nabywającego udział na członka. Szczegóły patrz niżej: Z b y w a n i e u d z i a ł ó w.

Innym natomiast, pozbawionym często momentu przyjmowania członka, sposobem nabycia członkostwa jest *spadkobranie*. Nie wszędzie jednak jest ono dozwolone.

Tak naprz. w W ę g r z e c h, o ile statut nie stanowi inaczej, można dziedziczyć zarówno udział jak i członkostwo. Toż samo stwierdza ustawa w I n d j a c h (*Bombaj*). W S z w a j c a r j i statut może zaznaczać, że członkostwo może być dziedzicznym. P o l s k a natomiast nie dopuszcza dziedziczenia członkostwa, jakkolwiek oczywiście udział w niej, jak każdy inny majątek, może być otrzymany w spadku. Tak samo N i e m c y, w których członkostwa kupić ani dziedziczyć nie można. W A n g l j i członek może wskazać osobę, której jego udział ma być przekazany w razie jego śmierci, przyczem statut stanowi, czy osoba obdarowana przez to samo staje się członkiem spółdzielni, czy też wypłaca się jej udział w gotówce. Nawet członkowie niepełnoletni mogą robić takie zapisy, muszą one jednak być uczynione na piśmie i w biurze rejestracyjnej spółdzielni. Obdarzyć w ten sposób można każdego, również i niepełnoletnich z wyjątkiem funkcjonariuszy spółdzielni, którzy mogą dziedziczyć tylko po swoich najbliższych krewnych. Osoba obdarzona nie może jednak posiadać razem ze spadkiem więcej udziałów, aniżeli na to zezwala ustawa (200 f.) i nadwyżkę ponad tę sumę wypłaca się jej gotówką (niepełnoletnim na ręce rodziców lub opiekunów).

W P a l e s t y n i e w razie śmierci członka spółdzielnia może przenieść prawa do udziału albo spłacić je osobie przewidzianej przez statut albo legalnemu spadkobiercy.

W A u s t r a l j i (*Nowa Walja Południowa*) w razie śmierci członka, zarząd przelewa jego udział albo jego upraw-

nienia na spadkobiercę, a o ile go niema, na likwidatora lub administratora spadku. Osoba taka musi mieć kwalifikacje na członka, a przelany na nią udział nie może powiększyć jej własnego udziału ponad normę przewidzianą przez statut; wynika stąd, że osobie tej przysługują nietylko materialne prawa do spadku, ale zarazem członkostwo. Spadkobierca albo administrator spadku mają prawo w ciągu 3 miesięcy od śmierci członka wskazać inną osobę, na którą pragną przelać udział. Dopiero o ile to nie nastąpi zarząd może wypłacić równowartość udziału w gotówce spadkobiercy lub administratorowi spadku, po potrąceniu sum, należnych od zmarłego członka. Spadkobiercą nie może być urzędnik spółdzielni, chyba że dziedziczy po najbliższej rodzinie. Przekazanie praw do udziału i wynikającego stąd członkostwa jest nieważne, jeżeli dokona go członek mający mniej niż 16 lat albo jeżeli udział wyższy jest niż 200 funtów. Przekazanie udziału może być odwołane, ale nie przez testament. Zawarcie małżeństwa unieważnia przekazanie, chyba że dokonane jest ono na rzecz współmałżonka. W *Australji Zachodniej* członek może przekazać udziały swoim spadkobiercom, ale w sumie nie wyższej niż 50 f.

Utrata członkostwa.

Można je utracić przez śmierć, dobrowolne wycofanie się, utratę kwalifikacyj członkowskich albo przez wykluczenie. *Śmierć*, o ile ustawa nie przewiduje dziedziczenia członkostwa, (patrz wyżej) pociąga za sobą jedynie skreślenie zmarłego z listy członków. Tak jest w *Niemczech*, gdzie zmarli członkowie są urzędowo skreślani pod koniec okresu sprawozdawczego. W *Polsce* członka, zmarłego przed rozwiązaniem spółdzielni, uważa się za występującego z końcem tego roku obrachunkowego, w którym śmierć nastąpiła. Tak samo w *Estonii*, gdzie spadkobiercy dziedziczą tylko prawa majątkowe. W *Jugosławi* spadkobiercy mogą wymagać zwrotu udziału w gotówce.

Prawo dowolnego *wycofania się* może być niczem nieograniczone albo dozwolone dopiero po upływie pewnego czasu od daty wstąpienia do spółki. W *Belgji* i *Hollandji* statut może wogóle nawet zakazać wycofania się. W *Szwajcarii*

r j i statut może stanowić, czy wycofanie się członka albo jego spadkobiercy uprawnia ich do wycofania swojego udziału; jeżeli statut milczy w tej sprawie, prawo przewiduje, że o ile spółka będzie rozwiązana, członek albo jego spadkobierca, którzy w tym roku zgłosili swoje wystąpienie, uczestniczą w podziale jej majątku. Według projektu nowej ustawy statut albo uchwała walnego zgromadzenia mogą zabronić wycofania się w okresie nie dłuższym niż 10 lat. Oprócz tego statut może stanowić, że członek występujący płaci spółce stosowną indemnizację, jeżeli jego ustąpienie przyczynia spółce szkodę. W S z w e c j i statut nie może zabronić wycofania się członkowi, który już 2 lata należał do spółki. Jeżeli jednak statut zostaje zmieniony przez wprowadzenie odpowiedzialności osobistej członków, mogą oni w określonym terminie zażądać zwrotu udziału, o ile nie narusza to funduszu rezerwowego ani praw innych członków. Odpowiedzialność członka trwa rok po wycofaniu się, a prawo do dywidendy — 6 miesięcy. Statut może stanowić natomiast, że członek wycofujący się nie otrzymuje swoich wkładów z powrotem albo otrzymuje je, o ile stan kasy na to pozwala. W F i n l a n d j i statut może ustanowić również termin nie dłuższy niż 2 lata, w którym wycofanie się nie jest dozwolone. W R u m u n j i termin ten może statut przedłużyć do 10 lat.

Nawet wtedy, kiedy wycofanie się jest pozostawione uznaniu członka, jest ono uwarunkowane *wypowiedzeniem członkostwa* w określonym przez statut albo ustawę terminie. W E s t o n j i za dzień wystąpienia uważa się koniec okresu operacyjnego, o ile wypowiedzenie nastąpiło conajmniej 3 miesiące wcześniej, w przeciwnym razie ustąpienie może nastąpić dopiero w końcu następnego okresu. W F i n l a n d j i wymagane jest 2-miesięczne wypowiedzenie, ale jeżeli w tym czasie spółce została ogłoszona upadłość, wycofanie się jest nieważne. Członek ustępujący otrzymuje swój udział dopiero po roku od zamknięcia rachunków, o ile kapitał spółki wystarcza na to bez naruszenia funduszu rezerwowego i praw innych członków. Jeżeli udział członka wskutek egzekucji lub innych przyczyn został przekazany innej osobie, która nie chce wstąpić do spółdzielni lub nie została do niej przyjęta, osobie tej przysługuje prawo wystąpienia jak zwykłemu członkowi. W S z w a j c a r j i, o ile sta-

tut nie mówi inaczej, wymagane jest 4-tygodniowe wypowiedzenie dla wystąpienia w końcu roku operacyjnego. W B e l g j i prawo zgłoszenia wystąpienia przysługuje tylko w ciągu pierwszych 6-ciu miesięcy okresu operacyjnego. Adnotację o chęci wystąpienia robi się w spisie członków i książeczce członka; wymagane są podpisy członka, zarządzającego i pieczęć; jeżeli zarządzający odmówi zaświadczenia, daje je gratis kancelarja sądu pokoju, wysyłając w ciągu 24 g. protokół listem poleconym. W G r e c j i można się wycofać dopiero po roku pod warunkiem 6-miesięcznego wypowiedzenia. W B u ł g a r j i zwrot udziału może nastąpić w 6 miesięcy po skończonym roku, w którym nastąpiło wycofanie się lub wykluczenie członka; zgłoszenie wystąpienia może mieć miejsce tylko w specjalnym rejestrze przy kompetentnym sądzie. W L i t w i e członek wycofujący się otrzymuje swój udział po zatwierdzeniu bilansu i sprawozdania przez walne zgromadzenie, jeżeli wypowiedzenie nastąpiło więcej niż 3 miesiące przed końcem okresu sprawozdawczego. W W ę g r z e c h członek wycofujący się nie ma prawa, o ile statut nie stanowi inaczej, do funduszu rezerwowego, ani do innego majątku spółki, ma natomiast prawo do swojej części nadwyżki. W C z e c h o s ł o w a c j i w razie śmierci, wycofania się lub wykluczenia członka udział może być zwrócony po upływie roku. W S o w i e t a c h w spółdzielniach spożywczych byłym członkom zwraca się udziały z przypadającymi procentami w 3 miesiące po zakończeniu roku operacyjnego; statut określa sposób wystąpienia. W A n g l j i w razie nieodpowiedzialności członka, udział jego wypłacany bywa osobie do tego upoważnionej lub, o ile takiej niema—osobie, którą zarząd uzna za posiadającą odpowiednie kwalifikacje. W N i e m c z e c h normalne 3-miesięczne wypowiedzenie statut może podwyższyć do 2 lat; zwrot udziału następuje dopiero po 6 miesiącach. W S z w a j c a r j i w/g. projektu przy zasadniczym 3-miesięcznym terminie statut może termin ten przedłużyć do roku. W R u m u n j i członek wycofuje się przez złożenie pisemnej deklaracji; gdyby zarząd nie chciał jej przyjąć, członek może ją złożyć u mera, który spisze protokół wobec dwóch świadków. Statut oznacza termin wypowiedzenia; nie może on być krótszy niż 3 miesiące, ani dłuższy niż 6 miesięcy. O ile statut nie stanowi inaczej, za dzień wyco-

fania się uważa się ostatni dzień roku operacyjnego. W P o l s c e, o ile statut nie stanowi inaczej, można wystąpić w końcu roku po 3-miesięcznym wypowiedzeniu piśmiennem. Jeżeli statut zezwala, można wycofać także udziały częściowo. Zamiast członka może wypowiedzieć udział także jego wierzyciel, o ile egzekucja na majątku członka okazała się bezowocną; nie podlega jednak wypowiedzeniu przez wierzyciela ta ilość udziałów, jaka jest niezbędna, aby pozostać członkiem spółki, ani jeżeli wartość udziałów nie przewyższa 50-ciu zł.; można natomiast zająć dywidendę. Zwrot udziału, o ile statut nie stanowi inaczej, następuje w 3 miesiące po zatwierdzeniu bilansu. Roszczenia o wypłatę udziału podlegają przedawnieniu po 5 latach i przelewa go się wówczas na fundusz zasobowy lub do innego majątku spółdzielni.

W spółdzielniach rolniczych S t a n ó w Z j e d n o c z o n y c h A. P. (*Kentucky, Luizjana*), ustawy upoważniają je do nabywania swoich akcji zwyczajnych p/g. wartości, którą oznacza zarząd, jeżeli długi tych spółdzielni nie przewyższają 50% ich majątku.

W J a p o n j i udział może być zwrócony tylko w razie wystąpienia członka i nie może być nigdy użyty w stosunku do spółdzielni jako gwarancja; członek ustępujący może żądać zwrotu części albo całości udziałów stosownie do statutu; udział członka, który utracił członkostwo, określa się na podstawie majątku spółdzielni w końcu roku, w którym ktoś przestał być członkiem, ale statut nie może postanowić, że wartość udziału określa się w chwili przerwania członkostwa. Zwrot udziału może nastąpić w ciągu 3 miesięcy po końcu roku sprawozdawczego, względnie od dnia wystąpienia. Udział nieodebrany w ciągu 2 lat staje się własnością spółki. W A r g e n t y n i e czasem wycofania się jest koniec roku operacyjnego, a termin wypowiedzenia wynosi tylko 10 dni.

W E g i p c i e członek występujący lub wykluczony, jego wierzyciel lub spadkobierca, mają prawo tylko do wartości udziału w stosunku do wpłaconego kapitału albo do aktywów spółdzielni określonych w momencie zamknięcia okresu operacyjnego, w którym udział wypowiedziano, bez zaliczania funduszu rezerwowego, wierzytelności poręczonych albo takich, których ter-

min płatności już minął, a nie są spłacone. Żaden zwrot kosztów nie może nastąpić, jeżeli aktywa spółdzielni obliczone w powyższy sposób są niższe, niż kapitał pierwotny.

W *A u s t r a l j i* (*Nowa Walja Południowa*) członek spółdzielni budowlanej, założonej na mocy nowej ustawy, może po 5-ciu latach zażądać na piśmie zwrotu swego udziału, o ile nie brał na niego pożyczek. Zwrot, o ile spółdzielnia nie zgodzi się inaczej, nastąpi w końcu okresu operacyjnego, w którym żądanie zostało zgłoszone. Zwrot musi być równy sumie wpłaconej przez członka na udział z potrąceniem sum od niego należnych i 1% od sumy udziału na koszty prowadzenia spółki, oraz sumy wystarczającej na pokrycie ewentualnych strat przed końcem roku. Zwroty następują w kolei zgłoszeń i tylko z takich sum, które wpłyną po zgłoszeniu żądań jako zwrot pożyczek udzielonych członkom. Żaden zwrot nie może nastąpić bez zgody urzędu rejestracyjnego, jeżeli spółdzielnia otrzymała pożyczkę lub wkłady niehipotekowane. Statut może oznaczyć termin mniejszy niż 5-letni. Po zakończeniu roku, w którym zgłoszono żądanie, zgłaszający traci swoje prawa członka z wyjątkiem prawa zwrotu udziału.

Co się tyczy utraty członkostwa *przez wykluczenie*, niektóre ustawy wyszczególniają same powody wykluczenia, inne pozostawiają to statutowi. Odmieniami są też organy, którym w różnych krajach przysługuje prawo wykluczania, niejednolitem wreszcie i prawo odwoływania się wykluczonych do wyższych instancji, o ile takie wogóle istnieją.

W *N i e m c z e c h* członek może być wykluczony z powodów przewidzianych przez statut. Tak samo w *S z w a j c a r j i*, gdzie statut może zawierać postanowienia o wykluczeniu; prócz tego może tam wykluczyć członka sąd na wniosek innego członka, jeżeli są ważne powody po temu, choćby statut stanowił inaczej. W *B e l g j i* można być wykluczonym tylko za niewykonanie umowy ze spółką; wykluczenie następuje w formie protokołu, podpisanego przez zarząd. W *B u ł g a r j i* wykluczenie może nastąpić na mocy decyzji $\frac{2}{3}$ członków zarządu, zatwierdzonej przez komisję rewizyjną. W *G r e c j i* może być wykluczony członek szkodzący interesom spółki. W *F i n l a n d j i* wyklucza się członka pozbawionego praw obywatelskich wyro-

kiem sądowym, albo w wypadkach przewidzianych przez statut; w takim razie pozostawia mu się prawa spadkobiercy zmarłego członka. W E s t o n j i, o ile statut nie stanowi inaczej, wyklucza walne zgromadzenie. W C z e c h o s ł o w a c j i w spółdzielniach rolniczych można wykluczyć członka za bezczynność. W S o w i e t a c h członek może być wykluczony przez walne zgromadzenie za niespełnienie bez ważnych przyczyn swoich obowiązków w stosunku do spółdzielni, za naruszenie ustawy albo działanie na szkodę spółdzielni. Przed postanowieniem o wykluczeniu członek musi mieć możliwość oczyszczenia się przed walnem zgromadzeniem. Przyjęty ponownie może być tylko przez walne zgromadzenie. W R u m u n j i traci członkostwo w końcu roku, kto się przenosi poza teren działania spółdzielni, lub kto się nie stosuje do postanowień statutu. Wykluczenie może jednak nastąpić tylko z powodów, wyszczególnionych przez statut albo ustawę; wyklucza zarząd, odwołanie służy do walnego zgromadzenia; statut może postanowić, że wyklucza wprost walne zgromadzenie. Wykluczony traci członkostwo z końcem roku operacyjnego, nie może jednak przez ten czas korzystać z praw członka, brać udziału w walnych zgromadzeniach, ani pracować w spółdzielni, oraz traci prawo do funduszu rezerwowego. W P o l s c e wykluczenie może nastąpić z powodów i w sposób wskazany w statucie. Po zawiadomieniu członka listem poleconym o wykluczeniu, nie może on już do końca okresu operacyjnego brać udziału w walnych zgromadzeniach, ani być członkiem władz spółki.

W związkach kredytowych w *New-Hampshire* (S t a n y Z j e d n o c z o n e A m. P ó ł n.) można wykluczyć członka, który nie płaci stale swoich zobowiązań, staje się niewypłacalnym albo upadłym, oszukuje związek albo wprowadza go w błąd co do użycia pożyczonych pieniędzy, jest skazany za przestępstwo kryminalne, nie stosuje się do ustawy i statutu, albo którego życie prywatne jest źródłem skandalu. Członkowi wykluczonemu musi być dana możliwość obrony. Sumy wpłacone przez niego na udziały albo akcje, podlegają zwrotowi, o ile istnieją wolne fundusze.

W J a p o n j i członek może być wykluczony wskutek utraty kwalifikacyj członkowskich, wobec bankructwa, wzięcia go

w kontrolę. Warunki wykluczenia muszą być umieszczone w statucie; wyklucza walne zgromadzenie, na które podlegający wykluczeniu musi być zaproszony.

W E g i p c i e wykluczony może być członek, który przestaje odpowiadać warunkom wymaganym przez ustawę, nie płaci swych zobowiązań w stosunku do spółki, wyrządza jej swoim postępowaniem moralną lub materialną szkodę. Wykluczenie winno być zatwierdzone przez walne zgromadzenie, z wyjątkiem niewpłacenia udziałów lub akcji, ale wtedy członek może się odwołać do walnego zgromadzenia.

Operacje z nieczłonkami.

Konsekwencją założeń teoretycznych ruchu spółdzielczego winnoby być odrzucenie całkowite operacyj dokonywanych z nieczłonkami. W określeniach ustawowych spółdzielni, spotykanych w różnych krajach, stwierdza się zwykle, że spółdzielnia jest stowarzyszeniem, mającem na celu rozwój gospodarczy i moralny swoich członków. Dopuszczanie operacyj z nieczłonkami wprowadza w czynności spółdzielni element zysku kapitalistycznego, który ów rozwój moralny członków niewątpliwie utrudnia, po-za-tem zaś wzmacnia opór wszelkich czynników, które w spółdzielniach widzą tylko swych konkurentów. Z drugiej strony względy czysto praktyczne, walka o utrzymanie się przy życiu, skłaniają spółdzielnie do rozszerzania swoich obrotów dla uzyskania możliwie niskich cen zakupu towarów, nabywanych w większych ilościach. Kompromisem między temi dwiema zasadami jest w przeważającej ilości ustawodawstw dopuszczenie operacyj z nieczłonkami pod warunkami wykluczającemi osiągnięcie przez członków indywidualnego zysku, płynącego z tych operacyj. Najczęściej zresztą pozostawiają ustawy rozstrzygnięcie tej sprawy statutom samych spółdzielni, wywierając na nie tylko pewien nacisk przez ustawy podatkowe. (Patrz niżej: P o d z i a ł n a d w y ż e k i P r z y w i l e j e). Ograniczenia posunięte pod tym względem jaknajdalej lub zakaz całkowity spotykamy w spółdzielniach rolniczych i kredytowych.

We F r a n c j i spółdzielnie naogół winny dokonywać operacyj tylko z członkami; jest to albo wyraźnie powiedziane w ich ustawach, albo wynika z ich treści. Mogą jednak utrzymywać

stosunki z nieczłonkami spółdzielnie i związki spóżywców pod warunkiem dopuszczenia w spółdzielni klienta na członka, o ile zgodzi się zadośćuczynić wymaganiom statutu, spółdzielnie rolnicze, użyteczności publicznej, które mogą ale nie muszą przyjmować użytkowników na członków, banki ludowe, które jednak pożyczek długoterminowych mogą udzielać tylko członkom, robotnicze spółdzielnie wytwórcze i robotnicze banki kredytowe. Co do robotniczych spółdzielni wytwórczych, mogą one przyjmować także i innych członków, nienależących do zawodu, ale z zastrzeżeniem sobie prawa spłacania ich i tacy członkowie mogą otrzymywać zwroty tylko w postaci określonego przez statut procentu od udziału, przyczem $\frac{2}{3}$ miejsc w zarządzie musi być zastrzeżone dla pracowników w zawodzie (robotników lub urzędników). Spółka może też zatrudniać płatnych pracowników niestowarzyszonych, ale musi im przyznawać dywidendę w stosunku do zarobków albo do przepracowanego czasu; wysokość tej dywidendy nie może w sumie być niższa, niż 25% ogólnego zysku i musi być co najmniej równa dywidendzie przyznanej kapitałowi. Niektóre ustawy zastrzegają, że zysków z operacyj z nieczłonkami niewolno dzielić pomiędzy członków i tak jest np. w bankach ludowych, spółdzielniach rolniczych użyteczności publicznej, w robotniczych spółdzielniach wytwórczych. Ustawy spółdzielni spóżywców i robotniczych nie mówią natomiast nic w tej sprawie. W A u s t r j i niewolno dokonywać operacyj z nieczłonkami w spółdzielniach spóżywców i kredytowych pod grozą utraty ulg podatkowych. W W ę g r z e c h, w których spółdzielnia może dokonywać operacyj tylko w swoim okręgu i nie może mieć oddziałów, spółdzielnie kredytowe mogą przyjmować wkłady od nieczłonków, ale nie mogą udzielać im pożyczek. W N i e m c z e c h spółdzielnie kredytowe i spóżywców mogą dokonywać operacyj tylko z członkami. W N o r w e g j i sprzedaż nieczłonkom jest zabroniona, jeżeli spółdzielnia posiada więcej niż jeden sklep i niewolno jej pozatem otwierać oddziałów w innych miejscowościach. W S z w e c j i sprzedaż nieczłonkom jest dozwolona tylko za gotówkę z wyjątkiem sprzedaży przez spółdzielnię własnych produktów albo produktów swoich członków, oraz sprzedaży i zakupów artykułów rolniczych; do niedawna zachodziły tam liczne wypadki skazywania

wyrokami sądowymi za sprzedaż nieczłonkom. W *F i n l a n d j i* sprzedaż nieczłonkom może być dopuszczona przez statut, z wyjątkiem spółdzielni, udzielających pożyczek. W *B u ł g a r j i* — dozwolona tylko spółdzielniom spożywczym. W *S o w i e t a c h* spółdzielnie spożywców mogą obsługiwać i nieczłonków na zasadach określonych przez ich walne zgromadzenie. Na *C y p r z e* w rolniczych — ograniczona do członków, w innych dozwolona. W *P o l s c e* spółdzielnia może zawierać umowy z nieczłonkami, o ile statut nie mówi inaczej, ale pożyczki mogą być udzielane nieczłonkom tylko przy zabezpieczeniu rzeczowym i o ile statut na to zezwala; przekroczenie tych zakazów nie pociąga jednak za sobą nieważności umowy.

W *S t a n a c h Z j e d n o c z o n y c h A. P.* spółdzielnie rolnicze nie mogą dokonywać operacji produktami nieczłonków w rozmiarach większych niż produkcją członków. W *K a n a d z i e*, w *Ontario* i *Saskatchewan* operacje z nieczłonkami są dozwolone, wtedy gdy w *New-Brunswick* nie jest to wyjaśnione ostatecznie. W *A r g e n t y n i e* operacje ograniczone są wyłącznie do członków.

W *I n d j a c h a n g i e l s k i c h* pożyczki od nieczłonków i nieczłonkom są dozwolone, o ile statut ich nie zabrania; inne operacje ograniczone rozporządzeniami rządowymi tak samo jak w *B o m b a j u* i *C e j l o n i e*. W *K e d a h* pożyczanie nieczłonkom niedozwolone z wyjątkiem pożyczek, udzielanych spółdzielniom; pożyczanie od nieczłonków jest ograniczone przez przepisy rządowe. W *P a l e s t y n i e* niewolno pożyczać nieczłonkom, a pożyczanie od nieczłonków jest ograniczone; w oddziałach zakładanych w kraju można z nieczłonkami dokonywać różnych operacji z wyjątkiem pożyczek. Odwrotnie, w *M a l a j a c h* pożyczki nieczłonkom i od nieczłonków dozwolone są w granicach zakreślonych statutem. W *E g i p c i e* spółdzielnie rolnicze mogą prowadzić interesy z nieczłonkami tylko w granicach zakreślonych statutem, ze specjalnych funduszy i dla poprawienia interesów członków. W *A l g i e r z e* spółdzielnie kredytowe mogą pracować tylko z członkami i spółkami kredytowymi, na których terenie się mieszczą. W *A u s t r a l j i (N o w a W a l j a P o ł u d n.)* spółdzielnia kredytowa może zawrzeć umowę z osobą obcą, o ile posiada ona kwalifikacje członkowskie.

ROZDZIAŁ IX.

U D Z I A Ł Y.

Jeżeli uwzględnimy, że jednym z głównych celów spółdzielczości jest walka z wyzyskiem pracy przez kapitał, walka z nadmiernymi uroszczeniami kapitału, że celem równorzędnym, nie mniej ważnym, jest wykorzenienie z psychiki ludzkiej dążenia do uprzywilejowanego stanowiska, jakie daje w dzisiejszych warunkach posiadanie znacznie większego kapitału, jasnym będzie, że poza sprawą podziału zysków i równouprawnieniem wszystkich członków bez względu na ich wkłady, zagadnienie formowania kapitału własnego spółdzielni i zapobiegania ciężeniu zbyt wielkich wkładów nad mniejszemi jest jednym z najkapitałniejszych dążeń ustawodawstwa spółdzielczego.

Z łatwo zrozumiałych względów praktycznych każda spółdzielnia stara się o możliwie największe rozszerzenie kapitału własnego, co daje jej większą swobodę ruchów. To też ograniczenia wysokości kapitału spółdzielni jest rzeczą dziś już nie spotykaną¹⁾. Ograniczanie minimum jest również bardzo rzadkiem. Normą ogólną natomiast, od której istnieją pewne wyjątki, jest ograniczenie maximum udziałów, jakie mogą się znaleźć w ręku jednego człowieka-członka. Ograniczenia te niekiedy wprowadza sama ustawa, kiedy indziej pozostawia to rozporządzeniom statutu. Są one bardzo nierówne co do wysokości, zależnie od stopy życia danego kraju i od typu spółdzielni. Naogół, w spółdzielniach spożywców, zrzeszających najsłabsze majątkowo sfery, są one znacznie mniejsze niż w spółdzielniach rolniczych krajów bogatych, np. rolniczych spółdzielniach amerykańskich, organizowanych przez zamożnych względnie farmerów, albo w spółdzielniach kredytowych, w których wysokość udzielanego kredytu uzależniona bywa często od ilości posiadanych przez członka udziałów.

Inną normą ogólną jest jednorodność udziałów, od czego zresztą istnieją znaczne odstępstwa w ustawach spółdzielni rolniczych różnych krajów. Wszędzie też niemal udziały są niepodzielne, co zresztą tłumaczy się zwykle ich niewielką wysokością.

¹⁾ Do niedawna było pewne maximum w niektórych typach spółdzielni we Francji.

Odmianą zasadniczą są spółki bezudziałowe, z kapitałem obrotowym powstającym nie przez wkłady członków, ale z wpłacanych przez nich opłat, z zysków albo pożyczek; są to zatem raczej zrzeszenia pracy i spotyka się je też przeważnie w spółkach producentów.

W A n g l j i wartość udziałów zgromadzonych w jednym ręku nie może przekraczać 200 funtów szterlingów, z wyjątkiem udziałów członka - spółdzielni; nie stosuje się to jednak do spółdzielni kredytowych. W N i e m c z e c h ilość udziałów posiadanych przez jednego członka musi być ograniczona przez statut; tak samo w S z w a j c a r j i. W B u ł g a r j i suma udziałów osoby fizycznej nie może przekraczać 100 lewów, nie dotyczy to spółdzielni wytwórczych. W J u g o s ł a w j i najniższy udział jest 100 dynarów, w związkach spółdzielni — 1.000 dynarów; w spółdzielniach z ograniczoną odpowiedzialnością przy rozdziale kredytów bierze się pod uwagę ilość wpłaconych udziałów. We W ł o s z e c h maximum posiadanych udziałów wynosi 5.000 lir, najwyższa wartość jednego udziału — 100 lir. We F r a n c j i najwyższa wysokość udziału nie jest oznaczona ustawowo z wyjątkiem spółdzielni spożywców, których udziały nie mogą przekraczać 100 franków, jeżeli spółdzielnia ma korzystać z pożyczek państwowych; nie dotyczy to jednak związków spółdzielni spożywców. Nieoznaczony jest udział najniższy; tylko w spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością oznaczony on jest na 100 fr., albo wielokrotną tej sumy, w towarzystwach wzajemnego kredytu — 50 fr. Spółdzielnie założone jako spółki komandytowe i akcyjne nie mogą mieć akcji mniejszych niż 25 fr. przy kapitale do 200.000 fr. i 100 fr. przy kapitale większym; spółdzielnie spożywców jednak, założone jako spółki akcyjne lub komandytowe mogą mieć akcje 25-cio frankowe niezależnie od wysokości kapitału spółki; toż samo spółdzielnie rolnicze zwykłe i użyteczności publicznej. Ogólny kapitał spółdzielni nie mógł do niedawna przekraczać 200.000 fr. przy założeniu i nie mógł być powiększany częściej, niż raz na rok najwyżej o taką samą sumę. Ze względu na zmianę stosunków gospodarczych przepis ten okazał się zbyt krępującym, w niektórych przeto rodzajach spółdzielni podniesiono tę sumę (w bankach ludowych do 500.000 fr.,

w spółdzielniach budowlanych do 1.500.000 fr.), w innych — spożywców, robotniczych, rolniczych — zniesiono to ograniczenie zupełnie. I dziś jeszcze natomiast nie można zmniejszać kapitału zakładowego spółdzielni poniżej pewnych granic, tak naprz. w kasach kredytu rolnego albo rybackich nie może on spaść poniżej kapitału pierwotnego, w spółdzielniach założonych na mocy ustawy z 1867 r. — poniżej $\frac{1}{10}$ kapitału zakładowego, a w spółdzielniach z ograniczoną odpowiedzialnością — poniżej 25.000 fr.; pewne ograniczenia w zmniejszaniu kapitału spółdzielni może też czynić państwo, udzielając jej pożyczek. Najniższa wpłata na udział wynosi 25% w kasach kredytu rolnego, w kasach kredytu rybackiego i towarzystwach wzajemnego kredytu, niezależnie od tego, czy mają one kapitał zmienny czy stały. W spółdzielniach opartych na ustawie z 1867 r. minimum to wynosi 10%. Żadna ustawa nie przewiduje minimum wpłaty przy powiększeniu kapitału zakładowego. W spółdzielniach spożywczych minimum wpłaty wynosi 25 fr. niezależnie od wielkości udziału; resztę wpłaca członek z nadwyżek od sprzedaży, suma jednak przelana na udział z zysków nie może przewyższać $\frac{1}{4}$ udziału. Tylko w razie upadłości lub likwidacji cała suma udziału jest wymagana bezwłocznie. Niektóre ze spółdzielni (robotnicze, wytwórcze i kredytowe, robotnicze banki spółdzielcze, banki ludowe, rolnicze kasy kredytowe, rybackie kasy kredytowe, spółdzielnie budowlane) mogą być z kapitałem zmiennym lub stałym. Towarzystwa wzajemnego kredytu są spółkami z kapitałem zmiennym, ale wynika to tylko z upoważnienia członków do żądania zwrotu udziałów, a nie z tekstu ustawy. Spółkami o kapitale zmiennym są też wszystkie spółdzielnie oparte na ustawie z 1867 r. W S o w i e t a c h do niedawna udział w spółdzielni spożywczej wynosił 5 rb., a wpisowe 50 kop. Obecnie wprowadzono tam t. zw. udział różniczkowany, mianowicie wysokość udziału za zgodą walnego zgromadzenia albo zgromadzenia delegatów może być zależny od wysokości zarobków: przy zarobku miesięcznym 20 — 50 rb. wynosi on 15 rb., przy 50 do 100 — 20 rb., przy 100 do 150 rb. — 30 rb., przy 150 do 225 rb. — 40 rb., powyżej 225 rb. — 50 rb. Dla drobnych rolników, nie płacących podatku rolnego wynosi udział 25 rb., dla płacących podatek specjalny — 40 rb. Unje terytor-

jalne i regionalne mogą podwyższać te sumy, ale nie mogą naruszać proporcji. Oprócz tego istnieje stawka zmniejszona dla robotników na fermach, urzędników i robotników, których zarobki nie przewyższają minimum egzystencji, dla inwalidów pracy i wojennych o pensjach niższych niż 20 rb. Całkiem nie płacą udziałów żołnierze i marynarze oraz robotnicy związkowi bez zajęcia, o ile nie są na niczyjej opiece. Niezarabiający członkowie rodzin płacą $\frac{1}{4}$ udziału. Kapitał spółdzielni dzieli się na zakładowy niepodzielny, udziałowy i specjalny. Zakładowy powstaje z wpisowego, odliczenia zysków i procentów od tych sum oraz innych wpływów; przeznaczony jest przede wszystkim na nabycie inwentarza, budowie oraz pokrycie strat; wolne sumy z tego kapitału mogą być za zgodą walnego zgromadzenia obracane na operacje bieżące. Kapitał specjalny powstaje ze specjalnych wpłat, odliczeń od czystego zysku, specjalnych dodatków do cen sprzedawanych towarów, z darów i procentów; kapitał ten wydatkowany jest zgodnie ze swoim przeznaczeniem. W R u m u n j i statut ustala ilość posiadanych udziałów i ich wysokość, nie niżej niż 500 lei i nie więcej niż 100 udziałów w rękach jednego członka. W N o r w e g j i i w G r e c j i ustawa nie ogranicza ilości udziałów w posiadaniu jednego członka. To samo w P o l s c e, o ile statut nie stanowi inaczej; ustawa polska nie przewiduje spółdzielni bezudziałowych. W F i n l a n d j i kapitał spółdzielni może powstać nie tylko z udziałów, ale drogą obowiązkowych pożyczek. W A u s t r j i spółdzielnia może nie mieć kapitału oprócz tworzonego z zysków¹⁾. W P o r t u g a l j i członkowie w spółdzielczych bankach rolniczych z nieograniczoną odpowiedzialnością płacą tylko wpisowe, z ograniczoną — mają udziały.

W S t a n a c h Z j e d n o c z o n y c h A. P. w ustawach spółdzielni rolniczych poszczególnych stanów, począwszy od Bingham-Act w *Kentucky*, postanowienia o formowaniu kapitału zakładowego odbiegają dość znacznie od norm przyjętych gdzieindziej, przyczem, stwierdzić trzeba, odbiegają w kierunku

¹⁾ O związku udziału z odpowiedzialnością w Austrii patrz niżej —
O d p o w i e d z i a l n o ś ć A u s t r j a.

ku niezupełnie spółdzielczym. Spółdzielnie te mogą być z kapitałem lub bez kapitału; w tym drugim wypadku są to więc raczej agentury czy domy komisowe, zajmujące się sprzedażą produkcji swoich członków na podstawie kontraktów rynkowania, zawieranych z nimi na przeciąg najwyżej 10-ciu lat i zobowiązujących ich do sprzedaży spółce lub przez spółkę wszystkich swych zbiorów albo ich oznaczonej części. W takich spółdzielniach członek opłaca tylko wpisowe oznaczone w statucie, a pozatem pewną sumę rocznie na prowadzenie spółdzielni. Akt założycielski musi określić, czy wszyscy członkowie takiej spółdzielni mają równe prawa do jej majątku i dochodów, a o ile prawa te nie miałyby być równe — musi ustanowić zasadę, według której prawa członków byłyby rozróżniane. Równocześnie musi też akt założycielski rozstrzygnąć sprawę przyjmowania nowych członków, określając ich prawa w zestawieniu z prawami członków dawniejszych. W spółdzielniach z kapitałem musi akt założycielski oznaczyć jego wysokość oraz ilość i wartość udziałów. Udziały te mogą być podzielone na zwyczajne i uprzywilejowane. Rozciągłość przywileju musi być określona w akcie, zarówno jak ilość udziałów nieuprzywilejowanych, których żaden członek nie może posiadać więcej niż $\frac{1}{20}$ ogółu zwykłych udziałów, o ile statut nie ustanawia jeszcze mniejszej liczby. Udziały uprzywilejowane mogą nadawać prawo głosu posiadaczom lub też go nie nadawać. Mogą one być wycofywane lub wykupywane przez spółkę stosownie do postanowień aktu założycielskiego, wydrukowanych na pierwszej stronie świadectwa członkostwa. Ustawy innych stanów są analogiczne, jeżeli nie identyczne; w *Luiszjanie* jednak można posiadać tylko $\frac{1}{10}$ zwyczajnych udziałów. W *Colorado* udziały uprzywilejowane można sprzedawać nawet nieczłonkom, ustawa nie wyjaśnia przytem czy przez prawo głosu, które może być związane z takim udziałem, nabywca zyskuje prawa członka, a także czy byłoby to prawo równe prawom członków posiadaczy zwykłych udziałów. W *Kalifornji* posiadanie udziału związane jest nie z osobą, ale z własnością ziemską, wskutek czego spółdzielnia, przestając być związkiem osób, traci jedną z najbardziej zasadniczych cech swoich. W *K a n a d z i e* ustawy prowincjonalne różnią się dość znacznie w sprawie określenia maximum udziałów.

W *Alberta* w spółdzielniach kredytowych wstępujący członek podpisuje się na 1.500 dol., ale żaden członek nie może mieć więcej niż $\frac{1}{20}$ wszystkich udziałów; fundusze spółdzielni poza udziałami mogą być powiększane przez pożyczki hipoteczne. W *British Columbia* ustawa nie wprowadza żadnych ograniczeń, ale statut wzorowy jako maximum posiadanych udziałów oznacza 25. W *Mannitoba* można posiadać najwyżej $\frac{1}{20}$ udziałów, które mogą być uprzywilejowane lub nieuprzywilejowane. W *New-Brunswick* najwyższy udział w spółdzielni dla rynekowania wynosi 2.000 dol. W *Ontario* w mleczarniach, serowniach i składnicach, otrzymujących pożyczki państwowe, najwyższy udział może wynosić 1.000 dol. W *Quebec* można posiadać najwyżej 100 udziałów po 10 dol., najmniej 10 udziałów, o ile statut nie wymaga więcej; spółdzielnia może sama oznaczyć minimum posiadanych udziałów, ale to minimum nie może być mniejsze niż 2 udziały po 10 dolarów lub 1 po 20 dolarów, ani wyższe niż 10 udziałów 10-cio dolarowych lub 5 po 20 d.; kapitał składa się z udziałów i pożyczek od członków, wynoszących najwyżej tyle, co czterokrotny udział. W *Saskatchewan* zresztą nie ma żadnych w tej sprawie ograniczeń. W całym państwie w spółdzielniach kredytowych maximum udziałów oznacza statut. W *Meksyku* fundusz spółdzielni rolniczej powstaje przez wpłaty członków, których wysokość oznacza statut zależnie od przeciętnej wartości zbiorów i wyrobów albo dochodów członków. W *Argentynie* ilość posiadanych udziałów nie może być ograniczona, ciało kierujące spółdzielnią może jednak zmniejszyć ilość udziałów posiadanych przez członków.

W *Japonii* udział nie może przewyższać 50 jenów, udział w związku — 500 jenów; jeden członek nie może posiadać więcej niż 30, w wyjątkowych wypadkach 50 udziałów; jeżeli spółdzielnia chce zmniejszyć wielkość udziałów, musi w ciągu 2 tygodni sporządzić inwentarz i bilans oraz powiadomić swoich wierzycieli, każdego oddzielnie, którzy w ciągu 2 miesięcy mogą się nie zgodzić na zmniejszenie udziałów, o ile nie zostaną spłaceni lub nie otrzymają stosownych gwarancyj; tę samą procedurę stosuje się, jeżeli spółka chce zmniejszyć odpowiedzialność członków. W spółdzielniach rolniczych zamiast udziałów członkowie mogą wносить opłaty: 1) składkę po 30 jen. od

osoby (nieobowiązująca, jeżeli walne zgromadzenie zadecyduje inaczej i prefekt zatwierdzi uchwałę); 2) składkę opartą na podatku gruntowym najważniejszego terenu członka (do 30%); nie stosuje się to do ziem nieuprawnych. Opłaty te mogą być dokonywane w naturze. W *Indjach (Bombaj)* maximum posiadanych udziałów może wynosić 3.000 rupij albo $\frac{1}{5}$ kapitału ogólnego spółki; nie można nawet posiadać w jednej spółce wartości i procentów więcej niż za 3.000 rupij z wyjątkiem spółdzielni budowlanych, w których suma ta może sięgać 10.000 rupij. W *Palestynie* udział osoby fizycznej nie może przewyższać 500 funtów i $\frac{1}{5}$ kapitału spółki, minimum jest nieograniczone; spółki bezudziałowe są niedozwolone. Na *Cejlonie* maximum nie może przekraczać $\frac{1}{5}$ ogółu kapitału. W *Indjach angielskich* w spółdzielniach z ograniczoną odpowiedzialnością—1.000 rupij albo $\frac{1}{5}$ ogółu udziałów; inne niż przez udziały sposoby zbierania kapitału określają rządy lokalne. W *Kedah* — 1.000 dolarów i $\frac{1}{5}$ kapitału ogólnego. Na *Malajach* to samo oprócz spółdzielni-członka.

W *Unji Południowo-Afrykańskiej* ustawa nie ogranicza posiadania udziałów; spółdzielnie z nieograniczoną odpowiedzialnością nie posiadają zresztą wcale udziałów; na ich fundusz operacyjny składają się: 1) kapitał społeczny i pożyczki, 2) dochody społeczne łącznie z funduszem rezerwowym; poza wypadkiem rozwiązania fundusze te są niepodzielne. Lokalne stowarzyszenia kredytowe zbierają swój kapitał przez Radę Dyrekcji Banku Kredytowego, który ogłasza zapisy, ale może zapisu nie przyjąć, jeżeli po upływie 60 dni kapitał stowarzyszenia — minimum 5.000 f. nie zostanie zebrany. Rada przejmie resztę udziałów na siebie, poczem raz na kwartał może przekazać $\frac{1}{4}$ zapisów spółdzielni kredytowych na wykup tych udziałów, będących w posiadaniu Banku albo osób prywatnych, którym Bank je odstąpił; kolejność wykupu udziałów oznacza losowanie. W *Rodezji Północnej* najwyższy udział w spółdzielni rolniczej wynosi 800 funtów, w *Rodezji Południowej* ilość posiadanych udziałów musi być proporcjonalna do dokonywanych ze spółdzielnią operacyj. W *Protectoracie Bechuan* kapitał formuje się tylko z wpisowego. W *Egipcie* spółdzielnie rolnicze mogą być bez kapitału,

w innych spółdzielniach udziały muszą być imienne i niepodzielne, a wartość ich nominalna nie może być zmniejszona; żaden członek nie może posiadać więcej niż $\frac{1}{10}$ kapitału spółki i więcej niż 200 funtów egipskich; wartość udziału nie może być niższa niż 1 f. egips. i wyższa niż 4 f. egipskie. Nie można przymuszać członka do posiadania więcej niż jednego udziału. W Algierze w kasach kredytu rolnego wysokość udziału może dochodzić do 25 fr., nie są one jednak zobowiązane dzielić swój kapitał na udziały. Na Mauritius najwyższy udział — 1.000 rupij lub $\frac{1}{5}$ kapitału spółki, o ile statut nie oznacza norm mniejszych. W Maroku w protektoracie francuskim udziały spółdzielni rolniczych mogą być nierówne, ale muszą być imienne.

W Australji (*Queensland*) w spółdzielni, której kapitał podzielony jest na udziały, statut może zobowiązać członka do nabycia ilości udziałów proporcjonalnej do korzyści, jaką ma od spółki osiągnąć. Statut może przewidywać wypuszczanie obligacyj i sposób ich amortyzacji. W Nowej Walji Południowej żaden członek nie może posiadać więcej niż $\frac{1}{5}$ wszystkich udziałów wartości najwyżej 1.000 funtów; członek jednak spółdzielni kolonizacyjnej albo spółdzielni, założonej według dawniejszej ustawy, a potem zarejestrowanej podług ustawy obecnej, albo członek związku lub unji może posiadać $\frac{1}{2}$ udziałów wartości większej niż 1.000 funtów; statut może przepisać minimum posiadanych udziałów w zależności od usług, jakich członek doznaje od spółdzielni, albo od innych względów; jeden udział może należeć do 2 lub więcej osób; w zasadzie wszystkie udziały są takiej samej wartości, w spółdzielniach jednak z ograniczoną odpowiedzialnością udziały mogą być z ewentualną odpowiedzialnością i bez odpowiedzialności, w spółdzielniach zaś pożyczkowych, które udzielają pożyczek pod warunkiem zapisania się na pewną wartość udziałów, mogą być udziały zwykłe i pożyczkowe; różnice tych kategorii określa statut. W spółdzielniach z ograniczoną odpowiedzialnością mogą być udziały z odpowiedzialnością dochodzącą do połowy ich wartości nominalnej. Spółdzielnia może anulować albo puszczać w obieg nabyte przez siebie albo otrzymane wskutek upadłości członka udziały. Spółdzielnie zakupów albo budowlane mogą zwracać członkowi wartość udziału.

łu, jeżeli rozporządzają sumami większemi niż wymagają tego ich obroty; bez zgody urzędu rejestracyjnego może to jednak nastąpić tylko wówczas, kiedy spółdzielnia otrzyma pożyczki albo wkłady niehipotekowane i na razie niepłatne. Wszelka własność, którą spółdzielnia nabywa przez niewypłacalność dłużników albo inną drogą, musi być najrychlej spieniężona, jak tylko można to uczynić z korzyścią. W *Australji Zachodniej* nikt nie może posiadać udziałów ponad 200 funtów.

Dla ułatwienia przystępowania do spółdzielni jest powszechnym zwyczajem spółdzielczym wydawanie udziałów po wpłaceniu pewnej zaliczki, poczem resztę wartości członek wpłaca *ratami*, korzystając temniemniej od razu z pełni praw członkowskich. W niektórych państwach wysokość i ilość rat określają ustawy, w innych pozostawione to jest statutowi. We *Francji* w spółdzielniach spożywców na 100-frankowy udział ustawa nakazuje płacić początkowo 25fr., pozwalając resztę pokryć z przypadających na członka podwyżek i procentów po $\frac{1}{4}$ wartości udziału rocznie; tylko w razie likwidacji spółki reszta jest wymagana natychmiastowo; są to warunki otrzymania przez spółdzielnię pożyczki państwowej; w towarzystwach wzajemnego kredytu $\frac{1}{4}$ udziału może być wpłacona od razu. W *Finnlandji* pewna część udziału, ale nie więcej niż połowa, może być pokryta odliczeniami z przypadających nadwyżek; odwrotnie, połowa przypadających na członka nadwyżek ma być obrócona na uzupełnienie niewpłaconego w całości udziału. W *Jugosławji* dopiero opłacony całkowicie udział daje członkowi prawo korzystania z kredytu, a spółdzielnia może być ukonstytuowana dopiero po wpłaceniu $\frac{1}{4}$ udziałów. W *Rumunji* przy podpisywaniu deklaracji wstępnej trzeba wpłacić conajmniej $\frac{1}{10}$ wartości udziału. W *Polsce* wpłaty na udział nie można wycofać inaczej jak przez wystąpienie po wypowiedzeniu w przepisany terminie.

W spółdzielniach rolniczych *Stanów Zjednoczonych A. P.* akcje lub udziały, a w bezudziałowych certyfikaty, wydawane są członkom dopiero po całkowitem wpłaceniu sum, wymaganych przez statut. W *Kanadzie (Quebec)* w spółdzielniach rolniczych udziały płatne są w 4 ratach, o ile statut nie ustali, że płatne są w mniejszej ilości rat albo od razu

gotówką; jeżeli członek spłaci swój udział przedterminowo, może wymagać potrącenia mu stosownego procentu; jeżeli posiada więcej niż 1 udział 20-dolarowy, musi wpłacać rocznie co najmniej 5 d. W M e k s y k u spłaty mogą być rozłożone powyżej na 5 rat rocznych. W J a p o n j i pierwsza wpłata musi wynosić co najmniej 10% udziału. W U n j i P o ł u d n. - A f r y k a ń s k i e j udział może być wręczony członkowi już po wpłacie 10% zaliczki. Toż samo w *Nowej Walji Południowej* (A u s t r a l j a), z wyjątkiem spółdzielni pożyczkowych.

Zbywanie udziału.

Zbycie osobie trzeciej udziału nie jest równoznacznem z wycofaniem się członka, w wypadku bowiem zbycia kapitał zakładowy spółki pozostaje bez zmiany, zmienia się natomiast jej skład osobowy, co nie jest małoważnem, jeżeli się uwzględni, że spółdzielnia jest raczej stowarzyszeniem osób niż kapitałów i że nie jest jednak pewnem, czy nowy nabywca udziału będzie chciał nadal pozostać członkiem spółki i czy nie wycofa udziału całkowicie, co może już wywołać pewne perturbacje nie tylko moralne, ale i materialne. Wszystkie ustawy spółdzielcze zbywanie udziału albo czynią zależnem od zgody, a przynajmniej od wiedzy spółdzielni, albo nawet go wręcz zakazują. W spółdzielniach zresztą, zrzeszających osoby należące do pewnego zawodu, np. rolniczych albo rybackich, zbycie udziału może oczywiście nastąpić tylko w ręce tego, kto posiada odpowiednie kwalifikacje członkowskie.

W A n g l j i udział może być ustąpiony za zgodą zarządu, o ile statut na to zezwala. W C z e c h o s ł o w a c j i udział można przekazać tylko członkowi spółki. W L i t w i e udział nie może być przekazany, może być tylko wycofany. W F i n l a n d j i członkostwo nie może być ustąpione ani dziedziczone; ustaje ono w razie śmierci, udział jednak, który z jakichkolwiek powodów znalazł się w ręku trzeciej osoby, musi być zwrócony (spłacony) tak, jakby był zwrócony członkowi. W A u s t r j i może być ustąpiony za zgodą zarządu ewentualnemu przyszłemu członkowi. W W ę g r z e c h można zbyć część albo całość posiadanych udziałów osobom trzecim po zawiadomieniu zarządu. W N i e m c z e c h nabywanie udziałów od członków jest nie-

dozwolone. W Ł o t w i e udział może być ustąpiony za zgodą zarządu, ale ustępujący ponosi jeszcze przez rok odpowiedzialność. Niedozwolonem jest natomiast przekazywanie udziałów w E s t o n j i w B e l g j i; toż samo we F r a n c j i, gdzie udział może być wycofany, ale nie przekazany. W kasach kredytu rolnego jednak można zbyć udział za zgodą kasy. W towarzystwach wzajemnego kredytu udział może być zwrócony dopiero po zakończeniu operacyj rozpoczętych w chwili wypowiedzenia. W S z w a j c a r j i według projektu w spółdzielniach rolniczych i wytwórczych udział może przejść z jednej osoby na drugą, jeżeli jest związany z posiadaniem jakiejś własności, ale odpowiednie zastrzeżenie musi być wciągnięte do rejestru ziemskiego. Na C y p r z e udziały mogą być ustępowane tylko osobom, na których członkostwo zarząd wyraża zgodę. W J u g o s ł a w j i udziały nie mogą być ustępowane bez wiedzy spółki. W R u m u n j i udziały ani akcje spółdzielni nie mogą być ustąpione ani zastawione. W P o l s c e udział także jest niezbywalny, może natomiast być zbyte lub zastawione roszczenie, jakie członek ma do spółdzielni, jeżeli już przestał być jej członkiem, albo wypowiedział swój udział.

W spółdzielniach rolniczych S t a n ó w Z j e d n o c z o n y c h A m. P ó ł n. według Bingham Act i ustaw innych stanów, nie wolno zbywać zwyczajnego udziału, nieuprzywilejowanego, (p. wyżej str. 96) osobom nietrudniącym się rolnictwem i zastrzeżenie to musi być wydrukowane na każdym udziale. Natomiast spółdzielnia może każdej chwili nabywać swoje udziały zwyczajne i spłacać je gotówką w ciągu roku od dnia nabycia po cenie, którą wyznacza zarząd pod warunkiem, że długi jej nie przewyższają 50% majątku. W K a n a d z i e (*Alberta*) udział może być ustąpiony innej osobie, o ile statut zezwala według sposobu określonego przez ustawę; toż samo za zgodą spółki w *Manitoba* i *New-Brunswick*; w *British Columbia*, prócz tego spółka może wykupywać i ponownie wypuszczać swoje udziały. W A r g e n t y n i e udział może być zbyty trzeciej osobie stosownie do postanowień statutu.

W J a p o n j i udział może być ustąpiony osobie trzeciej za zgodą spółki, w I n d j a c h (*Bombaj*) zbywanie nie jest dozwolonem; spółdzielnia może tylko wypłacić udział albo zyski

członka jego pełnomocnikowi albo osobie, którą uzna za spadkobiercę. W Palestynie udział można przekazać tylko innemu członkowi albo samej spółdzielni; w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością można to uczynić dopiero po roku członkostwa. Tak samo po roku dopiero można przekazać swój udział na Ceylonie i w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością w Indiach angielskich. W Kędah udziały mogą być ustępowane pod pewnymi warunkami. Na Malajach — tylko członkom i dopiero po roku.

W Maroku można zbywać udziały tylko członkom albo za zgodą spółdzielni osobom, które mają kwalifikacje członkowskie. Na Mauritius można zbyć udział dopiero po roku i tylko członkowi spółki. W Unji Południowo-Afrykańskiej w spółdzielniach rolniczych — tylko za zgodą spółdzielni.

W Australji (*Queensland*) statut może zakazać zbywania udziałów osobom, nie posiadającym kwalifikacyj członkowskich.

ROZDZIAŁ X.

WKLADY I POŻYCZKI.

Powiększeniem kapitału zakładowego spółdzielni i jej funduszem obrotowym zarazem są wkłady, które ona może przyjmować; rozszerzeniem jej operacyj są pożyczki, których udziela, o ile cały zebrany w ten sposób fundusz nie jest przeznaczony na zwiększony zakup towarów, względnie na rozszerzenie zakresu świadczeń, których dokonywa na rzecz członków i osób obcych, jeżeli statut i ustawa na to zezwalają. Operacje takie podlegają zwykle pewnym specjalnym ograniczeniom, a spółdzielnie poświęcające się wyłącznie operacjom kredytowym znajdują się pod nadzorem innych władz (skarbowych), regulujących w państwie obroty pieniężne. Ograniczenia te są trojaki: po pierwsze operacje pieniężne i kredytowe są zwykle zastrzeżone tylko dla pewnego typu spółdzielni (kredytowych, oszczędnościowych, banków ludowych); nawet przyjmowanie zwykłych wkładów oszczędnościowych od członków może być w niektórych krajach dokonywane tylko w pewnych granicach. Powtórne nawet w spół-

dzielniach specjalnie zakładanych dla operacyj pieniężnych i kredytowych zakres tych operacyj nie obejmuje zwykle całokształtu czynności bankowych, przyczem niekiedy ilość uprawnień zależy od wielkości zebranego kapitału zakładowego. Ujęte też w bardziej ścisłe przepisy już przez samą ustawę bywają często rozmiary zysku, osiąganego przez spółdzielnię na poszczególnych operacjach (dyskoncie, wkładach oszczędnościowych, pożyczkach). Po trzecie wreszcie sama ustawa określa, z jaką kategorią osób: członków lub nieczłonków, dozwolone są poszczególne operacje, przyczem zwykle przyjmowanie wkładów dozwolone jest od wszystkich, wydawanie zaś pożyczek ograniczone tylko do członków.

W Anglii statut powinien stanowić, czy spółdzielnia może przyjmować wkłady i zaciągać pożyczki, oraz na jakich warunkach. Przyjęcie więcej niż 10 szylingów wpłaty jednorazowej albo więcej niż 20 f. od jednej osoby za wypowiedzeniem co najmniej dwudniowem uważane jest za operację bankową, co pociąga za sobą specjalne zobowiązania, a mianowicie kapitał niezwrotny i znaczna kaucja jako rękojmia; stowarzyszenia, przyjmujące takie wkłady, nie mają prawa wypłacać żadnej części swojego wycofalnego kapitału dopóki jakiekolwiek żądanie z tytułu wkładów nie zostało zaspokojone. Jeżeli spółdzielnia kredytowa korzysta z pożyczki rządowej, nie może ona przewyższać podpisanego kapitału, a rząd wykonywa nadzór nad operacjami pieniężnymi spółdzielni, a więc nad udzielaniem pożyczek, poszukiwaniem sądowem kapitału i podziałem zysku. W Austrii spółdzielnia spóżywców nie może przyjmować wkładów oszczędnościowych od nieczłonków. W Czechosłowacji wkłady oszczędnościowe mogą przyjmować tylko spółdzielnie kredytowe, które mogą dokonywać operacyj tylko z członkami. W Węgrzech natomiast spółdzielnie kredytowe mogą przyjmować od nieczłonków wkłady, ale nie mogą im udzielać pożyczek. W Finlandji prawo nie pozwala zajmować się spółdzielniom ubezpieczeniami ani operacjami bankowymi oraz wydawaniem pożyczek pod zastaw, które są dozwolone tylko spółkom akcyjnym. Operacje kredytowe dozwolone są spółdzielniom tylko na ściśle ograniczonej podstawie i w pewnych okolicznościach, które, nie będąc określone przez ustawę, pozostawione są uznaniu

władz. Tak więc, aby spółdzielnia miała prawo zajmować się operacjami kredytowymi, trzeba: 1) aby jej sytuacja finansowa była uznana za zdrową, 2) ażeby instytucja kredytowa spółdzielni była pod nadzorem centralnego związku spółdzielni. Istnieją dwa rodzaje spółdzielni prowadzących operacje kredytowe: spółki rozdziałowe, które przyjmują oszczędności tylko od swoich członków, i spółdzielnie kredytowe, którym wolno przyjmować wkłady od nieczłonków, ale nie wolno udzielać nieczłonkom kredytu. W E s t o n j i zobowiązania spółek kredytowych winny być pokryte w $\frac{1}{10}$ złotem albo papierami państwowymi. Wartość zobowiązań spółki kredytowej (wkładów, dyskonta i t. p.), nie może przewyższać 25 razy wziętego kapitału własnego. Najwyższy procent od wkładów wynosić może według prawa 8%; tak samo w L i t w i e. W N o r w e g j i zabronione jest spółdzielniom zajmować się operacjami bankowymi, wolno im tylko przyjmować od członków wkłady oszczędnościowe i płacić od nich procenty. W B u ł g a r j i spółdzielnie kredytowe mogą udzielać pożyczek tylko członkom, wkłady jednak mogą spółdzielnie przyjmować od wszystkich. W J u g o s ł a w j i spółdzielnie kredytu rolnego mogą od pożyczek brać większy procent niż ten, które płacą od udziałów, ale nie więcej niż 4% powyżej stopy dyskontowej Banku Państwowego. W P o r t u g a l j i spółdzielcze banki rolnicze mogą pożyczać członkom na cele rolnicze na termin do lat 15-tu i przyjmują wkłady od członków i obcych, płacąc od nich nie wyżej niż 4%. W G r e c j i w spółdzielniach kredytowych, które mogą tylko członkom pożyczać, ogólna suma pożyczek i wkładów ustalana bywa przez walne zgromadzenie. We F r a n c j i lokalne kasy kredytu rolnego mogą swoim członkom udzielać kredytu krótkoterminowego, średnioterminowego do 10 lat i długoterminowego do lat 25-ciu, tego ostatniego członkom, którzy nie przekroczyli 60 lat i tylko indywidualnie, krótko i średnioterminowego zaś członkom indywidualnym i kolektywnym; pożyczek długoterminowych ciałom kolektywnym udziela Państwowa Kasa Kredytu Rolnego za pośrednictwem kas regionalnych, które są związkami spółdzielni lokalnych. Długoterminowe pożyczki mogą sięgać do 40.000 fr., muszą być hipotekowane albo poręczane polisą, opłacane są 2% rocznie, a dla emerytów wojskowych i ofiar cywilnych wojny 1%, przyczem

państwo płaci $\frac{1}{2}\%$ od każdego dziecka urodzonego po zawarciu pożyczki dla zamortyzowania jej. Tej kategorii pożyczających może też pożyczać kasa regionalna, jeżeli na miejscu nie ma kasy lokalnej. Toż samo kasy rybackie. Spółdzielnie rolnicze mogą otrzymywać przez lokalny Bank kredytowy zapomogi państwowe do 6-krotnej wysokości ich kapitału, jeżeli odpowiedzialność ich jest łączna i wielokrotna, albo jeżeli zarząd ich lub część zarządu dadzą odpowiednie gwarancje, pod warunkiem, że nie będą pobierały więcej niż 6%. Procent od pożyczek krótko- i średnioterminowych nie może być niższy niż dywidenda ani wyższy więcej niż 1% od dyskonta Banku Francuskiego. Na C y p r z e spółdzielnie kredytowe mogą zaciągać pożyczki tylko od członków i od rządu. W P o l s c e spółdzielnie i zrzeszenia, wymienione w ustawie o spółdzielniach, mogą wykonywać czynności bankowe o ograniczonym zakresie; do wykonywania innych czynności i operacyj giełdowych wymagane jest zezwolenie Ministra Skarbu. O takie rozszerzenie działalności mogą się ubiegać spółdzielnie, które istnieją już dłużej niż 1 rok, należą do związku rewizyjnego i liczą niemniej niż 50-ciu członków. Przy koncesji ogólnej na wszystkie czynności bankowe warunkiem jest istnienie spółdzielni przez 2 lata conajmniej, ilość członków dochodząca do 200-tu, kapitał własny nie mniejszy niż 100.000 zł. i posiadanie odpowiedniego aparatu technicznego. Zobowiązania spółdzielni nie mogą przekraczać sumy kapitału własnego oraz łącznej odpowiedzialności dodatkowej członków.

W związkach kredytowych w *New-Hampshire* (S t a n y Z j e d n o c z o n e A m. P ó ł.) pożyczki są udzielane za zgodą $\frac{2}{3}$ członków komitetu kredytowego przy zarządzie. W K a n a d z i e spółdzielnie mogą zaciągać pożyczki od nieczłonków. W *British Columbia* spółdzielnia może zaciągać nieograniczone pożyczki stosownie do swoich statutów; obligacje wypuszczane przez spółdzielnię są oparte na całości lub na części majątku. W *Quebec* pożyczki, jakie spółdzielnia zaciąga, nie mogą przekraczać 4-krotnie wziętych podpisanych udziałów. W M e k s y k u lokalne spółdzielnie kredytu rolnego mogą udzielać swoim członkom pożyczek nieprzewyższających 75% wartości ich zbiorów, ani wartości meljoracyj, które mają być dokonane albo nieruchomości, które mają być nabyte. Procent płacony przez

pożyczającego nie może więcej niż 2 punkty przewyższać dyskonta Banku Kredytu Rolnego z dodaniem 1% prowizji. Spółdzielnie mogą też pełnić czynności kas oszczędności dla swoich członków pod następującymi warunkami: 1) wkłady członków i ich rodzin nie mogą przewyższać norm ustanowionych przez statut; 2) członek może dysponować złożoną sumą tylko w wypadku poważnej potrzeby i za zgodą spółdzielni albo jeżeli złożona suma nie przewyższa 500 dol. bez zgody spółdzielni, ale 15-dniowym wypowiedzeniem; 3) członek może dysponować swoją sumą tylko po wyrównaniu swoich rachunków ze spółdzielnią; 4) w razie wycofania się ze spółdzielni członek otrzymuje swoje wkłady z powrotem; 5) najwyższy procent płacony przez spółdzielnię od wkładów nie może przewyższać 4%; w razie zmniejszenia procentu spółdzielnia winna uwiadomić członka na 30 dni naprzód, upoważniając go zarazem do podniesienia sumy; 6) spółdzielnia obowiązana jest trzymać w gotówce w Banku Kredytu Rolnego 15% otrzymanych wkładów; 7) resztę sum zdeponowanych spółdzielnia może użyć na pożyczki dla członków i ich rodzin, najwyżej 3-miesięczne i najwyżej na 8%; mogą także otwierać rachunek bieżący swoim członkom z oprocentowaniem od 3 do 9% na sumę do wysokości 75% złożonych przez nich oszczędności. Bez zgody spółdzielczego Banku Kredytu Rolnego spółdzielnie te nie mogą wchodzić w stosunki pożyczkowe z ciałami zbiorowymi, które nie utrzymują stosunków z Bankiem Kredytu Rolnego ani ze spółdzielnią regionalną. Dla udzielenia pożyczki członkowi potrzeba zgody większości członków zarządu, a dla zaciągnięcia przez spółdzielnię pożyczki — zgody całego zarządu; głosowanie nad pożyczkami dla członków jest tajne. Przy dyskontowaniu weksli członkowskich termin ich płatności nie może być późniejszy niż 6 miesięcy po zakończeniu operacji, na które zaciągnięto pożyczkę. Lokalne spółdzielnie kredytu rolnego nie mogą przyjmować wkładów na termin krótszy niż 60 dni, ani od nieczłonków. Pożyczki na operacje rolne mogą być udzielane tylko posiadaczom gruntów albo osobom, które udowodnią, że mają prawo uprawiać ziemię przynajmniej przez rok po terminie zwrotu pożyczki; w każdym razie termin zwrotu pożyczki nie może być dłuższy niż 18 miesięcy. Pożyczka jest wypłacana w miarę potrzeby. Zbiory należą do spółdzielni,

zarówno te, na które została wydana pożyczka, jak następne, jeżeli dług nie został spłacony. Jeżeli dłużnik nie spłaca pożyczki z innych względów jak nieudane zbiory, spółdzielnia może wejść w jego prawa, powierzając uprawę osobie przez siebie wyznaczonej; spółdzielnia może też wymagać, aby zbiory zostały złożone w jej magazynie. Te same mniej więcej warunki obowiązują przy pożyczkach na zakup bydła, meljoracje rolne, zakup maszyn, nasion, budulca i t. p., przyczem termin pożyczki nie może przewyższać 5-ciu lat, a suma 80% czystych zysków, jakie pożyczający może osiągnąć; spłata może być rozłożona na roczne raty z opuszczeniem dwóch pierwszych lat. Przy pożyczkach na nabycie ziemi, kolonizację albo budowę zakładów przemysłu rolnego, termin nie może przekraczać 25 lat i musi być hipotekowany. W A r g e n t y n i e pożyczki udzielane członkom nie mogą być zmniejszane przez odciąganie żadnych sum należnych spółdzielni oprócz dyskonta, które nie może przewyższać więcej niż o 1% dyskonta banków rządowych; oprocentowanie pożyczki nie może być zwiększone w czasie trwania pożyczki. Za kapitały, niezaangażowane w operacje kredytowe, może być płacony procent nie wyższy niż 1% więcej od procentu płaconego przez Bank Państwowy. Udzielanie kredytu z wyjątkiem maszyn, narzędzi i materiałów do przeróbki jest niedozwolone.

W J a p o n j i w spółdzielniach miejskich może robić wkłady każdy mieszkaniec miasta; w wiejskich — oprócz członków tylko ich rodziny, domownicy, korporacje publiczne i kandydaci na członków. Pożyczki na weksle są zabronione w wiejskich spółdzielniach, a dozwolone w miejskich. Spółdzielnie z nazwą „bank miejski“, mogą być zakładane w jednym z 90-ciu wymienionych miast. Połączenie operacji kredytowych z towarami jest dozwolone na wsi, zabronione w mieście. Istnieją pewne ograniczenia wysokości wkładek. W wiejskich spółdzielniach kredytowych pierwszym przewodniczącym zarządu bywa zwykle naczelnik gminy. Spółdzielnie kredytowe mogą przyjmować wkłady od nieczłonków, jeżeli zgodzą się oni zostać członkami z chwilą, kiedy ich wkłady osiągną wysokości udziału i wpisowego, o ile ono jest wymagane. W spółdzielniach z ograniczoną poręką wkłady nie mogą przewyższać kapitału wpłaconego i rezerw zwyczajnych i nadzwyczajnych; w spółdzielniach

z gwarantowaną odpowiedzialnością toż samo z dodaniem sum gwarantowanych; w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością wkłady nie mogą przewyższać rezerw zwyczajnych i nadzwyczajnych oraz 5-krotnie wziętego kapitału wpłaconego. Wysokość pożyczek w spółdzielniach, związkach i unji winna być co rok określona przez walne zgromadzenie; uchwały te muszą być bezzwłocznie komunikowane władzom. W *I n d j a c h* (*Bombaj*) spółdzielnia może udzielić nieczłonkowi pożyczki tylko za zezwoleniem ogólnem lub szczegółowem rejestratora; tak samo spółdzielnia o nieograniczonej odpowiedzialności nie może bez pozwolenia rejestratora pożyczać pieniędzy na zastaw ruchomości. Rząd może rozporządzeniem ogólnem lub szczegółowem zabronić lub ograniczyć pożyczki hipoteczne, udzielane przez spółdzielnie z nieograniczoną odpowiedzialnością. Wkłady i pożyczki od nieczłonków mogą być przyjmowane i udzielane tylko w wysokościach i na warunkach przewidzianych przez rozporządzenie rządu. W *P a l e s t y n i e* spółdzielnie o nieograniczonej odpowiedzialności nie mogą udzielać pożyczek pod zastaw ruchomości. Rząd może zakazać rozporządzeniem ogólnem albo specjalnem pożyczek pieniężnych i hipotecznych spółdzielniom. Filje prowincjonalne spółdzielni nie mogą udzielać pożyczek nieczłonkom. Na *M a l a j a c h* maximum zadłużenia spółdzielni określa corocznie walne zgromadzenie.

W *M a r o k k u* kasy kredytu rolnego mogą pośredniczyć w wyjednywaniu pożyczek rządowych dla spółdzielni rolniczych. Kasa kredytu poręczy wtedy zwrot pożyczki, wymagając wzajemian za to od spółdzielni solidarnego zobowiązania wszystkich członków, albo, jeżeli to uzna za wystarczające, solidarnego zobowiązania członków zarządu spółdzielni. Za pośrednictwo kasa otrzymuje procent ustalony przez nią i akceptowany przez komisję kredytu rolnego. Kasa ma prawo nadzoru, aby przyznane pożyczki użyte były na cele określone w umowie; może je wypłacać w miarę realizowania celów, na które były asygnowane. Spłaty otrzymywane od spółdzielni kasa zobowiązana jest przelewać rządowi w pierwszej połowie lutego. Pożyczki państwowe są bezprocentowe; wydaje je komisja kredytu rolnego złożona z sekretarza protektoratu jako przewodniczącego, generalnego dyrektora rolnictwa, handlu i kolonizacji, delegata

generalnego dyrektora finansów, dwóch przedstawicieli kas kredytu rolnego, mianowanych przez generalnego dyrektora rolnictwa, handlu i kolonizacji, agenta, mianowanego przez dyrektora finansów do kontroli kas kredytu rolnego i urzędnika dyrekcji rolnictwa, handlu i kolonizacji, jako sekretarza. Jeżeli chodzi o pożyczkę dla spółdzielni rolniczej, w posiedzeniu komisji uczestniczą również dwaj przedstawiciele spółdzielni rolniczych. Przedstawiciele kas i spółdzielni rolniczych są mianowani na dwa lata. Przyznane kasie pożyczki nie mogą więcej niż 4-krotnie przewyższać podpisanego i wpłaconego ich kapitału. Mogą być przyznane z terminem najwyżej 5-letnim i mogą być odnowione. Pożyczki przyznane spółdzielniom nie mogą przewyższać 2 razy wziętego kapitału podpisanego i wpłaconego; termin ich może dochodzić 25 lat, ale wyżej 10-ciu lat tylko wówczas, jeżeli spółdzielnia zobowiązuje się od 11-go roku spłacać dług rocznymi ratami i te pożyczki mogą być odnawiane. Wszelkie zaliczki są natychmiast zwrotne w razie naruszenia ustawy albo statutu lub też zmiany statutu, niezatwierdzonej przez komisję kredytu rolnego. Od pożyczki niezwróconej w oznaczonym terminie płaci się nadal procent nie wyższy niż dyskonto w banku. Wierzytelność skarbu jest uprzywilejowana. Poszukiwanie należności może się odbywać albo w stosunku do kasy, albo do członków jej w granicach oznaczonych statutem. Pożyczki są wydawane raz na rok. Generalny dyrektor rolnictwa, handlu i kolonizacji ma prawo wszelkiej kontroli nad kasami i spółdzielniami rolnymi, które otrzymały pożyczki. W A l g i e r z e lokalne kasy kredytu rolnego mogą udzielać: 1) wszystkim członkom kredytu krótkoterminowego, którego długość nie może przekraczać operacji, na której dokonanie jest przeznaczony, 2) wszystkim członkom kredytu średnioterminowego (do 6 lat) na udoskonalenie ich gospodarstw, za kaucją, pod zastaw papierów procentowych albo towarów, na hipotekę, 3) członkom indywidualnym pożyczek długoterminowych na nabycie albo meliorację posiadłości rolnych; termin pożyczki nie może przekraczać 25 lat, z zastrzeżeniem, że pożyczający nie może mieć przy ostatniej spłacie więcej niż 60 lat i wysokość pożyczki nie może przekraczać 40.000 fr., nie licząc kosztów. Procent, wynoszący od 2 do 6%, ustalany bywa przez gubernatora na wniosek komi-

sji doradczej kredytu rolnego; musi on zawsze być niższy o 1% od dyskonta Banku Algierskiego. Posiadacze emerytur wojskowych, czasowych lub dożywotnich, i cywilne ofiary wojny mogą otrzymywać pożyczkę długoterminową na nieruchomość na 1% rocznie, przyczem $\frac{1}{2}\%$ wpłaca państwo od każdego prawowitego dziecka poniżej 16 lat dla zmniejszenia rat rocznych. W braku kasy lokalnej może ją zastąpić kasa regionalna, udzielając pożyczek krótkoterminowych albo średnioterminowych posiadaczom emerytur wojskowych i cywilnym ofiarom wojny, a długoterminowych wszystkim na normalnych warunkach. Pożyczki krótkoterminowe wydawane są na weksle członków, średnioterminowe na specjalne zobowiązania, w których oznaczają się warunki i gwarancje pożyczki: spółki rolnicze i spółdzielnie żywców mogą otrzymywać pożyczki tylko wtedy, jeżeli ich statuty na to zezwalają, jeżeli są zarządzane bezpłatnie i nie dają zysków handlowych. Kasy kredytu rolnego mogą zaciągać pożyczki na zebranie albo powiększenie kapitału obrotowego; mogą to robić albo przez redyskonto weksli, albo przez pożyczki pod zastaw walorów, albo wreszcie przez przyjmowanie wkładów. Kasy, które korzystają z pomocy rządu, mogą zaciągać pożyczki tylko za zezwoleniem gubernatora. Procent od pożyczek rządowych dla spółdzielni ustanawia, na wniosek komisji doradczej kredytu rolnego, gubernator na 25 lat, a dla spółdzielni zelesiania na 50 lat; nie może on być niższy od norm stosowanych w metropolji. Jeżeli spółdzielnia, otrzymująca pożyczkę, zostanie właścicielką nieruchomości, musi ją na niej zabezpieczyć hipotecznie. Spółdzielnie i inne spółki rolnicze mogą otrzymywać pożyczki rządowe do wysokości 3-krotnego kapitału zakładowego już wpłaconego, o ile ich statut przewiduje odpowiedzialność solidarną, albo jeżeli całość lub część zarządu podpisze solidarne zobowiązanie zwrotu długu. Pożyczki rządowe są bezzwłocznie zwrotne w razie naruszenia statutu albo zmniejszenia odpowiedzialności członków albo nadużyć zarządu. Skarb algierski ma przywilej pierwszeństwa na udziałach spółki, której udzielił pożyczki. Procent od pożyczek krótkoterminowych i średnioterminowych nie może być niższy niż procent płacony od udziałów, ani wyższy więcej niż 3% od dyskonta Banku Algierskiego. Pożyczki dla rzemieślników wiejskich, zatrudniających nie wię-

cej niż 2 robotników, mogą być udzielane tylko za gwarancją hipoteczną lub inną, którą kasa regionalna uzna za wystarczającą. Pożyczki, których kasy kredytu rolnego udzielają członkom, mogą być przeznaczone na różne cele rolnicze, nie mogą być natomiast użyte na spłatę dawniejszego długu. Przedmioty potrzebne dla rolnictwa mogą być z pożyczki zakupywane tylko za pośrednictwem spółdzielni mieszczącej się na terenie działania kasy, a przez osoby prywatne tylko za piśmienną zgodą kasy. Ruchomości i nieruchomości nabyte za pożyczoną sumę a także zboże na pniu, są własnością kasy kredytowej i nie mogą być zajęte ani sprzedane na rzecz innego wierzyciela. Jeżeli członek-dłużnik spółdzielni nie spłaca swojego długu albo przed datą płatności staje się, zdaniem zarządu, niedbałym albo rozrzutnym, albo jeżeli używa pożyczonych pieniędzy na inny cel niż ich pożyczyl, spółdzielnia ma prawo bez odwoływania się do sądu zająć i sprzedać ruchomości, budynki i zbiory dłużnika.

W Unji Połudn. Afrykańskiej, w Afryce Połudn.-Zachodniej i Protektoracie Bechuan pożyczka ponad 100 f., albo przekraczająca $\frac{1}{2}$ kapitału własnego, może być zaciągnięta przez spółdzielnię tylko za zgodą $\frac{2}{3}$ członków na specjalnem walnem zgromadzeniu. Na Mauritiu spółdzielnia może przyjmować nieograniczone depozyty od członków, ale pożyczać członkom albo od członków może tylko o ile rozporządzenie rządu na to pozwala. W Algierze procent pobierany od pożyczek w spółdzielniach rolniczych nie może przewyższać 6%.

W Australji (Nowa Walja Południowa) spółdzielnia, upoważniona przez swój statut do zaciągania pożyczek na hipoteki, obligacje i t. p., nie jest jeszcze tem samem upoważniona do przyjmowania wkładów; jeżeli jest do tego wyraźnie upoważniona, musi je przyjmować zarówno od członków jak i od obcych. W spółdzielniach wiejskich, handlowych, kolonizacyjnych, dobrobytu zbiorowego, kredytowych miejskich i wiejskich całość pożyczek i wkładów nie może przewyższać: 1) połowy kapitału spółkowego z dodaniem odpowiedzialności, związanej z udziałami, o ile taka istnieje, 2) $\frac{4}{5}$ gwarancyj hipotecznych, posiadanych przez spółkę, oraz 3) połowy wartości reszty aktywów, ustalonych przez ostatnie sprawozdanie komisji rewizyjnej

z potrąceniem $\frac{1}{2}$ długów. Temniemniej ogólna wartość długów zaciągniętych przez spółdzielnię podczas pierwszego okresu operacyjnego i 4 miesiące po jego zakończeniu, może być dowolna, jeżeli spółdzielnia nie wypuściła obligacyj i nie przyjmowała wkładów. W spółdzielniach budowlanych, o nieograniczonym terminie trwania, suma pożyczek nie może przewyższać $\frac{4}{5}$ kredytów przyznanych członkom i gwarantowanych hipotecznie; w spółdzielniach budowlanych, o terminie ograniczonym, wysokość pożyczek nie może przewyższać $\frac{2}{3}$ kredytów hipotecznych, przyznanych członkom i wysokości podpisanych udziałów w ciągu ostatnich 12-tu miesięcy. Przy obliczaniu kredytów nie należy brać pod uwagę ani kredytów, których spłata przypada mniej niż w 12 miesięcy po ostatnim sprawozdaniu komisji rewizyjnej, ani udzielonych więcej niż 12 miesięcy przed ostatnim sprawozdaniem. Więcej niż 100 funtów spółdzielnia może pożyczyć tylko za specjalną uchwałą. Wkłady może przyjmować co najmniej z miesięcznym wypowiedzeniem, ale wkłady dawniejsze są ważne i z innymi terminami. Na zobowiązaniu dłużnem spółdzielni musi być umieszczona adnotacja, że spółdzielnia przyjmuje wkłady i pożyczki tylko w granicach ustawy. Badanie, czy spółdzielnia, zaciągając pożyczkę, nie przekroczyła swoich praw, nie obowiązuje pożyczającego. Pożyczki udzielone przez spółdzielnię wbrew postanowieniom ustawy, są ważne, ale podlegają natychmiastowemu zwrotowi. Spółdzielnia wiejska albo handlowa może, o ile statut zezwala, pożyczyć z funduszu rezerwowego członkowi na poczet jego udziału, ale najwyżej do $\frac{1}{2}$ wpłaty na udział. Pożyczający członek spółdzielni kredytu wiejskiego nie może należeć do innej takiej samej spółdzielni ani być jej dłużnikiem. Przy udzielaniu pożyczki zarząd musi mieć pewność, że dłużnik będzie mógł dokonać spłaty z powiększenia produkcji, albo z poczynionych oszczędności, które będzie mógł skutecznie przy pomocy pożyczki. Termin spłaty nie może przekraczać 30 czerwca, o ile pożyczka zaciągnięta jest przed 30 kwietnia, albo 30 czerwca roku następnego, jeżeli jest zaciągnięta po 30-tym kwietniu. Maximum pożyczki wynosi 300 funtów, w miastach — 100 f. Pożyczający nie może sprzedawać ani wywozić narzędzi, zwierząt, sprzętów, zbiorów, dla których nabycia lub osiągnięcia zaciągnął pożyczkę; przywilej ten jest skuteczny tylko o ile

jest zarejestrowany sądownie. Zwrot natychmiastowy pożyczki obowiązuje — prócz kary 100 f. lub 6-ciu miesięcy więzienia — pożyczającego w razie naruszenia powyższych przepisów, jak również w razie popełnienia przestępstwa, opuszczenia gospodarstwa, ucieczki albo zamiaru ucieczki poza granice państwa, doniesienia przez oficera policji, że zwrot pożyczki nie jest pewny i t. p. Zobowiązania swoje może spółdzielnia przekazać innej spółdzielni, oczywiście bez straty dla wierzyciela.

ROZDZIAŁ XI.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ CZŁONKOWSKA.

Powiększeniem niejako kapitału obrotowego, a w każdym razie podstawą kredytu, który umożliwia spółdzielni rozszerzenie operacyj, jest odpowiedzialność członków za jej czynności i zobowiązania. Jest to także w pewnym rozumieniu kapitał własny spółdzielni; pozostaje on wprawdzie na razie w rękach członków i nie jest notowany w bilansach, ale może być w razie potrzeby ściągnięty przymusowo bądź przez samą spółdzielnię, bądź przez jej likwidatorów albo zarządcę upadłości. Rozmiary tej odpowiedzialności są różne: zwykle określa je statut, niekiedy sama już ustawa narzuca pewnym typom spółdzielni rodzaj, jeżeli nie wielkość, odpowiedzialności. Minimum odpowiedzialności jest odpowiedzialność za udziały nabyte w spółdzielni. Nawet gdyby ustawa nie wymieniła tego rodzaju odpowiedzialności, jest ona naturalnym i samo przez się rozumiejącym się skutkiem posiadania członkostwa, w spółce bowiem upadającej pretensje z tytułu zwrotu udziału mogą być oczywiście przez ich właścicieli zgłoszone dopiero po zaspokojeniu wszystkich wierzycieli, a więc w praktyce zwykle wówczas dopiero, kiedy już nie pozostaje nic do podziału. Przeciwwstawieniem krańcowem tego rodzaju jest odpowiedzialność nieograniczona, przy której członkowie odpowiadają za długi spółdzielni całym swoim majątkiem; z natury rzeczy ten rodzaj odpowiedzialności spotyka się w spółdzielniach o małym kapitale udziałowym lub bez kapitału, a więc tam, gdzie bez zwiększonej odpowiedzialności członków nie byłoby możliwości uzyskać dla spółki żadnego kredytu. Ro-

dzajem pośrednim jest odpowiedzialność ograniczona do pewnej sumy lub częściej do wielokrotnie wziętego udziału.

Do cech najbardziej charakterystycznych odpowiedzialności członkowskiej w spółdzielniach należą: jej solidarność, pośredniość czyli ściąganie dopłat wyłącznie za pośrednictwem spółdzielni i trwanie przez pewien czas nawet po ustąpieniu ze spółki. *S o l i d a r n ą* jest w tem rozumieniu, że każdy z członków spółdzielni jest zobowiązany tak długo wносить dopłaty na pokrycie jej długów, dopóki nie zostaną one spłacone albo dopóki odpowiedzialność członka zgodnie z postanowieniem statutu nie zostanie wyczerpaną; fakt, że inni członkowie spółdzielni, bądź wskutek złej woli, bądź wskutek niemożności, wpłat swoich nie wnoszą, nie zwalnia członków płacących od odpowiedzialności. Wobec tego już nawet w pierwszych fazach trudności finansowych, w jakich spółdzielnia może się znaleźć, dopłaty do udziałów, jakie walne zgromadzenie może uchwalić jeszcze przed postanowieniem likwidacji albo ogłoszeniem upadłości, są zwykle wyższe w ogólnej sumie, aniżeli zobowiązania spółki, które mają być przez nią pokryte, przewiduje się bowiem z góry, że pewna część członków obowiązku nałożonego na nich przez uchwałę nie spełni i wpłat nie wniesie. W fazie końcowej, już po ogłoszeniu upadłości, zarządca jej masy może pociągnąć wcześniej do dopłat członków bardziej odpowiedzialnych czy bardziej zamożnych, opuszczając narazie innych, od których ściągnięcie należności okazuje się niemożliwym, a przynajmniej bardzo utrudnionem. Oczywiście, w myśl ogólnych postanowień prawa cywilnego, członkom, którzy płacą sumy nadmierne, przysługuje prawo wystąpienia potem na drogę sądową przeciwko tym, którzy wpłat swych nie uskuteczнили. W każdym jednak razie postanowienie o solidarnej odpowiedzialności członków ma na celu nietylko idealnie sprawiedliwy podział strat spółki pomiędzy członków, ile szybkie i całkowite zaspokojenie wierzycieli, którzy w razie długiego trwania postępowania upadłościowego i wobec związanych z niem kosztów mogliby być pozbawieni możliwości odzyskania swych należności nawet przez dłuższy szereg stopniowo zarządzanych dopłat do udziałów członkowskich.

Jeżeli solidarność ma na oku przedewszystkiem interesy wierzycieli, to *p o ś r e d n i o ś ć* chroni przedewszystkiem człon-

ków. Polega ona na tem, że wierzyciele nie mają prawa dochodzić swoich należności bezpośrednio na członkach spółki według swojego wyboru, a mogą je tylko zgłaszać wprost do spółdzielni, względnie do zarządcy masy jej upadłości i tylko tą drogą mogą być zarządzane dopłaty. Bez tego zastrzeżenia główny, jeśli nie wyłączny, ciężar pokrycia długów spółdzielni, zwłaszcza przy odpowiedzialności nieograniczonej, spadłby na członków zamożniejszych, którym możność regresu do innych członków dawałaby niewielkie widoki uniknięcia krzywdy, wynikającej z niesprawiedliwego podziału odpowiedzialności. Wprawdzie przy ściąganiu dopłat przez zarządcę masy upadłości mogą również zachodzić wypadki zwracania się przedewszystkiem do członków bogatszych lub mniej skłonnych do ukrywania swojego majątku, można się jednak spodziewać, że zarządca masy upadłości potrafi zachować większą bezstronność w stosowaniu rygorów, niż wierzyciel. Jest to zresztą nieunikniony kompromis pomiędzy dwiema zasadami, szukający przeciętnej pomiędzy interesami obu stron: wierzycieli i członków.

Interesy samej spółdzielni, jako całości odrębnej od interesów członka, ma na oku trzecia zasada, mianowicie *trwanie odpowiedzialności* przez pewien określony statutowo czas, nawet po opuszczeniu spółki przez członka. W braku tego przepisu członkowie bardziej przewidujący czy bardziej trwożliwi mogliby z dnia na dzień przecinać swoje stosunki ze spółdzielnią, unikając w ten sposób ponoszenia strat, do których powstania być może sami się przyczynili. Pozatem, jeżeli zgodzimy się, że odpowiedzialność członków za straty jest niejako powiększeniem kapitału własnego spółdzielni, nie jest dopuszczalnym, aby kapitał ten mógł podlegać wahaniom i zmianom zbyt raptownym, jeden z głównych bowiem powodów wprowadzenia odpowiedzialności członkowskiej jako podstawy kredytu miałyby się z celem wobec nieobliczalnej zmienności samej podstawy. Różnicą, jaka się spotyka w różnych ustawodawstwach przy stosowaniu tej zasady, jest zastrzeżenie, że członek ustępujący odpowiada przez czas pewien tylko za zobowiązania spółki, zaciągnięte przed dniem jego ustąpienia dobrowolnego czy przymusowego lub też, że odpowiada za wszystkie zobowiązania niezależnie od czasu ich zaciągnięcia. Oczywiście, pierwsza norma

jest znacznie sprawiedliwszą, przyznać jednak trzeba, że stosowanie jej w większych spółdzielniach o operacjach bardziej rozgałęzionych nastrocza wielkie trudności.

W A n g l j i istnieje tylko odpowiedzialność ograniczona; ustaje ona, jeżeli członek wykreślił się conajmniej rok przed likwidacją; w każdym razie nie odpowiada członek za operacje dokonane po jego ustąpieniu. W N i e m c z e c h ustawa pierwotna (1867) uznawała tylko odpowiedzialność całkowitą z tem zastrzeżeniem, że w razie upadłości odpowiedzialność członków nie może przewyższać strat poniesionych przez wierzycieli. Ustawa późniejsza (1889) uznawała dwie formy odpowiedzialności—ograniczoną i nieograniczoną. Jeżeli niektórzy członkowie nie mogą płacić w razie upadłości, następuje nowa repartycja. W spółdzielniach z ograniczoną odpowiedzialnością, jeżeli repartycja nie starczy, wierzyciele mogą zgłosić pretensje do członków, którzy się wycofali w ciągu ostatnich dwóch lat, ale tylko z tytułu zobowiązań spółdzielni, zaciągniętych przed ich wycofaniem się. W A u s t r j i spółdzielnie wytwórcze i rozdzielcze mogą być z odpowiedzialnością ograniczoną lub nieograniczoną. Jeżeli odpowiedzialność ograniczona jest do udziału, udział ten nie może być mniejszy niż 50 koron (7 szylingów), a spółdzielnia musi ograniczyć swoje czynności do członków. Spółdzielnie typu Raiffeisena mają obowiązkowo odpowiedzialność nieograniczoną. Wogóle odpowiedzialność nie może być mniejszą niż udział. O prawie wycofania się w razie zwiększenia odpowiedzialności patrz Z g r o m a d z e n i a — Austria. W W ę g r z e c h członkowie spółdzielni z ograniczoną odpowiedzialnością są odpowiedzialni za pełną wartość udziału, o ile statut nie stanowi inaczej. Wierzyciele spółdzielni mogą na członkach poszukiwać swoich należności dopiero po zupełnem zlikwidowaniu aktywów i tylko do wysokości ustalonej przy upadłości. W razie upadłości zarząd sporządza plan spłaty długów, który w razie oporu członków rozpatruje Trybunał upadłościowy. Jeżeli członek nie może płacić, jego kwotę rozdziela się pomiędzy innych członków; można to jednak uczynić tylko raz jeden. Jeżeli wierzyciele nie są zaspokojeni, mogą poszukiwać swoich należności wprost na członkach spółki, w spółkach wytwórczych, kredytowych i rozdzielowych jednak poszukiwanie nale-

żności przez wierzycieli wprost na członkach jest niedozwolone, ale repartycja zobowiązań między członków następuje aż do zaspokojenia wierzycieli albo wyczerpania odpowiedzialności ustalonej przez statut. W spółdzielniach kredytowych każdy członek odpowiedzialny jest do pięciokrotnej wysokości udziału. W Szwajcarii odpowiedzialność członka albo jego spadkobierców trwa jeszcze dwa lata po wpisaniu do rejestru zawiadomienia o wycofaniu się, jeżeli spółdzielnia w tym terminie stałaby się niewypłacalną. Statut może postanowić, że członkowie nie są odpowiedzialni osobiście za zobowiązania spółki, musi to jednak być ogłoszone w Monitorze handlowym; jeżeli statut nie zawiera takiego postanowienia, albo jeżeli nie było ono należycie ogłoszone, członkowie odpowiadają solidarnie całym majątkiem za straty spółki w razie upadłości. Jest to odpowiedzialność dodatkowa, t. j. o ile wierzyciele nie zostaną zaspokojeni z majątku spółdzielni. Prawo dochodzenia roszczeń na członkach, o ile nie wygasa wcześniej wskutek wycofania się członka we właściwym terminie, ulega przedawnieniu w rok od dnia ukończenia postępowania upadłościowego. Osobiście wierzyciele członka mogą dochodzić swoich należności tylko na dywidendzie, procentach oraz części należnej mu przy likwidacji. Według projektu nowej ustawy normalna odpowiedzialność ograniczona ma być do udziałów, statut jednak może wprowadzić nieograniczoną albo częściową odpowiedzialność, albo tylko w razie bankructwa. W Holandji statut może czynić członków odpowiedzialnymi za całość zobowiązań albo za ich część, jeżeli dopłaty statutem przewidziane nie starczą, albo nawet nie uznawać wcale ich odpowiedzialności, oczywiście poza stratą udziałów. (Patrz wyżej str. 114). Zupełna dowolność w statutowym normowaniu tych spraw panuje w Belgii, w której członkowie mogą odpowiadać solidarnie lub oddzielnie, do wysokości ograniczonej lub nieograniczonej; o ile jednak statut nie przewiduje inaczej, stosuje się odpowiedzialność solidarną. Członek występujący lub wykluczony odpowiada 5 lat od wystąpienia lub wykluczenia za zobowiązania spółdzielni zaciągnięte przed końcem roku, w którym przestał być członkiem; statut może przewidywać krótsze terminy. Osobiście wierzyciele członków mogą poszukiwać swych należności jak w Szwajcarii. W Szwajcarii

cji według prawa członkowie spółdzielni odpowiadają do wysokości swoich udziałów, wpłaconych, lub mających być wpłaconymi (t. j. tych, na które już wpłacono zaliczki), oraz zapisanymi na ich rachunek nadwyżkami. Członkowie jednak mają prawo obciążyć się wyższą odpowiedzialnością i wtedy musi to być uwidocznione w nazwie spółdzielni: „z ograniczoną odpowiedzialnością osobistą”. (Jest to stosowane zwykle w spółdzielniach rolniczych i niekiedy w spożywczych). O ile członkowie nie odpowiadają osobiście, w nazwie musi się mieścić: „bez odpowiedzialności osobistej”. W spółdzielniach nierejestrowanych, które nie mają osobowości prawnej, odpowiedzialność jest nieograniczona. (Co do prawa wycofania się w razie wprowadzenia odpowiedzialności osobistej, patrz wyżej str. 84). W F i n a n d j i członkowie mogą odpowiadać albo tylko udziałem, albo sumą ograniczoną lub całym majątkiem. Odpowiedzialność członka następuje tylko w razie upadłości i stosuje się do tego momentu, w którym upadłość nastąpiła, ale członek nie odpowiada za zobowiązania spółdzielni zaciągnięte po zadeklarowaniu wystąpienia. W żadnym wypadku wierzyciele nie mogą poszukiwać swych należności wprost od członków. Odpowiedzialność członka ustaje w rok po zamknięciu rachunków, a jego udział wtedy też dopiero ma być wypłacony, o ile tymczasem spółka nie jest zlikwidowana. O ile statut nie stanowi inaczej, odpowiedzialność członka nie może być powiększona bez jego zgody. Jeżeli członkowie podlegają odpowiedzialności dodatkowej, spółdzielnia nie może łączyć się z inną spółdzielnią, zmieniać swoich celów ani trwać po terminie oznaczonym w statucie. W E s t o n j i odpowiedzialność członkowska może być: 1) do wysokości udziału, 2) dodatkowa, proporcjonalna do udziału, kredytu lub inaczej, 3) nieograniczona. Członek spółdzielni z nieograniczoną odpowiedzialnością nie może należeć do innej spółki również z nieograniczoną odpowiedzialnością. Po wycofaniu się albo wykluczeniu ze spółdzielni członek jest odpowiedzialny przez rok, o ile statut nie stanowi inaczej. Odpowiedzialność osobista członków nie może być przenoszona na spółdzielnię, a jej kapitał społeczny nie podlega z tego tytułu żadnym egzekucjom. Odrębnym rodzajem odpowiedzialności jest przepis, w myśl którego za straty wynikłe z wykonania ja-

kiejs uchwały odpowiadają ci wszyscy, którzy za nią głosowali. W Ł o t w i e, która zna takie same trzy rodzaje odpowiedzialności jak Estonja, odpowiedzialność ustaje w ostatnim dniu okresu operacyjnego, jeżeli członek zgłosił wystąpienie albo został wykluczony 3 miesiące przed końcem tego okresu, w przeciwnym razie odpowiedzialność ustaje z końcem następnego roku. Długi osobiste członków nie mogą być poszukiwane na udziałach nawet przez państwo. W L i t w i e odpowiedzialność członków nie może przewyższać 5-krotnej wartości udziałów. W D a n j i odpowiedzialność jest dowolna, ale musi być określona w statucie; wierzyciele mogą poszukiwać swoich należności na członkach tylko w granicach statutu. W B u ł g a r j i odpowiedzialność członków w stosunku do wierzycieli następuje tylko w razie upadłości i trwa 6 miesięcy po wykreśleniu się; w stosunku do spółki odpowiedzialność ustaje z dniem wykreślenia się. W G r e c j i i J u g o s ł a w j i istnieją oba typy odpowiedzialności, ale w Jugosławji w spółdzielniach kredytu rolnego, o ile jest ograniczona, musi być 10 razy większa niż udział. Na C y p r z e w spółdzielniach kredytowych istnieje odpowiedzialność ograniczona, w ogólnospółdzielczej ustawie — ograniczona i nieograniczona; zawsze trwa dwa lata po wycofaniu się i rok po śmierci członka. W P o r t u g a l j i w spółdzielczych bankach rolnych może być ograniczona, nieograniczona albo różna dla różnych kategorii członków. We F r a n c j i, w kasach kredytu rolnego, w kasach kredytowych rybackich i towarzystwach wzajemnego kredytu odpowiedzialność ograniczona lub nieograniczona stosownie do statutu trwa z reguły do chwili zakończenia operacji rozpoczętych przed wyjściem członka, najwyżej jednak 5 lat. Przepis ten wzoruje się na ustawie z 1867 r. o spółkach ze zmiennym kapitałem, żądającej odpowiedzialności tego rodzaju. W S o w i e t a c h, w spółdzielniach spożywców i ich związkach członek odpowiada udziałem i dodatkowo do jego kilkakrotnej wysokości, określonej statutem. Jeżeli spółdzielnia spożywców ma oddział kredytowy, pożyczający odpowiada za straty do kilkakrotnej wysokości swojego długu, określonej statutem. Były członek odpowiada do końca roku operacyjnego, w którym przestał być członkiem. Odpowiedzialność za członka zmarłego prze-

chodzi na spadkobierców. Straty wynikające z operacyj pokrywa się z kapitału zakładowego (społecznego), a o ile go nie starczy, z obowiązujących udziałów, które muszą być uzupełnione stosownie do uchwał walnego zgromadzenia. Jeżeli i tego nie starczy, walne zgromadzenie rozdziela dopłaty na pokrycie strat pomiędzy członków proporcjonalnie do ilości posiadanych udziałów obowiązujących, z terminem wpłaty najdalej w końcu roku. Dla uzupełnienia obowiązującego udziału może być użyty udział dobrowolny. W związku spółdzielni spożywców po wyczerpaniu kapitału zakładowego rozdziela się straty pomiędzy członków do wysokości połowy ich udziałów. W Centrosójuzie (Centralnym związku spółdzielni spożywców) odpowiedzialność jest pięciokrotna w stosunku do udziałów. W R u m u n j i, która uznaje zarówno odpowiedzialność samym tylko udziałem, jak wielokrotną w stosunku do udziału i nieograniczoną, obowiązuje ona członka, albo jego spadkobierców, jeszcze w ciągu dwóch lat po wycofaniu się lub wykluczeniu, ale stosuje się tylko do zobowiązań spółdzielni, zaciągniętych przed końcem roku operacyjnego, w którym przestał być członkiem; statut może przedłużyć ten termin. W nazwie spółdzielni musi się mieścić rodzaj odpowiedzialności. W P o l s c e członkowie odpowiadają zadeklarowanymi udziałami, statut jednak może ustanowić odpowiedzialność dodatkową — ograniczoną lub nieograniczoną. Odpowiedzialność musi być zawsze solidarną i tylko pośrednią, a więc wprost do spółdzielni. Straty bilansowe pokrywa się z funduszu zapasowego i innych w porządku określonym przez statut albo walne zgromadzenie; o ile funduszy tych nie starczy walne zgromadzenie zarządza wcześniejsze wpłaty na udziały, a potem dopłaty w granicach odpowiedzialności ustalonej przez statut. Zyski z następnych lat mają być użyte przede wszystkim na przywrócenie odpisanych udziałów, a następnie na zwrot dopłat. W razie otwarcia postępowania upadłościowego, w ciągu jednego roku od dnia, w którym członek przestał należeć do spółdzielni, ponosi on odpowiedzialność aż do ukończenia postępowania narówni z innymi członkami. Okres jednego roku, przez który b. członek odpowiada za straty spółdzielni, rozpoczyna się od dnia, w którym według wpisu w rejestrze przestał on należeć do spółki; jeżeli wpis ten nastąpił w późniejszym

roku obrachunkowym, czas trwania odpowiedzialności rozpoczyna się dopiero od końca tego roku obrachunkowego. Były członek odpowiada za wszystkie zobowiązania spółdzielni nietylko za te, które zostały zaciągnięte w czasie, gdy do spółdzielni należał.

W Stanach Zjednoczonych Am. Półn. według Bingham Act (*Kentucky*) członek spółdzielni rolniczej odpowiada tylko do wysokości opłaty członkowskiej lub zadeklarowanych, choćby nieopłaconych, akcyj. Tak samo w *Texas* i *Colorado*. W *New-Jersey* członkowie nie odpowiadają za długi spółki, chyba że akt założycielski określa sumę odpowiedzialności; odpowiadają też i osoby, nie będące członkami, z którymi spółka zawarła kontrakty, ale suma ich odpowiedzialności nie może być wyższą, niż odpowiedzialność członków. W Kanadzie odpowiedzialność jest tylko ograniczona w *Alberta*, w *British-Columbia*, *Manitoba*, *New-Brunswick*, *Ontario*, *Quebec*, *Saskatchewan*, ale w *Alberta* w spółdzielniach kredytowych jest nieograniczona, a w spółdzielniach dla rynekowania członkowie odpowiadają tylko udziałami albo wpisowem. W Meksyku lokalne spółdzielnie rolnicze mają odpowiedzialność nieograniczoną. W Argentynie istnieje tylko odpowiedzialność ograniczona, a nazwa spółdzielni musi to ujawnić.

W Japonii ustawa rozróżnia odpowiedzialność nieograniczoną, ograniczoną do udziału i gwarantowaną t. j. do wysokości pewnej sumy. Rodzaj odpowiedzialności musi być uwidoczniiony w nazwie. Członek ustępujący w spółdzielniach z odpowiedzialnością nieograniczoną i gwarantowaną odpowiada w stosunku do wierzycieli spółki w ciągu 2 lat za okres przed jego wystąpieniem; za zgodą wszystkich członków spółki statut może przedłużyć ten termin; przedłużenie to może być później ponownie skrócone, ale po uwiadomieniu i za zgodą wierzycieli. Odpowiedzialność obciąża także członka, który zbył swój udział. Zmiana odpowiedzialności może nastąpić za zgodą wszystkich członków. Oprócz zwykłej odpowiedzialności członkowskiej, członkowie zarządu spółdzielni kredytowych z ograniczoną albo gwarantowaną odpowiedzialnością odpowiadają przez dwa lata po wycofaniu się wobec nieczłonków za ich wkłady, jeżeli spółdzielnia nie może ich spłacić. Odpowiedzialność związków może

być tylko ograniczona do udziału albo gwarantowana. W P a l e s t y n i e statut może ustanowić odpowiedzialność ograniczoną, ale wtedy pod karą nazwa spółdzielni musi mieć słowo „akcyjna“. Odpowiedzialność członka zmarłego trwa rok po jego śmierci, członka, który się wycofał—dwa lata. W razie likwidacji byłby członek jest odpowiedzialny za rok od wycofania się do rozpoczęcia likwidacji. Spółdzielnie mogą również mieć członków nieodpowiedzialnych za jej zobowiązania i niewpłacających na równi z innymi udziałów; tacy członkowie „stowarzyszeni“ korzystają z wszelkich praw, jeżeli statut przewiduje ich istnienie, z wyjątkiem prawa głosowania. W I n d j a c h a n g i e l s k i c h, K e d a h i n a M a l a j a c h tylko w spółdzielniach kredytu rolnego, które nie mają innej spółdzielni za członka, odpowiedzialność może być nieograniczona, w przeciwnym razie musi być ograniczona. W I n d j a c h, w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością, trwa ona 2 lata po ustąpieniu, a rok dla spadkobierców (w *Bombaju* także 2 lata); tak samo 2 lata na M a l a j a c h. Na C e j l o n i e odpowiedzialność może być ograniczona i nieograniczona.

W U n j i P o ł u d n i o w o - A f r y k a ń s k i e j w spółdzielniach rolniczych z nieograniczoną odpowiedzialnością członkowie odpowiadają wspólnie i solidarnie. Na byłych członkach, wykluczonych lub zmarłych, odpowiedzialność ciąży tylko za długi i zobowiązania spółdzielni, zaciągnięte przed ich wyjściem, a wszelka inna odpowiedzialność ustaje po najbliższym bilansie, o ile on nie jest zamknięty stratą. Jeżeli w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością pozostaje po likwidacji strata, likwidator dzieli ją między członków lub ich spadkobierców, o ile są jeszcze odpowiedzialni, przyczem może wziąć pod uwagę, że część członków nie zapłaci. Plan sporządzony przez likwidatora publikuje się w pismach, a po 14-tu dniach idzie on do sądu na zatwierdzenie, gdzie członkowie mogą wnosić protesty, o ile obciążenia swoje uważają za niesłuszne lub zbyt wielkie. Wyrok sądu jest ostateczny i równa się nakazowi płacenia; w ciągu 10 dni nieruchomości i ruchomości członka mogą być sprzedane bez dalszych orzeczeń sądu. Członkowie, którzy się wycofali, odpowiadają jednak w ciągu 12-tu miesięcy za koszty, ciężary i wydatki likwidacji. W spółdzielniach z ograniczoną odpowiedzial-

nością przepisy są te same i tak samo członkowie, którzy się wycofali w ostatnich 12-tu miesiącach, nie odpowiadają za długi, zaciągnięte po ich wyjściu. Pozatem nie są obowiązani dopłacać udziału nieopłaconego całkowicie, chyba w spółdzielniach z dodatkową odpowiedzialnością. Jeżeli wyrok, wydany przeciwko spółdzielni z nieograniczoną odpowiedzialnością, nie będzie wykonany w ciągu 3 miesięcy, skarżący może wszcząć akcję przeciwko wszystkim albo niektórym jej członkom. Członkowie spółdzielni kredytu wiejskiego albo ich spadkobiercy odpowiadają solidarnie za zobowiązania spółdzielni, które nie były pokryte w chwili ich wystąpienia, śmierci lub wykluczenia. Samo wystąpienie, śmierć albo wykluczenie nie zwalnia od odpowiedzialności, ale Rada Dyrekcji Banku Kredytu Rolnego może zwolnić członka od płacenia o ile sądzi, że odpowiedzialność innych członków wystarcza. Odpowiedzialność ta trwa 12 miesięcy po ustąpieniu. W E g i p c i e w spółdzielniach rolnych odpowiedzialność jest ograniczona do udziałów, akcji lub wpłat, o ile statut nie stanowi inaczej; w spółdzielniach kredytu rolnego natomiast jest nieograniczona; musi to być uwidocznione w nazwie. Odpowiedzialność członka wycofującego się, wykluczonego lub spadkobiercy trwa 2 lata od daty wyjścia za zobowiązania istniejące przed tą datą. W M a r o k k u Centralna Kasa Spółdzielcza, udzielając pożyczek przez spółdzielnie rolnicze, kładzie za warunek albo solidarną odpowiedzialność ich członków albo, jeśli to uzna za wystarczające, odpowiedzialność wszystkich lub niektórych członków zarządu spółdzielni. W P r o t e k t o r a c i e B e c h u a n odpowiedzialność jest nieograniczona, w R o d e z j a c h natomiast P ó ł n o c n e j i P ó ł u d n i o w e j zawsze ograniczona. Obie formy uznaje ustawa na M a u r i t i u s, gdzie odpowiedzialność członka trwa rok od wycofania się.

W A u s t r a l j i w *Nowej Walji Południowej* w zasadzie spółdzielnie powstają na zasadzie odpowiedzialności ograniczonej, spółdzielnie kredytu wiejskiego mogą mieć jednak odpowiedzialność nieograniczoną. W spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością członek odpowiada solidarnie za całość zobowiązań spółdzielni. W razie likwidacji był członek nie odpowiada za zobowiązania spółdzielni, zaciągnięte po jego wycofa-

niu się, za inne zaś odpowiada tylko przez rok po ustąpieniu i tylko wtedy, gdy pozostali członkowie nie są w stanie pokryć długów spółki. W *Queensland* spółdzielnie udziałowe mogą być z odpowiedzialnością ograniczoną do wysokości aktywów lub nieograniczoną, spółdzielnie bez kapitału mają odpowiedzialność nieograniczoną.

ROZDZIAŁ XII.

PODZIAŁ ZYSKÓW.

Podział zysków — jeżeli już zgodzimy się nazywać zyskiem w spółdzielni bilansową różnicę pomiędzy dochodami a wydatkami — jest niemniej ważnem zagadnieniem ustawodawstwa spółdzielczego niż formowanie kapitału własnego albo odpowiedzialność członkowska. Skoro spółdzielczość nie jest jedną tylko z form życia gospodarczego, ale także i przedewszystkiem ruchem moralnym, stosunek jej do zysków, osiąganych z operacji bieżących, musi być zgoła odmienny niż w organizacjach czysto kapitalistycznych. Samo nawet słowo „zysk“ jest w spółdzielczości raczej używane przez analogję do zwykłych operacji handlowych i raczej dla skrócenia będącego praktyczną wygodą, istotą bowiem zasady spółdzielczej jest właśnie walka z korzyściami, jakie automatycznie, przez sam fakt swojego istnienia, daje kapitał. Prostą i powszechnie w spółdzielczości spotykaną konsekwencją tej zasady jest podział nadwyżek dochodów nie w stosunku do włożonego do spółki kapitału, ale proporcjonalnie do obrotów, jakich się ze spółdzielnią dokonało, wychodząc z założenia, że wysokość tych obrotów jest miarą zainteresowania się członka spółdzielnią, pozatem zaś, że przyczyniły się one do rozwoju organizacji.

Dalszą konsekwencją walki z zyskiem kapitalistycznym jest specjalna pieczołowitość, jaką ustawy spółdzielcze otaczają formowanie funduszu zapasowego. Kapitał rezerwowy spotykamy w spółkach wszelkiego rodzaju: cywilnych, akcyjnych, komandytowych, i przymusowe jego tworzenie nie jest inowacją specjalnie spółdzielczą; nigdzie jednak jak w spółdzielczości nie przypisuje mu się tak wielkiej wagi, nie doprowadza do tak wiel-

kich rozmiarów, nie potrąca tak znacznej na ten cel nadwyżki dochodów, co jest skutkiem nie tylko chęci wzmożenia majątku i wartości spółdzielni, ale i mniejszej dbałości o dostarczenie jak największych zysków doraźnych. Sam zresztą charakter funduszu zapasowego w spółdzielniach jest całkiem odmienny, aniżeli w przedsiębiorstwach niespółdzielczych. Tu i tam jest on funduszem, który musi być specjalnie zabezpieczony i nie bierze bezpośredniego udziału w obrotach codziennych, w spółdzielniach jednak — według brzmienia znacznej większości ustaw przynajmniej — przestaje on zupełnie być własnością członków, którzy nie mogą do niego pretendować ani w wypadku wycofania się ze spółdzielni, ani nawet w razie jej rozwiązania. Jest to zatem w całym słowa tego znaczeniu kapitał społeczny.

Odmiernem także jest w spółdzielczości oprocentowanie kapitału własnego spółdzielni, złożonego z udziałów członkowskich. W myśl częstej zasady, traktując prywatny kapitał członków jedynie jako nieuniknione narzędzie działalności i odmawiając mu wszelkich praw własnych, należałoby mu odmówić wszelkiego wynagrodzenia; istotnie niektóre ustawy tak czynią. Przeważnie jednak dokonywa się kompromisu, przyznając udziałom członkowskim pewien procent, jaki reprezentowany w nich kapitał mógłby otrzymać gdzieindziej. Procent ten jest zwykle określony już w samej ustawie, ażeby zapobiec osiągnięciu zbyt wielkich zysków przez członków tą drogą. Z tych samych względów ustawy określają z reguły maximum dozwolonego oprocentowania, a nie minimum, biorąc pod uwagę nie tyle interesy członków, ile interes społeczny.

Różnice w stosowaniu tych zasad w ustawach poszczególnych państw są bardzo znaczne. W żadnym może dziale ustawodawstwa spółdzielczego nie są one tak duże, jak przy podziale nadwyżek dochodów. Wspólnem jest tylko jedno, a mianowicie przepis, że dzieli się t. zw. czysty zysk t. j. różnicę między dochodami a wydatkami z potrąceniem procentów, należnych osobom obcym, podatków, kosztów ogólnych i t. p. Natomiast już uszeregowanie celów, na które przeznaczają się ogólną sumę nadwyżki, jest w różnych ustawach różne: w jednych państwach odlicza się np. przedewszystkiem na fundusz zapasowy, w innych na oprocentowanie udziałów członkowskich.

Ze względu na szczególną wagę sprawy podziału jest ona w większości państw obwarowana bardzo szczegółowymi przepisami: w niektórych — przeważnie pozaeuropejskich — plan podziału podlega nawet zatwierdzeniu władz nadzorczych. Jest rzeczą szczególną, że wręcz przeciwnie w paru państwach, przodujących pod względem rozwoju spółdzielczości, ta sprawa nie mieści się wogóle w ustawach.

Fundusz zapasowy.

Fundusz zapasowy (rezerwowy, przezorności, społeczny) jest także kapitałem własnym spółdzielni, różniącym się tem od udziałowego (zakładowy), że powstaje przeważnie z odliczeń z nadwyżki dochodu nad wydatkami. Odliczenia te bywają w różnych krajach bardzo rozmaitej wielkości od 5% do 75, 80 a nawet 100%, a jako jedyną normę ogólną możnaby stwierdzić, że potrącenia obowiązkowe są wyższe w spółdzielniach bez kapitału, niż w udziałowych, co się łatwo tłumaczy koniecznością stworzenia podstawy do uzyskania kredytu. Wielkość odliczenia, jak również wysokość funduszu zapasowego, ustala najczęściej ustawa, czasem pozostawiając to statutowi w pewnych granicach albo bez żadnych zastrzeżeń. Określenia wysokości potrąceń dotyczą zwykle ich minimum, czasem — znacznie rzadziej — maximum. Niektóre ustawy ustalają też sposób jego przechowywania i określają cele, dla których jest on zbierany. Najczęściej jest on niepodzielny, zarówno podczas pobytu członka w spółdzielni, jak i po opuszczeniu jej; większość ustaw pozostawia mu ten charakter niepodzielności również i po rozwiązaniu spółdzielni, niektóre nawet oznaczają mniej czy bardziej szczegółowo cele, na które ma być po rozwiązaniu przeznaczony. Inne milczą w tej sprawie lub pozwalają go dzielić pomiędzy członków.

W A n g l j i i A u s t r j i tworzenie funduszu rezerwowego nie jest wcale wymagane przez prawo. W Ł o t w i e prawo wogóle nie mówi o podziale zysków, w spółdzielniach bez kapitału i udziałów jednak 20% zysku musi być corocznie przelane na fundusz rezerwowy, którego wysokość określa statut. W E s t o n j i natomiast tworzenie kapitału rezerwowego jest obo-

wiązkowe ustawowo; conajmniej 20% zysków musi iść na ten cel. Spółka sama winna określić, jakie jest minimum tego funduszu; jest on, zarówno jak inne fundusze specjalne, niepodzielny. W Litwie przelewa się na rezerwę 25% czystego zysku, dopóki nie zrówna się ona z kapitałem zakładowym. W Finlandji conajmniej 10% zysku musi być przeznaczzone na fundusz rezerwowy, dopóki nie osiągnie on wysokości oznaczonej statutem. W Niemczech pewna część zysków musi iść na rezerwę, ale prawo nie oznacza jej wysokości. W Belgji potrącać należy conajmniej 5% zysku dopóki rezerwa nie dosięgnie 10% kapitału zakładowego (co stosuje się do wszystkich spółek). W Węgrzech 10% czystego zysku potrąca się na rezerwę, dopóki nie osiągnie ona połowy kapitału nominalnego. We Włoszech tylko 5%. W Grecji — 10% do chwili zrównania z kapitałem zakładowym; fundusz rezerwowy musi być złożony w papierach państwowych w Banku Państwa; w razie rozwiązania spółdzielni fundusz ten przypada prowincjonalnej albo centralnej kasie spółdzielczej dla założenia podobnej spółdzielni. W Jugosławi w spółdzielniach kredytu rolnego po opłaceniu kosztów i procentów zysk przelewany jest na niepodzielny fundusz rezerwowy; w razie rozwiązania spółdzielni przekazywany jest do dyspozycji związku dla spółdzielni, która powstanie w przyszłości. Z zysków związku 75% idzie na fundusz rezerwowy, który w razie rozwiązania przechodzi do dyspozycji dyrekcji kredytu rolnego dla przyszłego związku. W Portugalji w spółdzielniach bankowych rolnych 50% zysku dodaje się do kapitału. W Szwajcarii według projektu spółdzielnie są obowiązane odkładać 5% zysku na rezerwę póki nie osiągnie ona 10% reszty własności spółki. Na Cyprze w spółdzielniach kredytowych wszystkie zyski po oprocentowaniu depozytów idą na fundusz zapasowy, a po rozwiązaniu spółdzielni na cele użyteczności publicznej. We Francji spółdzielnie, które przybrały formę spółek akcyjnych, zobowiązane są odkładać conajmniej 5% czystego zysku na fundusz rezerwowy, dopóki nie osiągnie on 10% kapitału zakładowego; toż samo spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Ze spółdzielni o innych formach prawnych kasy kredytu rolnego, lokalne i regionalne, winny na ten cel

odkładać po opłaceniu procentów od udziałów 75% zysków, dopóki rezerwa nie osiągnie podwójnej wysokości kapitału własnego, po osiągnięciu zaś — 50%. W towarzystwach wzajemnego kredytu 10% na rezerwę, potem oprocentowanie udziałów, a z reszty zysków 75% znowu na rezerwę, dopóki nie dojdzie ona do połowy kapitału zakładowego. W spółdzielniach rolniczych, zwykłych i użyteczności publicznej, statut winien określić sposób tworzenia funduszu rezerwowego specjalnego dla umorzenia zaliczek rządowych; spółdzielnie rolnicze użyteczności publicznej, którym ustawa zezwala na operacje z nieczłonkami, muszą cały zysk z tych operacji pochodzący przelewać na fundusz specjalny. W spółdzielniach tych specjalny fundusz rezerwowy po spłacie pożyczek rządowych może być przekształcony na „fundusz społeczny dla rozwoju”. Taki sam fundusz rezerwowy specjalny winny odkładać spółki rybackie. Banki ludowe tworzą nawet dwa specjalne fundusze rezerwowe dla umarzania zaliczek państwowych zależnie od tego, czy zaliczki te otrzymują na zasadzie ustawy z 1919 czy 1923-go roku. Tak samo związki spółdzielni rzemieślniczych. Co do użycia funduszu rezerwowego towarzystwa wzajemnego kredytu winny go przechowywać na pokrycie re-dyskonta i raz na rok zawiadamiać sąd pokoju swojego okręgu, jak fundusz ten jest umieszczony. W rybackich spółdzielniach kredytowych rezerwa przeznaczona jest na pokrycie pożyczek państwowych; to samo w bankach ludowych z przepisem jak ma być lokowana. W towarzystwach wzajemnego kredytu w razie rozwiązania fundusz rezerwowy i resztę aktów dzieli się pomiędzy członków stosownie do podpisanych przez nich udziałów¹⁾. W spółdzielniach budowlanych część funduszu rezerwowego i połowa zakładowego muszą być w razie rozwiązania prze-lane do innej lub innych spółdzielni budowlanych. W R u m u n j i na rezerwę ustawa nakazuje odliczać 10%, pozatem zaś prze-lewa się na rezerwę i fundusz wychowawczy kwoty należne nie-członkom przy podziale zysków i sumy należne członkom, ale niepodniesione w ciągu 3-ch lat; statut może nawet postanowić,

¹⁾ Zdaniem komentatorów jest to niesłuszne, bo członkowie nie biorący udziału w operacjach, nie składali się na tworzenie funduszu rezerwowego, a członkowie, którzy ubyli wcześniej, otrzymali tylko zwrot samego udziału.

że wszystkie nadwyżki, po uczynieniu należnych potrąceń, przelewa się na rezerwę i cele oświatowe. W razie likwidacji fundusz rezerwowy nie może być dzielony między członków, tylko w całości przekazany na cel spółdzielczy stosownie do postanowienia walnego zgromadzenia. W S o w i e t a c h w spółdzielniach spożywczych niemniej niż 40% czystego zysku przeznacza się na kapitał zakładowy (o jego celach i formowaniu patrz U d z i a ł y, Sowiety). W P o l s c e niemniej niż 10% rocznego zysku przelewa się na fundusz zasobowy, póki nie zrówna się on z sumą wpłaconych udziałów. Statut może ustanowić wyższą granicę i inne jeszcze sposoby zasilania funduszu zasobowego. Wyłącznym celem tego funduszu jest pokrywanie strat bilansowych. Niepodniesione w ciągu 5-ciu lat sumy, przypadające członkom z tytułu podziału nadwyżek, przelewa się również na fundusz zasobowy. Ustawa nie zawiera przepisu, zakazującego dzielić zysk z operacyj z nieczłonkami pomiędzy członków i przekazującego go na fundusz zasobowy. Co do przeznaczenia funduszu zasobowego w razie likwidacji patrz R o z w i ą z a n i e, Polska.

W S t a n a c h Z j e d n o c z o n y c h A m. P. Bingham Act ani inne ustawy stanowe nie wspominają o funduszu rezerwowym. W *New-Hampshire* spółdzielnie kredytowe z rocznych zysków 10% winny przeznaczać na fundusz rezerwowy; walne zgromadzenie na propozycję zarządu może tę sumę zmniejszyć lub zwiększyć, jeżeli fundusz rezerwowy doszedł już do 20% wpłaconego kapitału; wpisowe przelewa się od razu na rezerwę. W K a n a d z i e w spółdzielniach kredytowych podział zysków określa statut, ale conajmniej 10% musi iść na fundusz gwarancyjny do chwili zrównania go z kapitałem udziałowym z dodaniem wkładów. Co do ustaw prowincjonalnych w *Alberta* w ogólnospółdzielczej ustawie niema przepisów co do podziału zysków; w spółdzielniach kredytowych przepisy są ogólnikowe, stwierdzające jedynie istnienie funduszu rezerwowego, który w razie rozwiązania dzielony jest między członków. W *British-Columbia* nie mniej niż 10% idzie na rezerwę dopóki nie osiągnie ona pewnej wysokości; to samo w *Manitoba* póki nie dojdzie do 30% kapitału udziałowego albo wpłaconego wpisowego. W *New-Brunswick* w spółdzielniach do rynekowania ustawa

mówi tylko, że nadwyżka może być przeznaczona na fundusz rezerwowy, jeżeli statut go przewiduje. W *Ontario* maximum przelania na rezerwę może wynosić 20% zysków. W *Quebec* po zrównaniu rezerwy z kapitałem udziałowym należy na ten cel przelewać z zysków 10%; toż samo w *Saskatchewan* póki rezerwa nie dojdzie do 30% wpłaconych udziałów. W *Me k s y k u* w spółdzielniach wszelkiego typu 20% musi iść na fundusz rezerwowy; fundusz ten nie może mieć charakteru gromadzonego zysku pieniężnego, ale pożyteczności ogólnej dla członków, może być np. użyty na opłacenie premij asekuracyjnych na życie członków, na ubezpieczanie ich od wypadków przy pracy i na starość, zbiorowe ubezpieczenia od pożarów, gradu, suszy, chorób, budowę szkół i ochronek i t. p. W razie upadłości fundusz ten, oddzielnie od innych funduszy, musi być przelany do Banku Kredytu Rolnego. Ustawa o rolniczych spółdzielniach wytwórczych nie mówi wyraźnie o funduszu rezerwowym, nakazuje jednak przeznaczać 10% od zysków na potrzeby fermy i 5% na ulepszenia, ciężary i opłaty gminne. W *B r a z y l j i* podział zysków określają tylko własne statuty. W *A r g e n t y n i e* conajmniej 5% musi być odkładane na rezerwę, nie wolno jej jednak powiększać przez wpisowe, o ile statut je przewiduje.

W *J a p o n j i* według ogólnej ustawy $\frac{1}{4}$ nadwyżek musi iść na fundusz rezerwowy, dopóki nie osiągnie on przepisanej przez statut wysokości; spółdzielnie kredytowe muszą mieć fundusz rezerwowy conajmniej równy $\frac{1}{4}$ wkładów; pozatem wysokość funduszu rezerwowego nie powinna być niższa od wysokości kapitału spółki. W razie likwidacji spółdzielni, a nawet przy wystąpieniu, członkowie mają prawo do funduszu rezerwowego, ale nieczłonkowie mają pierwszeństwo. Jeżeli spółdzielnia albo związek pobiera wpisowe od nowych członków albo nowych udziałów, albo jeżeli wycofującym się członkom wypłaca tylko część udziałów, sumy te idą na powiększenie rezerwy. W Centralnej Kasie Spółdzielczej 10% czystych zysków i wpisowe idą na rezerwę. Część zysków może być obrócona na specjalny fundusz rezerwowy albo fundusz emerytalny dla urzędników; specjalny fundusz rezerwowy w zasadzie przeznaczony jest na pokrycie strat, ale za zgodą walnego zgromadzenia mo-

że być użyty na wydatki nadzwyczajne. W *I n d j a c h* (*Bom-baj*) spółdzielnie wytwórcze i zapomogowe („resource societies“) odkładają 25%, a inne spółdzielnie — 10% zysków na fundusz rezerwowy. W spółdzielniach zapomogowych z nieograniczoną odpowiedzialnością, w których niema udziałów, podział zysków następuje dopiero po otrzymaniu ogólnego lub szczegółowego zezwolenia rządu. W spółdzielniach tegoż typu ale z ograniczoną odpowiedzialnością podział zysków może nastąpić dopiero po 10-ciu latach od dnia założenia spółki. Na *C e j l o n i e* 25% zysków idzie na rezerwę; toż samo w *K e d a h*, w *P a l e s t y n i e* i na *M a l a j a c h*.

W *E g i p c i e* w spółdzielniach rolniczych wydziela się z czystego zysku conajmniej 25%, a w razie nieograniczonej odpowiedzialności 75% na fundusz rezerwowy. Jeżeli osiągnie on połowy wpłaconego kapitału, wysokość wpłat może być także zmniejszona do połowy. Jeżeli fundusz rezerwowy spadnie poniżej 25% kapitału społecznego, deficyt musi być pokryty z zysków następnych lat przed rozdziałem ich pomiędzy członków, jeżeli zaś osiągnie podwójnej wysokości kapitału społecznego, tworzy się nadzwyczajny kapitał rezerwowy, umieszczając go w państwowych papierach publicznych. Fundusz rezerwowy może być powiększony przez wpisowe, dary oraz procenty, zwroty i dywidendę, nieodebraną swego czasu przez członków. W *M a r o k k u* zysk ogólny po potrąceniu kosztów ogólnych, wszelkiego rodzaju zobowiązań, procentów od pożyczek, wkładów i kapitału zakładowego, przeznacza się w wysokości $\frac{3}{4}$ na fundusz rezerwowy; kiedy fundusz ten osiągnie wysokości kapitału zakładowego, na dalsze powiększanie go przeznacza się tylko połowę zysków. W spółdzielniach rolniczych nie mniej niż 75% czystego zysku idzie na rezerwę, dopóki nie zrówna się ona z kapitałem zakładowym. W *U n j i P o ł u d n. - A f r y k a* Ń s k i e j kompanje kredytowe winny składać w Banku Ziemijskim i Rolnym fundusz rezerwowy równy conajmniej 25% kapitału zakładowego; fundusz ten może być rozdzielony między członków tylko w wypadku rozwiązania. W *R o d e z j i P ó ł n o c n e j* podział zysków ustala statut. W *A f r y c e P o ł u d n i o w o - Z a c h o d n i e j* fundusz rezerwowy jest dzielony tylko w razie rozwiązania. Na *M a u r i t i u s* 25%

zysków idzie na rezerwę. W P r o t e k t o r a c i e B e c h u a n w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością cały zysk rezerwowy w razie rozwiązania dzieli się między członków.

W A u s t r a l j i w *Queensland* sumę przelewana na fundusz rezerwowy ustala coroczne walne zgromadzenie, nie może ona jednak być mniejsza niż suma proponowana przez zarząd; fundusz ten nie może być dzielony, ale kiedy osiągnie 20% udziałów może być obracany na nowe udziały. W *Nowej Walji Południowej* w spółdzielniach z ograniczoną odpowiedzialnością conajmniej 5% rocznego zysku po potrąceniu amortyzacji odpisuje się na fundusz rezerwowy dopóki nie osiągnie on $\frac{1}{4}$ kapitału społecznego oraz pożyczek i wkładów niespłaconych; w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością cały zysk przelewa się na rezerwę; statut może zezwolić na nabywanie przez spółdzielnię z funduszu rezerwowego udziałów od członków w ilości niewiększej niż $\frac{1}{20}$ wpłaconego kapitału społecznego. W obu typach spółdzielni fundusz rezerwowy może być rozdzielony między członków tylko w razie rozwiązania.

Oprocentowanie udziałów.

W L i t w i e i Ł o t w i e oprocentowanie może wynosić najwyżej 8%. Tak samo w E s t o n j i, gdzie statut może ustanowić niższą normę. W J u g o s ł a w j i procent od udziałów nie może być wyższy od procentu płaconego przez spółdzielnię od wkładów. W S o w i e t a c h w spółdzielniach spożywców nie może przewyższać procentu banku państwowego; procenty od udziałów liczy się tylko za całe miesiące i od udziałów całkowicie opłaconych; sumy należne członkowi, a niepodniesione w ciągu 3-ch miesięcy przelewa się na udział. Walne zgromadzenie może uchwalić przelewanie procentów od udziałów na same udziały, a bonifikacyj na dobrowolne udziały. Na W ę g r z e c h i w e W ł o s z e c h maximum wynosi 5%. We F r a n c j i ogranicza w różnych rodzajach spółdzielczości wysokość oprocentowania — zwykle ustawa lub dekret: w towarzystwach wzajemnego kredytu do 4%, w lokalnych kasach rybackich i spółdzielniach rybackich do 5%, spółdzielniach spożywców i ich związkach, w kasach lokalnych i re-

gjonalnych spółdzielni rolniczych i w spółdzielniach rolniczych użyteczności publicznej, w bankach ludowych, spółdzielniach rzemieślniczych i ich związkach oraz w kasach regionalnych rybackich — do 6%. W robotniczych spółdzielniach kredytowych i w robotniczych bankach spółdzielczych niema żadnych ograniczeń ustawowych, ale statut Banku Spółdzielczego robotniczych stowarzyszeń wytwórczych ustanawia 6% dla nowych udziałów wypuszczonych celem powiększenia kapitału i 3% dla starych. W stowarzyszeniach budowy tanich mieszkań, niezależnie od tego czy są spółdzielniami, czy nie, obowiązuje 6%. Tylko niektóre ustawy — spółdzielni spożywców i ich związków, spółdzielni rzemieślników i ich związków — mówią wyraźnie, że procent od udziałów może być płacony jedynie z zysków; inne mówią to tylko pośrednio albo nie mówią wcale. W R u m u n j i oprocentowanie udziałów nie może przekraczać norm wyznaczonych przez urząd spółdzielczy. W P o l s c e dywidenda od udziałów nie może być więcej niż o 2% wyższą od przeciętnej najwyższej stopy dyskontowej w ciągu roku w Banku Polskim.

W S t a n a c h Z j e d n o c z o n y c h A m. P ó ł n. ogólnopaństwowa ustawa, tycząca spółdzielni rolniczych, Capper - Volstaed Act, nie pozwala przekraczać dywidendzie od akcyj lub kapitału członkowskiego spółdzielni 8% ¹⁾. Ustawa ogólnospółdzielcza ogranicza dywidendę do 6%. Z ustaw stanowych ustawa w *New-Jersey* oznacza tak samo 8% jako maximum dywidendy od udziałów w spółdzielniach z kapitałem, ustawa natomiast o spółdzielniach kredytowych w *New-Hampshire* pozwala z sumy zysków faktycznie zrealizowanych w ciągu roku wypłacać procent od udziałów nie wyższy niż 4%. W K a n a d z i e w *British-Columbia*, *Quebec* i *Saskatchewan* maximum oprocentowania udziałów wynosi 8%, w *Manitoba* — 7%, w *Alberta* — 6%.

¹⁾ Ściśle biorąc ustawa pozwala się zrzeszać osobom zajmującym się rolnictwem pod warunkiem, że każdy członek będzie miał jeden głos albo, że dywidenda nie przekroczy 8% albo przy zachowaniu obu warunków; prócz tego spółdzielnia nie może handlować z nieczłonkami w rozmiarach przekraczających operacje z członkami.

W *I nd j a c h (Bombaj)* najwyższe oprocentowanie może sięgać 10%, w *J a p o n j i* — 6%, a po dojściu funduszu rezerwowego do $\frac{1}{4}$ kapitału zakładowego — 8%. Na *C e j l o n i e* nie może przekraczać 9%, na *M a l a j a c h* — 12%.

W *E g i p c i e* w spółdzielniach rolniczych po potrąceniu na fundusz rezerwowy odlicza się sumę na opłacenie procentów od udziałów, której wysokość ustala statut z zastrzeżeniem, że nie może ona przewyższać 6%. W *M a r o k k u* oprocentowanie udziałów w Kasie Centralnej kredytu rolnego wynosić może najwyżej 5%, w kasach lokalnych nie może przekraczać przeciętnego redyskonta rocznego. W *U n j i P o ł u d n i o w o - A f r y k a ń s k i e j* oprocentowanie, regulowane przez statuty, nie może przekraczać 8%, w *R o d e z j i P o ł u d n i o w e j* — 10%.

W *A u s t r a l j i* w *Queensland* normą ustawową jest 5%, gubernator jednak na wniosek swojej Rady może tę normę zmienić dla nowych spółek. W *Nowej Walji Południowej* w spółdzielniach kredytu wiejskiego z nieograniczoną odpowiedzialnością żadna dywidenda od udziałów nie może być płacona; w innych spółdzielniach nie może przewyższać 8% od wpłaconej na udział sumy.

W niektórych zresztą państwach jak *B u ł g a r j a* albo *A l g i e r* (spółdzielnie rolne) ustawa nie pozwala płacić żadnych sum jako oprocentowania udziałów.

Zwrot nadwyżek.

W *B e l g j i* po potrąceniu kapitału rezerwowego zyski zarówno jak straty dzieli się między członków w połowie w równych częściach, w połowie proporcjonalnie do udziałów. W *A u s t r j i* regulują tę sprawę statuty, ale zysk może być dzielony tylko między członków, którzy wpłacili całe udziały. W *F i n l a n d j i* nieprawidłowy podział zysków może być skarżony w ciągu 10-ciu lat. Jeżeli udział jest zmniejszony przez straty, niewolno wypłacać członkom zysków dopóki straty nie zostaną pokryte; przynajmniej połowa zysku członka musi być przeznaczona na dopełnienie udziału. W *B u ł g a r j i* jedna z poprawek do ustawy zabrania wypłacać z nadwyżek zasiłków

partjom politycznym. W S o w i e t a c h po odliczeniu przepisanych ustawą sum na kapitał zakładowy i oprocentowanie udziałów dzieli się resztę na premje dla członków od nabytych lub oddanych produktów, na kapitały specjalne i na cele kulturalno-oświatowe. W J u g o s ł a w j i w związkach prowincjonalnych spółdzielni kredytu rolnego 25% zysku idzie na zakładanie szkół rolniczych. W S z w a j c a r j i według projektu pozostałość zysków może być użyta na cele publiczne albo podzielona pomiędzy członków proporcjonalnie do dokonanych ze spółdzielnią operacyj. We F r a n c j i większość ustaw zastrzega, że zysk musi być dzielony proporcjonalnie do dokonanych ze spółdzielnią operacyj; nie mówi tego ustawa o kasach kredytu rolnego, wynika to jednak z innych jej postanowień — wyraźnie antykapitalistycznych, jak zakaz płacenia dywidendy, zakaz zwracania wartości udziałów wyższej niż pierwotna, przelewanie kapitału społecznego i rezerw na cele użyteczności publicznej w razie rozwiązania i t. p. Robotnicze spółdzielnie wytwórcze, używające pracy nieczłonków, muszą wypłacać wszystkim robotnikom, pracującym u nich dłużej niż miesiąc, nadwyżki w stosunku do wynagrodzenia do wysokości 25% ogólnej sumy zysków i conajmniej równej wysokości wypłaconej dywidendy od kapitału. Robotnicze spółdzielnie i banki kredytowe a także stowarzyszenia budowy tanich mieszkań nie mają żadnych postanowień co do podziału zysków. Spółdzielnie spożywców mogą obracać część lub całość nadwyżek na cele solidarności społecznej zgodnie ze statutem. Na C y p r z e reszta zysku po potrąceniu rezerwy idzie na oprocentowanie udziałów albo stosownie do postanowień statutu; w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością wymagane jest zatwierdzenie Wysokiego Komisarza. W R u m u n j i poza rezerwą i oprocentowaniem udziałów przeznaczyć należy conajmniej 5% zysków na propagandę, cele wychowawcze, spółdzielcze albo filantropijne; statut postanawia, czy część nadwyżek — najwyżej 12% — ma być przeznaczona na wynagrodzenie zarządu, Komisji Rewizyjnej i pracowników. Resztę nadwyżek dzieli się między członków w stosunku do dokonanych przez nich ze spółdzielnią operacyj. W P o l s c e resztę nadwyżek — po odliczeniu na rezerwę i oprocentowanie udziałów — dzieli się stosownie do postano-

wień statutu, który zresztą może przelać prawo rozporządzania tą sumą na walne zgromadzenie.

W Stanach Zjednoczonych Am. Półn. w *New-Jersey* w spółdzielniach bez kapitału suma pozostała po odłożeniu rezerwy winna być jaknajrychlej podzielona pomiędzy osoby, które miały stosunki ze spółką — członków i nieczłonków w stosunku do dokonanych obrotów, nieczłonkom można jednak zatrzymać przypadającą na nich sumę, jako gwarancję za długi spółdzielni. W spółdzielniach z kapitałem dzieli się zyski także między nieczłonków i członków, po odłożeniu rezerwy i oprocentowaniu udziałów. W spółdzielniach kredytowych w *New Hampshire* z sumy zysków po dokonaniu wymaganych przez ustawę potrąceń wypłaca się dywidendę, do której można dodać niepodzielone zyski z poprzednich lat z zastrzeżeniem, aby ta dodana suma nie przewyższała 20% każdorocznej dywidendy. Dywidendę wypłaca się tylko na akcje całkowicie opłacone. W Kanadzie po dokonanych potrąceniach dzieli się jak wyżej; w *Manitoba* między członków, w *New-Brunswick* tak samo stosownie do dokonanych operacji, w *Ontario* między członków i nieczłonków z tem jednak, żeby zwroty członków nie przewyższały 8%, a nieczłonków były niższe niż członków, w *Quebec* między członków w stosunku do dokonanych operacji z tem jednak zastrzeżeniem, że udziałowiec nie może otrzymać bonifikacji od nabytego towaru o ile został on odstąpiony spółce przez innego udziałowca. W *Saskatchewan* podział zysków między członków — tylko o ile statut na to zezwala. W *Alberta* ustawa nie określa sposobu podziału zysków między członków, w *British-Columbia* po potrąceniu rezerwy i stosownem oprocentowaniu, reszta zysków musi być obrócona na propagandę albo cele ogólne. W Meksyku w rolniczych spółdzielniach wytwórczych 85% zysku idzie do podziału pomiędzy członków według ich własnego postanowienia, w innych spółdzielniach 70% dla członków, 10% dla zarządu. W Argentynie 90% zysku musi być zwrócone członkom: w spółdzielniach spożywców proporcjonalnie do zakupów, w wytwórczych proporcjonalnie do wykonanej pracy, w spółkach zakupów surowych materiałów i sprzedaży wykonanych z nich wyrobów proporcjonalnie do wykonanej roboty,

w spółdzielniach kredytowych proporcjonalnie do wpłaconego kapitału.

W *J a p o n j i* podział pozostałej po obowiązujących potrąceniach nadwyżki może być dokonany proporcjonalnie do udziałów albo dokonanych operacyj; w pierwszym wypadku suma wypłacana członkowi nie może przewyższać 6% jego udziału, w wypadkach specjalnych, o ile to jest przewidziane statutem — 10%. Nadwyżka może być też zużyta na gratyfikacje dla personelu (10%), albo bez ograniczeń przelana na jakiś fundusz specjalny. W *I n d j a c h (Bombaj)* po odłożeniu już na fundusz rezerwowy sum przepisanych ustawą i potrąceniu dywidendy spółdzielnia może przełać do 20% zysków na jakiś cel publiczny, spółdzielczy lub dobroczynny. Fundusze odłożone z zysków spółdzielnia musi przechowywać w rządowej kasie oszczędności, na pewnych pożyczkach, w udziałach spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, w kaucjach w innej spółce, w banku za zezwoleniem rejestratora. Na *C e j l o n i e* zysk dzieli się stosownie do postanowień statutu, w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością za zgodą rejestratora. Tak samo w *P a l e s t y n i e* i na *M a l a j a c h* za zgodą Głównego Sekretarza.

W *E g i p c i e* resztę zysku dzieli się między członków proporcjonalnie do dokonanych operacyj. W *M a r o k k u* w kasach kredytu rolnego zysk pozostały po potrąceniu rezerwy przeznacza się na spłatę zaliczek państwowych i Banku Marokańskiego; dopiero po spłaceniu zaliczek reszta zysku może być podzielona pomiędzy członków w stosunku do dokonanych przez nich z kasą operacyj. W spółdzielniach rolniczych zysk dzieli się między członków na tych samych zasadach. W *A f r y c e P o ł u d n i o w o - Z a c h o d n i e j* i w *P r o t e k t o r a c i e B e c h u a n* w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością zysk nie może być dzielony między członków nawet w formie bonifikacyj z wyjątkiem rozwiązania spółki.

W *A u s t r a l j i* w *Nowej Walji Południowej* do 10% zysku, o ile statut zezwala, może być zużyte na cele dobroczynne, propagandę spółdzielczości albo inne cele użyteczności publicznej. Resztę zysku przeznacza się na dywidendę, bonifikacje albo zwroty członkom; może też być ona zapisana częściowo na

rachunek pracowników albo osób mających kwalifikacje na członków proporcjonalnie do pensyj albo bonifikacyj czynionych członkom do wysokości minimalnego udziału członkowskiego, który te osoby mogą w ten sposób nabyć; nie wyklucza to normalnych gratyfikacyj.

ROZDZIAŁ XIII.

WALNE ZGROMADZENIE.

Ze wszystkich organów spółdzielni ten jest niewątpliwie najbardziej suwerennym. Wprawdzie zarówno samo funkcjonowanie walnego zgromadzenia, jak wogóle działalność a zwłaszcza organizacja spółdzielni, ujęte są w normy przepisów ustawowych, wchodzących w drobne nawet szczegóły ich życia i pozostawiające niewielkie pole dla swobodnego uznania członków; to wszystko jednak, co pozostawione jest wolnej decyzji spółki, cały jej pozatem rozwój i natężenie działalności, zależne są od woli i postanowień walnego zgromadzenia. Sprawuje ono nadzór nad działalnością innych organów spółki, powołuje je i odwołuje dowolnie, uchwała budżet, który zakreśla ramy działania organizacji i zatwierdza sprawozdania, które ustalają, jak dalece wola jego została wykonaną, wchodzi w konkretne nieraz szczegóły rządzenia spółką — ustala wysokości kredytów, jakie mogą być przyznawane, decyduje zwykle o zaciąganiu przez spółdzielnię większych pożyczek, nabywaniu i zbywaniu nieruchomości albo hipotecznem ich obciążaniu, zmienia statut, który jest wewnętrzną konstytucją zrzeszenia, ustanawia podział zysków, samo powstanie i rozwiązanie spółki zależy wyłącznie od niego. Wprawdzie postanowienia walnych zgromadzeń podlegają wszędzie kontroli władz nadzorczych, ale kontrola ta ma z reguły na oku jedynie zgodność uchwał z ustawami i ze statutem, ich legalność a nie celowość. Wyjątkiem, rzadko zresztą spotykanym, jest konieczność zatwierdzania przez władze postanowień walnych zgromadzeń, dotyczących podziału zysków (patrz wyżej — **P o d z i a ł z y s k ó w**, Cejlon, Palestyna, Malaje), oraz zatwierdzenie niektórych uchwał spółdzielni rolniczych w Japonji.

Przepisy dotyczące samej organizacji walnych zgromadzeń w spółdzielniach są naogół naśladownictwem analogicznych przepisów w spółkach cywilnych i akcyjnych. Tu i tam mają one na celu zapobieżenie decyzjom zbyt pośpiesznym, lub nieopatrznym, wymagając z tych względów uprzedniego zawiadomienia członków o przedmiotach, które będą na zgromadzeniu podlegały rozpatrzeniu i uchwałom, nie pozwalając wnoszenia nowych spraw bez uprzedzenia we właściwym terminie, żądając kwalifikowanej większości przy decyzjach szczególnie ważnych, określając pozatem obowiązujący termin i sposób zwoływania zgromadzeń, chroniąc prawa mniejszości przed majoryzacją przez większość i t. p.

Różnice, wynikające z samej ideologii spółdzielczej, są dwie. Pierwszą jest zakaz brania udziału w walnym zgromadzeniu przez pełnomocnika, drugą — sięgającą najgłębszych podstaw koncepcji spółdzielczej — prawo równego głosu dla wszystkich członków bez względu na kapitał, jaki wnieśli do spółki, ani na obroty, jakich z nią dokonali. Żadna z tych zasad nie jest stosowana powszechnie. Większość ustaw dopuszcza głosowanie przez pełnomocnictwa; nawet te, które tego zakazują, muszą czynić wyjątki dla członków - osób prywatnych albo członków niesamodzielnych prawnie (niepełnoletni, ubezwłasnowolnieni, znajdujący się pod upadłością). Bardziej stosowana jest zasada: jeden człowiek — jeden głos, ale i tu w niektórych państwach ustawy albo pozostawiają tę sprawę do uznania statutu, albo wręcz wprowadzają pluralność w głosowaniu. Trzecią odrębnością spółdzielni, wynikającą już nietylko z ich ideologii, ile ze względów czysto praktycznych, z wielkiej mianowicie liczebności ich członków jest zastępowanie walnych zgromadzeń równoprawnymi zgromadzeniami delegatów, albo rozdzielanie walnego zgromadzenia na kilka mniejszych zgromadzeń formowanych na częściach terytorjum, na którym spółka działa, i obierających delegatów na zgromadzenie ogólne. Osobliwością tego działu ustawodawstwa spółdzielczego, jest prawo pisemnego głosowania w amerykańskich spółdzielniach rolniczych i w Japonii. Z reguły walne zgromadzenie zwołuje zarząd albo inny organ spółdzielni (rada nadzorcza), upoważniony do tego przez statut. Pozostawienie jednak wyłącznie w rękach zarządu, wzglę-

dnie jednego organu, prawa zwołania najwyższego organu spółdzielni, byłoby silnem skrępowaniem możliwości wypowiedzania się ogółu członków. Dlatego wszystkie niemal ustawy nadają prawo zwołania walnego zgromadzenia komisji rewizyjnej, radzie nadzorczej, a nawet pewnej, zwykle dość nieznacznej, ilości członków.

W A n g l i i $\frac{1}{10}$ członków albo 100 członków, o ile spółdzielnia liczy ich więcej niż 1.000, może zażądać przez Biuro rejestracyjne zwołania nadzwyczajnego zgromadzenia walnego albo wyznaczenia kontrolerów dla zbadania działalności spółdzielni; żądający muszą podać wiarogodne powody i odpowiedzialni są za ewentualne koszty zwołania. Takie nadzwyczajne zgromadzenie ma prawa równe prawom zwykłych zgromadzeń, z tą tylko różnicą, że może wybrać przewodniczącego, nie licząc się z postanowieniami statutu. W N i e m c z e c h w spółdzielniach liczących 1.500 do 3.000 członków, walne zgromadzenia mogą, a w spółdzielniach liczących ponad 3.000 członków powinny być zastępowane przez zgromadzenia delegatów członków, którzy także muszą być członkami; sposób ich obioru określa statut. Inne szczegóły dotyczące walnych zgromadzeń analogiczne są do przepisów o zgromadzeniach w spółkach akcyjnych. 10% członków (statut może tę liczbę zmniejszyć jeszcze), może zażądać zwołania walnego zgromadzenia i umieszczenia pewnych spraw na jego porządku dziennym. Jeżeli zarząd i komisja rewizyjna nie zadosyćczynią temu żądaniu, trybunał może upoważnić członków mniejszości do zwołania zgromadzenia na własną rękę. Każdy członek ma jeden głos. Nikt nie może głosować w cudzem imieniu z wyjątkiem głosujących za osoby prawne, nieletnich i kobiety (w praktyce to ostatnie nie stosowane już). W H o l a n d j i, dopuszczającej również istnienie zgromadzenia delegatów, zasada jednego głosu może być zmieniona przez statut, tak samo w B e l g j i. W S z w a j c a r j i zwoływanie walnych zgromadzeń nie jest obowiązujące i może być zastąpione w jakiś inny sposób. Jeżeli statut przewiduje walne zgromadzenia, zwoływanie ich należy do zarządu, o ile nie jest wymienione inne ciało. 10% członków albo 3 członków w spółdzielniach zrzeszających mniej niż 30 osób, może żądać zwołania walnego zgromadzenia. O ile statut nie stanowi inaczej, obo-

wiązuje zasada równości głosów; statut może też przewidywać wypadki, w których wymagana jest większość kwalifikowana. Według projektu każdy człowiek może, prócz swojego, mieć jeden głos z upoważnienia. W C z e c h o s ł o w a c j i w wielkich spółdzielniach oddziały spółki mogą wysyłać delegatów na walne zgromadzenie (zwykle 1 na 100 lub 150 członków); tacy delegaci mogą być obierani na 3 do 5 lat; w spółdzielniach spożywczych zwykle obowiązuje równość głosów. W S z w e c j i musi się mieścić w statucie nietylko sposób zwoływania walnego zgromadzenia, ale i sposób zawiadomienia członków oraz termin doręczania im zawiadomień. Każdy członek musi mieć głos na walnym zgromadzeniu i tylko jeden głos; pozatem, o ile statut nie stanowi inaczej, głosować zastępczo można tylko za jedną osobę. Zmiana statutu i rozwiązanie spółdzielni muszą być uchwalone przez wszystkich członków, albo przynajmniej przez $\frac{2}{3}$ członków. Żądać zwołania nadzwyczajnego zgromadzenia może 10% członków lub mniej, jeżeli statut zezwala. W razie odmowy ze strony zarządu, zgromadzenie zwołuje władza państwowa. W E s t o n j i walne zgromadzenie musi być zwołane przez zarząd najpóźniej w cztery miesiące po zakończeniu okresu operacyjnego dla zatwierdzenia sprawozdania. Nadzwyczajne walne zgromadzenia mogą być zwoływane przez zarząd z jego inicjatywy, albo na żądanie rady nadzorczej, komisji rewizyjnej lub 10% członków; gdyby zarząd nie zadosyćczynił żądaniu tych ciał w ciągu 2 tygodni, zwołuje walne zgromadzenie rada, a w braku jej komisja rewizyjna. Jeżeli spółdzielnia liczy więcej niż 300 członków, walne zgromadzenie decyzją $\frac{2}{3}$ głosów może przenieść swoje prawa w całości lub częściowo na zgromadzenie delegatów. Ilość delegatów, długość ich mandatu, granice działania i sposób wybierania, muszą być określone przez statut. Każdy członek ma jeden głos, którego nie można przekazać. Poza zwykłymi uprawnieniami walne zgromadzenie rozstrzyga też spory wynikłe z pretensyj członków do zarządu lub komisji rewizyjnej. W walnym zgromadzeniu mogą też brać udział z głosem doradczym osoby nie będące członkami stowarzyszenia na zaproszenie zarządu lub rady. W Ł o t w i e w spółdzielniach liczących więcej niż 300 członków walne zgromadzenie może być zastąpione przez zgromadzenie delegatów. Walne zgromadzenie

musi być zwoływane raz na rok przez zarząd, a może być zwoływane przez radę nadzorczą, komisję rewizyjną albo $\frac{1}{10}$ członków. W F i n l a n d j i walne zgromadzenie może być zastąpione przez zgromadzenie delegatów obrane systemem proporcjonalnych wyborów; szczegóły określa statut, który może stosować proporcjonalność także i przy innych wyborach. Spółki, które są członkami spółdzielni, głosują przez delegatów, nieletni przez opiekunów, kobiety zamężne dopiero od 1918 mogą głosować same. Głosować z upoważnienia można tylko wtedy, jeżeli statut to przewiduje; pozatem każdy członek ma jeden głos. Jeżeli jednak większość członków stanowią inne spółdzielnie lub spółki, statut może im przyznawać więcej niż jeden głos. Zmiany statutu, istotne zmiany celów spółdzielni albo uchwała o łączeniu się ze spółdzielnią, w której jest przewidziana dopłata, lub rozwiązanie spółdzielni, muszą być uchwalone większością $\frac{3}{4}$ obecnych pod warunkiem takiej samej uchwały na następnym zgromadzeniu; mniejsza ilość głosów mogłaby być wystarczająca tylko wówczas, jeżeli motyw proponowanej uchwały jest przewidziany przez prawo. Uchwały o ograniczeniu prawa wycofywania się członków i powiększeniu udziałów nie obowiązują członków, którzy są temu przeciwni i którzy mogą natychmiast wystąpić ze spółdzielni, nawet jeżeli statut na to nie zezwala. Walne zgromadzenie może i musi być zwołane na żądanie 10% członków; gdyby zarząd temu żądaniu odmówił, gubernator może upoważnić członków żądających tego do zwołania samym walnego zgromadzenia; nawet jeden człowiek może żądać zwołania, jeżeli spółdzielnia dopuściła się czynu nielegalnego. W A u s t r j i spółdzielnie mające co najmniej 1.000 członków, mogą walne zgromadzenia zastępować zgromadzeniami delegatów wybranych na termin nie dłuższy niż 12 miesięcy; sposób ich obierania nie potrzebuje być określony w statucie. Osoby, którym statut porucza zwoływanie walnych zgromadzeń, podlegają karze za niespełnienie tego obowiązku. 10% członków może żądać zwołania nadzwyczajnego zgromadzenia. Na zgromadzeniu każdemu przysługuje tylko jeden głos, o ile statut nie stanowi inaczej; ilość głosów osób prawnych musi być określona statutem. Można uchwalać tylko sprawy umieszczone w porządku dziennym z wyjątkiem uchwały zwołania nadzwyczajne-

go walnego zgromadzenia. Do prawomocności uchwał, o ile statut nie stanowi inaczej, potrzeba $\frac{1}{10}$ ogółu członków na zgromadzeniu w pierwszym terminie. Uchwały dotyczące udziałów i zmiany odpowiedzialności członków wymagają większości $\frac{2}{3}$ głosów przy obecności conajmniej $\frac{1}{3}$ członków. Uchwały dotyczące powiększenia udziałów albo odpowiedzialności członków są nieobowiązujące dla nieobecnych, albo głosujących przeciwko nim przed końcem zgromadzenia, jeżeli zgłoszą chęć wystąpienia w ciągu 15 dni. W Węgrych walne zgromadzenie musi się odbyć przynajmniej raz na rok; nadzwyczajne zgromadzenia odbywać się mogą także na żądanie jednego lub więcej członków dysponujących conajmniej $\frac{1}{10}$ kapitału spółki. Protokoły walnego zgromadzenia muszą być w przepisany terminie złożone w Biurze rejestracyjnym. Uchwały dotyczące zmiany statutu, rozwiązania spółki albo połączenia z inną spółdzielnią są ważne dopiero po wniesieniu do rejestru handlowego. Zasada jednego głosu jak w Austrii, w spółdzielniach kredytowych absolutna. W Bułgarii zwyczajne walne zgromadzenie musi być zwołane w 3 miesiące po zakończeniu okresu operacyjnego. Nadzwyczajne może być zwołane przez zarząd, przez komisję rewizyjną albo przez sąd na żądanie $\frac{1}{10}$ członków. Zwołuje się walne zgromadzenie przez pisemne zawiadomienia wysłane 8 dni przed zgromadzeniem. Do ważności uchwał potrzeba obecności $\frac{1}{4}$ członków. Przy zmianie statutu, albo do rozwiązania potrzebna większość $\frac{2}{3}$. Prawo głosów równe dla wszystkich. Sąd może unieważnić uchwały walnego zgromadzenia, jeżeli są niezgodne z prawem. W Grecji każdy członek ma równy głos; w spółdzielniach z ograniczoną odpowiedzialnością jednak statut może przyznawać drugi głos członkom, którzy mają więcej niż 5 udziałów. We Francji w spółdzielniach założonych na podstawie ustawy 1867 r. walne zgromadzenia ważne są przy obecności 25% kapitału, przy zmianie statutu 50%; przy zmianach podstawowych cech spółki wymagana jest jednomysłność (w praktyce przepisy te rzadko są uwzględniane). Według specjalnych ustaw spółdzielczych równy głos dla każdego zastrzeżony jest tylko w spółdzielniach spożywców i rzemieślniczych. W spółdzielniach rybackich zastrzega to statut wzorowy. W rolniczych, zwykłych i interesu kolektywnego, przewidziane są gło-

sy dodatkowe (3 do 5), w bankach ludowych i w towarzystwach wzajemnego kredytu do 10. O ile statuty nie określają maksymalnej ilości głosów, obowiązuje zasada jednego głosu. W lokalnych kasach kredytu rolnego jeden głos, w regionalnych członkowie indywidualni jeden głos, zbiorowi do 5. W kasach kredytu morskiego, lokalnych i regionalnych, proporcjonalnie do udziałów, ale maximum 4 głosy. W spółdzielniach i bankach robotniczych, które muszą być spółkami akcyjnymi lub komandytowymi i jako takie uzależniać ilość głosów od posiadanego kapitału, można statutowo ograniczać ilość głosów z wyjątkiem walnych zgromadzeń, na których ma być zmieniany statut. Co się tyczy związków, w związkach spółdzielni spożywców członkowie indywidualni mają zawsze tylko jeden głos, członkowie kolektywni mogą mieć głosy dodatkowe proporcjonalnie do ilości członków każdej spółdzielni, albo do dokonanych ze związkiem operacyj. W rzemieślniczych związkach spółdzielczych spółdzielnie rzemieślnicze mają głosy dodatkowe proporcjonalnie do ilości członków, natomiast towarzystwa wzajemnego kredytu i związki zawodowe, które również mogą być członkami związku spółdzielni rzemieślniczych, mają narówni z osobami fizycznymi tylko po jednym głosie. Ustawy nie zabraniają głosowania z upoważnienia. Dekret 1923 żąda tylko, aby statuty spółdzielni spożywców i związków spółdzielni rzemieślniczych zastrzegały, że udzielić upoważnienia do głosowania można tylko członkowi i że maximum głosów w ten sposób zebranych może być 5; nie tyczy to oczywiście głosów delegatów spółdzielni — członków. Quorum w spółdzielniach, istniejących jako spółki akcyjne, albo jako spółki z ograniczoną odpowiedzialnością ustala się według reprezentowanego kapitału. W spółdzielniach i związkach rolniczych oraz spożywczych natomiast ustawy zgodnie z duchem spółdzielczości żądają quorum osób a nie kapitałów. W wielkich spółdzielniach spożywców ustawa zezwala na dwustopniowe walne zgromadzenia przez urządzenie zgromadzeń oddziałów. W S o w i e t a c h w spółdzielniach spożywców walne zgromadzenie zwołuje zarząd nie mniej niż 4 razy do roku, z tych jedno najpóźniej 1 grudnia. Na żądanie komisji rewizyjnej, albo $\frac{1}{10}$ członków, zarząd obowiązany jest w ciągu dwóch tygodni zwołać walne zgromadzenie. W przeciwnym razie zwołuje komi-

sja rewizyjna. O miejscu i czasie walnego zgromadzenia zarząd zawiadamia członków obwieszczeniami rozwieszonymi najdalej 3 dni przed zgromadzeniem w sklepach spółdzielni. Walne zgromadzenie ważne jest przy obecności conajmniej $\frac{1}{3}$ członków. Jeżeli zgromadzenie nie odbędzie się wobec braku quorum, zarząd zwołuje najdalej po dwóch tygodniach, a najrychlej po tygodniu inne walne zgromadzenie z tym samym porządkiem dziennym i to zgromadzenie ważne jest już przy każdej ilości członków. Walne zgromadzenie otwiera prezes zarządu albo osoba zastępująca go, a jeżeli zwołuje je komisja rewizyjna — jej przedstawiciel, ale ani członkowie zarządu i komisji rewizyjnej, ani funkcjonariusze spółki nie mogą przewodniczyć ani zastępować przewodniczącego na zgromadzeniu. Wnioski członków muszą wpływać przez zarząd i o ile tyczą nowych wyborów, muszą wpłynąć conajmniej tydzień przed walnym zgromadzeniem i być umieszczone w zawiadomieniach. Każdy członek ma jeden głos i głos ten nie może być przekazany; o głosowaniu członków zbiorowych ustawa nic nie mówi i nie przewiduje ich zresztą zupełnie. Mogą natomiast brać udział w walnym zgromadzeniu z głosem doradczym osoby zaproszone przez zarząd albo komisję rewizyjną, jak również delegaci związku, do którego spółdzielnia należy. Głosowanie jest jawne, uchwały zapadają zwykłą większością głosów z wyjątkiem zmiany statutu, wyłączenia członka, zamiany walnych zgromadzeń na zgromadzenia delegatów, likwidacji spółdzielni i przedterminowego usunięcia członka zarządu albo komisji rewizyjnej, w których to sprawach potrzeba $\frac{2}{3}$ głosów przy obecności conajmniej $\frac{1}{3}$ członków; dopiero na 4-em z rzędu zgromadzeniu można te sprawy uchylać przy każdej ilości członków. W ciągu 3 dni każdy członek może zgłosić do protokołu swoje odrębne zdanie. Wzamin walnych zgromadzeń spółdzielnie spożywców mogą mieć zgromadzenia delegatów. W tym celu odbywają się naprzód zgromadzenia okręgowe conajmniej 2 razy na rok, w tem jedno 2 tygodnie przed zgromadzeniem delegatów. Członkowie spółdzielni danego okręgu zawiadamiani są w tym celu przynajmniej 3 dni przed zgromadzeniem, które zwołuje zarząd, komisja rewizyjna albo $\frac{1}{10}$ członków. Zgromadzenie okręgowe ważne jest, jeżeli zbierze się conajmniej $\frac{1}{5}$ członków, zamieszkałych w danym okrę-

gu. W razie braku quorum następne zgromadzenie, ważne przy każdej ilości członków, odbywa się najwcześniej nazajutrz, najpóźniej za 3 dni. Zagaja je członek zarządu, który jednak nie przewodniczy. Zgromadzenie okręgowe wybiera członków zgromadzenia delegatów, rozpatruje sprawozdanie zarządu spółdzielni i delegatów na zgromadzenie, zastanawia się nad potrzebami swojego okręgu i wybiera w tym celu komisję. W zgromadzeniu delegatów biorą również udział z głosem decydującym członkowie zarządu, rady i komisji rewizyjnej z wyłączeniem spraw dotyczących ich osobiście. Zgromadzenie ważne jest przy obecności $\frac{1}{2}$ delegatów, o ile zaś nie dojdzie do skutku, w następnym terminie przy każdej ilości. Jednak w sprawach tyczących zmiany statutu, wykluczenia członków, przedwczesnego usunięcia członka zarządu, rady lub komisji rewizyjnej, zmiany norm udziału delegatów wokręgowych w zgromadzeniu i likwidacji spółdzielni uchwały są ważne przy obecności połowy delegatów albo na czwartym zgromadzeniu, jeżeli uprzednie nie doszły do skutku dla braku quorum. W zgromadzeniach związków regionowych spółdzielnie-członkowie uczestniczą przez wysyłanie delegatów po jednym od pierwszych 200 członków i po jednym od każdych następnych 100 z tem, że żadna spółdzielnia nie może mieć mniej niż jednego i więcej niż 50 delegatów. Zawiadomienia o zgromadzeniach muszą być rozsyłane conajmniej 2 tygodnie przedtem. Dla quorum potrzeba przynajmniej po jednym delegacie od połowy spółdzielni, o ile zaś chodzi o zmianę statutu, likwidację związku albo wykluczenie członka, quorum wynosi przynajmniej po jednym członku od $\frac{2}{3}$ spółdzielni. W razie braku quorum następne zgromadzenie po 2 tygodniach ważne jest przy każdej ilości członków z wyjątkiem spraw wyżej wymienionych, do których decydowania potrzebna jest obecność delegatów przynajmniej połowy spółdzielni. Analogiczne postanowienia, z różnicą tylko norm cyfrowych, stosuje się do walnych zgromadzeń związków krajowych i centralnych państwowych. Na C y p r z e w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością każdy członek ma jeden głos, z ograniczoną zależnie od statutu; w spółdzielniach kredytowych obowiązuje zawsze równość głosów. W R u m u n j i zwyczajne walne zgromadzenia muszą być zwoływane raz na rok, najpóźniej 15

kwietnia. O ile statut nie stanowi inaczej zwołuje prezes, wiceprezes albo dyrekcja (p. Z a r z ą d). Te same osoby zwołują nadzwyczajne walne zgromadzenia, bądź z własnego uznania bądź na żądanie komisji rewizyjnej albo $\frac{1}{10}$ członków; gdyby nie zwołały uczyni to przez swego delegata właściwa władza nadzorcza. O ile statut nie przewiduje inaczej walne zgromadzenie musi być obwieszczone 15 dni przed terminem. Bilans i sprawozdania komisji rewizyjnej muszą być złożone do dyspozycji członków conajmniej 10 dni przed dniem zgromadzenia. Walne zgromadzenie jest ważne tylko w razie obecności conajmniej $\frac{1}{3}$ ogółu członków uprawnionych do głosowania, o ile statut nie żąda większej liczby. O ile taka ilość członków się nie zgromadzi następne walne zgromadzenie z tym samym porządkiem dziennym odbywa się w terminie oznaczonym w statucie, nie dłuższym jednak niż 15 dni. Zmiana rodzaju działania i likwidacja spółki wymaga obecności conajmniej połowy członków i uchwały większością conajmniej $\frac{2}{3}$ obecnych; połączenie z inną spółdzielnią może nastąpić przez uchwałę $\frac{2}{3}$ obecnych na zgromadzeniu składającym się conajmniej z $\frac{1}{3}$ ogółu członków. Walne zgromadzenie stanowi między innymi o wysokości sumy, do której spółdzielnia może się zaangażować, o najwyższej wysokości pożyczki, jaką członek może otrzymać (lub o ile statut zezwala nieczłonek), o sposobie wycofywania się członków, o odwołaniach osób nieprzyjętych przez zarząd na członków, o akcji sądowej przeciwko członkom zarządu i in. Uchwała walnego zgromadzenia może być zaprotestowana w ciągu 15 dni u właściwych władz nadzorczych przez członków, którzy na walnym zgromadzeniu zgłosili votum separatum albo usprawiedliwili swoją nieobecność albo jeśli zwołanie walnego zgromadzenia nie odpowiadało przepisom lub sprawa, w której uchwała zapadła, nie była umieszczona na porządku dziennym. Władza nadzorcza może anulować uchwałę i zwołać nowe walne zgromadzenie; decyzja jej musi zapaść w ciągu 15 dni, narazie zaś uchwała może być przez nich zawieszona. Decyzję anulującą wpisuje się do rejestru spółdzielczego w sądzie pokoju, o ile była tam uprzednio wpisana kwestjonowana uprzednio uchwała. Każdy członek ma jeden głos; o ile ktoś nie może dla uprawnionych powodów wziąć udziału w walnym zgromadzeniu osobiście,

może głosować przez pełnomocnictwo, udzielone jednemu członkowi, nikt jednak nie może mieć więcej pełnomocnictw niż jedno. Walne zgromadzenie może być zastąpione przez zgromadzenie delegatów, jeżeli teren działalności spółdzielni obejmuje więcej niż 3 gminy, albo jeżeli spółdzielnia liczy więcej niż 1.500 członków. Za świadome wpisanie do protokołu fałszywych uchwał albo za odmowę bez usprawiedliwionych powodów zapisania powziętych uchwał albo odmowę zredagowania i podpisywania ich członkowie prezydium podlegają karze do 10.000 lei.

W P o l s c e o ile statut nie stanowi inaczej, wolne zgromadzenie zwołuje zarząd najpóźniej w 6 miesięcy po upływie roku obrachunkowego. Prócz tego organ uprawniony do zwoływania walnego zgromadzenia musi je zwołać na żądanie innego organu spółdzielni, związku rewizyjnego, do którego spółdzielnia należy, Rady spółdzielczej albo $\frac{1}{10}$ ogółu członków (statut może tę liczbę powiększyć). W tym wypadku walne zgromadzenie musi być zwołane najpóźniej w 6 tygodni od dnia zażądania; o ile to nie nastąpi, walne zgromadzenie może zwołać organ, który zwołania zażądał, związek rewizyjny albo Rada spółdzielcza. Część członków, która żądała zwołania, może się w tym wypadku zwrócić do związku lub do Rady, jeżeli spółdzielnia nie jest związkowa. O czasie, miejscu i porządku obrad członkowie muszą być zawiadomieni conajmniej na tydzień przed walnym zgromadzeniem w sposób oznaczony w statucie. Miejszem obrad winna być siedziba spółdzielni lub miejsce wskazane przez poprzednie walne zgromadzenie. Kto ma prawo żądać zwołania walnego zgromadzenia ma również prawo żądać umieszczenia na porządku dziennym pewnych spraw, byleby zawiadomił o tem kogo należy w terminie miesięcznym przed walnym zgromadzeniem, o ile statut nie oznaczy innego terminu. Członkowie mogą brać udział w walnych zgromadzeniach tylko osobiście z wyjątkiem osób nie mogących samodzielnie przystępować do spółki albo osób prawnych. Pełnomocnik może zastępować tylko jednego członka. Każdy członek ma jeden tylko głos z wyjątkiem spółdzielni, które są członkami innych spółdzielni. Członkowie nie biorą udziału w głosowaniach dotyczących ich osobiście jak naprz. uwolnienie ich od zobowiązań, od odpowiedzialności za wyrządzoną spółdzielni szkodę, wyznaczenie wynar-

gromadzenia, odwołanie z urzędu. Uczestniczą w walnych zgromadzeniach z urzędu z głosem doradczym: przedstawiciel związku rewizyjnego, do którego spółdzielnia należy, a w spółdzielniach niezwiązkowych przedstawiciel Rady spółdzielczej. Quorum i sposób obradowania określa statut, zarówno jak zwołanie następnego zgromadzenia o ileby pierwsze nie doszło do skutku dla braku quorum; o ile statut milczałby w tej sprawie walne zgromadzenie należycie zwołane byłoby ważne bez względu na ilość obecnych, a uchwały zapadałyby zwykłą większością z wyjątkiem odwołania członków rady nadzorczej, zmiany statutu i rozwiązania spółdzielni, w których to sprawach wymagana jest uchwała większością $\frac{3}{4}$ zgromadzonych. Protokół zgromadzenia wpisany do specjalnej księgi winien zawierać zarówno uchwały jak sprzeciwy, podpisany być przez przewodniczącego zgromadzenia i osoby oznaczone w statucie, dostępnym dla wszystkich członków i zakomunikowanym związkowi rewizyjnemu względnie Radzie spółdzielczej. Uchwały walnego zgromadzenia można zaskarżyć w ciągu 6 tygodni do właściwego sądu okręgowego, z powodu niezgodności ich z prawem albo statutem. Skarżyć może członek, który na walnym zgromadzeniu zgłosił sprzeciw, albo nieprawnie nie był na nie zaproszony, albo gdy zgromadzenie zostało zwołane wbrew przepisom ustawy lub statutu lub gdy uchwała zapadła w sprawie nie umieszczonej na porządku dziennym. Mogą też skarżyć zarząd lub rada nadzorcza albo ich członkowie, o ile mogliby ulec karze za wykonanie uchwały, albo stać się odpowiedzialni przed spółdzielnią, związkiem rewizyjnym lub Radą spółdzielczą. Jeżeli zaskarżona uchwała została wciągnięta do rejestru, zarząd winien zgłosić odpis wyroku dla jej unieważnienia. W razie oddalenia skargi skarżący odpowiadają solidarnie przed spółdzielnią za wynikłą stąd szkodę. Statut może zawierać przepis, że w spółdzielniach liczących ponad 500 członków mocą specjalnej uchwały walne zgromadzenie, może być zastąpione przez zgromadzenie delegatów wybranych z pośród członków. Statut określi ilość przedstawicieli, nie mniejszą niż 30, czas trwania ich mandatu, nie dłuższy niż 3 lata, oraz warunki biernego prawa wyborczego. Członkowie zarządu i rady nie mogą być równocześnie delegatami. Sposób obioru zarówno jak sposób zmiany tego sposobu

określa walne zgromadzenie, które jest też jedynie władne zmienić postanowienie statutu dotyczące zgromadzeń delegatów. Poza tem przepisy ustawy i statutu o walnych zgromadzeniach stosują się tak samo do zgromadzeń delegatów. Zmianę postanowień statutu o walnem zgromadzeniu może zgromadzenie delegatów uchwalić z tym tylko dodatkiem, że zmiana ta stosuje się wyłącznie do zgromadzeń przedstawicieli.¹⁾

W Stanach Zjednoczonych Am. Półn. statut spółdzielni rolniczych w *Kentucky* (Bingham Act) prototyp statutów analogicznych spółdzielni w innych stanach, musi przewidywać zwołanie jednego lub kilku zwyczajnych walnych zgromadzeń rocznie. Poza tem zarząd ma prawo z inicjatywy własnej lub na żądanie 10% ogółu członków zwoływać zgromadzenia nadzwyczajne w każdym czasie. Zawiadomienia o zgromadzeniach muszą być przesyłane do członków przynajmniej 10 dni przed ich terminem, statut zresztą może stanowić, że bezpośrednio zawiadomienia te mogą być zastąpione przez ogłoszenia umieszczane w którejś z poczytnych gazet wychodzących w miejscowości, gdzie się mieści siedziba spółki. Poza czasem, miejscem i sposobem zwoływania oraz prowadzenia walnych zgromadzeń statut powinien określać ilość członków niezbędną dla ich ważności, liczbę członków zarządu, którzy mają brać udział w zgromadzeniu, sposób, formę i skutki głosowań, oraz prawo członków do głosowania przez pełnomocników drogą pisemną. W innych stanach postanowienia ustaw dotyczące walnych zgromadzeń są niemal identyczne z tą tylko różnicą, że w niektórych stanach głosowanie przez pełnomocnictwo nie jest dozwolone; tak np. w *New-Jersey*, kumulować głosów nie można, ale nieobecni członkowie mogą składać swe głosy u sekretarza albo innego urzędnika spółdzielni; głosy te są ważne tylko w danej sprawie i na danem posiedzeniu. W *Lwizjanie* jak

¹⁾ Ten przepis ustawy w zestawieniu z jej postanowieniem, że zmianę przepisów statutowych o zgromadzeniu przedstawicieli może uchwalić tylko walne zgromadzenie, nie jest dość jasny. Można przypuszczać, że wolą ustawodawcy było ograniczyć możliwość zmian statutu uchwalonych przez zgromadzenie delegatów do jego wewnętrznej organizacji, pozostawiając powołanie go, ilość delegatów, sposób ich obioru, czas trwania mandatów i sposób wyborów uchwałę walnego zgromadzenia.

w *Kentucky*, w *Colorado* głosowanie z upoważnienia nie dozwolone, podczas gdy dozwolone jest w *Tennessee*. Obowiązująca w całej Federacji ustawa uprawniająca osoby zajmujące się rolnictwem do zakładania stowarzyszeń do rynekowania (spółdzielni rolniczych) za jeden z warunków stawia im równość głosów wszystkich członków na zgromadzeniach. W związkach (spółdzielniach) kredytowych w *New-Hampshire* walne zgromadzenie musi się odbyć w ciągu 30 dni po zakończeniu roku operacyjnego. Specjalne zgromadzenia może zwoływać w każdym czasie większość zarządu albo komisji rewizyjnej albo przynajmniej 10 członków, mających prawo głosu, przez sekretarza spółdzielni. Członkowie nie mogą głosować z upoważnienia ani mieć więcej niż jeden głos. W związkach istniejących dłużej niż rok głosują te tylko osoby, które są członkami co najmniej od 3 miesięcy. Walne zgromadzenie m. in. ustala wysokość wpisowego, które może być proporcjonalne do ilości akcji członka, określa na przedstawienie zarządu dywidendę, poddaje rewizji decyzję komitetu kredytowego albo zarządu, do czego potrzeba jednak większości $\frac{3}{4}$ głosów przy obecności większości członków. Taż sama większość kwalifikowana potrzebna do zmiany statutu, przyczem tekst proponowanych albo przyjętych poprawek musi być dostarczony każdemu członkowi. W *Kanadzie* zasada jednego głosu obowiązuje zarówno w całym państwie, w spółdzielniach kredytowych jak w prowincjonalnych ustawach spółdzielni rolniczych; w *British Columbia* jednak członkowie, którzy nie oddali spółdzielni całej swej produkcji, nie mogą głosować i nie mogą być obierani do władz spółki; ustawa w *Quebec* zastrzega, że członkowie nie mogą dawać upoważnienia do głosowania na walnem zgromadzeniu urzędnikom spółki ani członkom jej zarządu. Tak samo równe głosy mają członkowie spółdzielni rolniczych w *Meksyku* zarówno w spółdzielniach lokalnych jak okręgowych, w których jednak statut może uzależnić ilość głosów od ilości posiadanych udziałów. W *Argentynie* walne zgromadzenie odbyć się musi w 3 miesiące po zakończeniu okresu operacyjnego. Zawiadomienia o zgromadzeniu muszą być wysłane co najmniej 8 dni wcześniej. Jeżeli o naznaczonej godzinie nie zbierze się co najmniej połowa członków, zgromadzenie odbywa się w go-

dzinę później i ważne jest bez względu na ilość obecnych. Statut może zabronić głosować z upoważnienia, a jeżeli nawet zezwala na to, nie można głosować z upoważnienia więcej niż 2 członków. Jeżeli spółdzielnia - związek liczy więcej niż 10.000 członków walne zgromadzenie może być zastąpione przez zgromadzenie delegatów, przyczem statut powinien przewidywać sposób obioru delegatów spółdzielni-członków bardziej odległych.

W Japonii w/g ogólnej ustawy spółdzielczej zwołuje walne zgromadzenie zarząd, a o ile tego nie uczyni — komisja rewizyjna, bądź z własnej inicjatywy, bądź na żądanie $\frac{1}{3}$ członków (w ciągu 2 tygodni). Decyzje zapadają zwykle większością o ile statut lub ustawa nie wymagają inaczej. Jeżeli odpowiedzialność nie jest ograniczona do udziałów, każdy członek ma jeden tylko głos; w spółdzielniach z ograniczoną odpowiedzialnością ilość głosów, jaką członek rozporządza jest określona przez prawo (co najmniej jeden głos). Można głosować przez pełnomocnictwo, ale pełnomocnikiem może być tylko członek spółki z piśmiennem upoważnieniem. Walne zgromadzenie może być zastąpione przez zgromadzenie delegatów, które nie ma jednak prawa stanowić o połączeniu albo rozwiązaniu spółdzielni. Jeżeli członkowie sądzą, że sposób zwołania walnego zgromadzenia albo sposób prowadzenia jego obrad były sprzeczne z prawem, mogą żądać w ciągu miesiąca unieważnienia uchwał. W centralnej kasie spółdzielczej, która jest także spółdzielnią, funkcję walnego zgromadzenia pełni zgromadzenie delegatów, które się zbiera w kwietniu lub maju; jeden delegat wypada na 100 członków w okręgu; wybiera się delegatów na 2 lata z prawem ponownego obioru. Żeby być obranym trzeba otrzymać przynajmniej $\frac{1}{6}$ głosów w okręgu. Walne zgromadzenie centralnej unii spółdzielczej składa się z delegatów, wysyłanych przez spółdzielnie - członków stosownie do dekretu. Walne zgromadzenie jednak, które ma stanowić o rozwiązaniu spółki, musi się składać tylko z członków. Rada delegatów w spółdzielni nie może powstać, jeżeli ilość jej członków jest mniejsza niż 500, a związku mniej niż 100 spółdzielni i innych związków. W spółdzielniach rolniczych zgromadzenie poza normalnem i poza uznaniem zarządu może być zwołane na żądanie $\frac{1}{3}$ ogółu człon-

ków; jeżeli prezes nie zadośćuczyni temu żądaniu w ciągu 14 dni, proszący mogą zwołać sami za zezwoleniem władzy. Jeżeli władze same chcą zwołać walne zgromadzenie, czynią to za pośrednictwem jednego z członków lub przez osobę delegowaną. Przewodniczy na zgromadzeniu prezes albo wiceprezes spółdzielni, a w razie ich nieobecności osoba wybrana. Niektóre uchwały podlegają zatwierdzeniu władz (Patrz *N a d ó r*, Japonja). W sprawach mniejszej wagi statut może zezwolić zamiast zwoływania walnego zgromadzenia zebrać opinie członków na piśmie; nie dotyczy to jednak spółdzielni rolniczych wsi, miasteczek i miast, które zamiast walnego zgromadzenia mogą urządzać zgromadzenia delegatów. W *P a l e s t y n i e* szczegóły organizacji walnych zgromadzeń winien określać statut. Prawo nie określa nawet quorum z wyjątkiem zmiany statutu, do czego potrzeba na pierwszym zgromadzeniu połowy członków; w drugim terminie winno być zwołane zgromadzenie najwcześniej po 10, najdalej po 30 dniach. Ustawa nie przewiduje również możliwości zwołania walnego zgromadzenia przez członków, jakkolwiek jest to dozwolone nawet w spółkach handlowych. Można uczestniczyć w walnym zgromadzeniu z upoważnienia, jeżeli statut na to zezwala. W spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością obowiązuje równość głosów, w spółdzielniach z odpowiedzialnością ograniczoną ilość głosów określa statut. W *I n d j a c h a n g i e l s k i c h*, w *K e d a h*, na *C e j l o n i e* i na *M a l a j a c h* w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością obowiązuje zasada jednego głosu, z ograniczoną stosownie do statutow. Tylko w prowincji *B o m b a j* równość głosów obowiązuje we wszystkich spółdzielniach niezależnie od rodzaju ich odpowiedzialności. W *C h i n a c h* walne zgromadzenie spółdzielni wiejskiej lub miejskiej musi być obwieszczane 10 dni przed terminem zwołania, spółdzielni departamentowej 20 dni, prowincjonalnej 30 dni.

W *E g i p c i e* w spółdzielniach rolniczych walne zgromadzenie winno się odbywać w 3 miesiące po zakończeniu okresu operacyjnego. Normalnie do ważności uchwał potrzebna jest obecność połowy członków spółdzielni w pierwszym terminie; w drugim terminie — po 30 dniach — ilość obecnych jest dowolna. Decyzje zapadają zwykłą większością, w razie równości głosów rozstrzy-

ga przewodniczący. Obowiązuje równość głosów. Można głosować z upoważnienia ale tylko jednego członka. Jeżeli chodzi o rozwiązanie spółki, albo przedłużenie terminu jej trwania, o połączenie z inną spółdzielnią, wykluczenie członka albo zmianę statutu wymagana jest jednak obecność w pierwszym terminie $\frac{3}{4}$ członków; jeżeli ta ilość nie zbierze się, uchwała powzięta przy zwykłej większości musi być potwierdzona na następnym walnym zgromadzeniu, które musi liczyć conajmniej $\frac{1}{3}$ ogółu członków. Istnieje obowiązek zatwierdzania rachunków przed walnym zgromadzeniem, co do którego zarówno jak co do zwoływania W. Z. patrz niżej (N a d z ó r, Egipt). W U n j i P o ł u d n i o w o - A f r y k a ń s k i e j walne zgromadzenie musi się odbyć w 4 miesiące po zakończeniu okresu operacyjnego; zwołuje zarząd albo dwóch jego członków; 10% członków, conajmniej jednak 5, a w związkach 2, może żądać zwołania, a w razie odmowy samo zwołać w ciągu 21 dni od zgłoszenia żądania. Przewodniczy na zgromadzeniu prezes zarządu, o ile zgromadzenie nie zadecyduje inaczej. Za quorum jest uważane w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością 10% ogółu członków obecnych osobiście, a w spółdzielniach z ograniczoną odpowiedzialnością 10% ogółu członków obecnych osobiście albo głosujących przez pełnomocnictwo, jeżeli statut na to zezwala. Jeżeli liczba członków z ograniczoną odpowiedzialnością przekracza 200, za quorum uważa się 10% od pierwszych dwóch setek i 2% od następnych; w każdym razie nie więcej niż ilość osób, oznaczona przez statut. Takie też ilości członków są obowiązujące, jako minimalne quorum przy zgromadzeniu w drugim terminie, które winno być zwołanem najdalej w 8 dni o ile ósmy dzień nie jest świętem. Przy uchwałach jednak pożyczek, zmianie statutu, albo rozwiązaniu spółki wymagane jest quorum normalne. Na żądanie 5, w związkach 2 członków głosuje się tajnie. W spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością każdy członek ma jeden głos, a głosować można tylko osobiście. W spółdzielniach z ograniczoną odpowiedzialnością statut może pozwalać na głosy dodatkowe — najwyżej dwa — proporcjonalnie do poczynionych przez członka zakupów albo dostaw w określonym przeciągu czasu; statut może też pozwalać przekazać swój głos innemu członkowi, ale nie wolno głosować z upoważ-

nienia więcej niż 5 osób. Conajmniej 3 tygodnie przed walnem zgromadzeniem zarząd sporządza bilans oraz rachunek zysków i strat w/g wzorów ustalonych przez ministra i po podpisaniu ich przez większość członków zarządu i komisji rewizyjnej doręcza każdemu członkowi wraz z wezwaniem na walne zgromadzenie albo wyklada w biurze dla przeglądu. Te same dokumenty winny być złożone 14 dni przed zgromadzeniem w kancelarii sądu, gdzie mogą być przeglądane za opłatą ustanowioną przez ministra. Za sprawdzenie bilansu i sprawozdanie w biurze spółdzielni członkowie płacą 5 szyl. jednorazowo, o ile statut nie oznaczy mniejszej opłaty. W M a r o k k u w spółdzielniach rolniczych statut określa ile głosów przysługuje członkowi stosownie do posiadanych udziałów, nie więcej jednak niż 20% ogółu wypuszczonych udziałów. W A l g i e r z e do ważności walnego zgromadzenia w spółdzielniach rolniczych potrzeba $\frac{1}{6}$ zapisanych członków, głosujących osobiście albo z upoważnienia; do zmiany statutu potrzeba jednak połowy członków, zarówno jak do mianowania pierwszego zarządu, sprawdzania układów niepieniężnych i rozpatrzenia deklaracji założycieli. O ile pierwsze zgromadzenie nie dojdzie do skutku, drugie zwołane conajmniej po 10 dniach i należycie ogłoszone ważne jest przy każdej ilości obecnych. Statut można zmienić tylko większością $\frac{2}{3}$ głosów obecnych członków; w innych wypadkach wystarcza zwykła większość. O ilości głosów, przysługujących członkowi stanowi statut; o ile nie stanowi inaczej każdy członek ma jeden głos. W A f r y c e P o ł u d n i o w o - Z a c h o d n i e j w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością każdy członek ma jeden głos; o ile odpowiedzialność jest ograniczona członek może rozporządzać dodatkowymi głosami, najwyżej dwoma, proporcjonalnie do dokonanych ze spółdzielnią operacyj. W R o d e z j i P o ł u d n i o w e j ilość głosów zależna jest od posiadanych udziałów ale nie w prostym stosunku, a mianowicie: do 5 udziałów — 1 głos, do 99 — 2 głosy, do 149 — 3 głosy, do 299 — 4 głosy, do 499 — 5 głosów, przy 500 i wyżej — 6 głosów; oprócz tego jeden głos na każde 100 funt. szt. kredytu na produkcję inną niż kukurydza, tytoń i bawełna, przyznanego w poprzednim roku operacyjnym; maximum ta-

kich głosów może być 8. W Rodezji Północnej ilość głosów określa statut, w Protektoracie Bechuan każdy członek ma jeden głos.

W Australji (*Nowa Walja Poł.*) walne zgromadzenie ma się odbyć w 3 miesiące po zakończeniu roku operacyjnego, albo później za zgodą urzędu rejestracyjnego lub zgodnie z rozporządzeniami. Za większość kwalifikowaną uważa się $\frac{2}{3}$ głosów; można głosować z upoważnienia, jeżeli statut na to zezwala. Uchwały zapadają zwykłą większością, o ile statut lub ustawa nie stanowią inaczej, i przez podnoszenie rąk o ile co najmniej 5 członków nie zażąda głosowania kartkami. Każdy członek ma jeden głos, ale statut może mu nadać głosy dodatkowe — najwyżej dwa, o ile ustawa nie stanowi inaczej. W spółdzielniach rolniczych i handlowych ilość głosów dodatkowych może być proporcjonalna do sprzedanych spółdzielni albo nabytych od niej produktów, a jeżeli te operacje wymagają nabycia dodatkowych udziałów, proporcjonalnie do ich ilości. W spółdzielniach budowlanych z ograniczonym terminem działalności i spółdzielniach kredytowych wiejskich i miejskich niema głosów dodatkowych. W innych spółdzielniach sposób przyznawania głosów dodatkowych i wypadków, w których to może mieć miejsce, określa statut. Upoważnić do głosowania można tylko członka i nie można głosować z upoważnienia więcej niż 5 osób. W spółdzielniach kredytu wiejskiego o nieograniczonej odpowiedzialności nikt nie może głosować z upoważnienia. Bilans i rachunek zysków i strat, akceptowane przez komisję rewizyjną, muszą być przed walnem zgromadzeniem doręczone każdemu członkowi albo jeżeli statut na to zezwala pozostawione w biurze spółdzielni do dyspozycji wszystkich członków, o czym należy ich powiadomić w obwieszczeniu o zgromadzeniu. Nadzwyczajne walne zgromadzenie musi być zwołane przez urzędnika rejestracyjnego na żądanie większości zarządu albo $\frac{1}{3}$ ogółu członków, którzy muszą dostarczyć dowodów, że walne zgromadzenie jest konieczne i zagwarantować pokrycie jego zwołania. Tak zwołane walne zgromadzenie wybiera swojego przewodniczącego, nawet gdyby statut spółdzielni się temu sprzeciwiał.

ROZDZIAŁ XIV.

ZARZĄD I RADA.

Jakiegokolwiek byłyby atrybucje walnego zgromadzenia i jakiegokolwiek byłoby wyrobienie członków spółdzielni, którzy na walnych zgromadzeniach nakreślają linie jej działania, organem kierowniczym, organem, od którego w znacznej mierze zależy los i przyszłość spółki, jest zarząd. Jego uczciwość, jego energja i znajomość rzeczy, są niezbędne dla jej powodzenia nawet wówczas, gdy ogół członków chce brać najżywszy udział w życiu organizacji; same nawet uchwały walnych zgromadzeń rzadko kiedy będą dostatecznie celowe i pożyteczne, jeżeli punktem wyjścia dla nich nie będą przedłożenia i opinie zarządu, z natury rzeczy ściślej i bliżej obznajmionego z codziennym biegiem spraw. Niestety zalety dobrego zarządu nie dadzą się ująć w paragrafy ustaw. Celem ich może być jedynie nakreślenie organizacji tego ciała, rzecz niezbędna dla wprowadzenia pewnej jednolitości i uniknięcia dziwacznych pomysłów, zwłaszcza w organizacjach młodych albo zrzeszających sfery mniej wyrobione w zbiorowym życiu. Poza tem muszą też ustawy zapobiegać złym skutkom, jakie mogłyby płynąć z opanowania spółdzielni przez grono ludzi ściślej związanych ze sobą i mniej uczciwych czy bardziej samowolnych bodajby; to jest źródłem przepisów uzależniających zarządy od ich mocodawców — walnych zgromadzeń, nakładających na nich oprócz praw ściśle określone obowiązki. Trzecia linja przewodnia w kształtowaniu tego działu ustawodawstwa spółdzielczego jest chęć poddania całej działalności organizacji nadzorowi publicznemu; widzieliśmy te tendencje w dziale dotyczącym walnych zgromadzeń, w tym większym stopniu spotykamy je w stosunku do zarządu, którego niesumienne albo niewłaściwa działalność mogłaby dla spółki być bardziej jeszcze zgubna niż źle funkcjonujące walne zgromadzenie.

Cechą najbardziej wspólną we wszystkich ustawodawstwach i wynikającą z samej istoty spółdzielczości jest zasada obieralności zarządu. Z reguły jest on obierany przez walne zgromadzenie. Ale i tu nawet spotykamy wyjątki zarówno od samej

zasady obieralności jak od obierania go przez walne zgromadzenie. Są ustawy, które stanowią, że zarząd może być obierany przez walne zgromadzenie albo przez radę nadzorczą. Są państwa, w których on w całości albo częściowo wogóle nie jest obierany a mianowany naprz. przez władze administracyjne; trzeba zaznaczyć, że ten wysoce niespółdzielczy sposób spotyka się bardzo rzadko. Nawet sam sposób obierania nie jest ustalony powszechnie: naogół obiór następuje przez tajne głosowanie, co jest zresztą zwyczajem obowiązującym nietylko w spółdzielczości, są jednak ustawy — nieliczne, które nakazują głosować jawnie. Zwykle obiera walne zgromadzenie bezpośrednio na swoim posiedzeniu, niekiedy jak w spółdzielniach rolniczych amerykańskich — walne zgromadzenie zatwierdza wybory tylko dokonane w okręgach. Są też kraje, gdzie zatwierdzenia dokonywa władza nadzorcza. Jedno jest tylko wspólnem wszystkim ustawom (poza Japonją): żadna z nich nie żąda kwalifikowanej większości do obioru członków zarządu; jest to zresztą nieuniknionem, gdyby bowiem żądały większości kwalifikowanej, mogłyby nie dojść wcale do obioru. Najmniej jednolitą jest ilość członków zarządu, którą ustawy ustalają, o ile nie pozostawiają tej sprawy statutom: od jednego do kilkunastu członków, nie mówiąc o tem, że znaczna część ustaw nie ogranicza wcale ilości członków zarządu. Niejednakowo rozstrzygnięta jest też rzecz kapitalna — przynależność członków zarządu do spółdzielni, niektóre ustawy bowiem nietylko pozwalają obierać nieczłonków, ale zezwalają na zarządzanie spółdzielnią przez administratorów - urzędników. Niektóre ustawy wyszczególniają inne kwalifikacje kandydatów do zarządu: muszą oni posiadać obywatelstwo danego państwa, muszą należeć do określonego zawodu, muszą posiadać umiejętność czytania i pisanie, nie mogą należeć do innej analogicznej spółdzielni, nie mogą być spokrewnieni ani małżeństwem. Termin trwania kadencji nie jest jednolity, ale o ile mieści się w ustawach zwykle nie przekracza krótkiego paroletniego okresu; pod tym względem jednolitość ustaw jest duża, co wypływa z ogólnodemokratycznej zasady nie powierzania władzy nikomu na czas zbyt długi. O prawie reelekcji większość ustaw nie wspomina, zapewne jako o rzeczy zupełnie naturalnej; niektóre stwierdzają je wyraźnie. Nawia-

sem powiedziawszy, ta bezsporna dziś zasada nie była nią zawsze, w początkach bowiem ruchu spółdzielczego przeważał zwyczaj powierzania zarządu stowarzyszenia kolejno różnym jego członkom; wówczas przeważała zasada dobrej woli, dzisiaj facho-wości.

Niemal powszechnem, nigdzie w każdym razie nie zakazaniem, jest prawo walnego zgromadzenia przedterminowego usuwania członków zarządu, którzy utracili jego zaufanie; nie chodzi tu o popełnione przestępstwa, naruszenia statutu czy ustaw — w tych wypadkach wmieszałaby się oczywiście władza nadzor-cza albo sądowa — wystarcza przekonanie członków spółdzielni, że zarząd działa nieudolnie lub niecelowo, aby szkody wyrządzonej ich zdaniem instytucji mogli zapobiec przez dymisjowanie ciała kierowniczego spółki; od systemu parlamentarnego różni się to tem tylko, że jest rzadko stosowane, że zarząd spółdzielni nie potrzebuje jak gabinet stawiać i uzyskiwać votum zaufania, którem dla niego jest sam fakt obioru, i że według brzmienia wielu ustaw przedterminowe usunięcie zarządu pociąga za sobą konieczność płacenia mu ustalonego wynagrodzenia do końca okresu, na który został obrany. Można by powiedzieć, że fakt obioru uważa się za zawarcie umowy, której zerwanie pociąga za sobą konieczność płacenia odszkodowania; co-prawda byłaby to umowa jednostronna, nieliczne bowiem tylko ustawy zabraniają usuwać się członkom zarządu od pełnienia obowiązków przez wymienienie wypadków, w których mogą po-dać się do dymisji, a żadne nie mówią o należnem w takim wy-padku spółdzielni odszkodowaniu. Oczywiście nie stosuje się to do płatnych administratorów, którzy mogą zawierać ze spółdzielnią specjalne kontrakty.

Członkowie zarządu poza odwołaniem mogą utracić swoje stanowisko według niektórych ustaw w szeregu określonych wy-padków, przyczem nie jest przewidzianem, czyjem prawem i obowiązkiem jest stwierdzić, że wypadek taki zaszedł; jest to zresztą obojętnem, członkowie bowiem mogą odwołać zarząd nie tylko ze wskazanych przez ustawę motywów, ale i bez moty-wów, a władza nadzorcza jest z natury rzeczy powołana do pil-nowania, aby ustawa była przestrzegana. Oprócz odwołania za-rząd może być zawieszony, w niektórych państwach przez radę

nadzorcą lub walne zgromadzenie, gdzieindziej przez sąd albo władze nadzorcze lub inne instytucje (związki), do których członkowie mogą się zwracać ze skargą.

Stanowisko członka zarządu w czasie kadencji może być opróżnione nie tylko przez odwołanie i podanie się do dymisji ale przez śmierć. W tym celu niektóre z ustaw polecają obieranie łącznie z członkami zastępców, inne pozwalają na kooptację przez pozostałych członków. Zachodzi nawet wypadek (w Finlandji), że o ile zarząd jest dwuosobowy to na żądanie pozostałego członka, — o ile zaś jednoosobowy na żądanie spadkobierców — nowego członka wyznacza sąd.

Zmiana zarządu z reguły następuje po upływie kadencji. W niektórych krajach lub w niektórych typach spółdzielni ustępuje wówczas zarząd w całości, gdzieindziej, dla utrzymania większej ciągłości pracy, częściowo. Różnicą dużą i zasadniczą jest sprawa wynagradzania członków zarządu za pracę. Niektóre ustawy zastrzegają się przeciwko temu wyraźnie, inne pomijają tę sprawę milczeniem, jeszcze inne ustalają zasadę wynagradzania bądź całego zarządu, bądź jego prezydium jako poświęcającego spółdzielni większą ilość czasu. W istocie rzeczy jest to różnica nie tyle poglądów, ile rozpowszechnionych czy przeważających w danym państwie rodzajów organizacji spółdzielczych: o ile w wielkich spółdzielniach miejskich wynagradzanie ludzi kierujących nimi ze względu na ich wysokie kwalifikacje zawodowe jest nieuniknionem, o tyle w drobnych organizacjach wiejskich, będących bardziej czystym typem samopomocy, wystarcza bezpłatna praca zwykłych członków, od których wymaga się tylko czystych rąk i sumienności.

Co do uprawnień przysługujących zarządowi, niektóre ustawy wymieniają je szczegółowo, inne zamykają się raczej w ogólnikach. Nie przysługują zarządowi wogóle uprawnienia dokonywania operacji, wykraczających poza budżet i otrzymane instrukcje, są to bowiem wyrazy woli walnego zgromadzenia, które jest władzą zwierzchnią. Nawet tam przeto, gdzie to nie jest wyraźnie powiedziane w ustawie, nie jest samodzielnem prawem zarządu ani zbywanie lub nabywanie nieruchomości ani obciążanie spółki nadzwyczajnymi zobowiązaniami, przekraczającymi zwykłe operacje codzienne, chyba że jest to wykonaniem

uchwał walnego zgromadzenia. Zarząd ze swej strony uprawniony jest zwykle do udzielania pełnomocnictw innym osobom, co zresztą nie posuwa się z reguły do ustępowania prawa podpisu. Przeciwnie, niektóre z ustaw zastrzegają prawo podpisywania spółki nie dla wszystkich, a dla niektórych tylko członków zarządu.

W stosunkach indywidualnych ze spółdzielnią członkowie zarządu zachowują prawa zwykłych członków, ze zwykłym tylko zastrzeżeniem, że ich transakcje nie mogą być zawierane na odmiennych warunkach niż innych członków; niektóre ustawy zastrzegają jednak, że transakcje członków zarządu ze spółdzielnią mogą być dokonywane tylko za zgodą walnego zgromadzenia.

Odpowiedzialność członków zarządu w stosunku do spółdzielni jest zawsze solidarna. Nie tyczy ona oczywiście zwykłych aktów rządzenia spółką, za których nieudolność albo niedbalstwo jedyną karą może być odwołanie, ale złej woli wyrażającej się w naruszeniu ustawy albo statutu lub też ciągnięciu osobistych zysków z operacji dokonywanych na rzecz spółdzielni. Odpowiedzialność ta musi być solidarna, popierwsze bowiem byłoby dość trudnem niejednokrotnie ustalić stopień winy poszczególnych członków zarządu, powtóre zaś w braku solidarnej odpowiedzialności członkowie niedbali, albo złej woli, mogliby dopuszczać do powstawania uchwał zarządu wysoce dla spółki szkodliwych. Dla zapobieżenia jednak nadużyciom odwrotnym w łonie samego zarządu ustawy zwalniają zawsze od odpowiedzialności członków, którzy zgłosili swoje odrębne zdanie, nie mówiąc o nieobecnych. W stanach amerykańskich ustawy zezwalają nawet na pewnego rodzaju referendum, inicjowane przez członków zarządu, którzy się nie chcą zgodzić z postanowieniami większości. Niektóre z ustaw przewidują dla wzmocnienia odpowiedzialności pobieranie kaucyj od członków zarządu, inne przedłużają ich odpowiedzialność na pewien okres poza czas, przez który pełnią swoje czynności.

Co do samej organizacji zarządu, niektóre z ustaw wchodzą w szczegóły dość daleko idące, określają czas i ilość posiedzeń, niezbędne quorum, podział czynności; ściśle biorąc, wkracza to już w dziedzinę regulaminu wewnętrznego zarządu. Ważnemi są

tylko postanowienia ustaw amerykańskich wymagających w spółdzielniach rolniczych uchwał zarządu, powziętych kwalifikowaną większością, dla ważności niektórych uchwał walnych zgromadzeń.

Konieczność natychmiastowej rejestracji podpisów członków zarządu wynika już z samej rejestracji spółdzielni (p. wyżej *L e g a l i z a c j a*). Akty jednak dokonane przez zarząd nieprawnie obrany są temniemniej ważne.

Zwyczajem przyjętym we wszystkich stowarzyszeniach członkowie zarządu biorą wprawdzie w walnych zgromadzeniach udział z głosem decydującym z wyjątkiem jednak spraw dotyczących ich działalności. Sądzić można, że obowiązuje to nawet w państwach, których ustawy nie mieszczą w sobie tego zastrzeżenia.

W zarządzie niektóre ustawy wyodrębniają prezydja lub wydziały wykonawcze, nadając im pewne specjalne prawa. Prócz zarządów istnieją niekiedy lub mogą istnieć rady nadzorcze, ogniwo pośrednie pomiędzy walnem zgromadzeniem a zarządem, ustalające i nadzorujące działalność zarządu w granicach nakreślonych mu przez walne zgromadzenie. Pewna część poważniejszych operacyj bywa dla nich niekiedy zastrzeżona ustawą.

W *A n g l j i* członków zarządu — zwykle 11 — 15, obiera walne zgromadzenie na rok. Uprawnienia zarządu określa statut. Sekretarz pośredniczy w stosunkach z rejestratorem i może być również kierownikiem. Członkowie do lat 16 nie mogą wchodzić w skład zarządu ani komisyj. Na żądanie $\frac{1}{10}$ ogółu członków albo 100 członków, jeżeli jest ich więcej niż 1.000, rejestrator może naznaczyć jednego lub więcej inspektorów dla zbadania działalności zarządu i spółki. Statut powinien przewidywać, kto i jak powinien dysponować kapitałem spółki; jeżeli nie jest to przewidziane, statut winien oznaczyć pewne kategorie interesów, w których kapitał ten może być użyty. Sposób załatwiania sporów między członkami a zarządem określa statut i jeżeli nie czyni tego, albo rozstrzygnięcie nie nastąpi w ciągu 40 dni, służy członkowi prawo odwołania się do sądu. W *N i e m c z e c h* zarząd musi się składać conajmniej z dwóch osób, obowiązkowo członków. Zarząd działa wspólnie, o ile statut nie stanowi inaczej; w każdym razie conajmniej dwóch członków zarządu musi

działać wspólnie. Ustawa dopuszcza istnienie rady nadzorczej. W H o l a n d j i ustawa nie określa sposobu obioru zarządu. W S z w a j c a r j i, o ile statut albo uchwały nie stanowią inaczej, zarząd jest upoważniony do wszystkich transakcyj i czynności związanych z celem spółdzielni, obowiązuje jednak wspólne podpisywanie firmy przez wszystkich członków zarządu. O ile statut nie stanowi inaczej, walne zgromadzenie ma prawo odwołać członków zarządu w każdym czasie z wynagrodzeniem strat, jakie ponoszą przez usunięcie ich. Co więcej, na żądanie jednego lub wielu członków, sąd może zawiesić członków zarządu, którzy ujawnili swą nieudolność albo bezczynność, i ustanowić zarząd prowizoryczny, choćby nawet statut zabraniał odwoływania zarządu; nie jest to coprawda stosowane w praktyce. Statut może postanowić, że jakieś kolegium nadzorcze albo administracyjne będzie współdziałało z zarządem w pewnych ważnych sprawach. Statut może też powierzyć prowadzenie spraw jednemu czy wielu funkcjonariuszom. Członkowie zarządu, komisji rewizyjnej i rady winni składać się w większości z obywateli szwajcarskich zamieszkałych w kraju. W C z e c h o s ł o w a c j i zarząd ma być obierany na 3 lata z wycofaniem co rok trzeciej części, która może być ponownie obrana. Prawa i obowiązki jego członków określa statut. Na czele spółdzielni rolniczych musi stać zawodowy rolnik, autoryzowany przez ministra rolnictwa. Za przekroczenie granic działalności określonych ustawą członkowie zarządu mogą być karani więzieniem do 3 miesięcy, a spółka może być rozwiązana. Dla rozstrzygania sporów pomiędzy członkami a zarządem istnieją sądy rozjemcze, od których postanowień można się odwołać do walnego zgromadzenia. W B e l g j i spółki działają przez zarząd albo osoby upoważnione; jeżeli statut nie postanawia inaczej, zarządza nią administrator dozorowany przez 3 komisarzy obieranych przez walne zgromadzenie w sposób przewidziany dla spółek akcyjnych. Pełnomocnictwa osób zarządzających powinny być określone przez statut albo w aktach późniejszych, opierających się na statucie. Do zwykłych rocznych zastawień rachunkowych winien być dołączony aneks wykazujący zadłużenie zarządu, administratorów i komisarzy w spółce. Spółdzielnia może być zarządzana przez kilka lub jedną osobę.

członków albo nieczłonków, związanych tylko otrzymanym mandatem. W Szwecji statut może przewidywać inny sposób obioru zarządu niż przez walne zgromadzenie; mandat członków zarządu nie może trwać dłużej niż 2 lata przy dopuszczalnej reelekcji. Ograniczenia praw zarządu do dysponowania kapitałem spółdzielni nie mogą być rejestrowane i nie są ważne dla osób trzecich, które ich nie znają. Zarząd nie może jednak sprzedawać ani obciążać hipotecznie nieruchomości bez upoważnienia walnego zgromadzenia, chyba, że statut stanowi inaczej. W Norwegii, jeżeli spółdzielnia ma oddział wytwórczy (piekarnia, gotowe ubrania i t. p.), podlega on ustawie o rzemiosłach, a jego kierownik winien posiadać licencję rzemieślniczą i należeć do zarządu. W Finlandji statut może przewidywać istnienie rady nadzorczej, która powołuje dopiero zarząd, złożony niekoniecznie z członków. O ile statut nie zabrania tego wyraźnie, zarząd może przelać swoją władzę na jedną osobę. Zarząd nie może sprzedawać ani obciążać hipotecznie własności nieruchomości spółki. Zarząd może być w każdej chwili odwołany przez walne zgromadzenie z wypłaceniem jednak poborów za cały czas, na który został obrany. W razie śmierci lub ustąpienia członka zarządu, o ile niema zastępcy, sąd na żądanie innych lub innego członka zarządu lub wierzyciela, mianuje zarządzającego do czasu nowych wyborów. Jeżeli jest tylko jeden członek zarządu, może żądać tego przy ustąpieniu, a w razie jego śmierci, mogą żądać tego spadkobiercy. Zwolnienie członka zarządu przed końcem jego kadencji jest nieważne, jeżeli w tym czasie zostanie ogłoszona spółdzielnia upadłość. W Estonji zarząd, solidarnie odpowiedzialny, może być obrany przez walne zgromadzenie albo przez zgromadzenie delegatów i przez nie też może być odwołany. Za sprawy zlecone przez walne zgromadzenie tylko jednemu członkowi zarządu pozostali członkowie nie ponoszą odpowiedzialności, jeżeli nie mogli zapobiec szkodzie. W razie żądania przez spółdzielnię wynagrodzenia szkody wyrządzonej jej przez działalność zarządu, jak również w razie zatargów wynikłych pomiędzy spółdzielnią a członkami zarządu, reprezentowanie stowarzyszenia może być powierzone osobom wybranym przez walne zgromadzenie. Może istnieć rada nadzorcza, której skład, obiór i uprawnienia oznacza statut i uchwały wal-

nego zgromadzenia; w spółdzielniach kredytowych jest rada obowiązkowo powoływana. Odpowiedzialność jej równa się odpowiedzialności zarządu. W A u s t r j i zarząd składa się z jednego lub więcej członków, płatnych lub niepłatnych; zarządzanie interesami spółki i reprezentowanie jej interesów może być również powierzone funkcjonariuszowi. Zarząd może być w każdej chwili odwołany bez uszczerbku dla praw do wynagrodzenia. Dopuszczalna jest kooptacja. Przewidziana jest rada nadzorcza. Takie same przepisy obowiązują w W ę g r z e c h. W J u g o s ł a w j i w spółdzielniach kredytu rolnego ustawa ustanawia surową odpowiedzialność członków zarządu i komisji rewizyjnej za działania niezgodne z prawem, fałszywe deklaracje, udzielanie pożyczek nieczłonkom (do 2 lat więzienia i 25.000 dynarów kary). W B u ł g a r j i zarząd musi się składać conajmniej z 3-ch członków najwyżej na trzy lata wybranych. Prawo reprezentowania interesów spółdzielni przez zarząd może być ograniczone tylko w razie jego procesu ze spółką. Zarząd może udzielać pełnomocnictw innym osobom ale tylko na własną odpowiedzialność. Podać się do dymisji może na ręce komisji rewizyjnej. W każdym czasie może być odwołany przez walne zgromadzenie albo przez sąd na żądanie komisji rewizyjnej albo Centralnego Banku Spółdzielczego, jeżeli spółka jest przez ten bank finansowana. Odpowiedzialny cywilnie jest solidarnie. Co do kredytów dla członków zarządu (p. K o m i s j a r e w i z y j n a — Bułgarja). We F r a n c j i w spółdzielniach rolniczych wytwórczych rzecz ta regulowana jest według zwyczaju i statutów wzorowych, opracowanych przez Kasę Państwową kredytu rolnego. W spółdzielniach spożywców i związkach rzemieślniczych statut nie może przewidywać tantiemy dla zarządu, który może otrzymywać tylko ustalone przez walne zgromadzenie wynagrodzenie i zwrot poniesionych kosztów. W niektórych ustawach spółdzielczych zastrzeżone jest, że liczba członków zarządu, niebędących członkami spółdzielni, nie może przekraczać połowy albo nawet $\frac{1}{3}$ ogółu członków zarządu (kasy kredytu dla rybaków, robotnicze spółdzielnie wytwórcze, spółdzielnie rzemieślnicze). Zarząd centrali spółdzielni kredytowych dla hotelarzy musi się składać w większości ze specjalistów hotelarzy, z których conajmniej połowa i jeden musi, albo musiała dawniej posiadać

hotele poza departamentem Sekwany; pozatem nie może być członkiem tego zarządu żaden parlamentarzysta. Odpowiedzialność zarządu nie jest określona ustawami; tylko ustawy w kasach kredytu rolnego albo rybackiego i towarzystwa wzajemnego kredytu przewidują odpowiedzialność osobistą członków zarządu za naruszenie statutu albo legalnych rozporządzeń i karę od 16 — 50 franków za fałszywe deklaracje w urzędach. W S o w i e t a c h w spółdzielniach spożywców zarząd powstaje z wyboru walnego zgromadzenia, które może powierzyć też funkcje zarządu jednej osobie; takiemu zarządzającemu prezydum zgromadzenia może dać plenipotencję z prawem przelania jej na inną osobę. Ilość członków określa walne zgromadzenie, które ich powołuje na rok z prawem odwołania, przy czem ustawa nie mówi nic o odszkodowaniu. Członkami zarządu nie mogą być równocześnie małżonkowie, rodzice i dzieci, bracia i siostry. Członkowie zarządu obierają z pośród siebie przewodniczącego i jego zastępcę, z których jeden musi być obecnym na każdym posiedzeniu zarządu. Posiedzenia zarządu odbywają się co najmniej dwa razy na miesiąc. Dokumenty i zobowiązania muszą być podpisane przez przewodniczącego albo jego zastępcę i jednego członka zarządu. Członkowie zarządu są odpowiedzialni solidarnie za naruszenie swych obowiązków z wyjątkiem tych, którzy zgłosili swe votum separatum. W spółdzielniach spożywców mających zamiast walnego zgromadzenia — zgromadzenie delegatów, istnieje rada złożona z 9 — 15 członków obieranych przez delegatów z pośród osób nie pełniących żadnych czynności w spółce. Posiedzenia rady są ważne przy obecności $\frac{2}{3}$ członków, ale w braku quorum następne posiedzenie odbywa się nazajutrz i jest ważne przy obecności połowy członków rady. Członkowie zarządu i komisji rewizyjnej uczestniczą w posiedzeniach rady na takich samych prawach jak na posiedzeniach zgromadzenia delegatów. Rada rozpatruje sprawozdania i projekty zarządu, ustala dla niego instrukcje, a w razie ubycia jednego z członków zarządu, deleguje na jego miejsce ze swojego grona zastępcę. Według instrukcyj Centralnego Związku Spółdzielni Spożywców rada może istnieć tylko w dużych związkach regionalnych z dużym terenem działania, mających trudności ze zwoływaniem zgromadzeń delegatów częściej niż raz na rok.

Zarządy takich związków regionalnych nie powinny liczyć więcej niż 3 — 5 członków, zarządy spółdzielni lokalnych więcej niż 3-ch. Płacę winni otrzymywać tylko ci członkowie zarządu, którzy są stale i całkowicie zajęci. Według normalnego statutu liczba członków rady nie powinna przekraczać 25. Rada ta wybierana jest na rok, zbiera się co 3 miesiące; częściej może ją zwołać zarząd, komisja rewizyjna albo $\frac{1}{3}$ ogółu członków rady. Quorum wynosi $\frac{3}{5}$ ogółu członków, a na dzień następny, o ile pierwsze posiedzenie nie dojdzie do skutku, połowa. Zarząd w związku okręgowym według normalnego statutu winien liczyć 3 — 9 członków i 5 zastępców. Quorum połowa, w tem obowiązkowo przewodniczący lub jego zastępcę. W związku krajowym liczy rada do 60 członków, zarząd 3 — 9 i 5 zastępców. Rozporządzenie komisarza pracy ustanawia podział, zależnie od stanowiska i miejscowości, pracowników politycznych w spółdzielniach w odróżnieniu od administracyjno-technicznych i przepisuje maksymalne wynagrodzenie dla pierwszych, do którego nie ma prawa druga kategoria. Dotyczy to członków zarządów wyższych form organizacji; członkowie polityczni zarządów w niższych formach pobierają zapłatę równą zapłacie członków komitetu wykonawczego danej miejscowości. W R u m u n j i ilość członków zarządu określa statut; nie może ich być mniej niż 5, ani więcej niż 12. Zarząd z pomiędzy członków spółdzielni wybiera walne zgromadzenie na 3 lata; pierwszy zarząd wybierają założyciele. Co rok $\frac{1}{3}$ członków zarządu wychodzi, ale wychodzący mają prawo być ponownie wybrani. Członkami zarządu mogą być tylko obywatele rumuńscy, mający pełnię praw politycznych, umiejący czytać i pisać. Nie mogą oni równocześnie być członkami zarządu spółki handlowej, mającej podobne cele i działalność. Krewni do trzeciego stopnia włącznie nie mogą być współcześnie członkami zarządu. Wybór członków, nie mających kwalifikacyj wymaganych przez ustawę, jest nieważny. W razie wyboru krewnych nowowybrany, albo młodszy, traci mandat. Statut może przewidywać istnienie wydziału wykonawczego (dyrekcji), złożonego najwyżej z 3 członków dla prowadzenia spraw bieżących. Prezes, wiceprezes, członkowie dyrekcji i buchalter nie mogą pełnić czynności skarbnika. Gdyby zarząd był zdekompletowany, pozostali członkowie z komisją rewizyjną wy-

bierają większością $\frac{2}{3}$ nowych członków zarządu, którzy funkcjonują do najbliższego walnego zgromadzenia. Członkowie zarządu i komisji rewizyjnej, z których winy w ciągu 3 miesięcy po ustalonym terminie nie zarządzono wyborów, albo zarząd i komisja rewizyjna nie miały przepisanej ilości członków, płacą do 10.000 lei kary. Taką samą karę płacą członkowie zarządu, jeżeli nie zażądali ogłoszenia upadłości po przerwaniu wypłat, jeżeli nie czynią przepisanych przez prawa publikacyj, jeżeli dokonali operacyj nie przewidzianych przez statut. Pozatem są członkowie zarządu solidarnie odpowiedzialni za szkody wynikłe z ich niedbalstwa albo złej wiary; ich majątek może być ogłoszony za wolny od zajęcia na rzecz obcych osób, dopóki straty spółdzielni nie zostały wyrównane. Za przyjmowanie darów a nawet obietnic w związku z pełnieniem swoich czynności, członkowie zarządu zarówno jak inni pełnomocnicy spółdzielni, podlegają karze jak za sprzeniewierzenie. Za zaniedbanie, nieporządki i nadużycia zarząd unji spółdzielczej może winnych zawiesić, a potem dymisjonować po dokonaniu uprzednio śledztwa; w spółdzielniach niezwiązkowych może to uczynić rada spółdzielcza. Winni mogą być przytem pozbawieni w ciągu 5 lat biernego prawa obioru na jakiekolwiek stanowisko w spółdzielni. Członek zarządu wreszcie, a tak samo komisji rewizyjnej lub likwidator, któryby wykonywał swe czynności po obiorze nowego zarządu albo wzdragał się wydać majątek spółki swojemu następcy, podlega karze 1 — 6 miesięcy więzienia. W P o l s c e e statut określa ilość członków zarządu i organ, który ich wybiera. Muszą oni być członkami spółdzielni i mieć pełną zdolność do działań prawnych; nie może być zatem członkiem zarządu np. nieletni, jakkolwiek ustawa nie zabrania mu być członkiem spółdzielni. Z osób obcych, nie należących do składu spółki, może być członkiem zarządu tylko przedstawiciel innej spółdzielni - członka; nie stosuje się to do spółek o charakterze niespółdzielczym, choćby nawet były członkami spółdzielni. Organ, który powołuje członków zarządu, może ich w każdej chwili odwołać, co jednak nie narusza ich praw do wynagrodzenia. Występują w imieniu spółdzielni zawsze conajmniej dwaj członkowie zarządu, jeżeli zarząd nie jest jednoosobowy. Oświadczenia skierowane na piśmie albo wyrażone ustnie w lokalu spółdzielni jednemu człon-

kowi zarządu mają moc prawną. Ograniczenie zakresu uprawnień zarządu ważne jest w stosunku do osób trzecich tylko wówczas, jeżeli jest zamieszczone w statucie, zarejestrowane i ogłoszone. Spółdzielnia nie może udzielać prokury, ale zarząd może ustanowić pełnomocników, którzy jednak bez osobnego upoważnienia nie mogą nabywać, zbywać i obciążać nieruchomości, podpisywać weksli, zaciągać pożyczek, ani prowadzić procesów. Przy jednoosobowym zarządzie musi być wybrany zastępca. Funkcje zarządu określone są w ustawie niesłuchanie zwięźle, redukując się według tekstu do przedstawiania spółdzielni i prowadzenia jej spraw w sądzie i poza sądem. Udzielanie kredytu członkom zarządu lub przyjmowanie od nich poręczeń statut może uzależnić od zezwolenia rady nadzorczej, albo zgoda wykluczyć; przekroczenie tego zakazu obwarowane jest karą 150 zł. lub 6 tyg. aresztu. Wogóle działalność członków zarządu spółdzielni i innych jej organów obstawiona jest b. licznymi karami, poczynając od kary 500 zł. lub sześciomiesięcznego aresztu za uzyskanie samemu lub ułatwienie innej osobie uzyskania mandatu członka zarządu względnie rady nadzorczej bez posiadania wymaganych przez prawo kwalifikacyj. Spółdzielnia winna mieć radę nadzorczą złożoną conajmniej z 3 osób, wybieraną z pośród członków przez walne zgromadzenie, które może ją też przedterminowo odwołać większością $\frac{3}{4}$ głosów. Rada nadzorcza, której funkcje ustawa określa bardzo ogólnikowo, jest w Polsce zarazem komisją rewizyjną, główną nawet czynnością, którą ustawa wyszczególnia prócz czuwania z całą starannością nad prowadzeniem interesów spółki przez zarząd, jest badanie rocznych zamknięć rachunkowych dla przedstawienia ich walnym zgromadzeniom. Rada nadzorcza może zawieszać w czynnościach członków zarządu, ale jeżeli zarząd jest wybierany przez walne zgromadzenie, musi ono natychmiast po zawieszeniu zostać zwołane. Rada nadzorcza zawiera też z członkami zarządu umowy i prowadzi przeciwko nim procesy o ile walne zgromadzenie nie wybrało w tym celu specjalnych pełnomocników. Ani statut, ani walne zgromadzenie nie mogą przeznaczać dla rady tantjemy. Nie można być równocześnie członkiem zarządu albo urzędnikiem i członkiem rady, można tylko za zgodą rady chwilowo zastępować członka zarządu; nie można być nawet w związku

mażeńskim ani spokrewnionym do drugiego stopnia. Bez zgody organów wybierających, nie można też być równocześnie członkiem zarządu albo rady nadzorczej innej spółdzielni w tej samej miejscowości o pokrewnych celach. Zostać członkiem rady nadzorczej może członek zarządu dopiero po uzyskaniu skwitowania. Członkowie zarządu i rady nadzorczej odpowiadają osobście względnie solidarnie za zaniedbania i wynikię stąd straty w ciągu 5 lat; jeżeli w tym okresie zostanie ogłoszona upadłość, winni nie mogą się zasłaniać uchwałami walnego zgromadzenia ani tem, że zostali przez spółdzielnię zwolnieni od odpowiedzialności.

W Stanach Zjednoczonych Amer. Półn. ustawy stanowe dotyczące spółdzielni rolniczych (spółdzielni do rynekowania), wprowadzają w dziale dotyczącym organizacji zarządu kilka kapitalnych różnic w porównaniu z ustawami dawniejszemi, zarówno jak z ustawodawstwem innych krajów. Tak więc pierwsza już co do czasu ustawa tego typu, ustawa stanu Kentucky t. zw. Bingham Act, wprowadza przede wszystkim zasadę częściowej nominacji zarządu, stanowiąc, że jeden lub więcej członków zarządu, których nazywa dyrektorami, może być mianowany przez publiczny urząd lub komisję i ci członkowie zarządu będą w nim reprezentowali przedewszystkiem interes publiczny; mogą oni nie być nawet członkami spółdzielni, co w niczem nie zmniejsza ich władzy i praw. Jedynem zastrzeżeniem co do tego rodzaju członków zarządu jest ograniczenie ich liczby do $\frac{1}{5}$ ogółu liczby dyrektorów. Zauważmy nawiasem, że tego rodzaju koncepcja, nie przynosząca zresztą w praktyce żadnej szkody ani nie przekształcająca spółdzielni na instytucję półpaństwową, możliwa była tylko na terenie, na którym władza państwowa uważana jest za coś wyrastającego bezpośrednio ze społeczeństwa i gdzie niema tradycji ostrych walk o niezależność instytucyj społecznych od rządu. Ogólna ilość członków zarządu musi wynosić conajmniej 5 i o ile są wybierani przez walne zgromadzenie, muszą być członkami spółdzielni. Wybierać może albo walne zgromadzenie bezpośrednio, albo członkowie spółdzielni zamieszkali w okręgach, na które będzie podzielony teren działalności spółki i które będą ustalone przez statut; członkowie ci mogą obierać albo również bez-

pośrednio, albo przez swoich delegatów; takie wybory okręgowe mogą być ostateczne albo podlegać zatwierdzeniu przez walne zgromadzenie całej spółdzielni. Czas trwania kadencji zarządu określa akt założycielski, statut zaś stanowi o liczbie dyrektorów potrzebnej dla ważności uchwał zarządu, ich kwalifikacjach, wynagrodzeniu, obowiązkach, oraz ich wybieraniu i sposobie zawiadamiania o tem. Prawa zarządu określa ustawa w sposób bardzo ogólnikowy i lakoniczny. Statut może przewidywać prócz zarządu komitet wykonawczy, któremu powierzy wszystkie funkcje i prawa zarządu, pełniącego wówczas tylko czynności nadzorcze. Oprócz wybieranych i mianowanych istnieje jeszcze trzecia kategoria — kooptowanych członków zarządu. W razie ubytku członka zarządu z powodu innego niż koniec kadencji, pozostali członkowie mianują jego zastępcę; jeżeli jednak członkowie zarządu obierani są w okręgach, należy natychmiast zarządzić wybory okręgowe. Zarząd obiera z pośród siebie prezesa i jednego lub więcej wiceprezesów, a oprócz tego mianuje sekretarza i skarbnika, którzy mogą nie być członkami ani zarządu, ani spółdzielni. Funkcję skarbnika może pełnić bank lub inna instytucja; w takim razie sekretarz prowadzi czynności rachunkowe skarbnika, ale fundusze wtedy są składane w miejscu i na warunkach ustalonych przez zarząd. Spółdzielnia może wyznaczać słuszne wynagrodzenie dla zarządu i pracowników za czas rzeczywiście jej poświęcony. Członkowie zarządu mogą ze spółdzielnią dokonywać transakcyj, ale w niczem nie odbiegających od warunków stosowanych do innych członków spółki ani od zwyczajów powszechnie stosowanych w tej miejscowości. Ustawa nie wspomina nic o odpowiedzialności członków zarządu; można przypuszczać, że jest ona solidarna, ponieważ $\frac{1}{3}$ członków zarządu może zawsze żądać, aby uchwała zarządu przedstawiona była do akceptacji specjalnie zwołanemu walnemu zgromadzeniu. Prócz tego odpowiada każdy z członków zarządu i urzędników przed walnem zgromadzeniem jeszcze w ten sposób — i to jest także osobliwością ustaw amerykańskich — że każdy z członków spółdzielni, poparty przez 5% ogółu członków, a jeżeli to ma miejsce w okręgu, przez 20% ogółu członków w okręgu, może oskarżyć dyrektora lub urzędnika przed walnem zgromadzeniem, żądając jego odwołania. Oskarżony winien być powiadomiony

piśmiennie, aby mógł się bronić na zgromadzeniu osobiście lub przez zastępcę; prawo sprowadzenia zastępcy przysługuje także i oskarżycielom. Ustawy spółdzielni rolniczych w innych stanach są zupełnie niemal analogiczne do tej ustawy z drobnymi zaledwie różnicami co do długości kadencji zarządu (w *Connecticut* 1 — 5 lat, w *New-Jersey* 1 — 3), albo co do ilości członków, którzy muszą popierać oskarżenie członka zarządu (w *Texas* 10%). Ustawa w *Texas* żąda prócz tego, aby osoby, które obracają funduszami spółdzielni, dawały jej piśmienne zobowiązanie wiernego pełnienia swych obowiązków i pilnowania interesów spółki oraz osób, których sprawami spółka się zajmuje. W związkach (spółdzielniach) kredytowych w *New-Hampshire* zarząd musi się składać conajmniej z 5 osób; prócz tego musi być komitet kredytowy conajmniej z 3 osób; zarówno członkowie zarządu jak komitetu kredytowego muszą być członkami spółdzielni i zamieszkiwać w stanie. Jeżeli liczba członków spółdzielni nie jest niższa od 11, nikt nie może być równocześnie członkiem zarządu i komitetu kredytowego¹⁾. Członkowie zarządu i komitetu są wybierani niemniej niż na rok i nie dłużej, niż na 3 lata, ale jeżeli są wybierani dłużej niż na rok, zarząd może być podzielony na 2 kategorie, zmieniające się oddzielnie; wszyscy składają przysięgę, iż obowiązki swoje spełniać będą sumiennie. Zarząd wybiera z pośród siebie prezesa, jego zastępcę, sekretarza i skarbnika; dwaj ostatni mogą być w jednej osobie. Do czynności zarządu należy przyjmowanie i wykluczanie członków, oznaczanie kaucyj od pracowników, ustalanie wysokości procentu od wkładów i pożyczek (za zezwoleniem komisji rewizyjnej), przedłożenia co do wpisowego i wysokości pożyczek, dywidendy, podziału zysków, zmian w statucie i t. p. Za zezwoleniem walnego zgromadzenia i komisji rewizyjnej zaciąga pożyczki dla rozpozyczenia tych pieniędzy pomiędzy członków. Członkowie zarządu, oprócz prezydium, komitetu kredytowego i komisji rewizyjnej nie mogą ani pobierać wynagrodzenia, ani pośrednio czy bezpośrednio zaciągać od spółdzielni pożyczek albo poręczać pożyczek innym członków. W *K a n a d z i e* (*Alberta*

¹⁾ Ustawa dodaje „i Komisji Rewizyjnej“, co jest chyba wykluczone jednak i przy liczbie członków niższej od 11.

i *British Columbia*), członkowie zarządu składają kaucję, ale pozatem nie są odpowiedzialni. W *A r g e n t y n i e* walne zgromadzenie winno wybrać komitet nadzorczy (*Comité d'inspection*) o liczbie członków dwa razy wyższej od zarządu.

W *J a p o n j i* w spółdzielniach rolniczych wsi i miast wybiera się prezesa i jego zastępcę z pośród członków, w innych z pośród delegatów; za zezwoleniem władz można wyboru dokonać z pośród obcych osób. Wiceprezes może mieć wydzieloną część funkcyj, inni członkowie zarządu rozważają sprawy przedłożone im przez prezesa i nadzorują bieg spraw spółki. W sprawach wymagających decyzji walnego zgromadzenia prezes może powziąć sam decyzję, jeżeli sądzi, że rzecz nie cierpi zwłoki, i poddać ją następnie zatwierdzeniu walnego zgromadzenia. Mandat członka zarządu i zastępców trwa 4 lata, ale w każdym razie do chwili objęcia stanowiska przez ich następców. Przy zatwierdzaniu członka zarządu przez władzę, należy przedstawić jego życiorys. Według ogólnej ustawy członkowie zarządu mogą być obrani tylko z pośród członków. Czas trwania mandatu 3 lata, o ile statut nie stanowi inaczej. Mogą być usunięci w każdej chwili przez walne zgromadzenie. Wyboru i usunięcia dokonywa się większością $\frac{3}{4}$ członków przy obecności połowy ogółu członków, o ile statut nie stanowi inaczej. Tydzień przed walnem zgromadzeniem zarząd jest obowiązany dostarczyć inwentarz, bilans, sprawozdanie z działalności i projekt podziału podwyżek. W związkach i Unji członków zarządu i komisji rewizyjnej wybierać należy z analogicznych ciał spółdzielni - członków, o ile dla szczególnych względów nie będą obrane inne osoby. Członkowie zarządu nie mogą otrzymywać pensji ani odszkodowania, jeżeli nie jest to postanowione przez statut albo przynajmniej uchwalone przez walne zgromadzenie lub zgromadzenie delegatów. W *C h i n a c h* ilość członków zarządu w spółdzielniach rolniczych nie może przekraczać poza prezesem i jego zastępcą: 8 w lokalnych, 16 w departamentowych, 24 w prowincjonalnych, 40 w ogólnopolskiej. Wybiera ich się jawnem głosowaniem na 2 lata z prawem reelekcji. Prezes i wiceprezes muszą otrzymać absolutną większość głosów przy obecności większości członków, inni członkowie obierani są zwykłą większością. Jeżeli głosowanie na prezesa i jego zastępcę nie da

odrazu żadanego wyniku, głosuje się na dwie osoby, które dostały najwięcej głosów. Wybory zarządza się miesiąc przed ukończeniem kadencji poprzedniego zarządu; wybierają tylko członkowie pomieszczeni na liście złożonej władzom. Mogą ustąpić z zarządu osoby, które nie mogą pełnić czynności, o ile walne zgromadzenie to zaakceptuje, i które zaniedbują swych obowiązków, jeżeli walne zgromadzenie to stwierdzi. Wybory odbywać się mogą tylko w obecności delegowanego urzędnika; wybór prezesa i jego zastępcy wymaga zatwierdzenia. W P a l e s t y n i e zarząd nie musi być obierany, ani nie musi składać się z członków spółdzielni. Musi być kolektywny, ale może dać pełnomocnictwo do działania pracownikowi spółki. Statut musi przewidywać sposób rozstrzygania sporów między członkami a zarządem.

W U n j i P o ł u d n i o w o - A f r y k a ń s k i e j ilość członków zarządu nie może być niższą od 3 ani wyższą od 11. Wszyscy muszą być członkami spółdzielni; członek zarządu spółdzielni, która jest członkiem innej spółdzielni, może być w niej członkiem zarządu. Prezesa wybiera zarząd z pośród siebie na pierwszym posiedzeniu. Członek zarządu traci mandat, jeżeli jest niewypłacalny, albo skazany na karę więzienia, nie otrzymawszy urlopu, który nie może przekraczać 6 posiedzeń, albo przestaje być członkiem spółdzielni lub wreszcie nie poda się miesiąc na przód do dymisji. Członek zarządu jest odpowiedzialny tylko za straty uczynione z premedytacją albo z wyraźnego niedbalstwa lub przez nieprzestrzeganie ustawy i statutu. Akty członka zarządu są ważne choćby on był obrany nieformalnie. Rejestracja nowych członków zarządu musi nastąpić w ciągu miesiąca. Jeżeli statut nie stanowi inaczej, mandaty członków zarządu trwają od 1 lipca do 30 czerwca następnego roku włącznie z tymi dwoma dniami. Statut może mieścić postanowienia co do sposobów rozstrzygania sporów między członkami a zarządem albo między samymi członkami. W E g i p c i e w spółdzielniach rolniczych zarząd jest wybierany z pośród członków spółki, prezes z pośród członków zarządu. Czynności swe pełnią bezpłatnie. Odpowiadają tylko za wpłaty dokonane przez członków spółdzielni, dywidendy wyliczone według ksiąg, prawidłowe prowadzenie rejestrów przepisanych przez prawo, wykonanie uchwał walne-

go zgromadzenia, oraz za operacje nie przewidziane przez statut. Statut może przewidywać powołanie rady nadzorczej z pośród członków. W M a r o k k u kasy kredytu rolnego mogą być zarządzane przez jednego lub kilku członków; są oni odpowiedzialni osobiście w znaczeniu prawa cywilnego za naruszenie statutow albo ustawy, oraz za fałszywe deklaracje przy rejestracji. Warunkiem otrzymania pożyczki rządowej przez spółdzielnię rolniczą jest, aby wszyscy członkowie zarządu byli Francuzami albo krajowcami nie należącymi do obcych protektoratów. Stowarzyszenie przezorności kierowane jest przez zarząd, złożony z jednego lub wielu kaidów, kadiego, wybitniejszego członka każdej sekcji lokalnej wybranego przez nią, delegata władzy nadzorczej, delegata dyrektora generalnego finansów i delegata dyrektora rolnictwa, handlu i kolonizacji. Przewodniczy kaid wyznaczony przez szefa okręgu. Wybór członków w sekcjach musi być zatwierdzony przez wezyra po wysłuchaniu lokalnych władz nadzorczych, doradcy rządu szeryfa i dyrektora spraw krajowych. Odwołanie zarządu, o ile tego zajdzie potrzeba, następuje tą samą drogą. Czynności sekretarza zarządu spełnia urzędnik władzy nadzorczej, skarbnika miejscowy poborca albo urzędnik rachunkowy z urzędu kontroli. Funkcje sekretarza, mianowanego przez prezesa, są płatne (maximum 50 fr. miesięcznie), inne honorowe. Delegat władzy nadzorczej, wyznaczony przez szefa okręgu, dostarcza prezesowi wskazówek niezbędnych do prowadzenia obrad i wyjaśnia na walnem zgromadzeniu kwestje będące na porządku dziennym; kontrasygnuje też akty podpisywane przez prezesa i może otrzymać za zgodą rady kontroli i nadzoru od prezesa stałą delegację do aktów administracyjnych i operacyj rachunkowych poza posiedzeniami zarządu. Urzędnik miejscowej kontroli asystuje przy obradach zarządu sekcji i specjalnie czuwa nad sprawiedliwym przyznawaniem pożyczek i wsparć.

W A u s t r a l j i w *Nowej Walji Połud.* zarząd musi się składać conajmniej z 3 członków, którzy muszą być członkami spółdzielni, a w związkach i unjach członkami spółdzielni, z których się one składają. Posiedzenia zarządu muszą się odbywać conajmniej raz na 3 miesiące; quorum na nich wynosi obecność conajmniej połowy członków zarządu. Prezesa wybiera zarząd

albo walne zgromadzenie; kompetencje jego określa statut tak samo jak funkcje innych członków zarządu, oraz czas trwania ich mandatów i sposób odwołania. Członek zarządu traci mandat, jeżeli ogłosi mu upadłość albo zawrze układ z wierzycielami, jeżeli podlega chorobie umysłowej, zostanie przekonany o naruszeniu ustawy i skazany na więzienie bez możliwości zamiany na grzywny, opuści 3 posiedzenia zarządu bez jego zgody, nie spłaci w miesiącu płatności długu, jaki winien spółdzielni, przestanie być jej członkiem, uprzedzi miesiąc naprzód o chęci wycofania się z zarządu i to zgłoszenie zostanie przyjęte przez zarząd, jeżeli odwoła go walne zgromadzenie, albo jeżeli zawrze ze spółdzielnią umowę, w której się mieści jego pośredni lub bezpośredni interes pieniężny; nie dotyczy to jednak umów zawieranych przez inną spółdzielnię lub spółkę, której członek zarządu jest uczestnikiem, jeżeli liczą one więcej niż 25 członków. Postanowienia powyższe nie stosują się także do zakupów, pożyczek i gwarancyj, na które spółdzielnia zezwoli członkowi zarządu specjalną uchwałą, ani do normalnych członkowskich aktów kupna i sprzedaży, dokonywanych w dobrej wierze i według przyjętych zwyczajów. Członek zarządu nie może głosować w sprawach, w których jest pośrednio lub bezpośrednio zainteresowany pieniężnie, chyba żeby to były zwykłe operacje członkowskie. Akty członków zarządu są ważne niezależnie od wykrytych później nieprawidłowości w ich wyborze albo w ich kwalifikacjach jako członków zarządu. Zarząd nie jest odpowiedzialny przed spółdzielnią za straty, chyba, że wynikają one z jego ciężkiej winy, albo niestosowania się do przepisów ustawy albo statutu. Członkowie zarządu odpowiadają jednak osobiście i solidarnie za straty, jakieby mogły wyniknąć z pożyczek, jakie którykolwiek z nich albo pracownicy spółki zaciągają w spółdzielni bez specjalnej uchwały. Statut może przewidywać sposób uzupełnienia wakujących miejsc w zarządzie. Członkowie zarządu i pracownicy spółdzielni kredytu wiejskiego i miejskiego nie mogą otrzymywać żadnego wynagrodzenia za swą pracę w spółce; tylko prezes zarządu może otrzymywać pewną sumę rocznie albo inaczej, jeżeli walne zgromadzenie uzna to za stosowne, a pozatem zwrot rzeczywistych kosztów podróży w interesach spółdzielni; może też uchwałą zarządu zgodną ze statu-

tem wyznaczyć pewną sumę sekretarzowi i skarbnikowi. Pracownicy inkasujący należności i zarządzający funduszami spółdzielni muszą składać kaucję. W *Queensland* członkowie zarządu mogą być wybierani w okręgach albo reprezentować różne gałęzie działalności spółki.

ROZDZIAŁ XV.

KOMISJA REWIZYJNA.

Niezależnie od swego ustroju i prerogatyw jest walne zgromadzenie w każdej spółdzielni ciałem, które nakreśla jej ogólny plan i sposób działania oraz rozstrzyga w ostatniej instancji sprawy związane z jej istnieniem; jest w ten sposób czemś w rodzaju parlamentu, bardziej nawet — o ile nie zastępuje go zgromadzenie delegatów — suwerennem niż zwykły parlament ponieważ obejmuje ogół członków społeczeństwa spółdzielni, których woli nie może krępować już nic oprócz ustawy. Ciałem wykonawczem, czemś w rodzaju odpowiedzialnego przed parlamentem rządu — jest zarząd. Oczywiście, kontrola wykonywana przez walne zgromadzenie czyli przez ogół członków nad zgodnością działań zarządu z wolą jego mocodawcy, nie może być wystarczająca, choćby dlatego, że w stosunkach normalnych poza Sowietami zbieranie się walnych zgromadzeń przewidziane jest w ustawach i statutach dość rzadkie i na krótki, najwyżej parodniowy, okres. Stąd rodzi się potrzeba organu zastępczego, któryby tej kontroli dokonywać mógł częściej i którego zebranie jako ciała mniej licznego nie byłoby tak kłopotliwem i trudnem. Tym organem jest komisja rewizyjna, organ pochodny od walnego zgromadzenia, jakkolwiek żyjący już później własnem, niezależnem życiem.

Z jej stosunku do walnego zgromadzenia rodzi się pierwszy, powszechnie niemal stosowany przepis nakazujący obierać komisję rewizyjną na walnem zgromadzeniu, i drugi, nie we wszystkich coprawda umieszczony ustawach, pozwalający walnemu zgromadzeniu odwołać w każdym czasie komisję rewizyjną. Istnieją wprawdzie ustawy pozwalające na mianowanie komisji rewizyjnej przez zarząd — co jest całkiem oczywistą nie-

dorzecznością — ale wyjątki te są bardzo rzadkie i dla wzmocnienia autorytetu organu kontrolującego musi on być zwykle w takim razie zatwierdzony przez urząd stojący poza spółdzielnią np. przez sąd. Wyjątkiem częstszym jest całkowity brak organu kontroli w postaci specjalnie powoływanej komisji rewizyjnej, ale wtedy funkcje spełnia albo część czy całość specjalnie uprawnionej rady nadzorczej, która jest także ogniwem pośrednim, pomiędzy zarządem a walnem zgromadzeniem, albo związki rewizyjne, które badają legalność i celowość działań zarządu, lub wreszcie organ kontroli państwowej. Jest to być może organizacja prostsza, praktyczniejsza, tańsza, wątpić należy, czy słuszniejsza. Zadaniem normalnej komisji rewizyjnej, stworzonej w łonie samej spółdzielni, jest nie tylko badanie legalności działań zarządu z punktu widzenia statutu i ustaw, ale i jego najściślej branych czynności rządzenia, dyskrejonalnego używania władzy powierzonej mu przez ogół członków dla dobra i pożytku całości. Ażeby w tym kierunku dochodzić do oceny słusznej, wnikać głęboko w sedno zagadnień nie dających się ująć przez żaden paragraf, trzeba być najdokładniej obeznanym, nie tylko ze sprawami spółdzielni ale i ze środowiskiem, w którym ona rozwija się i żyje, trzeba być jednym słowem członkiem stowarzyszenia, żyjącym wspólnem z nią życiem, mającym wspólne z nią dążenia i psychikę.

Wybierana i odwoływana, zarówno jak zarząd, jest prawie wszędzie komisja rewizyjna zwykłą większością głosów. Jest to całkiem naturalnem skoro chodzi o wybór: żądanie kwalifikowanej większości mogłoby niekiedy poprostu uniemożliwić dokonanie obioru. Mniej może właściwem jest prawo walnego zgromadzenia odwoływania komisji rewizyjnej taką samą zwykłą większością. Można zawsze przypuścić, że w razie zatargu między zarządem a komisją rewizyjną na walnem zgromadzeniu wyłonią się i walczyć ze sobą będą ze zwykłym w sprawach personalnych rozjątrzeniem dwa kierunki, mało różniące się między sobą liczebnie; nie jest rzeczą pożądaną, aby było skutkiem przypadku obalenie ciała, któremu poruczyło się wykonywanie w swoim imieniu nadzoru. Możliwość nadużyć czy bodajby stronniczości ze strony komisji rewizyjnej jest mniej groźna, decyzje jej bowiem i wskazania są tylko przedłożeniami,

które walne zgromadzenie może zawsze odrzucić. Z tych zapewne wychodząc założeń, niektóre ustawy nakazują, członkom komisji rewizyjnej składać dymisję na rzecz sądu, powołując go do wejrzenia w panujące w spółdzielni stosunki.

Skład i czas trwania mandatu komisji rewizyjnej niektóre z ustaw poruczają do ustalenia statutowi; inne — większość — określają te rzeczy bezpośrednio same, niektóre dołączają nawet przepisy co do czasu, w którym rewizje mają być dokonane. Na ogół, ale bynajmniej nie zawsze, nakazują ustawy dokonywać wyboru z pomiędzy członków spółdzielni; niektóre pozwalają po prostu zwrócić się celem wykonywania nadzoru do jednego czy kilku biegłych, co może być nieodzownem chyba tylko w bardzo małych spółdzielniach wiejskich, w których ilość członków obecnanych z rachunkowością i ustawami może być znikoma. Kwalifikacje członków komisji rewizyjnych, niewątpliwie ważne w praktyce, nie są wymienione w żadnej ustawie, poza zakazem pokrewieństwa między członkami komisji i członkami komisji a zarządu. Co do ilości członków komisji jest ona w różnych krajach różna; z reguły bywa niewielka, niewielkie bowiem w porównaniu z zarządem są jej czynności. Czas trwania mandatu komisji równa się zwykle czasowi trwania mandatów zarządu; niektóre z ustaw zastrzegają prawo ponownego wyboru jej członków, co jest słusznem, jeżeli się zauważy, że spełnienie czynności nadzorczych wymaga pewnej rutyny. Niektóre z ustaw zastrzegają, że członkowie komisji rewizyjnej pełnią swoje czynności bezpłatnie, inne zgadzają się na wynagradzanie ich za stracony czas, a nawet na stałe wynagrodzenie. Uwagi dotyczące tej kwestji są równoznaczne z uwagami w sprawie płacenia lub niepłacenia członkom zarządu. (p. wyżej *Z a r z ą d*).

Działalność komisji rewizyjnej musi być z natury rzeczy zbiorowa; nie wyklucza to, że zbadanie pewnych spraw może komisja powierzyć jednemu czy paru ze swoich członków, decyzje ostateczne jednak, komunikowane nazewnątrz, muszą być wspólnym poglądem całej komisji. Wypływa to zresztą z powszechnie stosowanego przepisu, mówiącego o jej odpowiedzialności solidarnej. W precyzowanie szczegółów tej odpowiedzialności ustawy zwykle mniej wchodzą; niektóre zaznaczają, że jest ona taka sama jak członków zarządu, co jest słusznem, opiesza-

łość bowiem albo zła wola komisji rewizyjnej pokrywa błędy czynione przez zarząd.

Kompetencje komisji rewizyjnej określa statut albo ustawa, niekiedy poprostu kodeks handlowy; w wielu krajach sięgają one dalej niż zwykle sprawdzanie rachunków. Oczywiście, głównym celem i punktem wyjścia jest zawsze przedłożenie walnemu zgromadzeniu swojej opinii o wykonaniu przez zarząd budżetu i zgodność jego działań z otrzymanymi instrukcjami i z prawem.

Nawet jeżeli ustawa nie zastrzega wyraźnie, że bez tego sprawozdania walne zgromadzenie nie byłoby ważnem, wynika to z przepisów określających jego czynności. Zarówno formalny tekst jak i duch ustaw, oprócz sprawozdania uprawnia komisję rewizyjną nie tylko do mechanicznego zdania sprawy z istniejącego stanu rzeczy, ale do wmieszania się w bieg spraw celem zapobieżenia szkodom, jakieby mogły nastąpić przez oczekiwanie na decyzję walnego zgromadzenia. W tym celu upoważnia większość ustaw nie tylko do zawieszania uchwał zarządu, ale nawet członków jego w ich czynnościach, wchodząc zarazem w ich prawa; niektóre ustawy uprawniają wręcz komisję rewizyjną do wydawania zarządowi dyspozycji, przelewając na nią niejako najistotniejsze swe prawa poza dokonywaniem wyborów. Że jednak w tym wypadku komisja rewizyjna jest tylko pełnomocnikiem walnego zgromadzenia, nadają mu ustawy prawo, niekiedy przekształcające się na obowiązek, zwoływania walnych zgromadzeń bądź w określonych wypadkach, bądź w miarę swojego uznania. Widzieliśmy zresztą wyżej, że prawem komisji rewizyjnej w wielu państwach jest również zwołanie walnego zgromadzenia na żądanie określonej ilości członków, gdyby zarząd temu żądaniu nie chciał zadośćuczynić. Dalszem uprawnieniem komisji rewizyjnej, według niektórych ustaw, jest mianowanie członków zarządu na wakujące miejsca; i tu także jest komisja rewizyjna zastępcą walnego zgromadzenia. Uwidacznia się to jeszcze jaśniej w wypadkach sprawy sądowej, wytoczonej przez spółdzielnię członkom zarządu albo umowy zawieranej z nimi; przedstawicielem interesów stowarzyszenia jest wówczas według niektórych ustaw komisja rewizyjna, o ile walne zgromadzenie nie wybrało specjalnych pełnomocników.

Nie jest dość logicznem, że ustawy zwalniają zwykle spółdzielnie od obowiązku rejestrowania członków komisji rewizyjnej, od rękojmi bowiem, jakie może dawać solidność i uczciwość tych ludzi, zależy bezwątpienia zaufanie osób postronnych do należytego biegu spraw w spółdzielni.

W A n g l i j i każda spółdzielnia powinna przynajmniej raz na rok przedłożyć swoje rachunki do zbadania jednemu z przysięgłych rewizorów albo dwu lub więcej osobom wyznaczonym w sposób określony przez statut. W N i e m c z e c h komisja rewizyjna składać się musi conajmniej z 3 osób, obowiązkowo członków spółdzielni; nie może ona pobierać żadnych tantiem. W C z e c h o s ł o w a c j i komisja rewizyjna może zawiesić jednego lub wszystkich członków zarządu do najbliższego walnego zgromadzenia i wydawać stosowne dyspozycje w imieniu zawieszonego zarządu. Członkowie komisji rewizyjnej mogą być karani do 3 miesięcy więzienia za przekroczenia przez spółdzielnię granic działalności określonych statutem. W A u s t r j i powoływanie kolegum komisarzy dla kontroli działań spółdzielni nie jest obowiązujące; statut może jednak stanowić o istnieniu komisji kontrolującej, ale każdej chwili może być ona zniesiona. Komisja ta może zawiesić członków zarządu i pracowników do rozstrzygnięcia przez walne zgromadzenie. Ilość jej członków dowolna. Uprawnienia jej mogą być każdej chwili zwężone lub rozszerzone. Jest odpowiedzialna za pełnienie swoich czynności, o ile nie przekraczają one przeciętnych zdolności. W W ę g r z e c h komisja rewizyjna musi się składać conajmniej z 3-ch członków; odpowiedzialność ich za niedopatrzenie jest solidarna. Jeżeli znajduje, że prawo albo interesy członków spółdzielni są naruszone, musi zwołać walne zgromadzenie; żadnych innych zobowiązań nie można jej narzucać, natomiast walne zgromadzenie może w każdej chwili odwołać członków komisji bez naruszenia jednak ich praw do wynagrodzenia. W B u ł g a r j i conajmniej 3 osoby muszą być, tak samo jak zarząd, na 3 lata wybrane do komisji rewizyjnej z pośród członków. Komisja działa kolektywnie, odpowiada solidarnie. Członkowie jej nie mogą do trzeciego stopnia być spokrewnieni z członkami zarządu ani nie mogą być wcześniej niż po roku wybrani po wyjściu z zarządu, jeżeli byli jego człon-

kami. Komisja może w każdej chwili zwołać walne zgromadzenie, a winna to uczynić, jeżeli uważa, że interesy spółki są zagrożone. Bez sprawozdania komisji rewizyjnej walne zgromadzenie jest nieważne. Uchwały zarządu wymagają zatwierdzenia komisji rewizyjnej w sprawach wykluczenia członków, kaucji od personelu i kredytów dla członków zarządu. Kary przewidziane dla członków zarządu dotyczą również członków komisji rewizyjnej. Dymisję może ona zgłosić na ręce sądu.

W Szwajcarii mandat komisji rewizyjnej obieranej przez walne zgromadzenie, lub jeżeli statut to przewiduje w inny sposób, trwa 2 lata. W Finlandji członkowie zarządu nie uczestniczą w obieraniu komisji rewizyjnej; ustawa mówi zresztą wogóle, że członkowie nie powinni głosować w sprawach, w których ich korzyść przeczy korzyściom spółki. W Estonji najmniejsza ilość członków komisji rewizyjnej wybieranej przez walne zgromadzenie jest trzech; ustawa uprawnia ją do badania sprawozdań i ustalania aktywów spółki, nadając prawo żądania wszelkich wyjaśnień od zarządu i rady nadzorczej, nie mówi nic jednak o prawie zawieszania uchwał tych ciał.

W Łotwie komisja rewizyjna wybierana jest przez walne zgromadzenie i ma prawo je zwoływać narówni z zarządem.

W Sowieciech w spółdzielniach spożywców komisja rewizyjna składa się z 3 członków i 2 zastępców, którzy nie mogą być spokrewnieni ani między sobą ani z członkami zarządu; komisja winna się zbierać co najmniej raz na miesiąc; skargi na nią można wnosić do walnego zgromadzenia, za jej pośrednictwem. W dużych związkach jeden z członków komisji może być stale zajęty i opłacany, inni mogą tylko otrzymywać żetony za posiedzenia, ale wynagrodzenia wszystkich takich członków komisji nie mogą przewyższać połowy wynagrodzenia członka zarządu. W związku krajowym komisja składa się z 3 — 7 członków i zastępców wybranych na rok. W Rumunji walne zgromadzenie obiera co rok komisję rewizyjną złożoną z 3 członków i 3 zastępców. Ich obowiązki i odpowiedzialność określa kodeks handlowy. Za nieprzedłożenie walnemu zgromadzeniu odwołania członków przewidzianego ustawą i statutem członkowie komisji rewizyjnej podlegają karze do 10.000 lei. W Polsce ustawa nie przewiduje zupełnie komisji rewizyjnej, ale

może ona być ustanowiona jako organ pomocniczy rady nadzorczej bez prawa samodzielnego badania bilansu i przedkładania sprawozdań walnemu zgromadzeniu.

Ustawy spółdzielni rolniczych Stanów Zjednoczonych Am. Półn. nie zawierają w sobie przepisów o komisji rewizyjnej: tylko ustawa w *New-Jersey* mówi o Komitecie doradczym z 3 osób, ale nie posiada charakteru i czynności nadzoru. W związkach kredytowych w *New-Hampshire* komisja rewizyjna, złożona z 3-ch osób, obierana bywa co rok. Może ona jednomyślną uchwałą zawiesić członka spółdzielni albo członka zarządu i komitetu kredytowego na rok, a większością głosów zwołać walne zgromadzenie dla zbadania nadużyć. Komisja rewizyjna może mianować zastępcę nieobecnego, chorego albo zawieszonego członka zarządu albo komitetu kredytowego, a łącznie z zarządem może zapełnić wakujące miejsce w Komitecie kredytowym do najbliższych wyborów na walnem zgromadzeniu. W Argentynie do sprawdzania rachunków walne zgromadzenie wyznacza kontrolera i jego zastępcę.

W Japonii członków komisji rewizyjnej wybiera na rok i każdej chwili może usunąć walne zgromadzenie większością $\frac{3}{4}$ głosów przy obecności połowy członków. Jeżeli spółdzielnia zawiera kontrakt z zarządem albo wytacza mu proces, reprezentuje ją komisja rewizyjna. W Palestynie komisja rewizyjna musi powstać w ciągu 12 miesięcy po założeniu spółdzielni; prawo przewiduje, kto nie może być jej członkiem.

W Unji Południowo-Afrykańskiej każda spółdzielnia musi na rocznem walnem zgromadzeniu wybrać komisarza rachunkowego, który ma prawo badać księgi, rachunki, kwity i dokumenty oraz żądać wszelkich wyjaśnień od zarządu i pracowników do złożenia potem spółdzielni sprawozdania z jej rocznej działalności; stanowisko to jest płatne. Jeżeli walne zgromadzenie nie wyznaczy takiego komisarza, wyznacza go zarząd za zezwoleniem sądu; zarząd mianuje też komisarza w razie opróżnienia tego stanowiska oraz przed pierwszym walnem zgromadzeniem, ale członkowie mogą go usunąć na najbliższem albo specjalnie zwołanem walnem zgromadzeniu. Nie mogą być komisarzami członkowie zarządu, pracownicy spółdzielni i wogóle jej członkowie. W Egipcie w spółdziel-

niach rolniczych musi być wybrany conajmniej jeden cenzor pilnujący wykonywania statutu i prawidłowości zarządzania spółką. Cenzor może być wybrany z poza członków, ale musi być zatwierdzony przez ministra skarbu. Wystąpienie na drogę sądową przeciwko zarządowi albo jego członkom, uchwalone przez walne zgromadzenie, przeprowadza cenzor albo rada nadzorcza. Każdy członek może się do nich zwrócić z oskarżeniem zarządu, poczem zwołują oni walne zgromadzenie; na żądanie $\frac{1}{3}$ członków spółdzielni zwołanie to jest dla nich obowiązkowe, a gdyby tego nie uczynili, członkowie mogą wystąpić sami na drogę sądową.

W Australji w *Nowej Walji Połudn.* rachunki spółdzielni muszą być kontrolowane raz na rok albo częściej, jeśli statut tego żąda, przez komisarza rachunkowego, którym nie może być urzędnik spółki. W ciągu roku każdy członek może sprawdzić swój rachunek za opłatą nie przekraczającą 2 szylingów.

ROZDZIAŁ XVI.

NADZÓR PUBLICZNY.

Nadzór nad legalnością i celowością działań spółdzielni wykonywany przez radę nadzorczą, komisję rewizyjną i walne zgromadzenie — nadzór wewnętrzny nie jest przez ogromną większość ustaw spółdzielczych uznany za wystarczający. Stąd pochodzą liczne, nieraz bardzo drobiazgowo przepisy prawne, poddające ruch spółdzielczy kontroli czynników półoficjalnych, czy częściej jeszcze całkiem oficjalnych, pozostawiające im nie tylko prawo nadzoru w stosunku do zrzeszenia, ale nawet niekiedy prawo decyzji w stosunku do części czy do całości działania. Dwa są po temu główne motywy, biorąc sprawę od strony państwa. Przedewszystkiem wzmagające się stale w czasach ostatnich jego wszędobylstwo, jego ingerencja we wszystkie odłamy życia, nawet te, które dawniej pozostawione były całkowicie inicjatywie i działaniu prywatnym. Pozatem — wzmagający się niesłychanie szybko rozwój spółdzielczości, awansujący ją na jeden z poważnych czynników życia społecznego i zwłaszcza gospo-

darczego. Nie bez znaczenia będzie tu obawa, aby bujność, bezmała żywiołowość tego rozwoju nie odbiły się szkodliwie na prawidłowości form, w które się kształtuje; wolno przypuszczać, że współzręcznie z nią, bodajby podświadomie, działa tu także obawa, aby te nowe formy życia nie poszkodowały dawnych i utartych form indywidualnego kapitalizmu. Te motywy mogą być dla spółdzielczości, która jest dążeniem do samopomocy społecznej, zgoła niewystarczające. Ale nawet pozostając w płaszczyźnie czystej ideologii spółdzielczej, można z łatwością napotkać względy, dla których kontrola publiczna organizacyj spółdzielczych okaże się pożyteczną, zwłaszcza jeżeli utrzymana będzie w granicach istotnej potrzeby.

Biorąc sprawę teoretycznie, jest spółdzielnia zrzeszeniem osób, których celem jest poprawa bytu przez wspólny wysiłek, i drugim, bardziej idealnym — zmiana stosunków społecznych, w których przerost i wyzysk kapitału nie tamowałyby swobodnego rozwoju jednostki. Jako takie, przypuszczać można, zrzeszenie to nie będzie działało przeciwko sobie, przynosząc szkodę zarówno grupie jako całości jak i jej poszczególnym częściom, któremi są członkowie. Rzeczywistość odbiega jednak aż nadto często od tych założeń teoretycznych. Niejedna ze spółdzielni już w samym zarodku mieści w sobie czynniki rozkładu, bądź w postaci małego uświadomienia społecznego członków, bądź wskutek opanowania jej przez klikę mało skrupulatną, dążącą przede wszystkim do osobistych korzyści. Nieuchronnie wynikająca stąd katastrofa mści się nie tylko na samej spółdzielni i jej członkach, ale na wszystkich, kto w tym czy innym charakterze miał z nią do czynienia: wierzycielach, dostawcach, właścicielach wkładów, pracownikach. W mniejszym czy większym stopniu naruszonym może być interes publiczny, tem więcej, że ludzie, którzy wchodzili w stosunki ze spółdzielnią, mogli to czynić nie tylko z pobudek zysku ale z motywów natury ideowej. Z tych względów zgodzić się trzeba, że państwo ma nie tylko prawo lecz obowiązek pewnego nadzoru, który zresztą powinien się zamykać w granicach istotnej potrzeby i nigdy nie sięgać po prawo decyzji w imieniu spółki, bodajby w postaci zatwierdzania jej planów i budżetów. Ingerencja posunięta tak daleko przekształca spółdzielnię, owoc wolnej działalności społeczeństwa, na in-

stytucję półpaństwową, zbiurokratyzowaną i sztywną. Że jednak sama czynność nadzoru publicznego, uważana jest przez spółdzielczość za konieczną, dowodzi tego nie tylko istnienie odpowiednich przepisów w ustawach ogólnych, ale nawet niekiedy uchwalanie z inicjatywy spółdzielców specjalnych ustaw o rewizji.

Różnorodność form nadzoru publicznego nad spółdzielniami jest niesłychanie wielka. Rzadko który dział ustawodawstwa spółdzielczego przedstawia tyle odcieni. Różnemi są urzędy, które sprawują nadzór. Najczęściej są niemi urzędy rejestracyjne. Niekiedy ustawy w tym celu tworzą urzędy o składzie mieszanym, złożone zarówno z urzędników jak przedstawicieli spółdzielni. W niektórych państwach urzędy te noszą nazwę rad spółdzielczych, które niekiedy oprócz nadzoru mają za zadanie propagandę spółdzielczości albo studia nad zagadnieniami związanymi ze spółdzielczością. W innych państwach zadania te są rozdzielone pomiędzy dwie odrębne instytucje. Czasami czynności rewidenta pełnią z polecenia państwa czy z mocy ustawy banki publiczne, finansujące daną gałąź ruchu spółdzielczego. Nawet Izby przemysłowo-handlowe zajmują się z mocy niektórych ustaw nadzorem.

Formą pośrednią jest nadzór przez związki rewizyjne; jest to forma z punktu widzenia spółdzielczości najbardziej pożądana, z jednej strony bowiem wyklucza ujemne skutki, które dla spółdzielni płynąć mogą z jej wadliwego składu osobowego, dając rękojmię wyższej bezstronności i autorytetu, z drugiej zaś nie przekracza granic ruchu spółdzielczego, pozostając na terenie organizacji społecznych. Nadzór jednak wykonywany przez związki rewizyjne nie wyklucza bynajmniej obowiązku spółdzielni poddawania pewnych zjawisk swojego życia kontroli urzędowej, co tłumaczyć można tem tylko, że związki takie są organizacjami dobrowolnemi, które w pewnych gałęziach spółdzielczości albo w pewnych momentach mogą wcale nie istnieć. Rzeczą godną zaznaczenia jest, że w niektórych krajach czynności takich związków pełnią zrzeszenia biegłych poprostu. Oczywiście autorytet ich jest znacznie mniejszy, a sprawowany nadzór dotyczyć się może tylko rachunkowości spółek.

Równie różnorodnem jest też poddawanie ruchu spółdzielczego pod kierownictwo tych czy innych ministerstw. Niekiedy jest to ministerstwo skarbu, niekiedy — zwłaszcza jeśli chodzi o spółdzielnie rolnicze — ministerstwo rolnictwa, czasami sprawiedliwości, spraw wewnętrznych albo ministerstwa połączone w postaci jakiegoś międzyministerjalnego urzędu.

Różne są co do ilości i treści dokumenty przedkładane publicznym urządům nadzorczym. Naogół są one dwóch rodzajów. Pierwszy to wszystko, co się tyczy składu i organizacji wewnętrznej spółdzielni; spis członków, ich udziały, odpowiedzialność, członkowie ciał kierowniczych. Niektóre ustawy wymagają, ażeby te dane dostarczane były urządowi natychmiastowo po każdej zmianie, co zwłaszcza jeżeli chodzi o spis członków jest dosyć uciążliwem. Jeżeli ma to zadośćuczynić potrzebom wierzyteli, uzależniających swoje stosunki ze spółdzielnią od jej stanu osobowego, mija się to o tyle z celem, że w wielu krajach przepisy te nie są wykonywane przynajmniej co do czasu dość ściśle. Drugim rodzajem sprawozdań jest wszystko, co się tyczy obrotów i działalności spółdzielni: bilanse, budżety, podział zysków, protokoły walnych zgromadzeń. Niekiedy ten dział sprawozdań składany bywa do innych instytucyj nadzorczych niż pierwszy, zwłaszcza gdzie istnieją uprawnione związki rewizyjne, mające na celu badanie działalności spółdzielni.

Te czy inne urzędy nadzorcze nie tylko badają, niekiedy zatwierdzają nawet dostarczone sobie sprawozdania i dane, ale przepisują szereg szczegółów tyczących prowadzenia ksiąg, rejestrów i spisów, obowiązującej formy raportów, okresu operacyjnego i t. d.

Uprawnienia urzędów nadzorczych mają także skalę bardzo szeroką. Gdzieindziej ograniczają się do przyjmowania sprawozdań z mocą przymusu stosowanego do spółdzielni w razie ich niedostarczenia. Gdzieindziej mogą odgrywać rolę daleko bardziej czynną, uchylać uchwały, zawieszać członków ciał kierowniczych, nie mówiąc już o zatwierdzaniu budżetów albo podziału zysków. Różnice w uprawnieniach zależą od stopnia kultury kraju, stopnia osiągniętej wolności obywatelskiej, ogólnego stosunku do spółdzielczości.

Charakterystycznym jest, że w wielu państwach w okresie trudności powojennych wzmożony nadzór państwa związany jest, jakgdyby tłumaczy się nawet przez udzielanie pomocy finansowej spółdzielniom. Państwo postępuje w tym wypadku jak bankier, który chce dokładnie znać stan interesów swojego dłużnika i zastrzega sobie wpływ na sposób jego działania; analogja jest zupełna, ponieważ nadzór spełniają zwykle w tych wypadkach banki państwowe. Sądzić można, że w miarę powrotu do warunków normalnych swoboda działania organizacji spółdzielczych wzmoże się znacznie.

Od postanowień urzędów nadzorczych niektóre ustawy wskazują drogę odwoławczą, inne milczą w tej sprawie. Tem niemniej sądzić można, że odwołanie od postanowienia, które się wydaje krzywdzące, przysługuje zawsze spółdzielni lub jej członkom bądź do wyższej władzy administracyjnej w ministerstwie, którego urząd nadzorczy jest częścią, bądź do sądu, zwłaszcza w razie poniesionych szkód materialnych. Dowodem wysokiej dbałości o rozwój ruchu spółdzielczego są ustawy australijskie, który nakazuje urzędowi rejestracyjnemu zdawać co rok sprawozdanie ze swoich czynności parlamentowi.

Urzędy nadzorcze w niektórych państwach pełnią jeszcze jedną funkcję: rozjemczą, a mianowicie rozstrzygają w sporach pomiędzy spółdzielnią a członkami, albo pomiędzy członkami spółdzielni, o ile statut nie przewiduje instytucji rozjemczej wewnętrznej.

W A n g l i i corocznie, nie później niż 31 marca spółdzielnia winna przesłać rejestratorowi sprawozdanie o wydatkach i dochodach oraz o funduszach i majątku stowarzyszenia. Sprawozdanie to winno być podpisane przez rewidenta albo rewidentów, jeżeli ich było kilku, i powinno być podzielone na wydatki na różne cele i doprowadzone do ostatecznego bilansu, który należy sporządzać między 1 grudnia a 31 stycznia; do bilansu należy dołączać również podpisane przez rewidentów wyjaśnienie, w jaki sposób i na zasadzie czyjego upoważnienia została dokonana rewizja. Jeżeli rewizja dokonana była w ciągu roku więcej niż jednokrotnie, należy dołączyć odpisy wszystkich protokołów. Członkom i osobom zainteresowanym w funduszach spółdzielni należy wydawać bezpłatne odpisy sprawozdań,

a oprócz tego ostatnie sprawozdanie roczne i sprawozdanie rewidentów winny być wywieszone w siedzibie spółdzielni na widocznym miejscu. Ale ani członek ani osoba postronna nie mają prawa wglądu w księgi spółdzielni poza swoim rachunkiem i spisem członków, do których badania upoważnia ich statut. Przy sporządzaniu sprawozdania i innych dokumentów należy stosować się do formy przepisanej przez rejestratora i zamieszczać w nich żądane przez niego dane. Na żądanie $\frac{1}{10}$ ogółu członków albo 10 członków, jeżeli ogólna ich liczba przekracza 1.000, — główny rejestrator za zezwoleniem ministerstwa skarbu, którego jest urzędnikiem, może wyznaczyć rewidenta lub rewidentów do zbadania działalności spółdzielni; albo zwołać w tym celu walne zgromadzenie. Podanie członków winno być poparte dowodami, główny rejestrator zaś ma prawo wymagać od nich kaucji na pokrycie kosztów rewizji lub zwołania walnego zgromadzenia. Koszty rewizji ponosi spółdzielnia albo jej członkowie, władze i pracownicy albo wreszcie skarżący w stosunku wskazanym przez rejestratora. Biuro rejestracyjne może za zgodą ministerstwa skarbu unieważnić rejestrację albo zawiesić ją na termin 3 miesięcy i później ponownie, jeżeli jest przekonane, że spółdzielnia istnieje w celach nielegalnych albo jeżeli narusza ona prawo pomimo ostrzeżeń biura. Rejestracja może być unieważniona również i wtedy, kiedy liczba członków spada poniżej przepisanej przez ustawę minimum (siedmiu), jeżeli spółdzielnia przestała istnieć, przy składaniu danych do rejestracji wprowadzono błąd albo popełniono pomyłkę. Przed wykreśleniem z rejestru, o ile nie następuje ono na żądanie stowarzyszenia, albo przed zawieszeniem rejestracji rejestrator winien przynajmniej 2 miesiące przedtem uprzedzić spółdzielnię, wymieniając powody swojej decyzji. Zaraz po wykreśleniu albo po zawieszeniu zawiadomienie o tem winno być ogłoszone w gazecie urzędowej i miejscowej. Spółdzielnia może się odwołać do sądu przeciwko wykreśleniu z rejestru albo zawieszeniu ponowionemu po 3 miesiącach. Spory wewnętrzne mogą być rozstrzygane albo przez arbitrów przewidzianych w statucie albo przez biuro rejestracyjne. W Belgji spółdzielnia winna prowadzić rejestr, zawierający na pierwszej stronie statut, a dalej 1) nazwisko, zawód i miejsce zamieszka-

nia członków, 2) datę ich przystąpienia, wycofania się lub wykluczenia, 3) rachunek sum wpłaconych i podniesionych. Rejestr ten winien być numerowany, parafowany i bezpłatnie poświadczony przez jednego z członków sądu handlowego lub przez burmistrza; parafowanie może być zastąpione przez pieczęć sądu handlowego. Adnotacja o wycofanym wkładzie musi być podpisana przez członka wycofującego. Bilans spółdzielni winien być w 2 tygodnie po przyjęciu go przez walne zgromadzenie złożony w kancelarji sądu handlowego. Tamże może być złożona co 6 miesięcy lista członków (nazwisko, zawód, adres), co zresztą nie jest przestrzegane zbyt ściśle. Członkowie zarządu winni złożyć tam w 8 dni po wyborach wyciąg z aktu dającego im pełnomocnictwa. W C z e c h o s ł o w a c j i i w N i e m c z e c h księgi spółdzielni muszą być conajmniej co dwa lata rewidowane przez delegowanego urzędnika albo eksperta trybunału albo przez związek rewizyjny. W A u s t r j i w pierwszych 6 miesiącach każdego roku zarząd powinien sporządzić bilans, spis członków przybyłych i ubyłych oraz spis udziałów istniejących, zażądanych do zwrotu i wypłaconych. W B u ł g a r j i kontrolę wykonywa sąd pierwszej instancji, a rewizję albo związek albo bank publiczny finansujący spółkę albo delegowany przez trybunał przedstawiciel Centralnego Banku Spółdzielczego, Banku Rolnego albo Izby Handlowo — Przemysłowej. W G r e c j i rewizji czynności spółdzielni dokonywa autonomiczna instytucja, której członkami są przedstawiciele spółdzielni, banku państwowego, ministerstwa rolnictwa i nauki. Istnieje rada spółdzielcza, organ urzędowy z głosem doradczym. Zadaniem jej jest wydawanie opinij o stosowaniu ustawy spółdzielczej, o zmianach i poprawkach do niej, o rozporządzeniach dla popierania i propagandy spółdzielczości, o sposobie wykonywania przez ministerstwa nadzoru i w różnych innych kwestiach. Składa się z sekretarza generalnego i szefów biur wydziałów ekonomji rolniczej i kolonizacji w ministerstwie rolnictwa, szefa sekcji stowarzyszeń i opieki publicznej w ministerstwie gospodarstwa narodowego, szefa wydziału kredytu rolnego w banku państwowym, względnie dyrektora banku rolnego, oraz przedstawiciela związku spółdzielni. W D a n j i spółdzielnie uznane za „handlujące“ albo o odpowiedzialności ogra-

niczanej muszą utrzymywać księgi handlowe przewidziane przez ustawę. Spółdzielnie sprzedające tylko członkom nie podlegają rozporządzeniom o fałszowaniu towarów, podlegają natomiast jak wszelkie inne spółki rozporządzeniom sanitarnym. W Szwecji stosunek między spółdzielnią a państwem ogranicza się do rejestracji. Podobnie w Norwegji spółdzielnie nie mają obowiązku ogłaszać sprawozdań i nie podlegają państwowej kontroli. W Finlandji zarząd musi prowadzić spis członków z datą ich wstąpienia, oznajmienia i dokonania wycofania się; spis ten musi być dostępny dla wszystkich. Jeżeli spółdzielnie mają obowiązek dopłaty, to muszą dostarczyć co rok wójtowi albo burmistrzowi albo sądowi sprawozdanie wykazujące ruch członków. Urząd rejestracyjny musi być zawiadomiony o początku i końcu okresu operacyjnego, jeżeli osoby obce mogą dokonywać operacyj ze spółdzielnią. Spółdzielnie miejskie muszą należeć i opłacać składki do Federacji handlu i przemysłu, mało zresztą obecnie ważnej. Spółdzielnie przyjmujące oszczędności jak również spółdzielnie z nieograniczoną odpowiedzialnością, z wyjątkiem jednak kredytowych, muszą składać do biura rejestracyjnego kopje bilansów rocznych, zysków i strat, oraz dane dotyczące obrotów, zwiększenia lub zmniejszenia majątku i ich przyczyny. Te dane są dostępne dla wszystkich. W Estonji dla kontroli zewnętrznej, która musi być dokonana co najmniej raz na dwa lata, spółdzielnie winny się zapisywać do związków rewizyjnych; nie podlegają temu tylko towarzystwa zajmujące się propagandą spółdzielczości. Są to przepisy specjalnej ustawy o rejestrowaniu spółdzielni i ich związków, uchwalonej 1918. Istniejące już spółdzielnie obowiązane były zapisywać się do związków rewizyjnych w ciągu 6 miesięcy, nowozakładane w ciągu 3 miesięcy. Zezwolenie na dokonywanie rewizji otrzymują związki od ministra spraw wewnętrznych, on też może tylko zezwolić na zmianę statutu. Zarząd związku obowiązany jest w ciągu 2 tygodni komunikować ministrowi spraw wewnętrznych o nowowstępujących członkach zarówno jak o występujących lub wykreślonych. Minister spraw wewnętrznych może po wysłuchaniu zarządu odebrać związkowi prawo dokonywania rewizji, jeżeli on spełnia swój obowiązek niedbale albo nie jest w stanie go spełnić.

Jeżeli związek nie dokona rewizji w ustawowym czasie, winien o tem zawiadomić ministra spraw wewnętrznych. Za dokonanie rewizji związek pobiera prócz wpisowego opłatę, która jest traktowana narówni z należnościami państwowemi. Odpisy protokołów rewizji dokonanej w spółdzielni kredytowej i ubezpieczeniowej związek przesyła do ministra skarbu, który też sprawuje nadzór nad wykonaniem tej ustawy co się tyczy tego rodzaju spółdzielni; nadzór nad rewizjami spółdzielni innego typu należy do ministra spraw wewnętrznych. Celem rewizji jest sprawdzenie, czy zabezpieczone są interesy skarbu państwa, czy nie zostały naruszone przez spółdzielnię ustawa i statut, czy nie naruszone zostały interesy osób trzecich — wierzycieli i czy spółdzielnia jest należycie administrowana. Jeżeli minister spraw wewnętrznych jest niezadowolony ze sposobu przeprowadzenia rewizji, której polecił dokonać, może pozbawić związek prawa rewizji, a samą rewizję polecić przeprowadzić innemu związkowi. Rewident może oznaczyć czas na uporządkowanie ksiąg spółdzielni, jeżeli znajdzie je w nieporządku. Nie wolno mu udzielać postronnym osobom informacji o brakach spółdzielni, w której dokonywa rewizji. Specjalną uwagę winien zwrócić na t. zw. bruljon prezesa zarządu z odnotowanemi wpływami i rozchodami spółdzielni dla sprawdzenia tych danych z książką kasową; prowadzenie książki kasowej przez buchaltera jest niedozwolone. Według przepisów ministra spraw wewnętrznych urzędy rejestracyjne winny prowadzić specjalne spisy spółdzielni z adnotacjami, do jakiego związku rewizyjnego każda z nich należy. Specjalną ustawę w tym przedmiocie posiada także Ł o t w a. Została ona uchwalona wskutek tego, że wiele spółdzielni nie należało do żadnych związków rewizyjnych. Rewizji dokonywa się dla stwierdzenia, czy działalność spółdzielni i ich związków jest zgodna z ustawami, czy uchwały ich organów są wykonywane, czy należycie prowadzą księzkowość, czy specjalne związki rewizyjne założone zostały na właściwej podstawie prawnej i czy organizacje spółdzielcze należycie wydatkują zapomogi otrzymywane na popieranie spółdzielczości. Rewizja musi się odbywać conajmniej co dwa lata, minister spraw wewnętrznych ma jednak prawo odroczyć ją do trzeciego roku. Rewizji mogą dokonywać komitet nadzorczy spółdzielni albo

zrzeszenia pracujące w dziedzinie spółdzielczości pod warunkiem, że zrzeszają co najmniej 15 spółdzielni z tysiącem członków. Rewizji jednak co do prawidłowego używania przez spółdzielnię nazwy i co do sposobu wydatkowania zapomóg może dokonywać tylko Komitet Nadzorezy Spółdzielni. Składa on się z ministra sprawiedliwości albo jego delegata jako przewodniczącego, z delegatów — po jednym — ministerstwa skarbu, spraw wewnętrznych, banku państwa i po jednym również delegacie od związków i organizacyj, które mogą wyznaczać obowiązkową rewizję; liczbę delegatów rządowych może rada ministrów uzupełnić do $\frac{1}{3}$ ogółu członków komitetu. Komitet mieści się w budżecie ministra sprawiedliwości, który zwołuje jego posiedzenia. Wszystkie sprawy decyduje się zwykłą większością z wyjątkiem odjęcia prawa rewizji, do czego potrzeba kwalifikowanej większości $\frac{2}{3}$ głosów. Odjąć prawo rewizji może komitet wówczas, gdy posiadająca je organizacja niezadowolająco spełnia swe czynności albo narusza ustawy lub statut. Posiedzenia komitetu są ważne tylko w obecności ministra sprawiedliwości lub jego delegata i co najmniej przedstawicieli 3 organizacyj, oraz jeżeli porządek obrad był rozesłany członkom co najmniej 7 dni naprzód. Rewizji wyznaczonej przez komitet podlegają także i organizacje pracujące na polu spółdzielczości i nazywające się spółdzielniami lub związkami spółdzielni, choćby jako takie nie były zarejestrowane, jeżeli otrzymują zapomogę rządową dla popierania spółdzielczości. Instytucje mające prawo dokonywać rewizji mogą przystępować do tej czynności dopiero po ogłoszeniu o tem w wiadomościach urzędowych przez komitet i otrzymaniu od niego zaświadczenia. Jeżeli istniejące stowarzyszenia, zarejestrowane jako spółdzielnie, nie zawiadomią komitetu w ciągu 6 miesięcy, a nowopowstające w ciągu 3 miesięcy, przez jaką organizację mającą prawo rewizji pragną być rewidowane, rewizji dokonywują biegli albo związek rewizyjny — wyznaczeni przez komitet. Organizacje mające prawo rewizji same są też rewidowane przez biegłych, których wyznacza komitet. Związki rewizyjne zakładane są na podstawie ustawy o spółdzielniach i ich związkach. Walne zgromadzenia związków oznaczają opłaty za dokonanie rewizji; komitet ustala normy opłat za rewizje dokonywane z jego polecenia. Nieobecność

zarządu spółdzielni nie wstrzymuje rewizji, ale winien on być o niej zawiadomiony. Odpis protokołu rewizji odsyła się do komitetu, a prócz tego winien on być odczytany na najbliższym walnym zgromadzeniu przed zatwierdzeniem sprawozdania zarządu; na tem posiedzeniu ma prawo być przedstawiciel instytucji, która dokonała rewizji. Jeżeli stwierdzonem zostało przekroczenie statutu lub ustaw, komitet ma prawo wystąpić do sądu o rozwiązanie spółdzielni, jeżeli zaś rewizja wykryje nienależyte wydawanie zapomóg — o przerwanie ich wydawania. Rewidentom pod karą nie wolno ujawniać tajemnic rewidowanej organizacji; w protokole tajemnice takie mogą być ujawniane tylko jako niezbędne poparcie wniosków rewidenta o ujawnionych brakach. Regulamin komitetu zatwierdza minister sprawiedliwości. W S o w i e t a c h komisje rejestracyjne zarówno niższego stopnia jak centralna mają prawo badania, czy zasady spółdzielczości są ściśle przeprowadzane w spółdzielniach; w razie potrzeby polecają związkom rewizję; mogą też żądać likwidacji spółki drogą przewidzianą ustawowo (p. R o z w i ą z a n i e, Sowiety). Sprawozdania rachunkowe winny spółdzielnie przysyłać związkom wyższych stopni, które ze swej strony składają dalszym, wyższym stopniom sprawozdania zarówno ze swej działalności jak i działalności niższych stopni. Prócz tego spółdzielnie obowiązane są ogłaszać dane dotyczące swej działalności i swojego stanu przez pisma, ogłoszenia i t. p. Przy zarządzie centralnego związku spółdzielni spożywców istnieje Biuro Spółdzielcze mniejszości narodowych, mające na celu kierowanie i opiekę nad spółdzielczością mniejszości. Składa się z 3 członków wybranych przez zjazdy przedstawicieli spółdzielni mniejszościowych i zatwierdzonych przez walne zgromadzenie Centralnego Związku spółdzielni. Przewodniczący Biura jest członkiem zarządu Centralnego Związku z głosem decydującym. Książkowość w spółdzielniach spożywców musi być prowadzona według wzoru opracowanego przez centralne organizacje spółdzielni. Prowadzący książki nie może być równocześnie kasjerem, nawet jeżeli jest członkiem zarządu. Rok operacyjny trwa od 1 października do 30 września. Sprawozdania rachunkowe i księgi muszą być dostępne dla członków przez 2 tygodnie przed walnym zgromadzeniem. We W ł o s z e c h dekret 1924 dał

możność nadzoru, a nawet rozwiązania spółdzielni przez władze polityczne. W Jugosławii istnieje specjalny departament kredytu rolnego dla nadzoru i kierowania spółdzielni tego typu. We Francji niema nadzoru ogólnego, wykonywanego przez specjalną instytucję w rodzaju Rady spółdzielczej albo urzędu spółdzielczego. Tylko w razie udzielania spółdzielniom pożyczek rządowych z funduszy ogólnych czy specjalnych istnieją zwykle przy odnośnych ministerstwach Komisje, złożone z urzędników, parlamentarzystów i mianowanych przez ministra przedstawicieli spółdzielczości dla opinjowania o wysokości pożyczki i nadzoru, czy warunki dotyczące użytkowania jej są przez spółdzielnie spełniane. Jednym z warunków pożyczki są też z reguły pewne szczegóły organizacji spółdzielni. Tak nap. przy ministerstwie marynarki istnieje taka mieszana Komisja Nadzorcza (Commission Supérieure), kredytu rybackiego, która bada przedstawione statuty, opiniuje podania o pożyczki rządowe i rozpatruje wszelkie sprawy związane z kredytem rybackim. W spółdzielczości rolniczej kasy rejonowe kredytu rolnego pełnią nadzór nad kasami lokalnymi, spółdzielniami rolniczymi i wogóle instytucjami, które otrzymały pożyczki rządowe; Kasa Centralna kredytu rolnego nad kasami rejonowymi, a Inspektorat Generalny przy Minist. Rolnictwa — nad Kasą centralną, kasami rejonowymi i lokalnymi i wogóle wszystkimi instytucjami korzystającymi z kredytu rolnego. W bankach spółdzielczych nadzór spełnia inspektor skarbowy albo osoba delegowana przez ministra pracy. Przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej istnieje od 1918 r. Rada Naczelna Spółdzielcza dla studjów nad rozwojem wszelkich rodzajów spółdzielczości. Przewodniczy radzie minister, w skład jej wchodzi 43 członków, w tej liczbie prócz parlamentarzystów i urzędników 12 delegatów wybranych przez spółdzielnie spożywców i ich związki funkcjonujące na podstawie ustawy 1917 r., jeden członek mianowany przez ministra i wybrany z pośród stowarzyszeń nieopartych na ustawie 1917 r., jeden członek mianowany z pośród osób wskazanych przez unję spółdzielni spożywców, 12 delegatów robotniczych spółdzielni wytwórczych opierających się na ustawie 1915, 1 mianowany z pośród innych spółdzielni i 1 mianowany z pośród osób wskazanych przez robotnicze banki spółdzielcze. Rada dzieli się na dwie sekcje: robotniczych spółdzielni wy-

twórczych i spółdzielni spożywców; w przyszłości mają być tworzone inne sekcje. Zadaniem Naczelnej Rady Spółdzielczej jest wydawanie opinii w sprawach przedłożonych jej przez ministra, a mianowicie: 1) projekty ustaw i rozporządzeń administracyjnych dotyczących pośrednio czy bezpośrednio spółdzielczości, 2) stosunków spółdzielni wytwórczych i spożywców z władzami publicznymi, municypalnościami, departamentami i państwem, 3) stosunków z innymi rodzajami spółdzielczości, 4) stosunków spółdzielczości z przemysłem i handlem, 5) roli spółdzielczości jako obrony interesów spożywcy, 6) roli spółdzielczości pod kątem widzenia interesów korporacyjnych producenta. W Rumuni w ciągu 8 dni od walnego zgromadzenia zarząd obowiązany jest przesyłać sądowi pokoju swojego okręgu i instytucji rewizyjnej kopie uchwał zmieniających zarząd i komisję rewizyjną, oraz spis imion i nazwisk członków tych ciał, a także osób, które mogą reprezentować spółdzielnię i podpisywać w jej imieniu. W 15 dni po walnym zgromadzeniu zarząd winien złożyć sędziemu pokoju swojego okręgu: a) kopję bilansu i rozdział nadwyżek, b) kopję protokołu walnego zgromadzenia, c) listę członków przybyłych i ubytych w ciągu roku wraz z ich udziałami. Zarząd winien prowadzić rejestry wymagane przez Kodeks Handlowy, a mianowicie: a) rejestr członków z odnotowaniem imienia i nazwiska, miejsca zamieszkania, zawodu, daty przyjęcia, daty wyjścia, ilości udziałów i wysokości wpłat, b) protokoły walnych zgromadzeń zwyczajnych i nadzwyczajnych, c) protokoły zebrań zarządu i komisji rewizyjnej. Protokoły walnych zgromadzeń dotyczące zmiany statutu przesyła się do sądu w 3 egzemplarzach, poświadczonych przez związek rewizyjny albo urząd spółdzielczy. Za dostarczenie trybunałowi albo organom kontroli i za opublikowanie niedokładnych danych dotyczących spółdzielni, a także za sporządzanie fałszywych bilansów i sprawozdań członkowie zarządu i komisji rewizyjnej, likwidatorzy i pracownicy podlegają karze do 5.000 lei i 1 roku więzienia. W spółdzielniach o składzie osobowym członków przeważnie należących do mniejszości narodowych bilans musi być sporządzany także w języku rumuńskim. Związkami rewizyjnymi dla spółdzielni istniejących na mocy ostatniej ustawy są unje, do których należenie jest obowiązkowe; spół-

dzielnia, któraby się w ciągu roku nie wpisała do unji, straciłaby prawo uważania się za spółdzielnię. Unje są także spółdzielniami, ale bez kapitału. Ich akt założycielski i statuty są zatwierdzane przez urząd spółdzielczy i legalizowane w sądzie pokoju okręgu, gdzie się mieści ich siedziba główna; kopje aktu założycielskiego i statutu są nadsyłane do wszystkich sądów pokoju tych okręgów, w których się znajdują spółdzielnie należące do unji. Unja: 1) bada i poświadcza statuty i akty założycielskie należących do niej spółdzielni, oraz protokoły ich walnych zgromadzeń, o ile dotyczą zmian w statutach; 2) organizuje kontrolę nad spółdzielniami-członkami, podejmuje środki przeciwko ich członkom zarządu, komisyj rewizyjnych, likwidatorom i pracownikom; 3) rozstrzyga polubownie lub na podstawie statutów spory pomiędzy spółdzielniami, które do niej należą, albo między spółdzielniami a ich członkami; 4) za zgodą Urzędu Spółdzielczego decyduje o rozwiązaniu spółdzielni w wypadkach przewidzianych przez ustawę albo w razie stwierdzenia, że spółdzielnia nie może zrealizować swych celów lub przekracza postanowienia statutu i ustaw; 5) posiada wszelkie inne uprawnienia przewidziane przez ustawy i statut; 6) wykonywa zlecenia dane jej przez Urząd Spółdzielczy w zakresie jej działalności; 7) staje przed sądem w obronie należących do niej spółdzielni; 8) pełni inne czynności przewidziane przez statut z wyjątkiem handlowych, a więc: a) organizuje pomoc techniczną i sądową dla spółdzielni, b) organizuje statystykę spółdzielni na terenie swego działania w granicach i na żądanie Urzędu Spółdzielczego, c) organizuje propagandę, koła spółdzielcze, biblioteki i szkoły, d) zwołuje kongresy spółdzielcze, e) broni interesów ruchu spółdzielczego wobec władz i w innych potrzebach, f) zacieśnia stosunki pomiędzy spółdzielniami. Na czele unji stoi zarząd, który wybiera z pośród swoich członków jedną czy więcej stałych komisyj trzyosobowych. Przedewszystkiem musi istnieć komisja nadzorcza, która się składa z dwóch członków zarządu i przewodniczącego jej prezesa trybunału miejscowego albo sędziego przez niego delegowanego; komisja ta wymierza kary członkom zarządów i komisyj rewizyjnych, likwidatorom i pracownikom spółdzielni. Od decyzji unji, dotyczących poświadczeń statutów, przystąpienia do unji, kar na administratorów i t. p., można

w ciągu 30 dni apelować do Urzędu Spółdzielczego. Na żądanie unji i na jej koszt Urząd Spółdzielczy może delegować swoich urzędników dla wykonania kontroli; kontroli tej dokonywa się według regulaminu ustalonego przez Urząd Spółdzielczy. Każda spółdzielnia jest kontrolowana ze współudziałem swej komisji rewizyjnej przynajmniej raz na rok. Organ kontrolujący może zwołać zarząd i komisję rewizyjną kontrolowanej spółdzielni. Akty sporządzone przez organy kontroli i zatwierdzone przez zarząd unji albo jej komisję nadzorczą, są dowodem sądowym. Koszty utrzymania unji ponoszą należące do niej spółdzielnie w stosunku do dokonanych przez siebie operacji; sumy należne w ostatecznej repartycji — po zakończeniu roku — od spółdzielni są ściągane jak podatki po zatwierdzeniu ich przez Urząd Spółdzielczy. Unja jest kontrolowana przez Urząd; jeżeli nie spełnia na czas swoich czynności, Urząd może udzielić jej ostrzeżenia, rozwiązać zarząd, назначаając do najbliższego walnego zgromadzenia tymczasową komisję zarządzającą, ostrzec o likwidacji i ostatecznie rozwiązać unję po dokonaniu ankiety, postanowieniem Głównej Rady Spółdzielczej. Unje mogą założyć Centralę Unji Spółdzielczych, która powstaje jak każda unja. Państwowy Urząd Spółdzielczy, mający osobowość prawną, istnieje przy ministerstwie Pracy, Spółdzielczości i Ubezpieczeń. Ma on prawo: 1) zatwierdzać powstawanie statutu unij i federacji (p. niżej Z w i ą z k i Rumunja), a tam, gdzie nie ma unji — spółdzielni; 2) kierować i nadzorować działalność unij; 3) wykonywać nadzór nad federacjami i reprezentować je w sądach; 4) opracowywać regulaminy, zatwierdzane przez króla i dawać instrukcje do wykonywania kontroli w spółdzielniach; 5) opracować wzorowy statut i instrukcje dla spółdzielni; 6) być instancją odwoławczą dla decyzji unij; 7) zorganizować statystykę spółdzielni i wydawać spółdzielczy rocznik statystyczny; 8) zorganizować zarządzanie techniczne spółdzielniami oraz ich dział prawny; 9) organizować, kierować i kontrolować dział oświatowy w spółdzielniach; 10) organizować i kierować kołami spółdzielczymi oraz propagandą; 11) wydawać Rumuński Biuletyn Spółdzielczy; 12) reprezentować na ich żądanie interesy spółdzielni przed władzami; 13) organizować badanie ruchu spółdzielczego i utrzymywać stosunki z pokrewnymi organizacjami

spółdzielczemi. Urząd Spółdzielczy kierowany jest przez Główną Radę Spółdzielczą, która się składa z dwóch delegatów Ministerstwa Pracy, Spółdzielczości i Ubezpieczeń społecznych, reprezentujących różne kierunki ruchu spółdzielczego, jednego delegata Ministerstwa Oświecenia Publicznego, jednego delegata Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwa, jednego delegata Ministerstwa Przemysłu i Handlu, delegata Centralnego Banku Spółdzielczego, 9 przedstawicieli ruchu spółdzielczego, wybranych przez zgromadzenie przedstawicieli unij spółdzielczych, 3 członków kooptowanych z pośród znawców spółdzielczości, delegata Sądu Kasacyjnego i wszystkich byłych ministrów Pracy i Rolnictwa, którzy urzędowali conajmniej 6 miesięcy. Wszyscy członkowie Rady są zatwierdzani przez Ministra Pracy dekretem królewskim i mianowani zależnie od kategorji na 3 — 6 lat. Budżet Urzędu Spółdzielczego mieści się w budżecie Ministerstwa Pracy; wydatki ponosi w $\frac{3}{4}$ państwo, w $\frac{1}{4}$ Centralny Bank Spółdzielczy. Funkcjonariusze Urzędu są urzędnikami państwowymi. Rada Spółdzielcza wybiera z pośród siebie komitet nadzoru, który wymierza kary przewidziane przez ustawę, a składa się z dwóch przedstawicieli spółdzielni, z pośród członków mianowanych lub kooptowanych i przewodniczącego, którym jest członek Sądu Kasacyjnego wybrany przez losowanie. Prócz tego Rada wybiera komisję trzyosobową do prowadzenia sekcji propagandy, oświaty i statystyki oraz komisję 5-osobową do spraw technicznych. W P o l s c e w ciągu miesiąca od zatwierdzenia bilansu zarząd przesyła odpis sprawozdania, zamknięć rachunkowych i protokołu walnego zgromadzenia Radzie Spółdzielczej za pośrednictwem związku rewizyjnego lub bezpośrednio, jeżeli nie należy do związku. W tym samym terminie zarząd ogłasza bilans w piśmie przeznaczonem dla ogłoszeń spółdzielni. Odpis sprawozdania z czynności za ubiegły rok, bilans i rach. zysków i strat muszą być dostępne dla każdego członka spółdzielni, który może sobie z nich robić odpisy, conajmniej 2 tygodnie przed walnem zgromadzeniem. Rok obrachunkowy wynosi najwyżej 12 miesięcy; o ile statut nie stanowi inaczej, rokiem obrachunkowym jest rok kalendarzowy. Każda spółdzielnia przynajmniej raz na 2 lata winna się poddać rewizji przez rewidenta wyznaczonego przez Radę Spółdzielczą albo związek rewizyjny. Rewi-

zja odbywa się również podczas likwidacji. W spółdzielniach nie należących do związków rewizyjnych Rada Spółdzielcza może przeprowadzić rewizję przez związek rewizyjny, wyższe jednostki samorządowe, związki zawodowych rewidentów i t. p. Związek rewizyjny albo Rada Spółdzielcza mogą zarządzić rewizję częściej niż co 2 lata. Do rewizji należy zawezwać radę nadzorczą. Koszty rewizji ponosi spółdzielnia według norm wyznaczonych przez związek albo Radę Spółdzielczą. Sprawozdanie z rewizji winno być przedmiotem obrad rady nadzorczej, a następnie walnego zgromadzenia przed zatwierdzeniem bilansu i dokonaniem wyborów. W razie wykazanych uchybień przeciw prawu lub statutowi, organ rewidujący może wszcząć przed sądem okręgowym sprawę o rozwiązanie. Spółdzielnia winna prowadzić spis członków według wskazówek Rady Spółdzielczej, w którym mają być niezwłocznie odnotowane: data wypowiedzenia członkostwa lub udziału, data śmierci lub wykluczenia, oraz dzień, w którym członek przestał należeć do spółdzielni. Związkami rewizyjnymi są dobrowolne zrzeszenia spółdzielni, mające za zadanie dokonywanie nadzoru, a prócz tego doskonalenie pracy i urządzeń spółdzielni, oraz popieranie rozwoju ich stosunków handlowych. Prócz spółdzielni mogą do nich należeć inne zrzeszenia służące rozwojowi ruchu spółdzielczego jak np.: centrale, hurtownie, banki spółdzielcze, powstałe nie na zasadach spółdzielczych. Statut swój i jego zmiany musi związek rewizyjny przedkładać Radzie Spółdzielczej, od której może otrzymać prawo dokonywania rewizyj. Prawo to może mu być odebrane, jeżeli związek nie pełni swoich obowiązków albo rozszerza swoją działalność na cele nie objęte ustawą. Nadanie i odebranie prawa rewizji winno być ogłoszone przez Radę Spółdzielczą. Spółdzielnie, których członkami są wyłącznie inne spółdzielnie, a więc związki mające właściwie inne cele na oku, mogą również otrzymać prawo rewizji. Na czas posiadania prawa rewizji związek jest osobą prawną. W styczniu każdego roku winien związek rewizyjny przysłać Radzie Spółdzielczej wykaz przyjętych i wykreślonych członków oraz wykaz dokonanych rewizyj. O czasie, miejscu i porządku obrad swojego walnego zgromadzenia winien związek zawiadomić 15 dni wcześniej Radę Spółdzielczą, której delegat ma prawo uczestniczyć w tem zgromadzeniu. Rada Spół-

dzielcza dla współdziałania z rządem w zakresie spraw spółdzielczych istnieje przy ministerstwie skarbu. Członkami jej mianowanymi na dwa lata przez ministra są przedstawiciele związków rewizyjnych, możliwie ze wszystkich rodzajów ruchu spółdzielczego, a oprócz tego delegaci ministerstw: Skarbu, Spraw Wewnętrznych, Sprawiedliwości, Rolnictwa, Przemysłu i Handlu, Pracy i opieki społecznej, Robót Publicznych i Spraw Wojskowych (po jednym); liczba delegatów ministerstw nie może jednak przewyższać $\frac{1}{3}$ ogółu członków Rady. Przewodniczy urzędnik ministerstwa Skarbu mianowany przez ministra; Rada Spółdzielcza rozpatruje projekty ustaw spółdzielczych, przyznaje związkom prawo rewizji, czuwa nad należytem jej wykonaniem, poddaje rewizji spółdzielnie niezwiązkowe, wszczyna sprawy o rozwiązanie spółdzielni, układa plan użycia na cele spółdzielcze funduszków przeznaczonych przez państwo, zbiera dane statystyczne, rozpoznaje i zapoczątkowuje sprawy związane ze spółdzielczością. Uchwały w sprawie pozbawienia związku prawa rewizji wymagają większości $\frac{3}{4}$ obecnych.

W Stanach Zjednoczonych Am. Półn. spółdzielnie rolnicze według Bingham Act (*Kentucky*) obowiązane są raz na rok sporządzać sprawozdanie według wzoru dostarczonego przez dziekana wydziału rolniczego uniwersytetu; sprawozdanie to winno zawierać dane dotyczące stanu majątkowego spółki w roku operacyjnym, spis akcjonariuszy i wniesionego przez nich kapitału albo w spółdzielniach bez kapitału spis członków i poczynionych przez nich opłat, koszty handlowe, stan zadłużenia i bilans. Ustawa nie mówi, czy i komu to sprawozdanie ma być złożone. Przepisy innych stanów dotyczące sprawozdania w spółdzielniach rolniczych są analogiczne, z tą tylko różnicą, że w *New-Jersey* sprawozdanie należy złożyć sekretarzowi stanu. W *New-Hampshire* nadzór i kontrolę nad związkami (spółdzielniami) kredytowymi wykonywują komisarze bankowi, którym w 20 dni po ostatnim święcie czerwca zarząd składa raport w przepisanej przez nich formie pod karą 5 dolarów za każdy dzień zwłoki; raport ten musi być podpisany przez prezesa, skarbnika i większość członków komisji rewizyjnej, którzy zaświadczą w razie potrzeby i zaprzysięgną miarodajność raportu. Według ogólnopanstwowej ustawy (*Capper-Volstead Act*),

sekretarz rolnictwa, jeżeli przypuszcza, że jakaś spółdzielnia wpływa na nielegalną podwyżkę cen, może wezwać ją na piśmie do złożenia najwyżej w ciągu 30 dni wyjaśnień; wyjaśnienia te muszą się stosować do formy przepisanej przez sekretarza rolnictwa, wciągnięte być do protokołu i zachowane w archiwach. Jeżeli wyjaśnienia złożone przez spółdzielnię nie zadowolnią go, sekretarz nakaze zaniechania takiego postępowania, a w dalszym ciągu zwróci się do władz sądowych o rozwiązanie spółdzielni. Trybunał okręgu, w którym mieści się spółdzielnia, może zatwierdzić, zmienić albo odrzucić rozporządzenie sekretarza rolnictwa lub też wydać rezolucję całkiem odmienną. Sekretarz rolnictwa jest też upoważniony ustawowo do utworzenia w biurze ekonomiki rolniczej wydziału sprzedaży spółdzielczych. Wydział ten zajmie się rolniczymi spółdzielniami wytwórczymi, zajmującymi się wyrobem, magazynowaniem i sprzedażą produktów rolnych i zakupem przedmiotów potrzebnych w rolnictwie, a także spółdzielniami kredytowymi i ubezpieczeniowymi. Wydział ma:

- 1) gromadzić i rozpowszechniać wiadomości ekonomiczne, statystyczne i historyczne, dotyczące rozwoju, organizacji i metod ruchu spółdzielczego w Stanach Zjednoczonych A. P. i innych krajach;
- 2) studjować spółdzielczość pod kątem widzenia ekonomicznym, prawnym, finansowym, społecznym i każdym innym, oraz badać organizację, działanie, stan finansowy i zaopatrywanie się spółdzielni;
- 3) badać rachunkowość i metody działania spółdzielni, które tego żądają, ogłaszając wyniki badań za ich zgodą;
- 4) zająć się pomocą i radą grupom wytwórców, które chciałyby działać pod formą spółdzielczą oraz badaniem dla nich warunków ekonomicznych produkcji i zbytu płodów rolnych;
- 5) zbierać materiały dotyczące przyszłych zbiorów, podaży i popytu, wywozu i przywozu oraz ceny produktów rolniczych dla użytku spółdzielni;
- 6) rozszerzać znajomość zasad i praktyki spółdzielczej;
- 7) prowadzić studia specjalne w Stanach Zjednoczonych i zagranicą.

Sekretarz rolnictwa ma prawo wyznaczać osoby, które będą pomagały jemu i jego przedstawicielom w badaniu rynków wiejskich w formie spółdzielczej. Osoby te, o ile nie będą urzędnikami Stanów Zjednoczonych, będą wynagradzane za koszty przejazdu i utrzymania do 10 dol. dziennie. Osoby zajmujące się bezpośrednio rolnictwem, mogą indywidualnie al-

bo zbiorowo otrzymywać zebrane jak wyżej wiadomości, rozszerzać je i wymieniać pomiędzy sobą. Sekretarz rolnictwa może wydawać wszelkie rozporządzenia wykonawcze na podstawie niniejszej ustawy¹⁾. W K a n a d z i e spółdzielnie rolnicze we wszystkich prowincjach są zobowiązane składać corocznie sprawozdania rachunkowe: w *Quebec* ministrowi rolnictwa, gdzieindziej rejestratorowi. W *British Columbia* gubernator może odwołać albo anulować rejestrację, wydawać statuty wzorowe, zmieniać formularze rejestracyjne. W *Alberta* ustawa o spółdzielniach kredytowych przewiduje nadzór rządowy i municypalny. W *Ontario* w razie otrzymania pożyczki od rządu spółdzielnia rolnicza musi raz na rok, a pozatem na każde żądanie ministra rolnictwa przedstawić zaprzysiężone przez prezesa i sekretarza dane dotyczące stanu majątkowego spółki. Minister lub jego urzędnicy mają prawo być na każdym walnem zgromadzeniu spółdzielni, o którym z reguły musi być powiadomiony; minister zresztą sam może zwołać członków dla zbadania interesów spółki, pozatem może powierzyć wybranej przez siebie osobie inspekcję jej ksiąg, rachunków i majątku, przyczem mogą być ściągane wiadomości pod przysięgą; może też nakazać zmiany albo reparacje w przedmiotach należących do spółki dla lepszego zagwarantowania długu. W M e k s y k u nadzór nad spółdzielniami wykonywa specjalny urząd — Państwowa Komisja Bankowa. W A r g e n t y n i e rachunkowość spółdzielni jest kontrolowana przez departamenty rolnictwa i gospodarstwa społecznego, które tworzą zarazem Biuro Informacji i Statystyki, pełniące niektóre funkcje związku.

W J a p o n i i główne rejestry spółdzielni powinny zawierać: sumę udziałów, sumę wpłat na udziały, w spółdzielniach z nieograniczoną odpowiedzialnością nazwiska, imiona i adresy członków, w spółdzielniach z odpowiedzialnością gwarantowaną (ograniczoną) to samo w wysokości gwarancji. Nazwiska nowych członków należy komunikować w ciągu 2-ch tygodni od dnia ich wejścia. Nadzór nad spółdzielnią wykonywa minister,

¹⁾ Na cele związane z tą ustawą w r. 1926 sekretarz otrzymał 225.000 dolarów z upoważnieniem żądania dalszych kredytów, jeśli uzna to za potrzebne.

prefekt, podprefekt; mogą oni w każdej chwili żądać sprawozdań, podejmować wszelkie środki nadzorcze, a w razie rozwiązania żądać wydania majątku spółdzielni. Jeżeli błędy zarządu każą się obawiać strat, władza administracyjna może mianować inny zarząd tymczasowy; może ona też anulować uchwały walnego zgromadzenia, nakazać ponowne wybory zarządu i komisji rewizyjnej, zawiesić czynności spółdzielni, albo ją nawet rozwiązać, jeżeli jej działanie jest niezgodne z ustawą albo statutem i stąd może wyniknąć szkoda publiczna, lub też jeżeli władza stwierdza trudności funkcjonowania spółki przez stan jej interesów i majątku. W razie rozwiązania jednak należy zaraz zawiadomić ministra, skąd wynika, że do rozwiązania wystarcza decyzja niższej władzy administracyjnej. W spółdzielniach rolniczych władza zatwierdza uchwały walnego zgromadzenia dotyczące budżetu, sposobu pokrywania wydatków i ich rozkładu, pożyczek do zaciągnięcia i zmian statutu. We wszystkich spółdzielniach członkowie zarządu, którzy użyją funduszy spółki na pożyczkę, dyskonto albo operacje przekraczające granicę zwykłych operacji spółkowych, podlegają karze jednego roku więzienia albo 1.000 jenów kary. Pozatem członkowie zarządu, komisji rewizyjnej albo likwidatorzy podlegają karze od 5 do 300 jenów za: 1) zwłokę w podaniu danych wymaganych przez ustawę, albo podanie ich niedokładne, albo wpisanie do księgi członków niedokładnych danych; 2) fałszywe deklaracje złożone władzom albo walnemu zgromadzeniu i zatajenie danych; 3) niewypłacenie wierzycielom należności; 4) operacje w celach zysku poza zwykłymi operacjami ze spółdzielnią; 5) zmniejszenie udziałów albo gwarancyj bez zachowania przepisów; 6) użycie nadwyżek niezgodnie z ustawą albo statutem, oraz naruszenie niektórych artykułów kodeksu cywilnego. Rok operacyjny spółdzielni rolnych trwa od 1 kwietnia do 31 marca. W Chinach dwa miesiące przed początkiem roku operacyjnego, który trwa od 1 lipca do 30 czerwca, spółdzielnia po walnem zgromadzeniu winna przedstawić do zatwierdzenia władzy administracyjnej spis przewidywanych dochodów i rozchodów, oraz plan pokrycia wydatków. Nadzór nad spółdzielnią jest tak ścisły, że rozporządzenie ministra rolnictwa i handlu przepisuje nawet, jakiego rodzaju stylu hierarchicznego ma używać w korespondencji każdy

ze stopni spółdzielni rolniczych. W dwa miesiące po rozpoczęciu roku spółdzielnia winna zakomunikować członkom i władzy wykaz dochodów i rozchodów, inwentarz i sprawozdanie. Oprócz tego spółdzielnia rolnicza winna co rok przesłać sprawozdanie o dokonanych pracach i stanie rolnictwa na jej terytorjum, produkcji rolnej i ogrodniczej z wyszczególnieniem zbóż i owoców, hodowli bydła i jedwabników, rybołówstwie, stosunkach agrarnych. Raporty te mają iść corocznie od spółdzielni wiejskich do departamentowych, przed grudniem do prowincjonalnych, przed lutym do ministerstwa rolnictwa, szefa administracji prowincjonalnej i wszystkich stowarzyszeń rolnych. Jeżeli działalność spółdzielni rolniczej sprzeczna jest z prawem albo statutem, władza może anulować uchwały spółdzielni, dymisjonować członków ciał rządzących, którzy nie mogą być powtórnie obrani w ciągu 5 lat, zawiesić czynności spółki, wreszcie rozwiązać spółdzielnię i zarządzić utworzenie nowej. W razie jednak zarządzenia przez szefa departamentu środków karnych, winien on o tem zakomunikować dyrekcji departamentalnej rolnictwa i handlu, która po zbadaniu sprawy składa raport ministrowi; równocześnie szef departamentu powiadamia szefa administracji miejscowości, w której się spółdzielnia znajduje. Dla rozwiązania spółdzielni należy uprzednio wyjednać pozwolenie ministra rolnictwa i handlu. W *I n d j a c h (Bombaj)* rejestrator spółdzielni ma następujące uprawnienia: rejestracja nowych spółdzielni, podział ich podług rodzaju i przedmiotu działania, jak również podług odpowiedzialności członków, zatwierdzanie zmian nazw, łączenia się, statutów i ich zmian, nadzór nad spółkami, sprawdzanie ich składu, działania i położenia finansowego, inspekcja ksiąg spółdzielni zadłużonych, ustalanie, przez kogo i w jakiej sumie mają być płacone koszty inspekcji, likwidacja spółek i ich rozwiązywanie, przyjmowanie odwołań od decyzji arbitrów w sporach między członkami albo między spółdzielnią a członkami. W *P a l e s t y n i e* urzędnik rejestrujący spółdzielnie ma prawo osobiście lub przez delegata badać księgi spółki bądź z własnej inicjatywy, bądź na żądanie $\frac{1}{3}$ członków. W *K e d a h i n a C e j l o n i e* nadzór sprawuje rejestrator.

W *U n j i A f r y k a ń s k o - P o ł u d.* w spółdzielniach rolniczych z ograniczoną odpowiedzialnością i spółdzielniach han-

dlowych z ograniczoną odpowiedzialnością należy pod karą 5 funtów dziennie w ciągu 30 dni po zakończeniu okresu operacyjnego ułożyć listę członków obecnych i byłych od czasu złożenia poprzedniej listy albo od założenia spółki; lista ta ma zawierać nazwisko, adres, a w spółdzielni rolniczej i zawód członka, prócz tego zaś ilość udziałów posiadanych przez obecnych członków w chwili założenia spółdzielni, udziały nieopłacone, przekazane i anulowane. Wogóle lista powinna zawierać: a) wartość całkowitą udziałów od dnia założenia spółdzielni do chwili sporządzenia listy; b) wysokość wpłat uskuteczniionych na udziały; c) ogólną wysokość wpłaconego kapitału; d) wysokość niewpłaconego kapitału; e) ilość udziałów skreślonych; f) wysokość funduszu zapasowego; g) wysokość zaciągniętych pożyczek. Spółdzielnie rolnicze z nieograniczoną odpowiedzialnością winny posiadać pod karą 5 funtów dziennie w swoich lokalach do dyspozycji członków w rozsądnych — jak mówi ustawa — godzinach: a) listę członków z ich adresami i zawodem; b) podpisy członków; c) daty wstąpienia; d) daty wystąpienia; e) kopje statutu ze wszystkimi zmianami; f) listę członków zarządu z ich adresami. W spółdzielniach z ograniczoną odpowiedzialnością to samo oraz dane co do udziałów. Minister może wyznaczyć jedną lub kilka osób do badania ksiąg i interesów spółdzielni; jeżeli koszty rewizji ponosi spółdzielnia, otrzymuje ona za to kopję raportu tych rewidentów. Za świadomie fałszywe dane w bilansach i sprawozdaniach spółdzielni przewidziana jest kara do 100 funtów. Taką samą karę płaci członek zarządu lub pracownik, któryby wziął wynagrodzenie od osoby trzeciej za operację dokonaną przez nią ze spółdzielnią; prócz tego winien jest zwrócić podwójną wartość tego wynagrodzenia spółdzielni. Tyleż za naruszenie postanowień ustawy o spółdzielniach; za drugim przekroczeniem spółdzielnia może być rozporządzeniem ministra skreślona z rejestru. Ktokolwiek zaniedba uczynić załość jakiemuś przepisowi ustawy, podlega karze 25 funtów, choćby to było karalne inaczej. W E g i p c i e spółdzielnia winna prowadzić księgi przewidziane przez Kodeks Handlowy oraz spis członków zawierający ich zawód i adresy, datę przyjęcia, wycofania, śmierci albo wykluczenia, jak również wykaz sum przez nich wpłaconych lub wycofanych, spis akcyj lub udziałów

z podziałem pomiędzy członków i z uwzględnieniem przepisania ich na inne osoby, protokoły zarządu i walnych zgromadzeń. Te księgi i rejestry powinny być numerowane i poświadczone przez urząd rejestracyjny albo urzędnika administracyjnego (bezpłatnie); poświadczenie takie powinno się powtarzać corocznie po zakończeniu okresu operacyjnego. Księgi i rejestry winny być dostępne dla każdego. W końcu roku operacyjnego spółdzielnia winna przesłać do urzędu rejestracyjnego: 1) kopję bilansu oraz rachunku zysków i strat, jak również sprawozdanie zarządu, cenzora i protokół walnego zgromadzenia, które je zatwierdziło; 2) wykaz członków, a w 15 dni po nadzwyczajnem walnem zgromadzeniu kopję protokołu i wogóle wszelkie dane, jakich urząd rejestracyjny zażąda. Spółdzielnie z nieograniczoną odpowiedzialnością winny w końcu roku operacyjnego złożyć imienny spis członków z ich adresami i datą wstąpienia lub wystąpienia. Wszystkie składane dokumenty muszą być podpisane przez prezesa i cenzora. Niezależnie od tego 15 dni przed walnem zgromadzeniem zarząd musi przedłożyć cenzorowi bilans i rachunek zysków i strat, które po zatwierdzeniu muszą być przez 8 dni dostępne dla wszystkich członków. Karze do 100 funtów egipskich podlegają członkowie władz spółdzielni rolniczej, którzy podają fałszywe dane instytucjom nadzorczym, wypłacają dywidendę od zysków fałszywie obliczonych, wypuszczają akcje lub udziały powyżej ich wartości nominalnej, dokonywują operacji kredytowych niezgodnych z rozporządzeniami ministra, likwidują spółdzielnie niezgodnie z ustawą. Istnieć ma komitet doradczy dla udzielania wyjaśnień ministrowi rolnictwa i urzędowi rejestracyjnemu. W okręgach administracyjnych mają istnieć rady delegatów spółdzielni pod przewodnictwem gubernatora albo mudira ze współudziałem inspektora z urzędu rejestracyjnego dla kierowania, zabezpieczania interesów i udzielania porad spółdzielniom. Istnieje też Najwyższa Rada Spółdzielcza pod przewodnictwem ministra rolnictwa, której zadaniem jest uchwalanie wskazówek ogólnych dla spółdzielni i badanie sposobów pozyskania dla niej pomocy finansowej. Oprócz tego przy ministrze rolnictwa funkcjonuje Urząd Spółdzielczy dla wykonywania nadzoru nad postanowieniami zarządów i walnych zgromadzeń spółdzielni, dopomagania do powstawania nowych spółdziel-

ni, rejestrowania ich i ogłaszania dotyczących ich przepisów. Urząd ten może być zdecentralizowany. W M a r o k k u kasy kredytu rolnego obowiązane są składać co rok w sądzie pokoju w dwóch egzemplarzach listę członków oraz bilans za rok ubiegły; jeden z egzemplarzy sąd przesyła do sądu okręgowego, oba są dostępne dla wszystkich. Pozatem składają kasy w pierwszych 8 dniach każdego kwartału Generalnemu Dyrektorowi Rolnictwa, Handlu i Kolonizacji bilans i stan portfelu, a w pierwszych 15 dniach marca wykaz dokonanych operacji, kopje inwentarza i bilansu, protokoły walnych zgromadzeń, oraz zaświadczenie z sądu o złożeniu wymaganych przez ustawę danych. Spółdzielnie rolne składają te dane przez kasy kredytu rolnego. Wzamian za 5-letnie pożyczki bezprocentowe kasy centralne i lokalne kredytu rolnego, oraz spółdzielnie rolnicze podlegają kontroli Generalnego Dyrektora finansów i Dyrektora rolnictwa, handlu i kolonizacji. W razie naruszenia statutów albo ustaw, pożyczki te są zwrotne bezzwłocznie. Skarb może poszukiwać należności na Kasie Centralnej, kasach lokalnych albo na ich członkach do wysokości udzielonych im pożyczek. W A l g i e r z e kasy kredytu rolnego corocznie w pierwszej połowie lutego składają w 2 egzemplarzach u sędziego pokoju listę członków, spis dochodów i wydatków oraz wykaz dokonanych operacji w roku ubiegłym; dokumenty te są dostępne dla wszystkich. R o d e z j e, jak w wielu innych sprawach, różnią się i tu między sobą zasadniczo: w P ó ł n o c n e j spółdzielnie podlegają nadzorowi rządowemu, podczas gdy ustawy P o ł u d n i o w e j nie przewidują ani nadzoru w postaci bezpośredniej, ani pożyczek, któreby uprawniały do nadzoru. Istnieje też nadzór rządowy w A f r y c e P o ł u d n i o w o - Z a c h o d n i e j i na M a u r i t i u s, oraz w P r o t e k t o r a c i e B e c h u a n.

W A u s t r a l j i w *Nowej Walji Południowej* każda spółdzielnia powinna posiadać: 1) spis członków zarządu, zwykłych członków i udziałów; 2) spis zaciągniętych pożyczek, danych gwarancyj, wypuszczonych obligacyj i przyjętych wkładów; 3) spis wydanych albo gwarantowanych pożyczek; 4) spis legatarjuszy, którym mają być przekazane udziały albo prawa w razie śmierci członków. Oprócz tego spółdzielnia winna posiadać w swojej siedzibie główną dostępną dla członków i wierzycieli:

1) egzemplarz tekstu ustawy i rozporządzeń administracyjnych o jej wykonaniu; 2) egzemplarz statutu; 3) kopję ostatniego bilansu, rachunek zysków i strat oraz sprawozdanie komisji rewizyjnej; 4) spis członków zarządu, członków zwykłych i udziałów; 5) spis zaciągniętych pożyczek, ofiarowanych gwarancyj i wypuszczonych obligacyj. Każdy z członków może w ciągu roku, który trwa od 1 lipca do 30 czerwca, a za zezwoleniem rejestratora może być przedłużony do 31 lipca, sprawdzić swój rachunek za opłatą 2 szylingów. Zmiany w zarządzie winny być w ciągu 14 dni podawane do wiadomości zarządu rejestracyjnego. Przed 30 września albo później, jeżeli zarząd rejestracyjny się zgodzi, spółdzielnia winna przedłożyć urzędowi rejestracyjnemu: 1) listę członków zarządu; 2) listę członków na 30 czerwca albo zmiany w poprzedniej liście; 3) aktywa i pasywa spółdzielni na 30 czerwca, sprawozdanie komisji rewizyjnej; 5) wszelkie inne dokumenty, jakich urząd rejestracyjny zażąda; wszystkie te dane i dokumenty muszą być dostarczone w przepisanej formie. Opłaty pobierane od członków muszą być zatwierdzone przez urząd rejestracyjny. O ile spór pomiędzy spółdzielnią a członkiem nie jest rozstrzygnięty wewnętrznie w sposób przepisany przez statut, można go poddać rozjemstwu urzędu rejestracyjnego, który może delegować kogoś dla zajęcia się tą sprawą. Delegat może pociągać do przysięgi, przesłuchiwać świadków i żądać przedstawienia ksiąg i dokumentów. Wyrok wydany przez urząd albo w innej drodze, jest nieodwoalny i na żądanie stron musi być zatwierdzony przez sąd, który zarządzi wszystko, co potrzeba do jego wykonania. Procedurę w tego rodzaju sprawach ustala sąd okręgowy albo delegowanych przez niego 4 sędziów. Rozstrzyganie takich sporów nie może obejmować spraw hipotecznych ani kontraktów nie wynikających ze statutu. Na żądanie większości zarządu albo $\frac{1}{3}$ ogółu członków urząd rejestracyjny wyznacza inspektora dla zbadania działalności spółdzielni. Koszty pośrednie i bezpośrednie ponoszą żądający albo spółdzielnia, albo członek lub urzędnik spółdzielni, nawet jeżeli już nie są jej członkami i urzędnikami; koszty te, jak długi, można ścigać sądowo. Za nieumieszczenie szyldu firmowego, za nieprowadzenie rejestrów i rachunków, nie przechowywanie w sposób dla wszystkich dostępny kopji ustawy

spółdzielczej, związanych z nią rozporządzeń, statutu, ostatniego bilansu i rachunku zysków i strat oraz sprawozdania komisarza rachunkowego, za nieskładanie administracji żądanych przez nią sprawozdań, spółdzielnia, a także jej członkowie zarządu i pracownicy podlegają karze do 5 funtów, a w razie dalszego naruszania tych przepisów po 5 funtów dziennie. Spółdzielnia podlega też karze po 50 f. za wykonywanie swojej działalności niezgodnie z ustawą i statutami (np. spółdzielnia kredytu wiejskiego za udzielenie pożyczki osobie niezamieszkującej terenu jej działania); zarząd i pracownicy płacą w tym wypadku po 5 f. Za używanie przez spółdzielnię innej firmy niż zarejestrowana — 50 funtów. Tyleż za wydanie jakiegokolwiek dokumentu, nawet listu przewozowego z nieczytelnie napisaną albo odbitą na nim firmą, oprócz tego zaś pracownik spółdzielni odpowiada osobiście za niespłacone jej zobowiązanie. Tyleż za pobieranie wynagrodzenia albo procentów od spółdzielni niezarejestrowanej. Karane jest pokazywanie członkowi albo kandydatowi na członka statutu innego niż zarejestrowany. Karalne są zmiany, wstawki i uproszczenia w bilansie i dokumentach, przysyłanych do urzędu rejestracyjnego. Podlega karze 100 f. lub 3 miesiące więzienia, ktoby gwałtem albo podstępem zawładnął majątkiem spółdzielni, albo zatrzymał go nieprawnie, źle użytkował, albo zużył na cele inne niż przewidziane w statutach. Pracownik spółdzielni za przyjęcie od osoby mającej ze spółdzielnią stosunki komisowe bonifikacji albo gratyfikacji, w pieniądzu lub w naturze, podlega karze do 100 f. i 6 miesięcy więzienia, pozatem zaś musi zwrócić otrzymaną sumę w podwójnej wysokości. Za naruszenie przez osoby lub spółki ustawy spółdzielczej w sposób nie wymieniony grozi kara do 25 f. Ustawa przewiduje utworzenie Rady Spółdzielczej złożonej z 5 — 9 członków, w tem urzędnik rejestracyjny z urzędu. Członków, którzy mogą być odwołani, mianuje gubernator na czas określony w rozporządzeniu. Przewodniczyć albo być obecnym tylko na zebraniach może minister. Zadaniem Rady jest przedkładać ministrowi: 1) projekty rozporządzeń i wzorowych statutow; 2) projekty wszelkich zarządzeń, w tem utworzenia komisji dla popierania spółdzielczości i zakładania spółdzielni; 3) opinie w sprawach przedłożonych przez ministra. Urzędnik rejestracyjny może zarządzić badanie

ksiąg spółdzielni na żądanie wierzyciela, jeżeli dowiedzie, że jego należność jest płatna i że mimo żądania nie otrzymał od spółki pokrycia, oraz jeżeli złoży kaucję na koszty badania, które po ukończeniu sprawy wyrównać musi wierzyciel albo spółdzielnia, albo członek lub pracownik spółdzielni, zarówno obecny jak był. Każdy może badać w urzędzie rejestracyjnym za ustanowioną opłatą statut i rejestrację spółdzielni oraz jej sprawozdania a za zgodą urzędu i inne dokumenty, a także może otrzymać odpisy badanych dokumentów. Urzędnik rejestracyjny przedkłada co rok sprawozdanie ze swej działalności parlamentowi. Gubernator może wydawać rozporządzenia wykonawcze nie sprzeczne z ustawą spółdzielczą i ustalające: 1) kary za naruszenie ustawy do 50 f., 2) kary za uporczywe jej naruszanie do 2 f. dziennie i 5 f. tygodniowo. Rozporządzenia te powinny być przedkładane obu izmom parlamentu w ciągu 14 dni, przyczem każda z nich ma prawo unieważnić w ciągu następnych 14 dni całość lub część rozporządzeń. Urzędnik rejestracyjny zawiadamia spółdzielnię o każdym nowym rozporządzeniu.

ROZDZIAŁ XVII.

ROZWIĄZANIE.

W pewnej mierze zamknięcie spółdzielni może być bardziej ważnem i co stąd płynie — bardziej trudnem niż jej otwarcie. Moment otwarcia, stworzenia nowego ogniska pracy ideowej obchodzi grono osób przystępujących do zorganizowania go; ma pozatem, skoro chodzi o placówkę pracy społecznej, pewne znaczenie ogólne. W chwili zamknięcia do tych dwóch względów dochodzi trzeci — interesy osób postronnych, wierzycieli i dostawców, które mogą być narażone na poważny szwank. Dlatego, jak również, aby zapobiec decyzjom nieprzemyślanym, rozwiązanie spółdzielni podlega szeregowi formalności, a gdzieniegdzie nie jest zależne wyłącznie od woli samego zrzeszenia.

Rozwiązanie to może być automatyczne, dowolne lub przymusowe. Automatycznem jest wówczas, kiedy mijają ustawowo lub statutowo zastrzeżone warunki istnienia spółdzielni, np. kiedy kończy się termin, na który została założona i członkowie nie

ujawniają chęci przedłużenia go, albo kiedy liczba członków spada poniżej minimum niezbędnego do jej założenia; do tego szeregu mogłoby też należeć nierozwinięcie żadnej działalności, z natury bowiem rzeczy wynika, że spółdzielnia zakłada się dla działania w życiu, a nie dla figurowania w rejestrze. W wypadku spadku liczby członków ustawy zostawiają zwykle pewien kilkumiesięczny czas dla odzyskania ich poprzedniej czy zwiększonej liczby, nie chcąc doprowadzić do śmierci organizacji, której choroba jest być może tylko przejściową.

Rozwiązanie dowolne następuje wówczas, gdy członkowie, nie widząc sposobu usunięcia złego stanu interesów spółdzielni, wolą zakończyć jej istnienie wcześniej, nie czekając na katastrofę ostateczną, która zarówno ich jak i wierzycieli może ciężiej dotknąć. Wszędzie mogą być oczywiście i inne motywy: zniechęcenie, niemożność znalezienia odpowiednich ludzi do prowadzenia przedsiębiorstwa, utrata wiary w pożyteczność instytucji i t. p.; wolno przypuszczać jednak, że w spółdzielni dobrze rozwijającej się, wszystkie te motywy byłyby dosyć nieważkie. W każdym razie czynnikiem decydującym o istnieniu spółki jest w danym wypadku wola członków — prawo wymaga jedynie, aby ona była wolą wyraźną i stałą. Wszystkie ustawy do ważności uchwał członków stanowiących o rozwiązaniu wymagają, aby one były powzięte wysoko kwalifikowaną większością, czasami nawet jednomyślnie, albo żeby były powzięte na dwóch oddzielnych zgromadzeniach. Niekiedy ustawa żąda obu warunków, albo dodaje jako jeszcze jeden warunek: zgodę kwalifikowanej większości zarządu; prawdopodobnie chodziło tu ustawodawcy o opinię czynnika bardziej obeznanego z biegiem spraw spółki i mniej podlegającego chwilowym nastrojom. Są ustawy, które nie poprzestają nawet na tych ostrożnościach, żądając jeszcze opinii związku rewizyjnego, a nawet zgody państwowej władzy nadzorczej.

Główną przyczyną rozwiązania przymusowego jest przede wszystkim niemożność płacenia swoich zobowiązań, a przynajmniej stan, który może grozić niewypłacalnością. Oczywiście ogłoszenie spółce upadłości niezależnie od tego, czy nastąpiło ona z woli samych członków, czy na żądanie wierzycieli, kładzie kres jej istnieniu; nawet układ z wierzycielami nie mógłby uratować

jej życia; ustawa polska np. nie pozwala na to wyraźnie, nie widząc widocznie dostatecznych gwarancyj moralnych do dalszego istnienia spółki. Ale niektóre ustawy przewidują konieczność ogłoszenia upadłości nietylko w razie niemożności płacenia, albo w momencie, kiedy pasywa przewyższają aktywa, ale nawet wtedy, jeżeli zobowiązania spółdzielni przekroczą pewien stosunek do sumy odpowiedzialności członków, albo jeżeli spółdzielnia straciła pewną część kapitału pierwotnego, z którym rozpoczęła działalność. Taka przymusowa likwidacja nastąpić może na żądanie wierzycieli, władzy nadzorczej lub sądu, który decyduje ostatecznie; odwrotnie jednak niektóre ustawy zastrzegają, że sąd może wstrzymać upadłość, jeżeli pomimo względów formalnych uznaje, że istnieją widoki uratowania instytucji. Innymi przyczynami, dla których rozporządzenie władzy sądowej, niekiedy tylko administracyjnej, może rozwiązać spółdzielnię, są: przekroczenie granic działalności, wchodzenie na teren działalności politycznej, oszukańcze założenia przy powstawaniu, działalność niezgodna z moralnością publiczną, niezrealizowanie celów pierwotnych. Niektóre z tych motywów mogą być bardzo dowolne; to też od orzeczeń administracyjnych w tym względzie przysługuje zwykle odwołanie do władzy wyższej albo do władzy sądowej.

Jeżeli rozwiązanie spółdzielni następuje w drodze dobrowolnej likwidacji, która ma być niejako środkiem zapobiegawczym przeciwko większym stratom, realizacja tej uchwały trwa zwykle czas dłuższy i wymaga pewnego kierownictwa. Członkowie, postanawiający likwidację albo rozwiązanie bez likwidacji, wybierają do przeprowadzenia tej uchwały jakieś ciało zbiorowe i obdarzają je stosownymi pełnomocnictwami: może to być zarząd w uprzednim składzie albo specjalna komisja, posiadająca wszystkie uprawnienia zarządu z wyjątkiem prawa dokonywania nowych operacji, o ileby one nie były niezbędne dla spokojnego likwidowania spraw spółki. Oczywiście to ciało podlega tak samo jak zarząd nadzorowi wewnętrznemu — komisji rewizyjnej i walnego zgromadzenia — i zewnętrznemu, które mogą nie tylko nie zatwierdzić pewnych postanowień komisji likwidacyjnej, ale ją częściowo czy w całości odwołać. Niekiedy likwidację przeprowadza odrazu delegowany przez władzę nadzorczą

urzędnik. Rozwiązanie w drodze upadłości podlega oczywiście zwykłym normom kodeksu handlowego.

O konsekwencjach rozwiązania spółdzielni dla członków w postaci dopłat na pokrycie strat było już mówione w rozdziale o odpowiedzialności członkowskiej. Rozwiązanie jednak może się odbyć w sposób nie wymagający dopłat; przeciwnie, po zaspokojeniu wszystkich wierzycieli, może się pozostać pewna suma wolna do decyzji i uznania członków. Otóż wszystkie ustawy żądają przede wszystkim, aby suma ta pewien czas pozostawała nietkniętą dla zaspokojenia wierzytelności, jakie jeszcze mogą się zgłosić. Ostateczny jej los ujmowany jest w różnych ustawach bardzo niejednolicie. Niektóre z nich nakazują całą sumę przelać na cele ogólne, spółdzielcze lub wychowawcze. Inne dozwalają potrącić z niej uprzednio pewną część dla zwrócenia członkom ich udziałów, zawsze prawie w ich wartości nominalnej tylko. Są zresztą i takie, mniej przepojone duchem spółdzielczości, które zezwalają na prosty podział całej sumy pomiędzy członków, bądź w stosunku do dokonanych ze spółdzielnią w ciągu ostatnich kilku lat operacji, bądź nawet wręcz w stosunku do posiadanych udziałów. W tych ostatnich wypadkach niektóre ustawy nakazują dokonać podziału nietylko pomiędzy aktualnych członków, ale i pomiędzy tych, którzy w ciągu ostatnich kilku lat ubyli. Patrz także wyżej: **F u n d u s z r e z e r w o w y**.

W **A n g l i j i**, jeżeli spółdzielnia niema niepokrytych długów, można ją rozwiązać bez następującego potem likwidowania; musi to być postanowione głosowaniem $\frac{3}{4}$ członków i stwierdzone ich podpisami. Uchwała musi być oparta na danych o stanie majątkowym spółki, zaspokojeniu wierzycieli i projekcie podziału majątku pomiędzy członków. Te dane muszą być zakomunikowane rejestratorowi; jeżeli w ciągu 2 miesięcy nikt nie wniesie sprzeciwu, dokonywa się rozwiązanie. Sądowe rozwiązania następują przy niewypłacalności, zbyt wielkiem zadłużeniu, oszukańczem założeniu albo wstrzymaniu działalności. Po rozdziale majątku sąd stwierdza rozwiązanie. Jeżeli spółdzielnię rozwiązuje się, należy przede wszystkim wezwać wierzycieli w terminie rocznym przed wypłatą udziałów członkowskich. Pozostałość ponad udziały dzieli się między członków, o ile statut

nie stanowi inaczej i o ile nie zapadła inna, zgodna ze statutem, uchwała. Przy dopłatach w razie upadłości wolno ściągać tylko różnicę między pasywami a aktywami, z dodaniem $\frac{1}{4}$ tej sumy. W N i e m c z e c h dla rozwiązania spółdzielni potrzeba uchwały $\frac{3}{4}$ głosów walnego zgromadzenia. W spółkach pożyczkowych musi to jednak być poprzedzone przez opinię związku rewizyjnego. Spółdzielnia jest ogłoszona za upadłą, jeżeli nie może spłacić swoich wierzycieli, albo, o ile chodzi o spółdzielnię z ograniczoną odpowiedzialnością, jeżeli zobowiązania przenoszą $\frac{1}{4}$ odpowiedzialności członków, albo wreszcie, jeżeli pasywa przekraczają aktywa. Po rozwiązaniu pozostałość dzieli się między członków. W S z w a j c a r j i rozwiązanie spółdzielni może nastąpić: a) z decyzji jej władz, b) z powodu upływu terminu, na jaki została założona, c) z decyzji sądu na żądanie wierzycieli, członka, właściwego urzędu albo wobec zbaczania spółdzielni od swojego celu lub dążenia do osiągnięcia go niewłaściwymi środkami lub też wreszcie wobec niemożności znalezienia osób do utworzenia organów spółki. Statut może przewidywać i inne jeszcze powody. Zawieszenie wypłat może nastąpić przez zarząd, albo likwidatora, jeżeli aktywa nie starczą na pokrycie długów; sąd może zawiesić ogłoszenie upadłości i utrzymać spółkę, stosując inne środki dla zabezpieczenia interesów spółdzielni i wierzycieli. W stanie likwidacji osiągnięte sumy nie mogą być wypłacone pod osobistą odpowiedzialnością zarządu lub likwidatorów wcześniej niż w 6 miesięcy od dnia ogłoszenia zawiadamiającego wierzycieli w „Monitorze Handlowym“ Statut może postanowić, że sumy osiągnięte z likwidacji podzielone będą po upływie 6 miesięcy od dnia zawiadomienia wierzycieli między członków według pewnej proporcji albo według podziału pewnych przedmiotów. Jeżeli statut milczy, sumy te dzielone są między członków aktualnych i byłych członków, którzy się wycofali w ostatnim roku. Według projektu reszta po opłaceniu wierzycieli i udziałów może być rozdzielona między członków, jeżeli statut na to zezwala; w przeciwnym razie musi być użyta na cele spółdzielcze lub inne publiczne. W C z e c h o s ł o w a c j i spółdzielnia może przestać istnieć: 1) przez uchwałę własną, 2) przez ogłoszenie upadłości, 3) przez zarządzenie władz, o ile spółka przekracza granice zakreślone statutem, albo jeżeli

jej członkowie biorą udział w takim przekroczeniu. W B e l-
g j i sprawa i sposób rozwiązania, a zarazem pretensji zgłasza-
nych przez wierzycieli poddana jest przepisom tyczącym spółek
handlowych. W S z w e c j i spółdzielnia może być rozwiązana,
jeżeli ilość członków spadnie poniżej ustawowego minimum, albo
jeżeli w ciągu 3 miesięcy nie przyjęto dostatecznej ilości człon-
ków. Inne wypadki rozwiązania mogą być przewidziane przez
statut. Członkowie mogą żądać rozwiązania, jeżeli zarząd nie
jest właściwie zarejestrowany. Powodem rozwiązania może być
też działalność sprzeczna z prawem albo obraza moralności pu-
blicznej. Postanowienie walnego zgromadzenia o rozwiązaniu
musi być jednomyślne albo powzięte kwalifikowaną większością
na dwóch kolejnych zgromadzeniach. Likwidator jest wyznacza-
ny, resztki dzieli się między członków albo przekazuje osobie
wyznaczonej w tym celu. W W ę g r z e c h, jeżeli rachunki
albo bilans wykazują, że spółdzielnia straciła połowę kapitału,
zarząd winien zwołać walne zgromadzenie i o ile jest pewnem,
że aktywa nie starczą na pokrycie zobowiązań, winien zwrócić
się do władz o likwidację. Spółdzielnia może być rozwiązana:
1) po upływie terminu, na który była założona, 2) uchwałą wal-
nego zgromadzenia, 3) przez połączenie się, 4) przez otwarcie li-
kwidacji, 5) decyzją trybunału, o ile przekracza granice nakre-
ślane przez prawo dla jej działalności. Z wyjątkiem upadłości
lub połączenia się z inną spółdzielnią spółdzielnię likwiduje za-
rząd pod nadzorem komisji rewizyjnej, o ile statut lub walne
zgromadzenie nie postanowiły inaczej. W spółdzielniach kredy-
towych wyznaczani są likwidatorzy. Połowę pozostałości prze-
znacza się na lokalny fundusz biednych. W razie niewypłacalno-
ści zarząd sporządza projekt spłaty długów, który w razie opo-
ru członków podlega rozpatrzeniu przez Trybunał upadłościowy.
W G r e c j i wyznacza się 2 — 3 likwidatorów; nierozdzielone
resztki składa się w banku na cele spółdzielcze. W B u ł g a r j i
do rozwiązania spółdzielni potrzeba $\frac{2}{3}$ głosów; prócz zwykłych
powodów może być ona rozwiązana decyzją trybunału, jeżeli
ilość członków spadła poniżej normy, albo jeżeli jej działalność
była sprzeczna z dobrymi obyczajami. H o l a n d j a jako po-
wód do rozwiązania przewiduje tylko upłynięcie terminu,
uchwałą walnego zgromadzenia albo niewypłacalność. Też same

trzy powody przewiduje ustawa w Litwie. W Estonji — po upływie terminu, jeżeli walne zgromadzenie nie uchwali przedłużenia, dobrowolnie z jakichkolwiek względów, jeżeli liczba członków spadnie poniżej ustawowej normy, albo wskutek niewypłacalności. Likwiduje zarząd albo specjalna komisja solidarnie odpowiedzialna. Likwidatorów musi być co najmniej trzech; prawa ich są równe prawom zarządu i tak samo podlegają nadzorowi komisji rewizyjnej; nie mogą tylko zaciągać nowych zobowiązań, chyba, że walne zgromadzenie nadało im takie prawo. Pobierają dopłaty, jeżeli majątek spółki nie wystarcza na pokrycie długów. Zwrot udziałów członkowskich nie może nastąpić przed spłaceniem długów spółdzielni, a nawet nie wcześniej, niż po upływie roku od dnia ogłoszenia o likwidacji. Za naruszenie tych przepisów odpowiadają nie tylko likwidatorzy, ale i komisja rewizyjna. Po przyjęciu sprawozdania o likwidacji wraz z wnioskiem komisji rewizyjnej przez walne zgromadzenie i po zawiadomieniu sądu okręgowego dla adnotacji w rejestrze i ogłoszeniu, składa się księgi, akta i dokumenty spółdzielni w sądzie, który je przechowuje 10 lat do wglądu przez byłych członków i wierzycieli, którym wydaje odpisy, wyciągi i informacje. Po otrzymaniu obrachunku dopłat członkowskich członkowie mogą się w ciągu miesiąca odwołać do sądu, który zarządził upadłość. Toż samo w Ł o t w i e, w której w razie rozwiązania pozostały po zwróceniu udziałów kapitał nie może być rozdzielony pomiędzy członków, tylko musi być przekazany na jakiś cel dobroczynny lub spółdzielczy. W F i n l a n d j i według prawa spółdzielnia musi być rozwiązana pod odpowiedzialnością zarządu, jeżeli w ciągu 6 miesięcy liczba jej członków spada poniżej normy; jeżeli spółdzielnia zawiesza swoje wypłaty albo jej pasywa przewyższają aktywa, ogłasza się upadłość, a następnie rozwiązuje. W J u g o s ł a w j i spółdzielnia kredytu rolnego może przestać istnieć w razie niewypłacalności, spadku jej członków poniżej normy albo przez uchwałę parlamentu. We F r a n c j i w razie rozwiązania Kasy kredytu rolnego korzystającej z pożyczki rządowej pozostałości, po spłaceniu długów i efektywnie wpłaconych udziałów, umieszcza się na bezprocentowym rachunku w Państwowej Kasie kredytu rolnego dla przekazania nowej Kasie Kredytu rolnego, któraby po-

wstała w tym samym departamencie. W kasach lokalnych ostatnie walne zgromadzenie przeznacza pozostałość wraz z rezerwą na jakąś instytucję rolniczą do zatwierdzenia przez ministra rolnictwa. Mniej więcej analogiczne postanowienia, w ustawie o kasach kredytu rybackiego z tem zastrzeżeniem, że legaty i dary będące w posiadaniu spółdzielni przelewa się dekretem Rady Stanu do instytucyj, które będą w stanie wypełnić warunki legatu. Ustawa o spółdzielniach spożywców o sposobie likwidacji spółdzielni nie wspomina. W *Sowietach* spółdzielnia spożywców może przestać istnieć: 1) wskutek uchwały walnego zgromadzenia, 2) jeżeli ilość członków spadnie poniżej normy ustanowionej przez statut, 3) wskutek niewypłacalności, 4) z postanowienia gubernjalnego albo okręgowego komitetu wykonawczego w razie uchylenia się spółdzielni od wskazanego w statucie celu, albo za działanie na szkodę państwa. Likwidację w zasadzie przeprowadza zarząd, jeżeli walne zgromadzenie nie poruczy jej komisji likwidacyjnej, złożonej conajmniej z 3 osób; komisja ta ma te same prawa co zarząd. Reszta majątku spółdzielni, pozostała po likwidacji, może być obrócona na cele spółdzielcze lub inne społeczne, przewidziane przez statut albo oddaje się ją do dyspozycji wyżej stojącej organizacji spółdzielczej. Związki regjonowe i krajowe podlegają takim samym przepisom, uchwały jednak zgromadzeń delegatów o rozwiązaniu muszą zapaść większością $\frac{2}{3}$ gł. na drugim zgromadzeniu, zwołanem conajmniej w miesiąc od dnia odbycia pierwszego. Spółdzielnie wszelkiego rodzaju mogą być rozwiązane albo z likwidacją ich spraw i majątku, albo bez likwidacji. Bez likwidacji rozwiązują się spółdzielnie w razie łączenia się albo podziału. Likwidacja w razie ogłoszonej przez sąd upadłości następuje według specjalnego ustawodawstwa. W razie uchylania się spółdzielni od celu, dla którego powstała, albo w razie niemożności zwołania walnego zgromadzenia, likwidacja zarządzana jest przez zarząd, w którym spółdzielnia jest rejestrowana; kandydatów do komisji likwidacyjnej proponuje wtedy wyżej stojący organ spółdzielczy. Likwidację w razie działalności szkodliwej dla państwa zarządza władza polityczna. Termin likwidacji nie może być dłuższy niż rok z wyjątkiem związków, których statuty są zatwierdzone przez Radę Komisarzy

Ludowych i którym Rada Pracy i Obrony może przedłużyć ten termin. Czynności komisji likwidacyjnej, wybranej przez walne zgromadzenie, podlegają nadzorowi komisji rewizyjnej, komisji zaś mianowanej — nadzorowi organu, który ją mianował i który ostatecznie zatwierdza likwidację. Na C y p r z e w razie rozwiązania spółdzielni przez rejestratora wyznacza on likwidatora; pozatem może postanowić rozwiązanie walne zgromadzenie większością $\frac{3}{4}$ głosów. W R u m u n j i spółdzielnia może być rozwiązana: 1) po ukończeniu terminu, na który została założona, o ile walne zgromadzenie nie postanowi prowadzić jej dalej, 2) prawomocną uchwałą walnego zgromadzenia, 3) przez połączenie z inną spółdzielnią, 4) wskutek upadłości, nawet jeżeli nastąpi ugoda z wierzycielami, 5) przez zmniejszenie się ilości członków poniżej minimum ustawowego, 6) przez decyzję Urzędu Spółdzielczego albo unji spółdzielczej za zgodą Urzędu. Statut może przewidywać inne jeszcze powody rozwiązania. O decyzji rozwiązania powiadamia się sąd pokoju dla wniesienia jej do rejestru, poczem robi się odpowiednie publikacje w Biuletynie Spółdzielczym i Monitorze Rumuńskim. Likwidacja odbywa się w sposób określony w kodeksie handlowym dla spółek akcyjnych. Likwidatorem może być mianowana inna spółdzielnia. Jeżeli rozwiązanie zarządza unja albo Urząd Spółdzielczy, wyznaczają one zarazem likwidatora. Jeżeli majątku spółdzielni nie starczy na pokrycie długów, syndyk upadłości sporządza podział sum, które muszą być wpłacone przez członków i przekłada go trybunałowi. Podział ten jest publikowany w pismach i afiszowany przy wejściu do spółdzielni, do merostwa i do sądu pokoju; w ciągu 15-tu dni członkowie mogą wnosić protesty do trybunału, który decyduje ostatecznie na jednym posiedzeniu i który może zmienić rozdział, jeżeli uważa go za niezgodny z ustawą lub statutem. W P o l s c e rozwiązanie spółdzielni następuje: 1) po skończeniu okresu, na który ją założono, 2) wskutek zmniejszenia się liczby członków poniżej statutowej lub ustawowej normy, 3) na mocy wyroku sądowego, 4) wskutek upadłości, 5) dobrowolnie na mocy uchwał dwóch kolejnych, w odstępie conajmniej dwóch tygodni, zgromadzeń, większością $\frac{3}{4}$ głosów; statut może zawierać wymagania dalej idące. O ile nie zachodzi upadłość, zarząd zgłasza bezzwłocznie

chęć rozwiązania do rejestru, a równocześnie zawiadamia Radę Spółdzielczą, bądź bezpośrednio, bądź w spółdzielniach związkowych przez związek rewizyjny. Równocześnie trzykrotnem ogłoszeniem wzywa wierzycieli do zgłoszenia swych roszczeń. Likwidatorami są członkowie zarządu, o ile statut albo walne zgromadzenie nie wskażą innych osób; liczba likwidatorów jest dowolna. Sąd rejestrowy, na wniosek związku rewizyjnego, Rady Spółdzielczej, jednego z organów spółdzielni albo $\frac{1}{10}$ członków, może zmienić likwidatora lub likwidatorów i wtedy tylko sąd może ich odwołać; nie muszą oni być członkami likwidowanej spółdzielni. Prawa i obowiązki ich są takie jak członków zarządu, nowe interesy jednak mogą zawierać tylko o tyle, o ile to jest niezbędne do likwidacji. O ile walne zgromadzenie lub sąd nałoży im dalsze ograniczenia, należy je zgłosić do rejestru i ogłosić. Wpływy w czasie likwidacji należy obracać przede wszystkim na pokrycie długów, odkładając sumy, które będą później potrzebne na pokrycie należności jeszcze niepłatnych. Sumy pozostałej po spłaceniu zobowiązań niewolno rozdzielać między członków przed upływem roku od ostatniego wezwania wierzycieli, którzy po upływie tego terminu mogą dochodzić swoich praw tylko na nierozdzielonym jeszcze majątku spółdzielni. Przy rozdziale zwraca się przede wszystkim członkom poczynione dopłaty, a potem wypłaca się udziały z dodaniem dywidendy za czas likwidacji; wszystko tak jednak, aby nie naruszać funduszu zasobowego. Resztę przeznacza się na cele użyteczności publicznej, o czym stanowi statut albo walne zgromadzenie, a w braku ich postanowień — Rada Spółdzielcza. Po ukończeniu likwidacji wykreśla się spółdzielnię z rejestru, co sąd ogłasza publicznie. Likwidatorzy odpowiadają jednak jeszcze w ciągu 5-ciu lat przed wierzycielami spółdzielni za szkody, wynikłe z niedopełnienia swych obowiązków. Sąd przechowuje księgi i dokumenty zlikwidowanej spółdzielni do wiadomości byłych członków i wierzycieli. Jeżeli straty spółdzielni przewyższają wpłacone udziały, fundusz zasobowy i inne fundusze specjalne, a walne zgromadzenie nie zarządzi dopłat do udziałów, spółdzielnia, w której istnieje odpowiedzialność tylko udziałami, uważana jest za znajdującą się w stanie upadłości. W spółdzielniach z odpowiedzialnością ograniczoną stan upadłości powstaje wówczas

dopiero, gdy straty przewyższają $\frac{1}{5}$ odpowiedzialności dodatkowej członków, albo $\frac{1}{5}$ wszystkich zobowiązań spółdzielni. Przy odpowiedzialności nieograniczonej stan upadłości istnieje, gdy straty przekroczą $\frac{1}{5}$ zobowiązań spółdzielni. Przy wszystkich rodzajach odpowiedzialności stan upadłości istnieje także wówczas, gdy strata mimo zarządzonych dopłat nie została w ciągu roku pokryta. Podczas likwidacji stan upadłości należy ogłosić, gdy straty przewyższą wpłacone udziały, fundusz zasobowy i inne fundusze specjalne. Zgłasza upadłość zarząd albo likwidatorzy; każdy z członków zarządu albo komisji likwidacyjnej jest upoważniony do zgłoszenia wniosku o upadłości do rozpatrzenia przez sąd. Zarządca upadłości zgłasza ją do rejestru i zawiadamia Radę Spółdzielczą. Zarząd, rada nadzorcza i walne zgromadzenie istnieją nadal celem obrony praw członków, nie mają jednak prawa dyspozycji funduszami spółki. Obrachunek dopłat sporządzony przez zarządcę upadłości zatwierdza najdalej w trzy miesiące sąd. Od decyzji sądu służy członkom odwołanie do instancji wyższej. Jeżeli w ciągu 6-ciu miesięcy niedobór nie zostanie pokryty drogą ogłaszanych jedno- czy parokrotnie dopłat, zarządca upadłości może dochodzić brakującej sumy na poszczególnych członkach w granicach ich odpowiedzialności. Tylko zgoda wszystkich wierzycieli może zakończyć upadłość układem, ale i wtedy spółdzielnia nie może istnieć dalej.

W Stanach Zjednoczonych Am. Półn. Bingham Act, pierwsza ustawa spółdzielni rolniczych i wiele następnych nie wspominają o rozwiązaniu spółdzielni wcale; tylko ustawa w *New-Jersey* postanawia, że większość zarządu może zaproponować rozwiązanie, które musi być akceptowane przez większość walnego zgromadzenia, zwołanego co najmniej po 10 dniach. Likwidować może albo zarząd, albo na żądanie walnego zgromadzenia komisarz mianowany przez sekretarza rolnictwa. Wysokość wynagrodzenia likwidatorów wyznacza walne zgromadzenie większością $\frac{2}{3}$ głosów. W związkach (spółdzielniach) kredytowych w *New-Hampshire* — $\frac{2}{3}$ głosów zarządu za zgodą $\frac{2}{3}$ mających prawo głosu na specjalnem walnem zgromadzeniu może rozwiązać spółkę. Likwiduje wybrana umyślnie komisja złożona z 3-ch członków. Pozostałe aktywa dzieli się proporcjonalnie do posiadanych akcji. W Kanadzie (*Alberta*) spół-

dzielnia może być rozwiązana postanowieniem $\frac{3}{4}$ członków i za zgodą rejestratora; tak samo $\frac{3}{4}$ członków może rozwiązać spółdzielnię kredytową. Spółdzielnie do rynkowania nie mają przepisów co do rozwiązania. W *Manitoba* rozwiązać spółdzielnię może $\frac{3}{4}$ członków albo rejestrator, jeżeli spółdzielnia zaprzestała operacyj. W *Quebec* minister rolnictwa ma prawo po dwóch latach bezczynności zamknąć spółdzielnię; majątek jej dzieli między siebie członkowie stosownie do wpłaconych udziałów. W *Argentynie* w razie rozwiązania spółdzielni fundusze jej muszą być przelane do skarbu państwa albo prowincji i przeznaczone na cele wychowania gospodarczego narodu.

W *Japonii* rozwiązanie może być uchwalone przez większość $\frac{3}{4}$ przy obecności co najmniej połowy członków spółdzielni, decyzja ta musi być zatwierdzona przez prefekta. Likwidatorzy mają prawo i obowiązki zarządu w zakresie swoich atrybucyj; ostateczna aprobata ich działalności następuje na walnem zgromadzeniu. Władza administracyjna może z uzasadnionych motywów usunąć likwidatorów, jeżeli ich działalność miałaby przynieść szkodę, albo mianować innych nawet z osób obcych, W spółdzielniach rolniczych dla rozwiązania albo połączenia potrzebna jest zgoda $\frac{2}{3}$ członków, a w związkach prowincjonalnych prócz tego zgoda $\frac{2}{3}$ spółdzielni. Likwiduje prezes i wiceprezes, o ile statut albo uchwała walnego zgromadzenia nie stanowią inaczej. W braku odpowiednich kandydatów albo w razie wakansu mianuje likwidatorów rząd, który może też ich zmienić, a pozatem określa sposób likwidacji i podziału własności społecznej i może narzucić zmiany w przeprowadzaniu likwidacji. W *Chinach*, jeżeli spółdzielnia rolnicza uchwali rozwiązanie, musi natychmiast zażądać zatwierdzenia tego przez władzę, która równocześnie zawiadamia o tej decyzji ministra rolnictwa i handlu. O ile statut nie stanowi inaczej likwidację przeprowadza prezes i wiceprezes. Władza może odwołać likwidatorów i zmienić plan likwidacji. W *Palestynie* rozwiązanie spółdzielni odbywa się w sposób przewidziany dla spółek akcyjnych. W *Indjach angielskich* rozwiązuje spółdzielnię i mianuje likwidatorów rejestrator, jeżeli liczba członków spadła poniżej ustawowej normy, albo jeżeli nie czyni ona zadość wymaganiom prawa, albo na żądanie $\frac{3}{4}$ ogółu członków;

od decyzji rejestratora można apelować w ciągu 2 miesięcy. W *Bombaju* w razie rozwiązania — podział majątku między członków jest niedozwolony; resztki przekazuje się na fundusz użyteczności publicznej, dobroczynność albo Centralny Instytut Spółdzielczy dla przyszłej spółdzielni. Po zarządzeniu likwidacji nie może być wszczęta przeciwko spółdzielni akcja sądowa bez zgody rejestratora ani wbrew ustalonym przez niego warunkom. Na *Cejlonie* można rozwiązać spółdzielnię uchwałą $\frac{3}{4}$ członków albo przez rejestratora, który wtedy mianuje likwidatorów. W *Kedah* — na żądanie $\frac{3}{4}$ członków albo po dokonaniu śledztwa przez władzę nadzorczą, która wyznacza likwidatora. Na *Malajach* też samo; pozostałość może być użyta na spłacenie udziałów i dla przekazania innej lub nowej spółdzielni w okręgu.

W *Unji Południowo-Afrykańskiej* spółdzielnia może być rozwiązana uchwałą walnego zgromadzenia większością $\frac{2}{3}$ głosów obecnych albo głosujących, jeżeli statut na to zezwala, przez upoważnienie; może ją też rozwiązać wyrok prowincjonalnego oddziału sądu najwyższego na żądanie każdego interesowanego. Pozatem spółdzielnia przestaje istnieć, jeżeli liczba członków spadnie poniżej ilości wymaganej przez ustawę do jej założenia, albo jeżeli w rok po zarejestrowaniu nie rozpocznie czynności lub też przerwie ją dłużej niż na 6 miesięcy, albo po upływie terminu, na który została założona. Likwidatorem jest naczelnik kancelarii sądu albo inna osoba wyznaczona przez ministra. Reszta majątku spółdzielni wraz z funduszem rezerwowym dzieli się: 1) w spółdzielni rolniczej z nieograniczoną odpowiedzialnością proporcjonalnie do wartości obrotów każdego członka ze spółdzielnią w ciągu ostatnich 15-tu lat albo krócej, jeżeli spółdzielnia nie istnieje tak długo, 2) w spółdzielniach rolniczych z ograniczoną odpowiedzialnością proporcjonalnie do udziałów albo opłaconych części udziałów, które są zwracane; jeżeli zostaje reszta, dzieli się ją proporcjonalnie do dokonanych operacyj w ciągu 15-tu lat lub krócej. Jeżeli likwidator nie odnajdzie w ciągu 6-ciu miesięcy od dnia zakończenia likwidacji osoby, której się należy jakaś suma od spółdzielni, wpłaca ją do ministerstwa skarbu, skąd wierzyciel może ją odebrać w ciągu 5-ciu lat. Członek zarządu, który dopuści do funkcjonowania

spółdzielni po spadnięciu liczby jej członków poniżej ustawowej normy, płaci 5 funtów kary za każdy dzień i może osobiście odpowiadać za jej zobowiązania, niezależnie od innych członków zarządu. Spółdzielnie kredytu rolnego i kompanje kredytowe mogą być rozwiązane na walnem zgromadzeniu w obecności conajmniej połowy członków głosujących osobiście albo przez upoważnienie, o ile statut na to zezwala, większością $\frac{3}{4}$ głosów. Mogą też być rozwiązane postanowieniem Sądu Najwyższego na żądanie osób interesowanych albo decyzją Rady dyrekcji. To ostatnie może nastąpić: 1) jeżeli kompanja kredytowa po upływie roku od chwili zarejestrowania liczy mniej niż 2 spółdzielnie kredytu rolnego, 2) jeżeli spółdzielnia kredytu rolnego liczy dłużej niż przez 3 miesiące mniej niż 7-miu członków, 3) jeżeli kompanja kredytowa nie rozpoczęła działalności w roku rejestrowania jej albo zdaniem Rady dyrekcji zawiesiła czynności przez czas dłuższy niż 6 miesięcy, 4) jeżeli zdaniem Rady dyrekcji kompanja albo spółdzielnia nie realizuje swoich celów albo zarządy nie przestrzegają postanowień ustawy i statutów lub nie postępują z rozwagą i ostrożnością. Rada dyrekcji naznacza jako likwidatora naczelnego dyrektora banku kredytu rolnego albo inną osobę i ustala ich wynagrodzenie. Po spłaceniu zobowiązań i potrąceniu kosztów likwidacji resztę razem z funduszem rezerwowym dzieli się: 1) w kompanjach kredytowych po spłaceniu nominalnej wartości udziałów proporcjonalnie do wysokości operacyj dokonanych przez spółdzielnię w ciągu ostatnich 10-ciu lat albo przez cały czas jej trwania, jeżeli kompanja istnieje krócej, 2) w spółdzielni — jak wyżej, proporcjonalnie do operacyj członków. W E g i p c i e spółdzielnia rolnicza oprócz normalnych powodów dobrowolnego rozwiązania może być rozwiązana, jeżeli wkracza w dziedzinę polityki lub spraw religijnych, albo jeżeli jest stwierdzone, że wskutek stałego nieładu w interesach, wynikającego z naruszenia zasad podstawowych spółdzielczości, przekraczania postanowień statutu i prawa albo sporów między członkami, spółdzielnia nie może działać prawidłowo, albo też wreszcie, jeżeli jest niewypłacalną wskutek stałego niepokrywania swoich należności. Rozwiązanie w tych wypadkach następuje przez trybunał; z inicjatywą występuje na drogę sądową minister rolnictwa przez dyrektora urzędu rejestracyjnego, członko-

wie albo wierzyciele. Likwidatorów przy dobrowolnem rozwiązaniu obiera walne zgromadzenie, komunikując o tem urzędowi rejestracyjnemu i publikując to w pismach. Po skończonych czynnościach likwidatorzy przedkładają rachunki cenzorowi, a potem urzędowi rejestracyjnemu dla publikacji, poczem każdy członek może w ciągu 30-tu dni wnieść reklamację do trybunału. Resztę aktywów rozdziela się między członków w wysokości nie wyższej od udziałów lub akcji, a pozostałość rozkłada się pomiędzy spółdzielnie tej samej prowincji, oznaczone w statucie, w uchwale walnego zgromadzenia albo w rozporządzeniu ministra. W razie przymusowego rozwiązania likwidatorów mianuje trybunał. W M a r o k k u w razie rozwiązania kasy kredytu rolnego fundusz rezerwowy i resztki aktywów po spłaceniu długów i udziałów mogą być przeznaczone przez walne zgromadzenie, pod warunkiem zatwierdzenia jego uchwały przez komisję kredytów rolnych, na zakład użyteczności rolniczej. W spółdzielniach rolniczych dzieli się je między członków w stosunku do dokonanych przez nich ze spółdzielnią operacyj. W A f r y c e P o ł u d n i o - Z a c h o d n i e j spółdzielnia może być rozwiązana dobrowolnie albo z polecenia rządu za niespełnianie przepisów ustawy. Likwidator bywa wyznaczany, pozostałość dzieli się między członków. W R o d e z j i P ó ł n o c n e j rozwiązuje uchwała $\frac{3}{4}$ członków i fundusz rezerwowy dzieli się między nich; może być też rozwiązana sądownie według przepisów dla spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, albo wskutek zbyt małej liczby członków oznaczonej przez statut.

W *Nowej Walji Południowej* (A u s t r a l j a) spółdzielnia może być rozwiązana dobrowolnie, postanowieniem sądu albo decyzją urzędu rejestracyjnego. Decyzją sądową może nastąpić, jeżeli urząd rejestracyjny albo osoba zainteresowana doniesie, że rejestracja spółdzielni, uzyskana została przez podejsście. Urząd rejestracyjny może rozwiązać spółdzielnię, jeżeli liczba członków spadnie poniżej ustawowej normy, jeżeli spółdzielnia nie rozpoczęła działalności w ciągu roku albo zawiesiła ją od 6-ciu miesięcy, jeżeli skończył się czas, na który ją założono, jeżeli zaszedł wypadek przewidziany w statucie albo świadectwie rejestracyjnem, wskutek którego spółdzielnia winna być rozwiązana, jeżeli rejestracja nastąpiła przez pomyłkę, jeżeli spółdzielnia

działa nielegalnie, świadomie i pomimo ostrzeżeń urzędu rejestracyjnego narusza ustawę, rozporządzenia albo swój statut i wreszcie jeżeli dawniej założone spółdzielnie nie zarejestrowały zmian w statucie, wymaganych przez ustawę. W razie mylnej rejestracji albo naruszenia prawa, decyzja o rozwiązaniu musi być zatwierdzona przez gubernatora. Likwidatora mianuje urząd rejestracyjny, ogłasza on o likwidacji w pismach i zawiadamia o tem urząd podatkowy. Przy likwidacji dobrowolnej likwidator przesyła najdalej w miesiąc po jej zakończeniu sprawozdanie rachunkowe i bilans, oznaczając, jakie były aktywa i pasywa w dniu rozpoczęcia likwidacji i jak one zostały zużytkowane; za każdy dzień opóźnienia likwidator płaci karę do 5-ciu funtów dziennie. Spółdzielnia jest rozwiązana i jej rejestracja anulowana dopiero wtedy, kiedy likwidator zaświadczy, że cały majątek spółdzielni przekazany został osobom do tego upoważnionym. W spółdzielniach budowlanych z ograniczonym terminem działania fundusze ich po rozwiązaniu dzieli się między członków stosownie do postanowień statutu. W *Australji Zachodniej* rejestracja może być anulowana przez rejestratora na żądanie $\frac{3}{4}$ ogółu członków albo w razie beczynności spółdzielni lub o ile była nielegalną. Rozporządzanie pozostałemi funduszami może być uchwalone przez członków albo pozostawione rejestratorowi.

ROZDZIAŁ XVIII.

ŁĄCZENIE SIĘ SPÓŁDZIELNI.

Może być kwestją do dyskusji, czy łączenie się spółdzielni dla stworzenia większej, silniejszej jednostki organizacyjnej jest zawsze pożądanem, czy nie wytwarza to zrzeszenia, obejmującego tak wielkie terytorjum albo tak znaczną ilość członków, że współzycie ich ze sobą i branie czynnego udziału w życiu spółdzielni będzie utrudnionem. Jest rzeczą jednak bezsporną, że nieraz współrzędne istnienie dwóch spółdzielni nietylko powiększa sumę kosztów, utrudnia obsadzenie władz, ale przede wszystkim podcina korzenie egzystencji każdej z nich, pozba-

wiając obie niezbędne do życia minimum obrotów i kapitałów. Jakkolwiekbyśmy zresztą traktowali to zagadnienie, biorąc życiowo łączenie się z tych czy innych względów spółdzielni jest zjawiskiem dość częstym i to już samo przez się wystarcza, że ustawodawstwa muszą się zająć jego uregulowaniem.

Przedewszystkiem utrudnia ono, jak każdą inną ważną w życiu spółdzielni decyzję, powstanie uchwały o łączeniu, słusznie uważając ją za zasadniczy, może ryzykowny zwrot w jej działalności. To też rzadkie tylko ustawy zezwalają na pobieranie uchwał łączeniowych zwykłą większością; przeważnie żądają one większości kwalifikowanej, conajmniej absolutnej, niekiedy nawet jednomyślności. Nie wszędzie też uchwała o połączeniu wystarcza: w niektórych państwach wymagane jest zatwierdzenie jej przez władzę administracyjną, jakkolwiek samo założenie spółdzielni jest wolne. Są nawet kraje, w których łączenie się pewnych typów spółdzielni jest wogóle zakazane. W sprawie łączenia więcej jeszcze niż władza są interesowani wierzyciele, bądź dlatego, że będą mieli po połączeniu do czynienia z nowym, może mniej obliczalnym kontrahentem, bądź też, że ich zdaniem połączenie nie da oczekiwanych wyników dodatnich; czasami przez połączenie zmniejsza się odpowiedzialność członków, co dla wierzyciela ma wielką wagę. Dlatego ustawy nakazują z reguły uprzedzać ich zawczasu o zamiarze dokonania połączenia, nakazując albo spłacić ich w razie sprzeciwu albo dać im nowe rękojmie, któreby uznali za wystarczające. Mniej natomiast liczą się ustawy z wolą członków spółdzielni, należących do mniejszości, która głosowała przeciwko połączeniu; jest to naturalnem: nadanie ich sprzeciwom mocy decydującej albo nakaz spłacania ich gotówką uniemożliwiłby nieraz łączenie, przez co decyzja znalazłaby się w rękach osób bardzo nielicznych. Niektóre tylko ustawy nakazują należne im za udziały sumy przenosić do innych analogicznych spółdzielni.

Co do samego sposobu łączenia dwa są zasadnicze rodzaje: albo łączenie na zasadach zupełnej równości, co pociągałoby za sobą konieczność likwidowania obu spółek dla stworzenia trzeciej, albo pochłonięcie jednej przez drugą. To pochłonięcie odbywa się w postaci nabycia udziałów albo przeniesienia członków z

ich udziałami z jednej spółdzielni do drugiej. Zachodzą przytem niekiedy pewne komplikacje, jeżeli np. udziały przenoszonych członków, albo ich odpowiedzialność, są niższe niż w spółdzielni, do której wchodzi, albo odwrotnie są wyższe, wskutek czego, albo wchodzący członkowie muszą uskutecznić dopłaty dla wyrównania udziałów, albo spółdzielnia musi poczynić im, a przynajmniej zapisać na rachunek odpowiednie zwroty.

Oczywiście fakt połączenia, nawet jeśli nie wymaga zatwierdzenia, musi być uwidoczniiony w rejestrze spółdzielczym, czy wogóle w miejscu, gdzie się rejestruje spółdzielnia.

W A n g l i i dwie spółdzielnie mogą się łączyć albo na zasadach równości, albo mniejsza może być pochłonięta przez większą. Spółdzielnia może się przekształcić na spółkę akcyjną i odwrotnie przy zachowaniu pewnych formalności (2 zgromadzenia). W N i e m c z e c h połączenie dwóch spółdzielni musi być uchwalone przez walne zgromadzenie obu taką większością, jaka przewidziana jest dla rozwiązania. Potem jedna spółdzielnia wchodzi do drugiej, która po zarejestrowaniu tego faktu jest odpowiedzialną za jej zobowiązania. W B e l g i i stowarzyszenia wzajemnej pomocy (*sociétés mutualistes*) i ich związki mogą się łączyć przez postanowienia swoich walnych zgromadzeń. Odnośne decyzje muszą zapadać większością $\frac{3}{4}$ głosów członków upoważnionych do głosowania, które nie jest tajne i może być dokonane piśmiennie. Decyzja walnego zgromadzenia o połączeniu z innymi stowarzyszeniami wraz z listą członków zarządu, protokołem zgromadzenia i dwoma egzemplarzami proponowanych zmian w statucie musi być przedłożona rządowi, który w ciągu 2-ch miesięcy motywowanem postanowieniem zatwierdza lub odrzuca połączenie. Jest ono uważane za dokonane, poczynając od 15-go dnia od daty zatwierdzającego je rozporządzenia królewskiego; zmiany statutu albo nowy statut, muszą być w ciągu 30-tu dni ogłoszone w załączniku do „Moniteura Belgijskiego“. Udział członka stowarzyszenia, który się w przepisanej formie sprzeciwił połączeniu, winien być obliczony zgodnie z ustawą, w żadnym jednak wypadku członek taki nie może swobodnie dysponować swoim udziałem, który musi być przelany do innego stowarzyszenia o analogicznych celach

ROZDZIAŁ XIX.

Z W I ą Z K I.

Objawem tej samej tendencji, która dąży do wzmocnienia spółdzielni przez łączenie ich, jest tworzenie związków. Oczywiście, różnica jest zasadnicza: w spółdzielni, która jest produktem połączenia dwóch czy kilku zrzeszeń, zatracają się doszczętnie formy prawne i organizacyjne spółdzielni, które się połączyły; w związku spółdzielnie, które do niego wchodzi, w charakterze członków, zachowują całkowitą samodzielność, tworząc jedynie nową formę organizacyjną dla ułatwienia sobie działalności albo dla jej wzmocnienia. Ze względu na wielką rolę, jaką odgrywają związki w ruchu spółdzielczym, powstawanie ich i czynności są ujęte niemal wszędzie w ścisłe przepisy prawa; nie jest to jednak zjawiskiem powszechnem, w Anglii bowiem np., z jej potężnymi centralami, zarówno jak w paru innych krajach, niema żadnych przepisów prawnych, dotyczących związków. Nie znaczy to, żeby tworzenie i funkcjonowanie związków mieściło się poza prawem, ale podlegają one innym przepisom prawnym, nie mieszczącym się w ustawach o spółdzielniach.

Z reguły wstąpienie do związku i wycofanie się z niego są aktami zupełnie dobrowolnymi; dokonywa ich walne zgromadzenie albo poprostu zarząd zwykłą większością głosów. Są jednak ustawy, nakazujące pobierać w tych wypadkach postanowienia kwalifikowaną większością; co większa, są kraje, w których wstąpienie do związku jest dla spółdzielni obowiązujące. W niektórych państwach przymus ten ujawnia się pośrednio przez udzielanie pożyczek państwowych spółdzielniom tylko za pośrednictwem związków. Odwrotnie, przyjęcie spółdzielni do związku jest pozostawione zwykle wolnemu jego uznaniu, zarówno jak wykluczenie członka-spółdzielni, który narusza statut lub normy ustalane przez związek; niektóre ustawy jednak zarówno w wypadku nieprzyjęcia, jak wykluczenia, pozostawiają spółdzielniom prawo odwołania się do wyższych form związkowych, albo do władz nadzorczych. Zakładanie związków jest niemal wszędzie aktem wolnym; są jednak ustawy, które wymagają uprzedniego zezwolenia rządu; dzieje się to tam, gdzie założenie

samej spółdzielni może się odbywać dopiero po otrzymaniu zezwolenia.

Cele związku są najczęściej analogiczne do celów członków-spółdzielni; niekiedy jednak zredukowane są do pewnej ich części, kiedy indziej rozszerzone funkcjami nadzorczymi, albo działalnością propagandową, oświatową i t. p. Niektóre ze związków powstają wyłącznie dla celów gospodarczych: wspólnych zakupów i wspólnej sprzedaży, wyrobu przedmiotów potrzebnych dla członków, zdobywania dla nich kapitałów albo pośredniczenia w jego rozdziale. Inne mają cele wyłącznie propagandowo-oświatowe albo rewizyjne; jeszcze inne łączą je wszystkie razem. Budowa organizacyjna związków przewiduje często wielostopniowość: związki okręgowe, prowincjonalne, państwowe. Niekiedy ustawy przyznają im prawo wyłączności, t. j. na danym terytorjum może istnieć tylko jeden związek określonego typu spółdzielni; czasami ograniczenie to stosuje się tylko do najwyższego szczebla — związku ogólnopaństwowego.

Forma prawna związków jest nawet w obrębie jednego państwa zwykle dowolna, ustawy bowiem zezwalają na zakładanie związków zarówno w postaci spółdzielni, jak spółek akcyjnych, z kapitałem lub bez kapitału, z ograniczeniem najwyższej ilości posiadanych udziałów lub bez ograniczenia. Wspólnym wszystkim ustawom jest natomiast przepis określający najmniejszą ilość członków potrzebną do założenia związku (2 — 7); niektóre z ustaw określają też minimum kapitału.

Naogół związki winny być jednorodne, t. j. przyjmować na członków jedynie spółdzielnie pewnego typu, niekiedy jednak jednorodność ta nie tylko nie jest ściśle przestrzegana w życiu, ale nawet ustawy pozwalają na pewne od niej odstępstwa, przypuszczając zapewne, że niektóre typy spółdzielni są zbyt słabe, by wytworzyć samodzielne związki. Nie jest też jednorodnym dobór członków pod względem ich osobowości: z natury rzeczy są niemi osoby zbiorowe — spółdzielnie; jednak wiele ustaw zezwala na przyjmowanie również osób fizycznych — członków spółdzielni niższego stopnia, jeżeli w okręgu, w którym się mieszczą, niema związków wyższego stopnia. Gdzie indziej, oprócz spółdzielni wolno związkom przyjmować również i inne korporacje publiczne, gminy, instytucje państwowe i t. p.

U szczytu, jako instytucje ogólnopaństwowe, istnieją wreszcie w wielu państwach organizacje o typie mieszanym (banki, centrale, kasy, rady), powstające z inicjatywy rządu, wyposażone w środki pochodzące ze skarbu, z kierownictwem mianowanym, które jednak w składzie swoich ciał kierowniczych posiadają pewną ilość przedstawicieli spółdzielczości z wyboru i których statuty zawierają pewne postanowienia, wpływające z ideologii spółdzielczej. Ingerencja czynników państwowych do działalności związków właściwych jest znacznie mniejsza i tu jednak, poza zwykłym nadzorem urzędów rejestracyjnych albo do nich analogicznych, ustawy pozostawiają rządowi w niektórych państwach prawo mianowania pewnej części członków zarządów, rad nadzorczych, a nawet komisij rewizyjnych. Postanowienia takie spotyka się szczególnie w ustawach powojennych, pochodzących z okresu wzmożonej działalności państwa, które wzamian za niezbędną pomoc zyskuje prawo daleko idącego wnikania w życie wolnych dawniej organizacji.

Co do wewnętrznego funkcjonowania związków ich walne zgromadzenia składają się zwykle z delegatów spółdzielni, członkom zaś fizycznym, nawet jeżeli ustawa ich przewiduje, daje się conajwyżej prawo obecności na zgromadzeniu. Niektóre ustawy w tych członkach walnych zgromadzeń związku widzą delegatów spółdzielni, obranych przez ich walne zgromadzenia, inne tylko delegatów zarządu. Co do prawa głosu obowiązuje niekiedy zasada równości głosów; częściej ilość głosów, jakimi spółdzielnia rozporządza, jest proporcjonalna do ilości posiadanych udziałów, albo do ilości członków zrzeszonych w spółdzielniach lub wreszcie do dokonanych ze związkiem obrotów; nie dotyczy się to oczywiście związków, które są spółkami akcyjnymi.

Odpowiedzialność w związkach, opartych na zasadach spółdzielczych, nie różni się od odpowiedzialności członków zwykłej spółdzielni: może być ograniczona do udziałów lub wielokrotna w stosunku do udziałów; bardzo rzadko sięga całego majątku członka-spółdzielni. Podział zysków najczęściej następuje proporcjonalnie w stosunku do dokonanych ze związkiem obrotów.

W A n g l i i ustawy spółdzielcze nie zawierają postanowień dotyczących się związków. W E s t o n j i, Ł o t w i e i L i t w i e do założenia związku potrzeba conajmniej trzech

spółdzielni. W E s t o n j i do związku, względnie do unji związków, mogą należeć gminy i instytucje państwowe, będące autonomicznymi organizmami, a pozatem zarówno spółdzielnie jednorodne, jak różnorodne. Związki mogą być z kapitałem lub bez kapitału; tak samo w Ł o t w i e. Statut może przewidywać odpowiedzialność ponad udział. Na walnem zgromadzeniu każdy z delegatów ma jeden głos, który nie może być ustąpiony; to samo w L i t w i e. W G r e c j i dwie conajmniej spółdzielnie mogą utworzyć związek. W J u g o s ł a w j i, jeżeli spółdzielnia kredytu rolnego zgłasza chęć wstąpienia do związku prowincjonalnego, musi on dać jej odpowiedź w ciągu miesiąca; od odmownej decyzji związku można się odwołać do Dyrekcji kredytu rolnego. Związek może z kilku spółdzielni, istniejących na jednym terytorjum, wybrać tylko jedną albo nie przyjmując żadnej, czekając na utworzenie nowej spółdzielni. Do powstania związku prowincjonalnego potrzeba conajmniej 20-tu spółdzielni kredytu rolnego albo spółdzielczych syndykatów rolniczych. Nie może być dwóch związków w jednej prowincji. Zarząd związku składa się z członków wybranych przez walne zgromadzenie, dwóch biegłych, mianowanych przez ministra rolnictwa, dwóch przedstawicieli największych organizacyj rolniczych prowincji, należących do związku, i przedstawiciela rady prowincji. W komisji rewizyjnej musi być rewizor rachunkowy mianowany przez ministra skarbu. Zarząd może wybrać z pośród siebie wydział wykonawczy, w którym jeden członek może być mianowany przez ministra rolnictwa. Na czele związku stoi dyrektor, wybrany przez komisję rewizyjną; sama komisja rewizyjna jest mianowaną i płatną przez Dyрекcję kredytu rolnego; wyraża ona zgodę na nominację urzędników przez dyrektora. Dyrekcja kredytu rolnego, która pełni nadzór nad działalnością spółdzielni tego typu i administruje funduszami, wpłaconemi przez zarząd albo spółdzielnię, składa się z członka Rady Stanu, członka Izby Obrachunkowej, członka Banku Państwa, członka kasy hipotecznej, 6-ciu biegłych, mianowanych przez ministra rolnictwa i po jednym przedstawicielu każdego związku prowincjonalnego. Na C y p r z e, zarówno w ustawach o spółdzielniach kredytowych, jak i w ustawie ogólnej, brak przepisów o związkach. W W ę g r z e c h ustawa zmusza

wszystkie spółdzielnie kredytowe do należenia do centralnego związku, którego członkami są założyciele, odpowiadający udziałami i spółdzielnie z 5-ciokrotną odpowiedzialnością. Ilość udziałów jest nieograniczona. Dywidenda wynosi maximum 4%. Prawo głosowania określa statut. Z zysków 10% odlicza się na rezerwę i tyleż na fundusz gwarancyjny. We F r a n c j i ustawodawstwo nie przewiduje związków dla wszystkich typów spółdzielni, a używana przez nie terminologia nie jest ścisła ani konsekwentna. Tak naprz. używa jednego terminu „spółdzielnie robotnicze“ zarówno dla spółdzielni wytwórczych, które są istotnie spółdzielniami pierwszego stopnia, jak i dla spółdzielni kredytu robotniczego, które są w istocie rzeczy związkami. Związki spółdzielni rolniczych i rybackich nie są przewidziane przez prawo, natomiast spółdzielnie spożywcze mogą nie tylko tworzyć związki, ale przyjmować do nich spółdzielnie wytwórcze. Spółdzielnie robotnicze wytwórcze mogą zakładać związki tylko dla uzyskania kredytu. Kasa lokalna kredytu rolnego jest spółdzielnią, kasa regionalna — związkiem spółdzielni; obie one mogą mieć członków zarówno indywidualnych, jak zbiorowych. Kasy regionalne mogą prowadzić interesy tylko z kasami lokalnymi, leżącymi na ich terenie, o ile nie są one w stosunku z inną kasą regionalną. Związki spółdzielni rzemieślniczych mają ten sam zakres czynności co spółdzielnie i oprócz tego pośredniczą w wydobywaniu dla nich pożyczek; mogą przyjmować na członków spółdzielnie rzemieślnicze, ich członków, inne związki i towarzystwa wzajemnego kredytu mające te same cele. Robotnicze spółdzielnie kredytowe, a także banki robotnicze spółdzielcze są właściwie związkami robotniczych spółdzielni wytwórczych i robotniczych spółdzielni kredytowych; mogą one także przyjmować i członków tych spółdzielni, ale operacyj mogą dokonywać tylko ze spółdzielniami. Związki spółdzielni spożywców powstają dla wspólnych zakupów i fabrykowania przedmiotów spożycia, oraz dla operacyj kredytowych; związki wyznaczone przez ministra pracy zajmują się prócz tego wypłacaniem spółdzielniom spożywców pożyczek państwowych. Do związków spółdzielni, mających na celu tworzenie zakładów użyteczności publicznej, odżywianie ludności, budowę tanich mieszkań, zakłady dobroczynności, higieny i przezorności społecznej mogą należeć rów-

nież i gminy w charakterze członków. Istnieje państwowa Kasa kredytu rolnego, której zadaniem jest pilnowanie wykonania ustawy o kasach kredytu rolnego, a więc zarządzanie dotacją państwową, zarządzanie funduszami, składanymi przez regionalne kasy kredytu rolnego i emisją bonów kas regionalnych, oraz zarządzanie funduszami uchwalonymi na zagospodarowanie odłogów. Kasa ta ma komisję plenarną, złożoną z 30-tu osób, z których 6 wybierane jest przez senat i izbę deputowanych, 12 przez kasy regionalne kredytu rolnego, a 12 mianuje z pośród wyższych urzędników minister rolnictwa i minister finansów. Ta komisja wybiera zarząd, złożony z 7-miu osób. Prowadzenie Kasy powierzone jest dyrektorowi, mianowanemu przez ministra rolnictwa, który może być odwołany na wniosek komisji; rachmistrz, podległy inspektorowi skarbowemu i Izbie kontroli, mianowany jest przez ministra skarbu. O Naczelnej Radzie Spółdzielczej p. wyżej N a d z ó r Francja. W R u - m u n i i spółdzielnie mogą łączyć się w federacje, które zajmują się operacjami ze swojemi członkami; federacje także są spółdzielniami i podlegają tym samym przepisom. Istnieje Centralny Bank spółdzielczy, w którym rząd i Bank państwa ma udział 500 milionów lei, a na drugie 500 milionów mogą się zapisywać spółdzielnie udziałami po 10.000 lei. Na jego walnem zgromadzeniu spółdzielnie mają ilość głosów proporcjonalną do ilości udziałów, ale nie więcej niż 10 głosów, a rząd ma połowę głosów reprezentowanych przez spółdzielnie. W zarządzie jest 4 członków mianowanych przez różne ministerstwa i 5-ciu obieranych przez spółdzielnie. W S o w i e t a c h spółdzielnie spożywcze mogą się łączyć w związki regionalne, gubernjalne, a za zgodą centrów spółdzielczości spożywczej — w krajowe (oblastnyje). Związki mogą dokonywać tych samych operacyj co spółdzielnie, dokonywać rewizji, zwoływać zjazdy i t. p. Członkami krajowego związku mogą być: 1) inne związki, 2) miejskie, robotnicze, transportowe, i wiejskie spółdzielnie, w liczbie członków niemniejszej niż określona statutem, 3) spółdzielnie z tych rejonów, gdzie związki nie istnieją, 4) mieszane związki spółdzielcze na poszczególnych prawach, określonych przez zgromadzenie delegatów związku. Korzystać z usług związku mogą także i spółdzielnie, nie będące członkami związku oraz insty-

tucje państwowe i społeczne na warunkach ustalonych przez zgromadzenie delegatów albo z jego polecenia przez radę. Przyjmuje spółdzielnię-członka zarząd związku; w razie jego odmowy można się odwołać do zgromadzenia delegatów. Każdy członek wpłaca tytułem udziału: 1) związki spółdzielni spożywców 40% udziałów swoich członków, 2) miejskie, robotnicze i transportowe spółdzielnie, należące do centralnego związku — 10% udziałów swoich członków, a nienależące — 20%, 3) spółdzielnie z rejonów, w których няма związków, z wyjątkiem spółdzielni wskazanych pod 2) — 25%, 4) związki spółdzielni mieszkaniowych wnoszą udziały na podstawie szczególnych postanowień zgromadzeń delegatów. Członkowie mogą wnosić udziały powyżej tych norm i żądać zwrotu ich w terminie 3-miesięcznym. Dla członków z punktów 2) i 3) ogólna suma ich udziałów w wyższych organizacjach spółdzielczych nie powinna przewyższać 25% ich udziałów członkowskich. Walne zgromadzenie związku krajowego składa się z delegatów spółdzielni po jednym od 10.000 członków albo części wyższej od połowy 10.000; w związku regionowym — po jednym delegacie od pierwszych 200-tu członków i po jednym od każdych następnych 100 albo części 100 wyższej niż połowa. Członkowie związku odpowiadają swoimi udziałami i pozatem w wysokości ustalonej przez zgromadzenie delegatów. Członkowie-spółdzielnie mogą każdej chwili wychodzić ze związku, odpowiedzialność ich jednak trwa do końca roku operacyjnego. Członek-spółdzielnia może być też wykluczony ze związku przez zgromadzenie delegatów za naruszenie ustawy albo niewypełnianie obowiązków. Zwrot udziałów członkom wycofującym się albo wykluczonym następuje w 3 miesiące po zakończeniu roku operacyjnego. Kapitał związku dzieli się na: 1) zakładowy (społeczny) niepodzielny, który powstaje z odliczeń od czystego zysku conajmniej 40% i przeznaczony jest przede wszystkim na budowę nieruchomości i pokrycie strat, ale może być także obracany na operacje bieżące, 2) udziałowy, przeznaczony na operacje bieżące, 3) specjalne, powstające z wpłat członków, potrąceń z zysków, dodatków do cen sprzedawanych towarów i procentów; te kapitały przeznaczone są na specjalne cele gospodarcze, oświatowe i kulturalne; członkowie niewpłacający nic na ten kapitał, mogą być pozbawieni korzyści

z nich płynących. Kieruje związkiem zarząd, rada i zgromadzenie delegatów. Członkowie zarządu i komisji rewizyjnej uczestniczą w zgromadzeniu delegatów z głosem decydującym z wyjątkiem spraw związanych z ich odpowiedzialnością. Zgromadzenie delegatów może przed terminem usunąć członków zarządu, rady i komisji rewizyjnej, albo pociągnąć ich do odpowiedzialności sądowej. Sprawy na porządek dzienny posiedzeń zgromadzenia może wносить zarząd, komisja rewizyjna, poprzednie zgromadzenie, wyżej stojąca organizacja spółdzielcza, której związek jest członkiem albo $\frac{1}{10}$ członków związku. Zgromadzenia delegatów bywają doroczne albo nadzwyczajne, zwołane przez zarząd, komisję rewizyjną, wyższy organ spółdzielczy albo $\frac{1}{10}$ członków. Jeżeli zarząd w dwóch ostatnich wypadkach nie zwoła zgromadzenia delegatów w ciągu miesiąca, czyni to rada albo komisja rewizyjna. O terminie i porządku dziennym zgromadzenia delegatów członkowie powinni być uwiadomieni 2 tygodnie przedtem. Zgromadzenie delegatów jest ważne w razie obecności choćby po jednym delegacie od połowy członków. Zmiana statutu, likwidacja i wykluczenie członka wymaga obecności delegatów $\frac{2}{3}$ spółdzielni-członków. O ile zgromadzenie nie dojdzie do skutku dla braku quorum, zwołuje się w ciągu 2-ch tygodni następne z tym samym porządkiem dziennym. Na tem drugim posiedzeniu dla zmiany statutu, likwidacji i wykluczenia członka wymagana jest obecność delegatów przynajmniej $\frac{1}{2}$ członków. $\frac{1}{10}$ członków może tydzień przed zgromadzeniem wnieść jakąś sprawę przez zarząd na porządek dzienny. Uchwały zapadają zwykłą większością z wyjątkiem spraw dotyczących likwidacji, zmiany statutu i wykluczenia członka, przy których potrzeba $\frac{2}{3}$ głosów obecnych. W ciągu 3-ch dni każdy obecny na zgromadzeniu członek może wnieść do protokołu swoje votum separatum. Najwyższym stopniem organizacyj spółdzielczych spożywców jest Centralny Związek Spółdzielni Związku Socjalistycznych Sowieckich Republik (Centrosojuz), który ma cele organizacyjne i gospodarcze. Zadaniem jego jest: 1) ogólne kierownictwo pracy spółdzielni, w szczególności tem, co dotyczy polityki handlu i cen, 2) przedstawicielstwo i obrona bez osobnych pełnomocnictw interesów spółdzielni związkowych, 3) reprezentacja ruchu spółdzielczego w międzynarodowych

związkach i organizacjach z pozostawieniem prawa reprezentacji związkom poszczególnych republik, 4) przygotowanie i wnoszenie projektów ustaw do instytucji prawodawczych, 5) opiniowanie planów związków spółdzielczych poszczególnych republik, 6) wydawanie regulaminów organizacyjnych, 7) przygotowanie planu zaopatrzenia w towary spółdzielni związku i uzgodnienie tego planu z organami państwa oraz zawieranie umów z organizacjami przemysłowymi i handlowymi, 8) organizacja produkcji rolniczej i surowców, 9) organizacja, kierownictwo i zarządzanie ogólnozwiązkowymi przedsiębiorstwami, 10) prowadzenie operacji wwozowych i wywozowych, 11) studia zagadnień spółdzielczych i publikowanie wyników studiów, 12) robota kulturalno-oświatowa, wydawnictwa, kursy, szkoły, instytuty, muzea, wystawy, biblioteki i in., 13) dopomaganie w pracy organizacjom spółdzielczym, mającym za cel kolektywizację życia, 14) inne. Centrosojuz składa się z centralnych związków spółdzielni spożywców republik związkowych w ilości co najmniej 3-ch. Każdy członek wpłaca udział, którego wysokość oznacza zgromadzenie delegatów, pozatem zaś może wpłacać dobrowolne udziały w nieograniczonej ilości. Członkowie ponoszą 5-ciokrotną odpowiedzialność. Członek Centrosojuzu może wyjść ze związku zaraz po złożeniu piśmiennego zawiadomienia o swojej decyzji zgromadzenia delegatów; może też być wykluczony. Zarówno wycofujący się jak wykluczony członek odpowiada za rok operacyjny, w którym przestał być członkiem. Fundusze Centrosojuzu składają się z: 1) zakładowego niepodzielnego, 2) udziałowego, 3) zapasowego, 4) amortyzacyjnego, 5) specjalnego. Fundusz zakładowy powstaje z corocznych odliczeń z czystego zysku w ilości co najmniej 40%, zapasowy z odliczeń co najmniej 10%. Fundusze specjalne — z wpłat członków i odliczeń z czystego zysku. Organami Centrosojuzu są zgromadzenia delegatów, rada, zarząd, komisja rewizyjna. Delegatów na zgromadzenie obierają członkowie w stosunku 1 : 30.000 członków lub części 30.000 większej niż połowa. Członkami zgromadzenia delegatów są także członkowie zarządu i komisji rewizyjnej z głosem decydującym we wszystkich sprawach z wyjątkiem spraw dotyczących ich osobiście. Zgromadzenia delegatów bywają zwykłe i nadzwyczajne na żądanie połowy człon-

ków. Porządek dzienny układa zarząd, uzupełniać go mogą wniośki członków, zgłoszone conajmniej półtora miesiąca przed zgromadzeniem przez conajmniej połowę członków; zawiadomienia o zgromadzeniu wysyła zarząd o miesiąc wcześniej. O zmianie statutu i likwidacji decyduje większość $\frac{2}{3}$ głosów w obecności $\frac{2}{3}$ ogólnej liczby członków. Rada Centrosojuzu składa się z 80-ciu najwyżej członków i 40 zastępców wybranych na 2 lata, a oprócz tego z członków zarządu. Rada zbiera się normalnie 2 razy na rok, a pozatem na żądanie komisji rewizyjnej albo 3 członków związku. Quorum na radzie stanowi $\frac{3}{5}$, na drugi dzień quorum wynosi połowę członków. Zadaniem rady jest rozpatrywanie poszczególnych spraw wchodzących w zakres działania zarządu, nadzór nad jego działalnością, ustanawianie granic zadłużenia centralnego związku i jego członków, zawieszanie członków zarządu w wypadkach krańcowych, wybór członków zarządu na miejsce ubytych, zastępowanie zgromadzenia delegatów, ale bez prawa uchwalenia likwidacji. Zarząd jest obierany na 2 lata przez zgromadzenie delegatów i składa się z przewodniczącego, z 14-tu najwyżej członków i 5-ciu zastępców. Zarząd może z pośród siebie wybrać prezydium składające się najwyżej z 7-miu członków dla prowadzenia spraw bieżących. Zebrania zarządu są ważne przy obecności conajmniej połowy obecnych w Moskwie członków. Członkowie zarządu odpowiadają solidarnie za szkody wynikłe z zaniedbania albo nieprawidłowego działania; każdy z nich może do protokołu zgłosić votum separatum. Zobowiązania centralnego związku, umowy, plenipotenccje podpisuje przewodniczący lub jego zastępcę, i jeden członek zarządu, inne dokumenty — jeden z członków zarządu. Komisję rewizyjną wybiera zgromadzenie delegatów na 2 lata w składzie 3 do 5-ciu członków i 3 zastępców. Skargi na działalność komisji rewizyjnej można wnosić do zgromadzenia delegatów, ale za jej pośrednictwem. Z zysków czystych, po opłaceniu podatku dochodowego, przelewa się: 1) niemniej niż 40% na kapitał zakładowy, 2) niemniej niż 10% na fundusz zapasowy, 3) 10% na fundusz poprawy bytu robotników i oficjalistów związku, 4) resztę, po potrąceniu procentów od udziałów i premij od obrotów, przeznaczają na fundusze specjalne. Procenty od udziałów wypłaca się tylko członkom, którzy wpłacili już całe udziały

i tylko w ciągu 3 miesięcy; po tym terminie używa się ich na opłatę dobrowolnych udziałów. Zgromadzenie delegatów może uchwalić przelanie całości sum przypadających na procenty i premje na dobrowolne udziały. Straty, po wyczerpaniu kapitału zapasowego, a potem zakładowego, dzieli się między członków proporcjonalnie do ich udziałów, nie wyżej jednak niż do połowy obowiązującego udziału. Jeżeli to nie starczy, zarządza się likwidację, która następuje także, jeżeli liczba członków spada poniżej trzech i w wypadkach przewidzianych przez prawo. Pozostały majątek przenacza się na cele spółdzielcze i publiczne, zgodnie z uchwałą zgromadzenia delegatów. Istnieje także Wszechrosyjski Centralny Związek spółdzielni spożywców, który ma zadania i strukturę analogiczne do związku ogólnopolskiego; może on być członkiem związku ogólnopolskiego, a również organizacyj międzynarodowych. Ustawa przewiduje istnienie rad spółdzielczych, które powstają dla opracowania i przeprowadzenia środków, dążących do rozwoju, uzgodnienia, jednoczenia i rozgraniczenia działalności organizacyj spółdzielczych, dla studjów i popularyzacji doświadczeń pracy spółdzielczej wszelkich rodzajów, współdziałania z odpowiednimi organami państwowymi i opracowywania postanowień dotyczących spółdzielczości. Może istnieć też centralna ogólnozwiązkowa Rada spółdzielcza dla całego państwa i rady obejmujące poszczególne republiki, kraje, obwody, gubernje i okręgi. Rady te łączą, na podstawie dobrowolnych zgłoszeń, spółdzielnie i niżej stojące rady. Statut ogólnopolskiej rady zatwierdzany jest przez radę komisarzy ludowych, statuty rad republik — w sposób przewidziany przez ich ustawy, statuty niższych stopni nie wymagają zatwierdzenia. Rady spółdzielcze są osobami prawnymi, mogą nabywać i zbywać wszelki majątek ale tylko w granicach określonych przez ustawę celów. Ogólnopolskowa rada może występować z inicjatywą ustawodawczą do rady komisarzy, w której posiedzeniach bierze udział przewodniczący rady z głosem doradczym. Najwyższą władzą rad jest zjazd; statut określa jego skład i ilość głosów, przysługujących organizacjom członkowskim. W Polsce ustawa o spółdzielniach wspomina o związkach o tyle tylko, o ile one są związkami rewizyj-

nemi, o innych zaś o ile są spółdzielniami. O Radzie spółdzielczej patrz wyżej *N a d z ó r* Polska.

W *K a n a d z i e* (*Alberta, Ontario, Saskatchewan*) niema specjalnych ustaw związkowych. W *M e k s y k u* oprócz spółdzielni rolniczych mogą istnieć ich związki i unje związków. Sfera działalności związków winna być taka, żeby przy rozszerzaniu działalności mogły ogarnąć całe państwo. Związki i unje muszą być założone rejestralnie i muszą mieć conajmniej 100.000 pesos kapitału, z tego 10% wpłacone przy zakładaniu. Do założenia związku lub unji potrzebna jest zgoda sekretarza rolnictwa. Unje związków mogą nosić tytuł banków z dodaniem jednak, że są spółdzielniami. Związek może być założony tam, gdzie istnieje już conajmniej 7 spółdzielni, z wyjątkiem związków organizacyj pracowników. Ilość udziałów jest nieograniczona. Istnieje Państwowy Bank Kredytu Rolnego dla zachęty i nadzoru spółek regjonowych i lokalnych kredytu rolnego. Bank jest spółką akcyjną o 3-ch serjach akcji: A dla rządu, B dla rządów lokalnych, C dla osób prywatnych i spółdzielni regjonowych. Członkowie serji B i C są obieralni, a pomiędzy członkami serji A jeden jest proponowany przez unję spółdzielni lokalnych. Spółki regjonowe kredytu rolnego mogą być spółdzielniami albo spółkami akcyjnymi. Minimalny ich kapitał wynosi 500.000 pesos, minimum członków 10-ciu, rolników albo osób związanych z przedsiębiorstwami użyteczności rolniczej. Akcje po 10 pesos są nominalne i mogą być zbywane tylko osobom mającym kwalifikacje członkowskie. Bank kredytu rolnego może się sprzeciwić przelaniu albo anulowaniu akcji. Ilość akcji, jaką może posiadać jeden członek, określa statut. Dziesięć spółek kredytu rolnego, znajdujących się w tym samym obwodzie, może założyć związek, który jest spółdzielnią z ograniczoną odpowiedzialnością.

W *J a p o n j i* związki spółdzielni mogą powstawać w następujących celach: 1) zaopatrywanie spółdzielni związkowych w kapitał i przyjmowanie ich wkładów (związki kredytowe), 2) sprzedawanie towarów, które spółdzielnie obracają, w stanie surowym lub po wykończeniu ich (związki sprzedaży), 3) fabrykowanie albo zakup artykułów dla sprzedaży spółdzielniom, po wykończeniu ich lub bez wykończenia (związki zakupów), 4)

użytkowanie przez spółdzielnie związkowe niezbędnych instalacyj (związki użytkowe). Ten podział odpowiada zasadniczemu podziałowi spółdzielni przez ustawę (patrz str. 27). Związek może powstać ze spółdzielni i ze związków spółdzielni, conajmniej 7-miu, ale związek spółdzielni kredytowych nie może przyjąć za członka innego związku, mającego te same cele, związki zaś zakupu i sprzedaży nie mogą przyjmować innych związków, mających cele odmienne. Związki spółdzielni kredytowych mogą gwarantować zobowiązania spółdzielni i związków w stosunku do Banku Hipotecznego, Japońskiego Banku Przemysłowego, Banku Kolonizacyjnego, banków rolnych i przemysłowych oraz Centralnej Kasy Spółdzielczej; związki mogą w tym wypadku żądać od banków mandatu ściągania kredytów. Związki spółdzielni są osobami prawnymi. Odpowiedzialność ich może być ograniczona, a w takim razie odpowiedzialność spółdzielni i związków, należących do niego musi sięgać ich kapitału zakładowego. O przystąpieniu do związku, albo o wystąpieniu z niego decydują spółdzielnie i związki na walnych zgromadzeniach większością $\frac{3}{4}$ głosów przy obecności połowy członków. Sfera działalności związku z wyjątkiem motywów specjalnych musi być terytorjalna. Przepisy dotyczące spółdzielni stosują się do związków, o ile ustawa nie stanowi inaczej. Unja Centralna spółdzielni, która jest osobą prawną, składa się ze spółdzielni, związków i osób prywatnych, a ma za cel popieranie, rozpowszechnianie, rozwój i zbliżenie spółdzielni. Unja może wykonywać część czynności właściwych spółdzielniom stosownie do rozporządzenia cesarskiego, które zarazem ustali warunki niezbędne do powstania unji. Może być tylko jedna unja w państwie. Istnieje jeszcze Centralna Kasa Spółdzielcza, która jest osobą prawną i spółką z ograniczoną odpowiedzialnością. O ile ustawa nie stanowi inaczej, stosują się do niej postanowienia ustawy o spółdzielniach. Założona jest na 50 lat z kapitałem 30 milionów jenów, z czego połowę wnosi rząd, a resztę spółdzielnie i związki (maximum po 200 akcji po 100 jenów każda). Dyrektor, wicedyrektor, radcy administracyjni i rewizorzy mianowani są przez rząd. Prócz tego istnieje rada, złożona najwyżej z 20-tu ludzi, mianowanych przez rząd, z których połowa z pośród osób zajmujących się spółdzielczością. W ciągu 15-tu lat kasa nie płaci dywidendy rządowi, ale podle-

ga ścisłemu nadzorowi ministrów rolnictwa i handlu oraz skarbu. Zarząd i rewizorzy za przekroczenia postanowień ustawy mogą być obłożeni karą od 100 do 1000 jen. Kasa Centralna może otwierać filje albo powierzać agentury związkom spółdzielni lub spółdzielniom. Conajmniej $\frac{1}{10}$ nadwyżki zysków idzie na fundusz rezerwowy, zarówno jak i wpisowe. Część zysków może być obracana na fundusz rezerwowy, specjalny albo fundusz emerytalny dla urzędników. Fundusz rezerwowy specjalny, przeznaczony w zasadzie na pokrycie strat, może być za zgodą walnego zgromadzenia obrócony na wydatki nadzwyczajne. Rada Kasy rozważa: 1) zmianę statutu, 2) regulaminy dotyczące dokonywania operacyj i odnośne przepisy, 3) daty i sposób wpłacania kapitału, 4) emisje i wypłacanie obligacji, 5) instrukcje dotyczące pożyczek i dyskonta, 6) oprocentowanie wkładów i wysokość dyskonta, 7) rodzaj gwarancyj, 8) zużytkowanie nadwyżek, 9) inne sprawy według uznania dyrektora. Centralna Kasa Spółdzielcza może wypuszczać obligacje na okaziciela (na żądanie imienne), conajmniej po 50 jen. Ogólna suma obligacyj nie może przekraczać 10-ciokrotnie wziętego wpłaconego kapitału zakładowego ani przewyższać przyznanych pożyczek, zdyskontowanych weksli i posiadanych walorów. Okręgowe stowarzyszenia rolnicze składają się z delegatów stowarzyszeń lokalnych; stowarzyszenia prowincjonalne z delegatów stowarzyszeń okręgowych oraz lokalnych, jeżeli nie są członkami okręgowych; stowarzyszenie państwowe — z delegatów stowarzyszeń prowincjonalnych. Stowarzyszenia niższe wybierają delegatów z pomiędzy członków swoich władz i ich zastępców. Władze administracyjne mogą $\frac{1}{3}$ delegatów mianować z pośród uczonych lub biegłych w rolnictwie. Stowarzyszenia nadrzędne mogą wymagać sprawozdań i odpowiedzi na ankiety dotyczące rolnictwa.

W E g i p c i e spółdzielnie mogą tworzyć związki dla wykonywania na większą skalę tych samych operacyj, dla których zostały założone. Oprócz tego mogą tworzyć związki rewizyjne dla nadzoru czynności i sprawdzania rachunków oraz ułatwiania zakładania spółdzielni; w braku związków rewizyjnych czynności te pełni urząd spółdzielczy. **W U n j i P o ł u d n i o w o - A f r y k a ń s k i e j** rada dykcji Banku kredytu rolnego dzieli kraj na obwody, w których tworzy kompanje kredytu rolnego.

Pierwszy ich zarząd mianuje rada dyrekcji i oznacza wysokość kapitału; może też zmienić statut kompanji byle, w zgodzie z ustawą i byle te zmiany nie tyczyły odpowiedzialności członków. Zmiana jest ważna w 14 dni po zawiadomieniu listem poleconym kompanji. Działalność kompanji kredytowej polega na redyskoncie weksli spółdzielni kredytu rolnego, udzielaniu kredytu indywidualnym rolnikom pod zastaw zboża, przyjmowaniu wkładów od członków i nieczłonków, nabywaniu własności ruchomej i nieruchomości, zawieraniu wszelkich umów, jakie rada dyrekcji uzna za pożyteczne dla rozwoju rolnictwa. Kompanja może zająć akcje spółdzielni kredytu rolnego za nieuregulowany jej dług. Jeżeli rada dyrekcji sądzi, że kompanja ospale ściąga należności wynikające z odpowiedzialności członków, może sama dokonać tych czynności. Najniższy kapitał kompanji wynosi 5.000 f., podzielonych na akcje po 1 f., które może nabywać każdy. Akcje kompanji, należące do spółdzielni kredytu rolnego, nie mogą być przekazywane. Dywidenda od nich nie może przekraczać 8%, akcji zaś należących do banku—5%. Kompanje kredytowe winny całą posiadaną gotówkę przelewać do banku kredytu rolnego na warunkach określonych przez radę dyrekcji. Spółdzielnie rolnicze z ograniczoną odpowiedzialnością, a w niektórych prowincjach także i spółdzielnie rolnicze z nieograniczoną odpow., mogą zakładać centralne spółdzielnie rolnicze z ograniczoną odpowiedzialnością, które mogą ogarniać całość zadań spółdzielni-członków albo tylko ich część. To samo stosuje się do spółdzielni handlowo-rolniczych. Centrale spółdzielni rolniczych mogą ogarniać federacje, do których mogą należeć także i spółdzielnie, jeżeli niema w ich okręgu centrali. Centrale mogą nabywać udziały innych centrali tego typu albo federacyj albo analogicznych związków zagranicznych, jeżeli one są uznane przez ministra. W M a r o k k u centralne kasy kredytu rolnego mogą być zakładane za pozwoleniem władzy przez jedną lub więcej kas lokalnych, znajdujących się w okręgu, albo przez członków tych kas albo przez osoby mające kwalifikacje na członków. Ich dyrektorzy, administratorzy, zarządzający, prezesi, wiceprezesi, sekretarze, skarbnicy i wszyscy członkowie komitetu dyskontowego, komisji rewizyjnej i biura — muszą być Francuzami albo krajowcami z protektoratu francuskiego. Zezwolenie na założenie kasy otrzy-

muje się przez rozporządzenie wezyra na przedstawienie dyrektora rolnictwa, handlu i kolonizacji w porozumieniu z dyrektorem generalnym finansów. Kasy centralne mają za zadanie ułatwiać operacje związane z rolnictwem, dokonywane przez członków kas lokalnych i gwarantowane przez nie zarówno jak przez spółdzielnie rolnicze związane z kasami lokalnymi kredytu rolnego tego samego okręgu. Kasy centralne zachowują prawo kontroli nad operacjami kas lokalnych i spółdzielni, z którymi są w stosunkach. Kasy centralne mogą wypuszczać bony do wysokości $\frac{3}{4}$ walorów w portfelu. Postanowienia dotyczące kas lokalnych stosują się do kas centralnych, o ile ustawa nie mówi inaczej. W Protektoracie Bechuan, w Rodezjach Północnej i Południowej, na Mauritius ustawy spółdzielcze o związkach nie wspominają. W Afryce Południowo-Zachodniej natomiast przewidziane są ustawowo związki jako spółdzielnie z ograniczoną odpowiedzialnością.

W Australji (*Queensland*) istnieje rada rolnicza, licząca nie więcej niż 25-ciu członków, z których conajmniej 5-ciu, nie więcej jednak niż $\frac{1}{4}$ całości, mianowana jest przez gubernatora; w liczbie mianowanych mieści się z urzędu minister rolnictwa; reszta, conajmniej 15-tu, wybierani są przez rady lokalne. Wszyscy, z wyjątkiem ministra, na 3 lata, z prawem reelekcji albo ponownego mianowania. Przewodniczy minister, wiceprezesa wybiera rada, jak również chwilowego przewodniczącego, jeżeli prezes i wiceprezes są nieobecni. Wystarczającym quorum jest większość członków. Gubernator mianuje dyrektora i oznacza jego płacę, a na żądanie rady dymisjonuje go; innych urzędników mianuje rada. Celami rady są: popieranie rolnictwa, współdziałanie przy stabilizacji słusznych cen, udzielanie porad i instrukcyj producentom, dokonywanie ankiet, badanie chorób, popieranie rozwoju spółdzielni rolniczych, wyszukiwanie rynków i t. p. Gubernator wyznacza granice 15-tu okręgów, z których każdy posiada radę; członkowie tych rad okręgowych obierani są na 3 lata przez członków lokalnych towarzystw producentów rolnych. Rada rolnicza udziela radom okręgowym subsydjów i instrukcyj, rejestruje lokalne towarzystwa producentów rolnych,

składające się conajmniej z 15-tu członków, wyznacza im okręgi, może je rozwiązać. Zarówno główna jak i okręgowe rady mają osobowość prawną. W *Nowej Walji Południowej* spółdzielnie o analogicznych celach mogą tworzyć związki, poświęcone tym samym celom lub ich części. Związki te mogą nabywać udziały innych stowarzyszeń krajowych i zagranicznych. Związki mogą się łączyć w unje, do których mogą należeć i spółdzielnie, jeżeli urząd rejestracyjny zaświadczy, że niema w ich okręgach związków, do których mogłyby należeć. Unje i związki mogą kontrolować działalność i rachunki związków i spółdzielni, które do nich należą bezpośrednio lub pośrednio (spółdzielnie przez związki).

ROZDZIAŁ XX.

PRZYWILEJE.

Być może byłoby lepiej, gdyby ruch spółdzielczy rozwijał się zupełnie samodzielnie, bez zbytnej ingerencji i opieki państwa. Tak jednak nie jest. Równoległe ze ścisłym nieraz nadzorem nad działalnością spółdzielni państwo przyznaje im wielorakie ulgi i przywileje. Jest w tem zarówno uznanie dla wartości idei spółdzielczej, która zrzesza miliony, jak chęć kierowania zjawiskiem, które rośnie gwałtownie.

Naogół możnaby podzielić ulgi i przywileje przyznawane spółdzielniom na pięć grup zasadniczych.

Pierwszą grupą są uproszczenia i ułatwienia, jakie ustawy dają przy zakładaniu spółdzielni. Można je założyć bez aktu rejestralnego, na mocy zwykłego protokołu zgromadzenia założycieli; niemal wszędzie bez potrzeby wyjednywania zezwolenia władzy. Rejestracja jest prosta, w wielu państwach wolna od opłat albo za opłatą bardzo umiarkowaną. Właściwie sprowadza się wszystko do niewielkiego trudu znalezienia kilku osób dobrej woli, któreby wystąpiły w charakterze założycieli, a i w tej sprawie niektóre z państw przychodzą z pomocą, utrzymując płatnych instruktorów propagujących spółdzielczość. Pewne znaczenie ma zezwolenie spółdzielniom na przyjmowanie małoletnich,

nietylko jako właścicieli udziałów, ale w charakterze członków czynnych, jakkolwiek nieco ograniczonych w swych prawach. Drobną, ale dość charakterystyczną przywilej wprowadza ustawa łotewska, zezwalająca czynnym ministrom zajmować stanowiska w spółdzielniach, wtedy, gdy zarówno ustawy, jak zwyczaj powszechnie zabraniają im udziału w towarzystwach i spółkach, mających cele inne niż moralne.

Drugą ważną i obszerną grupą są ulgi podatkowe. Różnorodność ustaw w tym dziale jest wielka; niektóre z ustaw ograniczają się do ulg bardzo drobnych, inne idą bardzo daleko, wpływając tem istotnie na bieg spraw spółdzielni. Najczęściej spotykaną ulgą jest zwolnienie od podatku dochodowego, a przynajmniej poważne zredukowanie go dla spółdzielni. Równie często spotyka się ulgi lub zwolnienia od podatku obrotowego, co jest konsekwencją traktowania operacyj spółdzielczych jako niehandlowych; dlatego też jednak ulgi te dotyczą z reguły tylko obrotów dokonywanych z członkami. Niektóre z ustaw zwalniają od podatku dochodowego nietylko spółdzielnie, ale i członków w tej części ich dochodów, która pochodzi ze zwrotów nadwyżek, wypłacanych im przez spółdzielnie. Ulgi lub zwolnienia mają spółdzielnie niektórych państw także w podatku stemplowym, nietylko przy rejestracji, ale i w dalszych operacjach zwłaszcza dokonywanych z państwem. Rzadziej spotykanymi ulgami są zwolnienia od podatku gruntowego, budowlanego, od ruchomości i podatków samorządowych. Parę państw przyznaje spółdzielniom prawo darmowego porto od korespondencji z władzami; w Sowietach, które w ulgach dla spółdzielni idą bodaj najdalej, mają one pozatem pewne zniżki przy opłacie ceł, akcyzy i przewozów kolejowych; ze względu na specjalną strukturę gospodarczą tego państwa musiały tam nadać spółdzielczości ustawy także prawo wwozu i wywozu towarów, przynajmniej dla najwyższych stopni organizacyjnych. Prawie wszędzie wreszcie prawo przyznaje też ulgi w opłacie patentów handlowych. W niektórych państwach ulgi podatkowe przyznane są tylko na pewien okres czasu albo tylko niższym stopniom organizacyj spółdzielczych.

Trzecią grupą są ułatwienia w postępowaniu sądowym, o ile spółdzielnia zmuszona jest udać się na drogę prawa. Egzekucja

należności, zwłaszcza w spółdzielniach pieniężnych, bywa często bardzo uproszczona, niekiedy nie wymaga drogi sądowej. Procedura sądowa bywa czasami dla spółdzielni skrócona, pozatem zaś są one zwolnione od opłat sądowych o ile wygrają sprawę. W wielu państwach posiadają spółdzielnie prawo pierwszeństwa po państwie i gospodarzu domu przy poszukiwaniu swych należności na upadłym członku lub dłużniku. Niemal wszędzie udział członka, czasami także procenty i nadwyżki należne mu od spółdzielni, a nawet produkcja złożona w spółce, wolne są od zajęcia.

Czwartą grupą jest pomoc finansowa ze strony państwa. Nieco szczegółów z tej dziedziny jest w rozdziałach o P o z y c z k a c h i Z w i ą z k a c h.

Piątą wreszcie i ostatnią grupą jest grupa przepisów prawnych, mających na celu obronę prawną samej spółdzielczości jako takiej. W bardzo wielu krajach, jakkolwiek bynajmniej nie wszędzie, chronionem jest samo słowo „spółdzielnia“, zarezerwowane tylko dla spółek pewnego typu i zakładanych na mocy przepisów ustawy spółdzielczej. Są też jednak państwa, gdzie słowo to nie jest chronione, jakkolwiek używanie jego jest obowiązującym dla spółek, poddających się ustawie. Pozatem wiele ustaw nakłada dość surowe kary na osoby szkodzące spółdzielniom przez odciąganie od nich członków, rozsiewanie fałszywych o nich wiadomości i t. p.

W A n g l j i rejestracja i rozwiązanie spółdzielni jest prostsze i tańsze niż spółki akcyjnej; spółdzielnie mają pewne ułatwienia w odzyskiwaniu swych należności, pozatem zaś nie podlegają podatkowi dochodowemu i od zysków handlowych, a więc nadwyżek, o ile sprzedają tylko swoim członkom i o ile ilość udziałów nie jest ograniczona przez statut albo przez praktykę; płacą natomiast podatek gruntowy. Słowo „spółdzielnia“ nie jest prawnie chronione; w 1924 r. przyjęty już był w dwóch czytaniach projekt ustawy, utrudniający używanie słowa „spółdzielczy“ przedsiębiorstwom niespółdzielczym, a zarazem podnoszący minimum udziału z 200-tu f. na 400 i upraszczający łączenie spółek; wskutek ówczesnego upadku rządu projekt ten nie stał się prawem. W N i e m c z e c h dla używania słowa „spółdzielczy“ trzeba czynić zadość pewnym warunkom, ustawy nie mówią

jednak, że nieprawne używanie tego słowa jest karalne. W Belgji używanie słowa „spółdzielnia“ jest obowiązującym, ale nie chronionem; karalnym jest wystąpienie w imieniu spółdzielni z opuszczeniem tego słowa. Kto zmusza kogoś do wstąpienia do spółdzielni albo do wycofania się z niej drogą gwałtu, przymusu, pogroźek, zagrożeniem pozbawienia posady — podlega karze od 50 — 500 fr. Takiej samej karze podlega ten, kto uzależnia zawarcie albo wykonanie kontraktu służbowego od należenia lub nienależenia do spółdzielni. W Holandji użycie słowa „spółdzielnia“ jest również obowiązujące, ale nie chronione. Spółdzielnie nie płacą podatku od kapitału, płacą natomiast podatki od dywidendy. W Danji spółdzielnie sprzedające tylko członkom są wolne od podatku dochodowego, jeżeli jednak sprzedają też i nieczłonkom, płacą ten podatek od wszystkich obrotów, zarówno z członkami, jak i z nieczłonkami. Spółdzielnie wytwórcze, sprzedające w swych magazynach, płacą od tych sprzedaży podatek dochodowy, nawet jeżeli przedmioty sprzedawane pochodzą wyłącznie od członków. Samorządowe ustawy podatkowe są w tych sprawach zbliżone do państwowych. W Norwegji spółdzielnie nie płacą podatku od nadwyżek zwracanych członkom, płacą natomiast podatek od nich członkowie; spółdzielnie płacą podatek od obrotów z nieczłonkami i od nieruchomości. W Finlandji spółdzielnie płacą podatki państwowe — dochodowy i majątkowy, samorządowe, oparte na dochodach i kościelne, zbliżone do samorządowych. Od pewnego czasu państwo i gminy czynią pewne ulgi, mianowicie spółdzielnie, zaopatrujące swoich członków w rzeczy niezbędne albo ułatwiające im wytwórczość, są w pewnych wypadkach upoważnione do zmniejszania w deklaracjach podatkowych swego dochodu o połowę; w podatkach komunalnych ulga ta nie dotyczy jednak zysku z fabrykacji, wykończenia produktów przemysłowych, ani dochodu z nieruchomości. Zatwierdzanie i rejestracja spółdzielni odbywa się darmo. W Estonji przysługują spółdzielniom pewne ulgi w podatkach bezpośrednich, dochodowym i stempowym. W Lotwie sprzedaż i nabycie nieruchomości przez spółdzielnie budowlane, spożywcze, mleczarskie, wychowawcze albo ich związki wolne są od podatku. W Litwie spółdzielnie naogół nie mają przywilejów z wyjątkiem pewnych ulg po-

datkowych. Stosują się one zwłaszcza do spółdzielni rolniczych, które nie płacą podatków, ich centrale jednakże handlowe nie są od nich zwolnione. Spółdzielnie spożywcze z kapitałem mniejszym niż 50.000 litów nie płacą podatku dochodowego. Udział członka nie może być zajęty za długi zewnętrzne. W C z e c h o s ł o w a c j i / spółdzielnie są zwolnione od stempli przy rejestracji i dokumentach, mających na celu ustalenie stosunku z członkami. Częściowe tylko zwolnienie mają towarzystwa pożyczkowe i kredytowe. Ulgi są również przy łączeniu spółdzielni. W W ę g r z e c h spółdzielnie kredytowe są zwolnione od podatków i stempli, o ile są członkami Unji Centralnej. W J u g o s ł a w j i spółdzielnie, ich zarządy i pożyczający w spółdzielniach kredytu rolnego są wolni: 1) od kosztów legalizowania statutow, ksiąg, obligacji i podpisów, 2) od porta w korespondencji spółdzielni z władzami, 3) od podatków państwowych i municypalnych od obrotu, zysków i kapitału, 4) od opłat sądowych, o ile spółdzielnia wygra sprawę. Spółdzielnie te mają prawo pierwszeństwa na zobowiązaniach członków do nich w wysokości sumy kapitału spółki, związki zaś prowincjonalne mają prawo pierwszeństwa na swoich członkach do wysokości ich udziałów. W B u ł g a r j i spółdzielnie, które są członkami Centralnego Banku Spółdzielczego, mogą egzekwować swoje wierzytelności jak akty hipoteczne. Zgłoszenia kandydatów na członków i podania o kredyt są wolne od stempli. Akt organizacyjny spółdzielni nie płaci również stempli. Spółdzielnie zwracające nadwyżki zysków członkom są wolne od podatku dochodowego. W G r e c j i spółdzielnie korzystają z wolności od podatków i stempli i od porta; mogą dostarczać państwu i gminom towary bez licytacji. Stowarzyszenia i osoby, które zakładają spółdzielnie albo kursy spółdzielcze, mogą otrzymywać zapomogi pieniężne. Pracownikom spółdzielczym, nauczycielom i osobom zakładającym spółdzielnię państwo może wypłacać 30 — 300 drachm wynagrodzenia. Dla popierania spółdzielczości państwo może utrzymywać wędrownych instruktorów. Minister gospodarstwa narodowego urządza roczne kursy spółdzielcze. Państwo i gminy mogą zakupywać w spółdzielniach towary na specjalnych warunkach. Produkcja rolna członka złożona w spółdzielni do sprzedaży nie może być zajęta za długi zewnętrzne. Pracodawcy, kupcy,

przemysłowcy, kapitaliści i inne osoby, które dla swojej korzyści starają się przeszkodzić wstąpieniu kogoś do spółdzielni albo niedozwolonemi środkami skłaniają go do wystąpienia, albo szkoda działalności spółdzielni, mogą być ukarani więzieniem do 6-ciu miesięcy. Chronioną jest nazwa spółdzielni rolniczej, która przysługuje tylko spółkom, złożonym przeważnie z osób zajmujących się rolnictwem w najszerszym tego słowa znaczeniu i znajdującym się pod kontrolą ministra gospodarstwa narodowego. Na C y p r z e dla spółdzielni kredytowych słowo „spółdzielnia“ jest obowiązkowe, ale nie jest ono zakazane dla innych spółek; według ustawy ogólnospółdzielczej jest ono dla spółdzielni obowiązkowe i chronione. Spółdzielnie kredytowe są zwolnione od stempla i opłat rejestracyjnych, mają pierwszeństwo w poszukiwaniu swych należności na majątku dłużnika poza rządem i właścicielem domu, otrzymują od rządu pożyczki na bardzo niżony procent. Przywilej pierwszeństwa i pożyczek służy też innym spółdzielniom według ustawy ogólnej. W P o r t u g a l j i syndykaty rolnicze, które częściowo są spółdzielniami, są zwolnione od podatków handlowego i stemplowego, oraz mają ulgi przy przewozach kolejowych. Dotyczy to także spółdzielczych banków rolniczych. We F r a n c j i niema ochrony słowa „spółdzielnia“; nawet pojedyncze osoby używają go bezkarnie. Wyjątek stanowią tylko spółki budowlane, w których ustawie zakazane jest używać słowa „spółdzielnia“ spółkom niezatwierdzonym przez ministra pracy i higieny stosownie do ustawy. Spółki, które dawniej używały tego słowa, a nie są zatwierdzone, muszą umieszczać w prospektach, kontraktach, afiszach i t. p. adnotację, że nie są zatwierdzone. Tak samo niewolno bez zatwierdzenia używać nazwy „towarzystwo kredytu na nieruchomości“. Za naruszenie ustawy grozi kara 25 — 3.000 fr. i więzienie 1 — 3 miesięcy. Toż samo tyczy banków ludowych, które winny być zatwierdzane przez ministra handlu. We wszystkich tych wypadkach jednak chronione są nazwy „spółka budowlana“ albo „bank ludowy“, a nie słowo „spółdzielczy“. Spółki budowlane nie muszą zresztą nawet być spółdzielniami. Spółdzielnie kredytu rolnego jak również spółdzielnie zakupów i produkcji rolnej zwolnione są od patentów, od podatku dochodowego od ruchomości, a przy podatku od budynków na cele rol-

nicze korzystają z ulg tak samo jak rolnicy. Przy dochodzeniu swych należności mają ułatwienia jak towarzystwa kredytowe ziemskie. W S o w i e t a c h sumy zwracane członkom spółdzielni spożywczych pierwszego stopnia są wolne od podatku dochodowego. Spółdzielnie mające dochodu mniej niż 20.000 rb. rocznie, są wolne od podatku obrotowego; przy wyższych sumach obrotu mają zniżkę 0,2% w porównaniu z przedsiębiorstwami prywatnymi i państwowymi. O ile spółdzielnie nie korzystają z tej ulgi, płacą za patent i dodatek wyrównawczy z potrąceniem 25%, jeżeli obsługują tylko swoich członków, i 10%, jeżeli obsługują także osoby obce. Od podatku przemysłowego osobiste go zwolnieni są członkowie zarządu spółdzielni, jeżeli pełnią swe obowiązki bezpłatnie, trzy osoby z pośród członków zarządu i pracowników, nawet jeżeli są opłacani, oraz pracujący w nie-handlowych oddziałach spółdzielni. Obroty między spółdzielniami a ich związkami, są wolne od podatku. Podatki bezpośrednie płacą spółdzielnie według norm ustanowionych dla przedsiębiorstw państwowych. Spółdzielnie mają prawo nabywać i posiadać przedsiębiorstwa przemysłowe niezależnie od ich wielkości i liczby robotników. Centralny ich związek i kilka organizacji ukraińskich mają prawo dokonywać operacyj importu i eksportu pod nadzorem komisariatu handlu zagranicznego. O uczestnictwie w radzie komisarzy patrz: Z w i ą z k i — S o w i e t y. Oprócz ulg podatkowych spółdzielnie korzystają ze zniżek w opłacie ceł, akcyzy i przewozów kolejowych od transportów dla nich przeznaczonych. Rozprawa sądowa przeciwko pracownikom spółdzielni, dopuszczającym się nadużyć na jej szkodę, musi się odbyć najdalej w ciągu miesiąca i spółdzielnia może zgłosić w tym okresie swoją akcję cywilną bez stempla i opłat. Za przestępstwa i winy popełniane przez kierowników i pracowników spółdzielni są oni karani według kodeksu karnego bardzo surowo, narówni z funkcjonariuszami instytucji rządowych. Tak np. za przekroczenie władzy, uprawnień i pełnomocnictw winny podlegają karze do 6-ciu miesięcy, a jeżeli przekroczeniu temu towarzyszyły gwałt, użycie broni albo działania dręczące lub poniżające czyjąś godność ludzką — karą jest śmierć. Za niedbalstwo i niespełnianie obowiązków — do 3 lat więzienia. Zarówno przekroczenie władzy, jak i bezczynność, jeżeli pociągają za so-

bą upadek instytucji — 2 lata więzienia, a o ile zaszły przy tem oszustwa, łapówki, osobiste zainteresowanie materialne, kradzież majątku spółki — rozstrzelanie. Prowokowanie łapówki — 2 lata, tyleż za fałszowanie dokumentów urzędowych. Rozgłaszanie wiadomości, które winny być tajne — 3 lata. Niedbałe albo niesumienne traktowanie obowiązków — 2 lata albo 1 rok robót przymusowych. Przeszkadzanie działalności komitetów fabrycznych, związków zawodowych i ich delegatów — rok więzienia albo 1.000 rb. kary. Prócz tego spółdzielnie korzystają ze znacznych zniżek w porównaniu z osobami prywatnymi przy wynajmowaniu lokali i budynków publicznych podług szczegółowo opracowanej tabeli. Państwowe zakłady przemysłowe winne są sprzedawać swoją produkcję spółdzielniom, osobom i przedsiębiorstwom prywatnym zaś mogą sprzedawać dopiero po zaspokojeniu potrzeb spółdzielni, przyczem warunki sprzedaży spółdzielniom powinny być korzystniejsze. W R u m u n j i tylko spółki istniejące na podstawie ustawy spółdzielczej mogą korzystać z przyznanych przez nią ulg i przywilejów. Przy obliczaniu podatku dochodowego spółdzielni wynagrodzenia za roboty wykonane dla spółdzielni przez członków oblicza się jak 150% płacy robotników nieczłonków. Dochody od wkładów w spółdzielniach nie wyższych niż 10.000 lei są wolne od podatków. Tereny i nieruchomości na nich budowane dla potrzeb spółdzielni są wolne w ciągu 10-ciu lat od podatku od nieruchomości, w następnych 5-ciu latach płać 25% podatku, a w jeszcze dalszych 5-ciu — 50%. Wpłaty państwowe i komunalne od budowli zniżone są do połowy. Formalności związane z założeniem, połączeniem i likwidacją spółdzielni, zmianą statutu, wstąpieniem i wycofaniem się członków są wolne od stempli i opłat; nie jest także wymagana przy nich obecność adwokata. Paraflowane i zaświadczone rejestry opłacają tylko $\frac{1}{4}$ stempla. Wpisy do katastru, akty sprzedaży, podziału i hipoteczne, jak również akty dzierżawne pomiędzy spółdzielnią a jej członkami są wolne od opłat stemplowych. Wolne są od opłat także akty hipoteczne zawierane przez członków spółdzielni z nieograniczoną odpowiedzialnością z innymi spółdzielniami i Bankiem spółdzielczym. Wolne od opłat są akty przelewające do spółdzielni fundusze pochodzące z innej spółdzielni, już zlikwidowanej

i akcje sądowe do wysokości 5.000 lei. Wolną od porta jest korespondencja między spółdzielnią a urzędem spółdzielczym i Centralnym Bankiem Spółdzielczym (zostało to później zniesione). Państwo i instytucje publiczne albo użyteczności publicznej mogą sprzedawać tereny z wolnej ręki spółdzielniom, jak również ich członkom. Przy zakupie terenu wewnątrz wsi spółdzielnie korzystają z praw gmin i bezrolnych. Instytucje publiczne i użyteczności publicznej mogą powierzać spółdzielniom dostawy do wysokości miliona lei. Przy konkursach oferty spółdzielni mają pierwszeństwo, o ile ich ceny nie są wyższe więcej niż 5% od cen innych dostawców. Spółdzielniom nie wolno jednak cedować w tym wypadku swych praw trzecim osobom. Przy wydawaniu koncesyj, sprzedaży lasów i dzierżawach dóbr, należących do instytucyj publicznych, oferty spółdzielni mogą być o 5% niższe; instytucje publiczne mogą oddać te dobra w dzierżawę z wolnej ręki na polecenie urzędu spółdzielczego. Przy ubieganiu się o dzierżawę, wyręb lasów i t. p., spółdzielnie składają tylko połowę kaucji i mogą ją zastąpić listem gwarancyjnym Banku Spółdzielczego. Za używanie słów „spółdzielczy“, „bank ludowy“, „federacja“, „spółnota“ — osoby i instytucje niepoddające się ustawie spółdzielczej, podlegają karze — 1 — 10.000 lei i 1 — 3 miesięcy więzienia. Spółdzielnie mogą występować w procesach sądowych jako strony, nawet jeżeli ich pretensje są zaspokojone. Wszystkie spółdzielnie są wolne przez pierwsze 3 lata od podatku handlowego i przemysłowego; po 3-ach latach spółdzielnie, mające mniej niż 1.000.000 lei kapitału, płacą $\frac{1}{4}$, po 6-ciu latach połowę tego podatku. Udział ani akcja imienna członka nie mogą być zajęte póki jego właściciel pozostaje w spółdzielni. W razie wycofania się lub wykluczenia członka spółdzielnia może zatrzymać z sum należnych mu sumy jej dłużne bez względu na terminy ich płatności. W P o l s c e ulgi podatkowe przyznane są tylko spółdzielniom niehandlującym z nieczłonkami albo o ile z nimi handlują, zapisującym osiągnięte stąd nadwyżki na fundusz zasobowy. W szczególności: a) nie płacą podatku przemysłowego spółdzielnie mieszkaniowe i spółdzielnie drobnego kredytu, które nie udzielają pożyczek wyższych nad 8.000 zł. spółdzielniom, związkom i zrzeszeniom, a 800 zł. innym członkom; b) spółdzielnie prowadzące handel towarów lub przedsię-

biorstwo przemysłowe, płacą tylko $\frac{1}{4}$ podatku obrotowego, o ile należą do związku rewizyjnego albo mają przyznane przez Radę Spółdzielczą prawo rewizji; c) inne spółdzielnie handlujące z nieczłonkami i niezapisujące nadwyżek stąd pochodzących na fundusz zasobowy, ale zapisane do związku rewizyjnego, korzystają też z pewnych ulg. Pozatem otrzymują spółdzielnie ulgi przy zaliczaniu do kategorii podatku przemysłowego. Podatek dochodowy spółdzielnie jak wyżej płacą z odliczeniem z sumy podstawowej nadwyżek bilansowych, pochodzących z obrotów z członkami, tudzież sumarycznie 6.000 zł. pensyj i wynagrodzeń, o ile kapitał udziałowy spółdzielni nie przekracza w sumie bilansowej 40.000 zł. Przy podatku stemplowym spółdzielnie, jak wyżej, zwolnione są od opłaty 2% od sumy wpłat na udziały oraz od opłaty stemplowej za rachunki na towary kupione od producentów. Poza tem wolne są od stempla deklaracje o przystąpieniu i nabyciu dalszych udziałów, dokumenty przyjęcia do spółdzielni, rachunki spółdzielni na należność od członka, rachunki stwierdzające należność członka za towary sprzedane lub oddane do komisowej sprzedaży, różne poświadczenia odbioru, poręczenia i prolongaty przy pożyczkach udzielanych członkom, dokumenty manipulacyjne, podania spółdzielni do Rady Spółdzielczej. Wolne od podatku od kapitałów i rent są wkłady w instytucjach drobnego kredytu, o ile należą one do związku rewizyjnego i nie udzielają pożyczek ponad przepisaną normę. Nie podlega podatkowi łączenie spółdzielni. Dodanie wyrazów „spółdzielnia“ albo „spółdzielczy“, jest obowiązujące dla spółek założonych na podstawie ustawy o spółdzielniach, ale za nieprawne użycie tych wyrazów grozi kara 150 zł. albo aresztu do 6-ciu tygodni.

W Stanach Zjednoczonych Am. Półn. według ustawy używanie słowa „spółdzielczy“ dozwolone jest tylko spółkom opierającym się na niej. W *Kentucky* według Bingham Act udziały członków podlegają opodatkowaniu jak wszelka inna osobista własność. Plony producenta są wolne od podatku, dopóki są jego własnością, a także i wówczas, kiedy reprezentują jego udział w spółdzielni. Za złamanie kontraktu ze spółdzielnią członek płaci odszkodowanie ustanowione przez statut lub

umowę; ściąganie tego odszkodowania podlega przymusowemu wykonaniu przez sądy i nie jest uważane za karę. Prócz tego spółdzielnia może uzyskać w sądzie zakaz dalszego łamania kontraktu i wykonania jego pod przymusem. Osoby lub instytucje, które chcą skłonić członka do złamania jego kontraktu ze spółdzielnią albo rozszerzają o niej fałszywe i szkodzące jej wiadomości, podlegają karze od 100 — 1.000 dolarów, pozatem zaś za każde takie wykroczenie placą spółdzielni 500 dolarów. W *Luizjanie* — 1.000 dolarów, w *Texas* — potrójnie wziętą szkodę. Za przyjmowanie do sprzedaży, licytacji lub wystawienia na sprzedaż produktów członka spółdzielni, płaci się spółce 500 dolarów kary, a prócz tego zwraca się jej kosztu adwokata i inne wydatki sądowe. Patrz także U s t a w y St. Zjednoczone A. P. Nikt, kto nie uczyni zadość wymaganiom ustawy o spółdzielniach rolniczych, nie ma prawa używać wyrazu „spółdzielczy“ dla czynności spółdzielczego rynkowania producentów albo musi usunąć go w ciągu 6-ciu miesięcy; ustawa nie naznacza jednak za to kary. To samo w *New-Jersey* i *Colorado*, to samo w *Luizjanie* bez 6-ciomiesięcznego terminu. W *New-Hampshire* związki kredytowe (spółdzielnie) muszą używać w tytule tych dwóch wyrazów i tylko one mogą ich używać. Ustawy sprzeczne z ustawą o spółdzielniach są nieważne w zastosowaniu do nich; jeżeli któryś z punktów ustawy o spółdzielniach dla rynkowania będzie uznany za niekorzystny i niekonstytucyjny, nie obala to reszty ustawy¹⁾. W *Connecticut* zwolnienie od podatków produktów posiadanych przez członka może się rozciągać na spółdzielnię, której on te płody dostarczył. Co do opłat patentowych, w *Colorado*, *Luizjanie* i *Texas* — spółdzielnie rolne placą tylko 10 dolarów rocznie. W całej Konfederacji giełdy towarowe, które się zajmują sprzedażą produktów rolnych, nie mogą odmawiać spółdzielniom rolniczym uczestnictwa w swych operacjach, jeżeli te spółdzielnie są legalnie założone i odpowiedzialne finansowo. W K a n a d z i e ustawa ogólnopaństwowa nie chroni słowa „spół-

¹⁾ W Stanach Zjednoczonych A. P. sądy mogą orzekać o nieważności ustaw nawet prawomocnie uchwalonych, jeżeli uznają je za sprzeczne z konstytucją.

dzielczy". To samo w *Alberta*, gdzie jednak w spółdzielniach dla rynekowania słowo „spółdzielczy“ jest zarezerwowane dla spółek opartych na ustawie; spółdzielnie te mogą odciągać długi członków w stosunku do nich od udziału. W *Nova-Scotia* i w *New-Brunswick* nie jest też chronione słowo „spółdzielczy“, w tej drugiej jednak prowincji działalność spółek istniejących na mocy ustawy o spółdzielniach musi być ściśle spółdzielcza; pozatem spółdzielnie nie mają żadnych przywilejów. W *Ontario*, *Manitoba* i *British-Columbia* ustawy chronią spółdzielnie w ich prawie używania tej nazwy, natomiast w *British-Columbia* spółdzielnie nie mogą używać słów „company“ ani „limited“; spółdzielnie nie mają tam żadnych przywilejów z wyjątkiem pierwszeństwa na udziale członka-dłużnika. W *Quebec* słowo „spółdzielczy“ nie jest chronione; własność spółki nie podlega opodatkowaniu. W *Saskatchewan* spółdzielnie obowiązane są używać w tytule słowa „spółdzielczy“, ale używanie go nie jest wzbronione i innym firmom; pozatem żadnych przywilejów z wyjątkiem niższych kosztów rejestracji. W *Meksyku* tytuł „spółdzielni“ przysługuje tylko spółkom założonym na mocy ustawy spółdzielczej; spółdzielnie płacą tylko podatek gruntowy i dochodowy oraz podatki municypalne, a wolne są od stempla. W *Brazylji* spółdzielnie kredytowe zwolnione są od stempla i innych podatków na 30 lat, pozatem zaś otrzymują pożyczki i inne formy pomocy państwowej; spółdzielnie rolnicze zwolnione są na 10 lat od podatku gruntowego i przemysłowego. W *Argentynie* nie pod karą 300—2.000 pesos i zamknięcia spółki prawo posługiwania się słowem „spółdzielczy“ przysługuje tylko zrzeszeniom założonym na mocy ustawy spółdzielczej. Spółdzielnie są wolne od stempla na papierach urzędowych, od podatku od nieruchomości, od patentów z wyjątkiem od produkcji alkoholu i tytoniu, od obrotu kapitału i dochodowego z wyjątkiem procentów i dywidend od udziałów.

W *Japonji* słowo „spółdzielnia“ jest chronione. Spółdzielnie są wolne od podatku obrotowego i dochodowego, jak również od stempla przy rejestracji oraz od podatków lokalnych, od budowy domu i ruchomości. Mają też ulgi przy zawieraniu kontraktów i korzystają z pożyczek rządowych na niski procent za pośrednictwem banków hipotecznych, które nie wy-

magają gwarancji. Centralna Kasa Spółdzielcza nie płaci podatku dochodowego ani obrotowego, a stemple i rejestrację płaci jak spółdzielnie. Na żądanie prezesa spółdzielni rolniczej zarządy wsi, miasteczek i miast ściągają od członków należności tak jak podatki za opłatą 4%.

W I n d j a c h a n g i e l s k i c h słowo „spółdzielnia“ jest chronione, ale istniejące już firmy mogą go nadal używać. Spółdzielnia ma pierwszeństwo po rządzie i właścicielu domu przy egzekwowaniu swych należności. W razie niewypłacalności członka udział jego w spółdzielni nie podlega zajęciu. Rozporządzeniem gubernatora w Radzie Spółdzielczej spółdzielnie mogą być zwalniane od podatku dochodowego, stempla i opłat rejestracyjnych. W *Bombaju* nadwyżki i zwroty członkom są wolne od podatku dochodowego. Spółdzielnia jest wolna od stempla na dokumentach, dotyczących się interesów między nią a członkami albo bezpośrednio między członkami; jest też wolna od kosztów rejestracji. Na *Cejlonie* słowo „spółdzielczy“ jest chronione z wyjątkiem istniejących już spółek, stemple i rejestracje są darmowe. W *Palestynie* jest ono również chronione i obowiązkowe. Spółdzielnia przy egzekucjach ma pierwszeństwo po rządzie i gospodarzu, udziały nie podlegają zajęciu na rzecz wierzytelności zewnętrznych. Istnieją pewne ułatwienia przy ściąganiu przez spółdzielnię swych należności. Spółdzielnie nie płacą niektórych podatków przewidzianych dla innych spółek. Spółdzielnie rolnicze i kredytowe nie płacą stempla od swoich faktur i kwitów, a także faktury im przedstawione są wolne od stempla. Takie same przepisy istnieją w *Kedah* i na *Malajach*, na których Główny Sekretarz może znieść lub zmniejszyć podatek od dochodu spółdzielni i znieść wpisowe przy rejestracji.

W U n j i P o ł u d n i o w o - A f r y k a ń s k i e j statut może przewidywać nakładanie kar na członków za przekroczenia jego postanowień. Członek musi mieć w tym wypadku możność wytłomaczenia się piśmiennie lub ustnie, ze świadkami lub bez świadków. Pretensje spółdzielni zgłoszone przed sądem są tem samem ważne o ile członek ich nie obali. Spółdzielnie nie są obowiązane opłacać patentów; wolne są też od stempla udziały i wszelkie dokumenty dotyczące kapitału spółdzielni. Dokonywanie operacyj spółdzielczych albo używanie słowa „spółdzielnia“ bez zare-

jestrowania pociąga za sobą karę do 5 f. dziennie. W *Afryce Południowo-Zachodniej* słowo „spółdzielczy“ jest chronione i obowiązujące; spółdzielnie są wolne od stempla i wykupu świadectw na prowadzenie handlu. W obu *Rodezjach* i *Protectoracie Bechuan*, jak również na *Mauritius*, niema ochrony słowa „spółdzielczy“. Przeciwnie, istnieje ona w *Egipcie* pod karą 10-ciu f. egipskich; poza-tem niema tam żadnych ulg dla spółdzielni.

W *Australji* w *Nowej Walji Południowej* spółdzielnia ma przywilej na udziałach, prawach do kapitału zakładowego i saldzie kredytowym członka lub byłego członka. Przy określaniu podatku dochodowego nie wlicza się do niego: 1) dochodu niepodzielonego, 2) dochodu zwróconego członkom jako bonifikacja od dokonanych operacyj, o ile $\frac{9}{10}$ operacyj spółdzielni dokonane jest z członkami. W czasie rozwiązania spółdzielni jednak dochody podzielone w ostatnim okresie podlegają opodatkowaniu. Przy obliczaniu podatku od dochodu od kapitału nie wlicza się do niego w spółdzielni dywidendy od udziałów w innych spółkach ani od obligacyj innych spółek. Przy obliczeniu dochodu członka spółdzielni nie włącza się do niego dochodu, jaki otrzymał od niej z jej dochodu nieopodatkowanego. Rejestracja spółdzielni, jej statutu i zmian w nim dokonywanych jest wolna od opłat. Certyfikaty wydawane spółdzielni przez urząd rejestracyjny, oraz wszystkie akty i dokumenty w związku z jej kapitałem są wolne od stempla. Spółdzielnie kolonizacyjne mogą żądać od komisarza stemplowego zwrotu stempli za nabycie ziemi płaconych po wejściu w życie ustawy. Spółdzielnia musi mieć w tytule słowo „spółdzielcza“ albo inne analogiczne, oznaczające jej charakter. Osoby i spółki niezarejestrowane jako spółdzielnie musiały po upływie pewnego czasu zaniechać używania słowa „spółdzielczy“. Jednak rząd w ciągu roku od chwili wejścia w życie ustawy mógł zwolnić od tego rygoru spółki rejestrowane, założone dawniej, jeżeli stwierdził, że działają one dla dobra swoich członków i zgodnie z zasadami spółdzielczości. Kto naruszał te przepisy, podlegał karze 5-ciu funtów dziennie, oprócz tego zaś w spółkach i stowarzyszeniach podlegali karze po 5 f. dyrektorzy albo zarządzający. W *Queensland* słowa „spółdzielczy“ może używać

tylko spółka, której $\frac{2}{3}$ udziałów i akcji należy do producentów rolnych, w której wszyscy członkowie mają jeden tylko głos, jeżeli taki sposób głosowania zastrzeżony jest na walnem zgromadzeniu i wszystkie te dyspozycje umieszczone są w statucie. Za naruszenie tych postanowień grozi kara 100 funtów od spółki i dyrektora lub zarządzającego, chyba że spółka zwolniona będzie od obserwowania tych rygorów przez gubernatora. Spółdzielnie nie płacą podatku dochodowego, jakkolwiek nie mieści się to w ich ustawach. W *Australji Zachodniej* słowo „spółdzielczy“ nie jest chronione. W *Queensland* ustawa zaznacza, że wymienione w niej cele, dla których spółdzielnia może być założona, będą traktowane jako legalne, choćby skądinąd mogły być uważane za ograniczenie wolności handlu albo jako przynoszące szkodę spółdzielni i jej członkom, niektórym z nich lub osobom trzecim.

INDEKS GEOGRAFICZNY.

Podane tylko państwa z opuszczeniem prowincyj.

- Afryka Południowo-Zachodnia 29, 112, 132, 138, 156, 209, 226, 247, 261.
- Algier 31, 41, 77, 91, 99, 110, 112, 135, 156, 209.
- Anglja 2, 12, 34, 35, 36, 37, 42, 45, 46, 52, 53, 57, 67, 70, 71, 72, 82, 85, 93, 101, 104, 117, 127, 141, 163, 182, 189, 191, 215, 229, 232, 234, 250.
- Argentyna 27, 38, 44, 46, 48, 70, 71, 72, 73, 74, 80, 86, 91, 97, 102, 108, 122, 131, 137, 152, 174, 184, 204, 223, 231, 259.
- Australja 32, 37, 45, 46, 49, 50, 51, 56, 57, 58, 63, 66, 68, 70, 71, 72, 78, 79, 81, 82, 87, 91, 99, 101, 103, 112, 124, 133, 135, 138, 157, 176, 185, 209, 226, 231, 247, 261.
- Austrja 13, 15, 39, 42, 64, 67, 70, 71, 90, 95, 101, 104, 117, 127, 135, 143, 166, 182, 191.
- Barbados 27.
- Bechuan (Protektorat) 29, 77, 98, 112, 124, 133, 138, 157, 209, 247, 261.
- Belgja 11, 14, 35, 36, 41, 49, 50, 53, 60, 61, 66, 70, 80, 83, 85, 87, 102, 118, 128, 135, 141, 164, 190, 217, 229, 251.
- Brazylja 27, 131, 259.
- Bułgarja 16, 36, 53, 64, 70, 73, 74, 79, 80, 85, 87, 91, 93, 105, 120, 135, 144, 166, 182, 191, 217, 252.
- Cejlon 29, 91, 98, 103, 123, 132, 135, 138, 139, 154, 206, 224, 260.
- Chile 27.
- Chiny 28, 37, 40, 48, 69, 72, 73, 77, 154, 174, 205, 223.

Congo 14.

Costa-Rica 27.

Cypr 16, 63, 91, 102, 106, 120, 128, 136, 147, 220, 235, 253.

Czechosłowacja 15, 34, 41, 45, 46, 51, 66, 85, 88, 101, 104, 142, 164, 182, 191, 216, 230, 252.

Danja 17, 39, 46, 120, 191, 251.

Egipt 29, 37, 45, 48, 50, 56, 68, 70, 71, 72, 73, 77, 86, 89, 91, 98, 105, 124, 132, 135, 138, 154, 155, 175, 184, 207, 225, 245, 261.

Estonja 15, 38, 43, 45, 52, 53, 70, 72, 83, 84, 88, 102, 105, 119, 127, 133, 142, 165, 183, 192, 218, 234, 235, 251.

Finlandja 15, 35, 36, 38, 42, 45, 46, 54, 64, 67, 70, 80, 84, 87, 91, 95, 100, 101, 104, 119, 120, 128, 135, 143, 161, 165, 183, 192, 218, 230, 251.

Francja 1, 2, 6, 8, 10, 11, 17, 35, 36, 41, 46, 49, 52, 55, 64, 67, 70, 73, 74, 80, 89, 92, 93, 100, 102, 105, 120, 128, 133, 136, 144, 166, 192, 196, 218, 236, 237, 253.

Grecja 15, 36, 39, 71, 74, 85, 87, 95, 105, 120, 128, 144, 191, 217, 235, 252.

Guatemala 27.

Hiszpanja 16.

Holandja 13, 34, 41, 49, 53, 63, 70, 73, 83, 118, 141, 164, 217, 251.

Indje Ang. 28, 37, 44, 46, 72, 77, 82, 91, 98, 102, 103, 109, 123, 132, 135, 138, 154, 206, 223, 231, 260.

Indje Zach. 27.

Japonja 27, 37, 40, 44, 48, 52, 56, 66, 69, 71, 73, 77, 78, 81, 86, 88, 97, 101, 102, 108, 122, 131, 135, 138, 139, 140, 153, 159, 174, 184, 204, 223, 231, 243, 259.

Jugosławja 17, 41, 69, 74, 83, 93, 100, 102, 105, 120, 128, 133, 136, 166, 196, 218, 235, 252.

Kanada 25, 43, 55, 62, 76, 91, 96, 100, 102, 106, 122, 130, 134, 137, 152, 173, 204, 222, 231, 243, 258.

Kedah 29, 77, 91, 98, 103, 123, 132, 154, 206, 224, 260.

Litwa 15, 43, 45, 54, 72, 85, 101, 105, 120, 128, 133, 218, 234, 235, 251.

Luxemburg 74.

Łotwa 15, 36, 38, 43, 45, 46, 54, 102, 120, 127, 133, 142, 183, 193, 218, 234, 235, 251.

Malaje 29, 91, 98, 103, 109, 123, 132, 135, 138, 139, 154, 224, 260.

Marokko 30, 37, 41, 48, 66, 73, 77, 78, 99, 103, 109, 124, 132, 135, 138, 156, 176, 209, 226, 231, 246.

Mauritius 32, 99, 103, 112, 124, 132, 209, 247, 261.

Meksyk 26, 37, 39, 44, 56, 67, 69, 76, 81, 97, 101, 106, 122, 131, 137, 152, 204, 209, 243, 259.

Niemcy 13, 34, 36, 37, 46, 49, 53, 60, 63, 70, 71, 73, 82, 83, 85, 87, 90, 93, 101, 117, 128, 141, 163, 182, 191, 216, 229, 250.

Norwegja 2, 17, 42, 46, 90, 95, 105, 165, 192, 230, 251.

Nowa Zelandja 33, 37, 41, 45.

Palestyna 29, 37, 40, 44, 48, 51, 56, 58, 66, 67, 69, 71, 80, 81, 82, 91, 98, 103, 109, 123, 132, 138, 139, 154, 175, 184, 206, 223, 260.

Peru 27.

Polska 9, 11, 15, 16, 37, 41, 45, 47, 50, 52, 54, 58, 65, 67, 70, 71, 72, 80, 82, 83, 86, 88, 91, 95, 100, 102, 106, 121, 130, 134, 136, 149, 169, 183, 184, 200, 220, 230, 242, 243, 256.

Portugalia 16, 74, 95, 105, 120, 128, 253.

Protektorat Bechuan (p. Bechuan).

Rodezja Południowa 29, 77, 98, 124, 135, 156, 209, 247, 261.

Rodezja Północna 29, 98, 124, 132, 157, 209, 226, 247, 261.

Rumunja 15, 16, 36, 42, 45, 47, 50, 54, 63, 65, 74, 80, 84, 85, 88, 95, 100, 102, 121, 129, 134, 136, 147, 168, 183, 197, 199, 220, 237, 255.

Rosja (p. Sowiety).

Salvador 27.

Siam 29.

Sowiety (Rosja) 10, 11, 15, 16, 36, 38, 43, 45, 50, 54, 63, 72, 73, 78, 79, 85, 88, 91, 94, 120, 130, 133, 136, 145, 167, 183, 195, 219, 237, 254.

Stany Zjedn. Amer. Półn. 11, 21, 37, 38, 39, 43, 46, 47, 50, 51, 55, 58, 61, 65, 67, 69, 71, 72, 76, 79, 81, 86, 88, 91, 95, 100.

102, 106, 122, 130, 134, 137, 151, 162, 171, 184, 202, 222,
231, 257, 258.

Szwajcaria 3, 6, 14, 34, 35, 36, 42, 49, 53, 64, 69, 70, 71, 74, 82,
83, 84, 85, 87, 93, 102, 118, 128, 136, 141, 164, 216.

Szwecja 14, 34, 63, 64, 67, 84, 90, 118, 142, 165, 183, 192, 217.

Unja Połudn.-Afrykańska 29, 37, 40, 44, 48, 51, 63, 66, 67, 77,
78, 80, 81, 98, 101, 103, 112, 123, 132, 135, 155, 175, 184,
206, 224, 245, 260.

Urugwaj 27.

Węgry 13, 42, 54, 70, 74, 80, 82, 85, 90, 101, 104, 117, 128, 133,
144, 166, 182, 217, 230, 235, 252.

Włochy 14, 74, 80, 93, 128, 133, 195.

Biblioteka Konsulatu
Generalnego Polak
w Stambule

Nr. 387/III

34322/
2

Spółdzielczy

W WARSZAWIE

ODDZIAŁ WYDAWNICZY

prowadzi wydawnictwo poświęcone pamięci

Dra Franciszka Stefczyka — p. t.:

BIBLIOTEKA SPÓŁDZIELCZA

Dotychczas ukazały się następujące prace:

- Nr. 1. Franciszek Bujak: Rozwój gospodarczy Polski w krótkim zarysie zł. 3.—
Franciszek Bujak: Polands Economic Development (a short sketch) zł. 3.—
- Nr. 2. Dr. Franciszek Stefczyk: Początki i ogólne warunki rozwoju spółdzielczości w Polsce zł. 2.—
- Nr. 3. Dr. Albin Żabiński: Księgowość spółdzielcza, część I. zł. 4.—
- Nr. 5. Kazimierz Weydlich: Ruch spółdzielczy w Polsce w latach 1914—1926 zł. 10.—
- Nr. 6. Dr. Marjan Szromba: Polska literatura spółdzielcza zł. 4.50
- Nr. 7. Inż. Agr. Tadeusz Kłapkowski: Patronackie spółdzielnie rolnicze w Małopolsce zł. 10.—
- Nr. 8. Dr. Marjan Szromba: Przegląd bibliograficzny obcej literatury spółdzielczej zł. 3.—
- Nr. 9. Tadeusz Kłapkowski: Współpraca spółdzielni rolniczych ze spółdzielniami spożywców zł. 3.—
- Nr. 10. Tadeusz Kłapkowski: Zrzeszenia rolnicze w Szwajcarii (ze słowem wstępnem prof. Laura) zł. 5.—
- Nr. 11. Prof. Dr. Stefan Surzycki: Spółdzielczy Instytut Naukowy (dziesięciolecie istnienia 1919—1929) zł. 1.—
- Nr. 12. Tadeusz Kłapkowski: Współpraca spółdzielczych organizacji rolniczych z zawodowymi organizacjami rolniczymi i reprezentacja interesów rolnictwa polskiego .. zł. 1.—
- Nr. 13. Jan Bielecki: Kasy gminne wobec spółdzielni rolniczych zł. 0.60
- Nr. 14. Stanisław Wojciechowski: Ruch spółdzielczy (podręcznik dla wyższych szkół handlowych i rolniczych) zł. 15.—
- Nr. 15. Regina Rudzińska: Obca bibliografia spółdzielcza (1926 — 1930) zł. 1.50
- Nr. 16. Prof. Dr. Stefan Surzycki: Organizacja pracy społecznej rolniczej zł. 16.—
- Nr. 17. Stanisław Thugutt: Porównawcze ustawodawstwo spółdzielcze zł. 16.—
- Nr. 18. Stanisław Wojciechowski: Organizacja zbytu produktów rolniczych zł. 16.—

Równocześnie Spółdzielczy Instytut Naukowy wydaje miesięcznik:
SPÓŁDZIELCZY PRZEGLĄD NAUKOWY.

Prenumerata 12 zeszytów 20 złotych z przesyłką poczt.
Zeszyt pojedynczy 2 złote bez przesyłki pocztowej.

Zakł. Gr. Pr. Druk., Warszawa, N.-Świat 54, tel. 615-56 i 242-40.